ARISTOTELIS DE REPUBLICA, QUI POLITICORUM DICUNTUR, LIBRI 8. À IOACHIMO...

Aristoteles, Joachim Périon

A

Æthica. 397. f.

Ædificia publi. 303. f.

Ægiptij antiq: 357: m:

Apollodorus Lemnius. 38. f.

Amasis. 41. f.

Bere

Babylonem eo capt. vn quædam urbis pars tertio die non sensit. 23. p.

Bellum, ut pax paretur capiēdū. 408. p.
iustos et frugi ēē cogit. 408. f.

Bene beateq; viuere quid sit. 146. m.

Ca

Chares Parius. 38. f.

Ci

Ce

Ciuitas. diffi: 120. p. eadem an mutetur lib. 123. f. finis beata uita. 146: q^d. 146.

Ciuium in genera descriptio. 386. f. qs. 116. f. incohatus ueteranus. 117. f. diffinitio. 120. p. urbis magnitudinem nosse debet. 123. m. ciuis bonus et uir bonus a differant inter se. 124. m officium. 125. m.

Clisthenes Athenis exactis tyrannis multos in ciuium numerum ascripsit. 121. p.

Co

Cr

ARISTOTELIS DE REPVBLICA, QVI POLITICOrum dicuntur, libri VIII. à IOAchimo Perionio Cormœriaceno nuper latinitate donati,

AD FRANCISCVM Valesium potentiss. & Christianissimum Galliæ Regem.

Accesserũt eiusdem Perionij in eosdem libros Obseruationes: & argumentum, quo ordo & sententia eorum librorum breuiter exponitur. Itemq; Index amplissimus rerum cognitione dignissimarum, & maximè memorabilium.

Collegij *Cum gratia & priuilegio ad quinquennium.* Soletani

[illegible]

FRANCISCO VALESIO GALLORVM REGI POTENTISS. & CHRISTIANISS. IOACHIMUS PERIONIUS CORMOERIACENUS S. P. D.

OMNES qui tuo isto & beato & diuturno imperio, Francisce Valesi Rex potentissime, aliquid laude dignum in omni artium disciplinarumq; genere protulerunt in lucem, id ferè in tuo clarissimo nomine diuulgari & apparere uoluerunt: idq; se illi, ut mihi quidem uidetur, facere debere putauerunt. Cum enim & ij homines, qui initio regni tui iam ætate processerant, singulari tuo beneficio omnes bonas disciplinas, expulsis eiectisq; quæ pro

his inueterauerant, malis ac perni-ciosis, in tua Gallia natas esse ui-derent, & ij qui hos ad hunc usque diem consecuti sunt, non solum natas ex illorum sermone cognoscerent, sed cōfirmatas etiam atq; cōstitutas de-creto stipendio, qui tres linguas doce rent doctissimis hominibus, ipsi cer-nerent: sic utriq;, ut opinor, existima bãt, nisi tu, cuius benignitate se scire quæ scirent omnia intelligerent, ex ipsorum facultate & doctrina uel hunc fructum caperes, fore, ut ingra-ti animi crimen effugere nō possent. Ego etiam, qui & eorum institutum ac factum probarem, & ijsdem tuis beneficijs usum me uiderem, (Lute-tiæ enim Parisiorum, quam tu urbem potissimùm huius beneficentiæ tuæ sedem

ſedem eſſe uoluiſti, Latinis Græciſq; literis ſum eruditus) idem mihi imitandum putaui, ut qui particeps eram & ſocius uinculi, à referenda gratia ne abhorrerem. Atq; illi quidem ad quod eos opus uel natura, uel fortuna deduxit, id ſecuti ſunt, ac tibi dicauerunt. Ego autem, quod loco & auctoritate, quam tu ſummam in Rep. obtines, digniſsimum uidetur, id potiſsimum ad te mittendum cenſui. Nam cum ſuperioribus temporibus Ariſtotelis opera quædam, quæ eos potius qui priuatim in ocio uitam degerent, attingere uidentur, conuertiſsem, alia eaq; prima Franciſco Bohero Maclouiorum pontifici, uiro & docto, & magnis uirtutibus ornato, quod tum ſtudiorum meo

rum patrociniũ suscepisset: alia Ioanni Bellaio Cardinali, qui ut singulari est & doctrina & uirtute præditus, sic publicã tuam in studiosos liberalitatẽ cum in multis alijs, tum in me augendo imitaretur, scripsi. Cum autem hoc tẽpore eiusdẽ auctoris octo libros de Republica ad nostrorũ cognitionem transtulissẽ, cui eos melius & aptius quàm tibi cùm sponte mea summaq; uoluntate, tum Ioannis Bellaij Cardinalis consilio & adhortatione adductus, dicarem, habui certe neminem. Cuius enim uel grauitati, uel auctoritati hi libri, quibus Aristotelis de optimo ciuitatis statu, summoq; Reipublicæ principe sententia continetur, aptiores esse possunt, quàm tuæ? qui cum in nostra

Re-

Republica ſummam poteſtatem habeas, eum te principem præſtas, quem & ille deſcribit, & Plato uult eſſe. Nam cum & ille eum fingat atq; formet, qui cæteris uirtutib. omnib. longe antecellat, & Plato in ſexto de Repub. libro, tum deniq; fore beatas Reſpub. putauerit, ſi aut docti, aut ſapientes homines eas regere cœpiſſent: aut qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina & ſapientia collocaſſent: in quem tandem principem hodie hæc utriuſque de bono Reip. rectore ſententia melius uidetur conuenire, quàm in te? qui non ſolum ijs qui in tuo ſunt imperio, omnibus ornamentis quæ in principe ineſſe debent, præſtas, uerumetiam cum cæteris regibus aut principibus nulla non re es

 com-

Ca

Chares Parius. 38. f.

Ci

Ce

Ciuitas. diffi: 120. p. eadem an maneat uiq. 123. f. finis beata uita. 146. q. 146.

Ciuium in genere descriptio. 386. f. qs. 116. f. incohatus ueteranus. 117. f. diffinitio. 120. p. urbis magnitudinem nosse debet. 123. m. ciuis bonus et uir bonus a differant inter se. 124. m officium. 125. m.

Clisthenes Athenis exactis tyrannis multos in ciuium numerum ascripsit. 121. p.

ARISTOTELIS DE REPUBLICA, QUI POLITICOrum dicuntur, libri VIII. à IOAchimo Perionio Cormœriaceno nuper latinitate donati,

AD FRANCISCUM Valesium potentiss. & Christianissimum Galliæ Regem.

Accesserũt eiusdem Perionij in eosdem libros Obseruationes: & argumentum, quo ordo & sententia eorum librorum breuiter exponitur. Itemq; Index amplissimus rerum cognitione dignissimarum, & maximè memorabilium.

Collegij *Cum gratia & priuilegio ad quinquennium.* Soletani

[illegible]

FRANCISCO VALESIO GALLORVM REGI POtentiss. & christianiss. Ioachimus Perionius Cormœriacenus S. P. D.

OMNES *qui tuo isto & beato & diuturno imperio, Francisce Valesi Rex potentissime, aliquid laude dignum in omni artium disciplinarumq; genere protulerunt in lucem, id ferè in tuo clarissimo nomine diuulgari & apparere uoluerunt: idq; se illi, ut mihi quidem uidetur, facere debere putauerunt. Cum enim & ij homines, qui initio regni tui iam ætate processerant, singulari tuo beneficio omnes bonas disciplinas, expulsis eiectisq; quæ pro*

his inueterauerant, malis ac perniciosis, in tua Gallia natas esse uiderent, & ij qui hos ad hunc usque diem consecuti sunt, non solum natas ex illorum sermone cognoscerent, sed cōfirmatas etiam atq; cōstitutas decreto stipendio, qui tres linguas docerent doctißimis hominibus, ipsi cernerent: sic utriq;, ut opinor, existimabāt, nisi tu, cuius benignitate se scire quæ scirent omnia intelligerent, ex ipsorum facultate & doctrina uel hunc fructum caperes, fore, ut ingrati animi crimen effugere nō poßent. Ego etiam, qui & eorum institutum ac factum probarem, & ijsdem tuis beneficijs usum me uiderem, (Lutetiæ enim Parisiorum, quam tu urbem potißimùm huius beneficentiæ tuæ

sedem

*ſedem eſſe uoluiſti, Latinis Græ-
cisq́ literis ſum eruditus) idem mihi
imitandum putaui, ut qui particeps
eram & ſocius uinculi, à referenda
gratia ne abhorrerem. Atq; illi qui-
dem ad quod eos opus uel natura, uel
fortuna deduxit, id ſecuti ſunt, ac ti-
bi dicauerunt. Ego autem, quod lo-
co & auctoritate, quam tu ſummam
in Rep. obtines, digniſsimum uide-
tur, id potiſsimum ad te mittendum
cenſui. Nam cum ſuperioribus tem-
poribus Ariſtotelis opera quædam,
quæ eos potius qui priuatim in ocio
uitam degerent, attingere uidentur,
conuertiſsem, alia eaq́ prima Fran-
ciſco Bohero Maclouiorum pontifi
ci, uiro & docto, & magnis uirtuti-
bus ornato, quod tum ſtudiorum meo*

 rum

rum patrociniũ suscepißet: alia Ioanni Bellaio Cardinali, qui ut singulari est & doctrina & uirtute prædi-tus, sic publicã tuam in studiosos liberalitatẽ cum in multis alijs, tum in me augendo imitaretur, scripsi. Cum autem hoc tẽpore eiusdẽ auctoris octo libros de Republica ad nostrorũ cognitionem transtulissẽ, cui eos melius & aptius quàm tibi cùm sponte mea summaq; uoluntate, tum Ioannis Bellaij Cardinalis consilio & adhortatione adductus, dicarem, habui certe neminem. Cuius enim uel grauitati, uel auctoritati hi libri, quibus Aristotelis de optimo ciuitatis statu, summoq; Reipublicæ principe sententia continetur, aptiores esse possunt, quàm tuæ? qui cum in nostra

Re-

Republica summam potestatem habeas, eum te principem præstas, quem & ille describit, & Plato uult esse. Nam cum & ille eum fingat atq; formet, qui cæteris uirtutib. omnib. longe antecellat, & Plato in sexto de Repub. libro, tum deniq; fore beatas Respub. putauerit, si aut docti, aut sapientes homines eas regere cœpissent: aut qui regerent, omne suum studium in doctrina & sapientia collocassent: in quem tandem principem hodie hæc utriusque de bono Reip. rectore sententia melius uidetur conuenire, quàm in te? qui non solum ijs qui in tuo sunt imperio, omnibus ornamentis quæ in principe inesse debent, præstas, uerumetiam cum cæteris regibus aut principibus nulla non re es

comparandus? qui ut per omne imperij tui tempus doctrina & sapientia abundares, doctissimos sapientissimosque tibi homines semper adhibueris? ab adolescentia Franciscũ Molinarem, tum Benedictum Theocrenum: his uerò tẽporibus Petrum Castellanũ, uirum uirtutibus, artibusque omnibus, quae quidem libero homine dignae sint, ornatissimum? Ioannemque Ganeium, uirum eruditissimum & sapientissimum? Itaque non mirum, si tu, qui omne tuum studium in doctrina, intelligentiaque ponas, ut uult Plato, & addiscens Solonis exemplo senescas, & doctissimos sapientissimosque homines cum alios permultos, tum eos quos hac epistola nominaui, amplissimis atque maximis honoribus

adhuc

adhuc semper ornaueris. Neq; enim qui tanta doctrina & sapientia ualet quanta tu, aut doctos homines ita ut tu charos habet, aliter ac tu facere potest. Quæ cum ita sint, hos ego ad te libros misi, Rex, quos te dignißimos ex ea facultate Græcarum Latinarumq; literarum, quam sum tua benignitate consecutus, exprompsi. Quod si ingratum immemoremq; beneficij, Ciceronis sententia, omnes oderunt, nullumq; officium referenda gratia, ut eidem placet, ac recte placet, magis necessarium est: hoc te uehementer etiam atq; etiam rogo, humanißime Rex, ut hos libros quos in tuo illustrißimo nomine diuulgo, tuæ auctoritatis ac maiestatis numine fretos, gratiores ad cæterorum

manus uenire facile patiare. Vincat ac ualeat tua maiestas, & potentia. Lutetiæ Parisiorum, nono Calend. Decembres, M. D. XLII.

IOACHIMI PERIONII ARgumentum, quo horum octo de Republica librorum ordo & sententia breuiter exponitur.

SENTENTIA *quidem quæ sit horum librorum, ipse* Aristoteles *decimo extremo de* Moribus *ad* Nicomachum *filium libro, qui cum his cohæret, explicat*. Nam *primum quid de* Republica *senserint ij qui ante ipsum in hoc genere uersati sunt, se expositurum esse pollicetur: deinde ex ijs* Rebuspublicis *quas collegit, confirmat facile nos perspecturos, & quæ sint* Rerumpub. *salutis causæ, & quæ interitus, & quid sit quamobrem aliæ præclarè, aliæ contrà administrentur. quibus cognitis, facillimè quæ omnium optima sit, quoq́; modo singulæ sint constitutæ, quibusq́; legibus institutisq́; utantur, intelligi posse. Sed quoniam hæc ille summatim tradidit, nos sigillatim, idq́; quàm poterimus breuissimè de ijsdem rebus disseremus. Quia de ciuitate ciuiliq́; societate his libris disputaturus est, primum cuius causa unaquæq́;, omniumq́; optima constituta sit docet: quo exordij genere ferè in libris suis omnibus utitur. Deinde repræhensa* Platonis *de rege, ciuitatis rectore, patrefamilias, heroq́; sententia, quod in omni arte tradenda faciendum esse dicit, id ipse obseruat. Cum enim his libris quærat, quæ uis sit ciuitatis, eam ex partibus cognoscendam esse confirmat. Et quoniam ciuitatem ex familijs & uicinijs ut partibus constare uidit, quid familia,*

quid

quid uicus siue uicinia sit, exquirit. Intellexit autem familiam uiro & uxore, ut partibus primis contineri. de ijs ergo primum differit, eorumq; societatem seu coniugium à natura constitutũ esse docet, ut ciuitatẽ omnem etiam à natura ortam doceat, & cõstitutam. His ab eo expositis (neq; enim sigillatim omnia explicanda sunt à nobis) hominẽ aptum esse natura ad hanc ciuilẽ communionem docet, non belluam: quod ille boni & mali, iuris & iniuriæ notitiam, quæ hanc sola coniunctionem costituant, habeat, hæc non habeat. Tum de singulis partibus ciuitatis differit: quarum quoniam inuenit unam esse rem familiarem, eius partes explicandas suscepit, imperium seruile, rem uxoriam, et imperium paternum. Ac primum de seruili imperio disputat, quod ut à natura comparatum esse doceat, à natura esse generatum & id quod præest, et id quod paret, multis exemplis & rationibus docet. nec aliquod contra naturam negat esse. Inde alias rei familiaris partes persequitur, quas in tribus superioribus non duxerat, ut rei faciendæ & pecuniæ quærendæ rationem, ex quarum posteriore quæ à natura inuenta sit cum eius plurimis partibus, quædam contra naturam extiterit. Exponit ergo rationis quærẽdæ pecuniæ, quã natura peperit, omnes partes, agriculturam, rem pecuariam, piscatum, aucupium, uenationem, cæteraq; animantia hominis causa parata esse cõfirmat. Itemq; alterius partes omnes, quæ repugnante natura inuenta est. Tum de imperio paterno & re uxoria pauca dicit, et cætera ex ijs quæ de Re

bus

buspublicis à secundo libro ad extremum tradentur, esse cognoscenda confirmat. Hæc primi libri ferè sententia est. In secundo autem, cum sibi optimũ ciuitatis statum proposuisset, alij'ne eum populi & scriptores qui aliqua laude ualerent, in Rebuspub. suis tenuerint, exquirit. Ac primum Platonis utranq; Remp. multis de causis, tum Phaleæ, Milesiorum, Lacedæmoniorũ, Cretum, Carthaginensium, postremò Solonis, omniumq; qui aliquid de Repub. præclarè scripserunt, repudiat et refellit: ita ut horum omniũ improbatis uel Rebuspub. uel de optimo ciuitatis statu sententijs, deinceps de ea suam interponat. Ac primum in tertio libro, quid ciuitas sit, exquirit. Et quoniam ciuitatem omnem ex ciuibus constare uidit, primùm quid ciuis sit, inuestigat & tradit: tum quæ eadem ciuitas sit appellanda, quæ alia: quod boni ciuis sit officiũ, id'ne à boni uiri officio differat: qui incolæ ciuitatis ciues sint habendi, qui nõ habendi: quæ multorum populorum de ciuibus sententia & consuetudo in eis uel probandis, uel improbandis. tum quid Respub. sit, quotq; eius sint genera, tradit. Tria autem dum inuenit præclara & laudabilia, regiã potestatem, optimorum, & quæ communi omnium nomine appellatur, Rempub. triaq; uitiosa his contraria, tyrannidem, paucorum opulentorum potestatem, & populare ciuitatis genus: eorum naturis explicatis, refutataq; nonnullorum de ijs sententia, quod cuiusq; ius sit, quod illa genera cõtineat, exquirit, & inuentum refutat. Quoniamq; non solum Respub. sed etiam optimam

mam sibi Rempub. proponit, quid summam in Repub. potestatem habere oporteat, quærit, plebem'ne, an diuites, an bonos, an unum uirtute præstantem, an tyrannum. Ac multitudinem quidem sic anteponit, ut aliorū de quoq; uel quibusq; alijs, ipse pulcherrimis sententijs firmißimisq; rationibus refellat, conuellatq; sententias. Quanquam unum qui cæteris uirtute antecellat, uel etiam plures eius generis probat, eiq; cæteros æquum esse dicit obtemperare. His ita constitutis, singula genera in quæ Rempub. diuisit, considerat, ac primum regalem potestatem, eiusq; quatuor genera: deinde de optimati ciuitatis genere disserit: tum in quarto libro de uitiosis generibus, earumq; partibus dicit, posteaquam docuit quæ omnium sit deterrima, & utra reliquarum ad eam propius accedat. primumq; spectat populare ciuitatis genus, eiusq; partes: deinde idem etiam in paucorum potestate sequitur. Ex his autem duabus quoniā ea quæ Respub. dicitur, extitit, his expositis de ea disputat: tum de tyrannide, in quo et unius cuiusq; generis partes persequitur, & quæ sint earum dißimilitudines, & quamobrem tot fuerint explicat. Cumq; suprà quæ esset optima Respub. ut dixi, eamq; quæ à rectore optimo aut pluribus regeretur, optimā constituisset, deinceps ex rebus ipsis quæ poßidentur eam optimam concludit, in qua moderatæ earum & magnæ sint copiæ. Sed quoniam non solum eam optimam esse, quæ omnino esset optima, intellexit, sed eam etiam quæ potest esse optima, deinceps quæ cuique aut qui-

quibusque optima sit, quærit. Id quo facilius faciat, tres ciuitatis partes quæ ciuitatem quamque continent, constituit, ordinem senatorium, magistratus, & iudicum decurias: earum'que trium partium quis sit in quaque Reipublicæ forma modus, sed ferè uitiosus, osten dit, ut postea corrigat. Atque hæc quidem in quarto libro. In quinto autem, cum unumquodque ciuitatis genus eorum quæ enumerauit, à statu dilabi, mutari'que in alium uideret, mutationis interitus'que, quas caueremus, & salutis quas retineremus causas tradidit. Ac primum causas eas explicat, quæ communiter ad omni um generum interitum exitium'que pertinent: deinde singillatim eas quæ singulas aut commutant, aut euertunt funditus: tum quæ Respublicæ in quas potißimum mutentur. Quem etiam ordinem seruat in causis salutis omnium, & cuiusque proferendis. In quibus omnibus, infinitis utitur exemplis Rerumpublicarum cum propè omnium gentium, tum uel maximè Græcorum. Eodem'que modo in sexto libro quæ res populi paucorum'que potestatis partes & efficiant, & labefactent & conseruent, ex ijs'que partibus quæ optima, quæ'que deterrima sit, explicat. Deinde qui magistratus, & quot constituendi sint, & quæ eis cura data sit, docet. Quoniã autem optimã Rempub. inuestigat, & eam quæ quibusq; optima sit, quoniamq; optimum uitæ genus, id est beatã uitam cum optimo ciuitatis statu coniunctũ esse cognouit, & bonis animi, corporis, et fortunæ expleri: primum utra uita sit anteponenda,

eá'ne

ea'ne quæ in Repub. *et in gerendis rebus ponitur, an ea quæ actione cernitur. Deinde quæ res illa tria bona efficiant, in septimo octauoq; libro constituit. Itaq; urbs quàm magna, et quo in loco sita esse debeat, docet: quãtus numerus ciuium cum omnium, tum eorum qui necessarij sunt, quæq; eorũ sit & urbis descriptio, qui quæq; munera sustinere, & an parêre uicißim debeant: tum qua ætate coniugium inire, grauidæ mulieres quid facere uel fugere, nati pueri primum quæ facere & fugere: deinde qua ætate, quibus quotq; artibus erudiri debeant: horum inquam omnium his duobus libris disciplina continetur.*

ARISTOTELIS DE REPVBLICA QVAE POLITICA

dicuntur, Libri octo, Ioachimo Perionio Cormœriaceno inter-prete.

QVIA omnem ciuitatem ſocietate quadam cõtineri uidemus, omnemq́; ſocietatẽ utilitatis alicuius cauſa conſtitutã: omnes enim ad id quod bonũ uideatur, omneis ſuas actiones referũt: certè cum omnes bonum quoddã, tum uel maximè ea quæ principatum tenet, cæteraſq́; continet, qualis eſt ciuitas, ciuiliſq́; ſocietas, ſummum bonũ inueſtigat & exquirit. Ac eos quidem, qui eundem putant eſſe et ciuitatis rectorem, & regni, & rei familiaris, & ſeruilis imperij, non rectè ſentire hinc apparet, quod eos multitudine ac paucitate, non genere differre exiſtimãt. ueluti ſi paucis imperet, dominũ: *Cap. 1*

continetur. Itaque poëtæ aiunt, Barbaris Grecos decet præesse, quòd idem sit barbarus & seruus. Ex his duabus societatibus familia prima constat, ut recte Hesiodus dixisse uideatur,

In primis tibi quære domum, sociamq;, bouemq;.

Bos enim pauperibus pro seruo est. Quæ igitur omniũ dierũ à natura cõstituta societas est, familia dicitur: quos Charondas ὁμοσιπύους, id est, conuictores, Epimenides Cres, ὁμοκάπυς id est, cõtubernales nominat. Quæ aũt ex multis familijs constat societas prima, non quotidiani usus causa, uicinitas uocatur. In uicinitatem autem quasi in coloniam quandam è domo exire uidẽtur, quos nonnulli, ut ita dicam, collactaneos appellant, & liberos, & nepotes. Quocirca principiò ciuitates regibus paruerunt, quod & in gentibus etiam nunc manet. Ex ijs enim qui regibus obtemperarunt, coaluerunt. Omnis enim familia uni, qui ætate anteit, paret. Ita qui sanguine coniuncti erant, in colonias exierunt. Atq; hoc ipsum est, quod

quod Homerus ait, Iura dat unusquisque liberis & uxoribus. Dispersi enim quondam & palantes, hoc etiam pacto habitarunt. Deosq́; omnes aiunt ob eam causam regi parere, quod & eorũ partim etiam nunc, partim quondam regibus paruerũt: atque ut formas sibi deorũ homines, sic uitas solent fingere.

Ciuitas autem, societas est ex multis uicinijs constans atq; perfecta, cui proposita est tanquam extremum ac finis, rerum omnium satis magna abundantia. cuius & origo ad uiuendum, & institutio ad bene uiuendũ refertur. Itaq; à natura ciuitas omnis orta & profecta est: siquidem primæ etiam consociationes, cum præsertim hæ ad eam referantur, & natura in extremo ac fine numeretur. Quale enim quidq; est à primo ortu, talem cuiusq; ut equi, ut bouis, ut domus, naturam esse dicimus. Preterea finis, idq; quò cetera omnia referũtur, in rebus optimis est, & rerum satis ampla copia ac finis, quiddam est præstantissimum. Ex quibus perspicuũ est, in

ijs quæ à natura orta sunt, esse ciuitatem: hominemque animal esse aptum ad cœtus, ad concilia, ad ciuitates: & eum qui cœtus congregationesq; hominum fugiat, natura, non forte temere, uel uitiosum esse, uel homine præstãtiorem. cuiusmodi ille fuit, in quem Homerus hæc conuicia iecit per contumeliã, Tribus expers, iurisq; domusq;. Simul enim ut ortus est, belli cupiditate inflammatur, quia nullo iugo, tanq; aues, coërcetur. Hominem autem ad cœtus & congregationes aptũ esse magis, quàm apes sint, quamq; bestiæ omnes congregabiles, hinc perspici licet, quod natura nihil, ut aiunt, sine causa facit. Sed solus est homo ex omnibus animantibus particeps composque sermonis. Ac uox quidem quoniam uoluptatis & doloris index est, reliquis animantibus data est: quippe eò usq; natura eorum progressa est, ut & uoluptatis dolorisque sensum habeant, & ea inter se indicent. Oratio autem tributa est ad explicandũ quid utile sit, quid

inuti-

inutile: quid iustum, quid iniustum. Hoc enim homo cæteris animantibus præstat, quòd quid bonum sit, quid malum, quid cum iustitia coniunctum, quid ab ea remotum sit, cęteraqúe sentiat: quarum quidem rerum communione ac societate familiæ ciuitatesqúe continentur. Et ciuitas quidem prius est naturæ ordine, quàm familia, quàm unusquisque nostrûm: quoniam unaquæque res parte sui antiquior est, cum pręsertim toto corpore sublato, nec pes sit futurus, nec manus, nisi forte societate nominis, ut si quis eam lapideam appellet. Si enim interierit, in eo genere manebit. Atqui officio, munere, uique id efficiendi, definita sunt omnia. Ita cum in suo genere non maneant, iam nō sunt eadem dicenda, sed homonyma. Hoc igitur perspicuum est, ciuitatē & à natura profectā esse, & unoquoque nostrûm antiquiorē. quādo quidem si unusquisque nostrûm, qui se ipse non sit contentus, à ciuili societate se remouerit, eodē loco habendus erit, quo

reliquę partes corporis, si cum toto cōferantur. Quod si quis est qui congressus & societates hominum ferre non possit, aut nullo egeat, quòd se ipse contentus sit, is profectò in parte ciuitatis nō est habēdus. Ita uel bellua, uel deus putandus est. Ac nobis quidem insitus est à natura, huius societatis et communionis appetitus: quam qui primus instituit, is optimè de genere hominum meritus est. Vt enim homo si omnibus suis partibus & numeris perfectus absolutusq; sit, multo cæteris animantibus antecellit: sic si à lege & iustitia remotus sit, nulla ferarum fraus est tanta, nulla malitia, quæ possit cū eius malitia contendere. Nam cum iniustitia armis instructa sit horribilis maximè, hominiq; à natura quasi arma quędam data sint prudentiæ ac uirtutis, quibus in contrarias partes plurimum uti possit: nihil eo si uirtute uacet, esse potest sceleratius, nihil immanius, nihil deniq; ad libidinem & intemperantiā abiectius.

At uerò iusticia popularis est, quandoquidem

quidem iuſtitia ciuilis ſocietatis deſcriptio eſt, iuſtitia iuris dijudicatio.

Quoniam autem perſpicuũ eſt, qui- 3
bus ex partibus cõſtet ciuitas, primum neceſſe eſt de re familiari dicere: præſertim cum ciuitas omnis ex familijs conſtet, & rei familiaris partes ſint, quibus familia continetur, & perfecta familia ex ſeruis liberiſq; conſtet. Cumq; in minimis partibus primum quidque inueſtigandum ſit, primę autem et minimæ familię partes ſint dominus, ſeruus, uir & uxor, pater & liberi: quod quidq; ſit horum trium, & quale eſſe debeat, uidendum eſt. Hæc ſunt autem, dominatus, patrium imperium, et res uxoria, quoniam hæc ipſa proprio non appellatur nomine. Sint autem hæ tres quas commemorauimus. Eſt etiam quędam pars quam alij prudentiã domeſticam putant eſſe, alij eius partem maximam. quod quale ſit, uidendum eſt. Eam autem dico, quæ ratio quęrendæ pecunię dicitur. Sed primum de domino & ſeruo diſſeramus, ut & ea quæ ad neceſſa-

Partes familię

rium cultum conducunt, uideamus, & num quid melius ad eorum cognitionem, quàm quæ nunc de ijs sententia est, afferre posſimus. Partim enim dominatum, artem quandam eſſe existimant, idemq́ue ualere prudentiã domesticam, domini in ſeruos imperiũ, ciuilem rationem, et regiã poteſtatẽ, quemadmodũ initio diximus: partim contra naturam illud ipſum dominari et imperare putant. lege enim introductũ eſſe, ut hic ſeruus ſit, ille liber: natura autem nihil inter eos intereſſe. Itaq; ne iuſtũ quidẽ id eſſe, quoniã ui factum. Quando igitur in familiæ parte opes ſunt, & ars queſtuaria rei familiaris pars, (neque enim uiui poteſt, aut honeſtè uiui, niſi res ad uiuendum neceſſariæ ſuppetant) quemadmodum cæteris artibus, ſic rei familiari ſua inſtrumenta ſuppetant neceſſe eſt, ut opus & munus ſuis partibus abſoluatur. Inſtrumenta autem alia inanima ſunt, alia animata. Vt enim gubernatori, clauus inanimatus eſt: is autem qui proram gubernat, animatus:

matus: (minister enim instrumenti speciem gerit in artibus) sic opes in instrumentis sunt, quæ ad uitam sunt necessaria, & possessio commoditatum copia, & seruus animata est possessio, & minister omnis est quasi instrumentū omnium præstantissimum. Si enim suū quodque instrumentum munus quod iuberetur, aut quod præsentisceret, exequi posset, ut quemadmodū aiunt Dædali statuas, aut Vulcani tripodas, quos inquit Poeta, sponte sua ad prælia deorum uenisse, sic & pectines texerent, & plectra lyram pulsarent: haud esset sanè, quod uel architecti ministros, uel domini seruos requirerent. Ac ea quidem instrumenta quæ commemoraui, ad faciendum accommodata sunt: ad agendum, possessio. quandoquidem pectine fit aliquid præter eius usum, ex ueste & lecto usus tantummodo capitur. Iam uerò quoniam effectio ab actione specie differt, & utrique instrumentis opus est, necesse est eorum eandem esse distinctionem. Et quia uita in actio-

actione, non in effectu consistit, efficitur ut seruus minister sit eorum munerum, quæ ad actionem pertinent. Possessio uerò sic dicitur, ut pars. Vt enim pars non solum alterius pars est, sed alterius omnino, sic possessio. Itaq; cum dominus serui solum sit dominus, non etiam illius: seruus tamen non solum heri seruus est, sed illius omnino. Ac quæ serui natura sit, quæ uis, ex hoc perspici potest, quòd qui non est sui iuris, sed alieni natura, is homo natura seruus est. Alterius autem homo est, quicunq; & homo est, et in possessionis appellatione. Sed cum sit in possessione, instrumentũ est, et ad agendũ aptum, & separatum. Vtrum autem natura talem aliquem genuerit, nécne, & satiúsne sit, & iustũ alicui seruire, nec ne, sitq; omnis seruitus contra naturam comparata, mox uidebimus. Neq; uerò id difficile est, & ratione exquirere, & ex ijs quæ fiunt discere. Nam imperare & parêre nõ solum necesse est, sed etiam utile, quędamq; simulac orta sunt, & in lu
cem

tem edita, ita diſpertita ſunt, ut eorum partim pareant, partim imperent et pręſint. Atque multa ſunt genera, & eorũ qui imperant, et eorum qui parent. ſemper etiam ut quiſq; eorum qui pręſunt, & qui parent, præſtãtiſsima uirtute eſt, ita imperium eſt præſtantiſsimum: ut hominis imperium melius eſt, quàm beſtiæ. quod enim opus à præſtantiſsimo quoq; perficitur, id optimum eſt. In quo autẽ aliud imperat, aliud paret, in eo eſt eorum quoddã munus & officium. Quæ enim ex multis cõſtant partibus, ut fiat quiddam commune, ſiue partes continuatæ ſint, ſiue ſecretæ & diuiſæ, in ijs omnibus perſpicitur pars quæ imperat, & pars quæ paret. idq; à natura tributũ eſt rebus animantibus: quoniam in ijs quę beneficio uitæ non utuntur, eſt quidam principatus, quaſi concentus. Sed hæc non ſunt huius diſputationis. Animal aũt primum conſtat ex animo & corpore: quorum ille natura imperat, hoc paret. Sed quoniã id quod natura dedit, in ijs potius quæ

ſecun

ſecundũ naturam affecta ſunt, perſpici debet quàm in ijs quæ deprauata: idcirco homo, qui optimè et animo & corpore affectus ſit, conſtituendus eſt, in quo id animaduerti licet. Deprauatorum enim et uitioſe affectorũ hominũ, ſæpe uidere licet corpus imperare animo, propterea quòd male et contra naturam affecti ſunt. In animantibus igitur, ut dixi, primum cernere licet imperium herile, & ciuile. quoniam animus in corpus imperiũ habet domini, mens & ratio in cupiditatẽ ciuile ac regium. Ex quo perſpicuum eſt, & ſecundum naturam eſſe, ac utile eſſe corpori, animo obedire: & ei parti in quibus uerſantur perturbationes, menti, et ei quæ rationis eſt particeps: æquo autem iure eſſe, aut uiciſſim parêre & imperare, obeſſe omnibus. Eadem eſt ratio hominis cæterorumq; animantium. Nam & cicures immanibus natura præſtantiores ſunt, & his omnibus parêre homini melius eſt, quoniam ita ſaluti ſuæ conſulunt. præterea mari & fœminæ, à natura

tura tributum est, ut hic præsit, illa obediat: cum mas præstantior sit, deterior fœmina. Eodemq; modo in hominibus omnibus hæc necessariò reperiuntur. Ac quorum quidem tantę sunt dissimilitudines & distinctiones, quantum animus præstat corpori, & homo cæteris animantibus, eodem modo affecti sunt. Quorũ autem munus & officium in functionibus corporis omne positum est, eaq; maior & melior ex ijs utilitas nulla percipitur, sunt ij quidem natura serui, quibus hoc genere imperij parêre melius est, si quidem etiam ijs quæ commemorauimus. Eum enim natura seruum fecit, qui alterius iuris esse potest, itaq; in alterius est potestate: & eum, qui rationis est particeps tantum quantum sensu eius mouetur, non ut eam habeat. nam cætera animalia sunt omnia rationis expertia, suisqúe perturbationibus seruiunt. Atque etiam functionum minor in his quædam distinctio est. Nam eorum omnium, quæ ad cultum corporis necessaria

ſaria ſunt, commoditas ex utriſq; percipitur, et ex ſeruis et ex beſtijs cicuribus. Naturæ igitur hæc uoluntas eſt, ut inter liberorum corpora & ſeruorum aliquid interſit. horũ quidem firma fecit, & robuſta, ad uſus uitæ neceſſarios: illorum erecta, inutiliaq; ad eiuſmodi munera & opportunitates, utilia autẽ ad uitam ciuilem: quæ quidem diſpertita eſt in bellorum & pacis opportunitates. Ferè autem fit contrà, ut in his ingenuorum corpora, in illis animos ineſſe uideamus. perſpicuum eſt enim, ſi tantæ in corporibus eorum ſolum ſint diſſimilitudines, quantæ in deorum imaginibus, fore, ut eos qui uincentur, dignos horum ſeruitute fateantur. Quòd ſi in corporibus id uerum eſt, maiore quadam ratione in animis exiſtunt hæ ipſæ uarietates. Sed non eſt æquè facile animi ac corporis pulchritudinem cernere. At illud quidem perſpicuum eſt, eſſe quoſdam à natura liberos generatos, quoſdam ſeruos, quibus & utilis eſt & iuſta ſeruitus.

Faci-

Facile autem intelligi potest, eos qui contradicant, quodammodo uerè dicere. Duobus enim modis seruire dicitur, & seruus. Est enim quidam seruus, quem leges faciunt. Lex enim conuentum est quoddã, quo bello capta uictorum esse dicuntur. quod quidem ius multi eorum qui leges scribunt, ut oratorẽ iniquæ rogationis accusant: quod indignum sit id quod ui captũ sit, eius qui uim afferre potest, et ui superior est, seruum fieri, eiq; parêre. Ac alijs quidẽ hæc probatur sententia, alijs illa, atq; in his sunt docti. Causa autẽ huius dissensionis, quodq; rationes in utranq; partem excitauit, est: quia ut quæq; uirtus maximè munita est, ita uim afferre maximam potest: et quicquid superius est, id semper in alicuius boni præstantia cernitur. ut non sine uirtute uis salua consistere posse uideatur. Ita de solo iure esse controuersiam. Ob hanc enim causam nonnullis uidetur ius à beneuolentia proficisci: alijs, hoc ipsum ius esse, superiorem imperare, quandoquidem

dem his rationibus ſeparatis, reliquæ neq; firmitatis quicquam, neq; ullā habent autoritatem ad perſuadendū, non oportere eum qui præſtantior ſit, præeſſe & imperare. Omninoq; nonnulli iure quodam, ut putāt, freti, & adducti (lex enim quoddam ius eſt) ſeruitutem eam quæ iure belli introducta eſt, & iuſtam eſſe aiunt, & negant: quoniam fieri poteſt, ut initium bellorum ſit iniuſtum, & eum qui ſit indignus ſeruitute, nunquam quiſquam ſeruum eſſe fateatur. Alioqui iſto pacto fiet, ut nobiliſsimus quiſq; & clariſsimus, ſit ſeruus & ex ſeruis, ſi accidat ut captus uendatur. Itaq; eos ſeruos appellare nolunt, ſed barbaros. Quanquam cum hoc dicunt, nihil aliud quærunt, ut initiò diximus, niſi ſeruum quem natura procreauit. Dicendi enim ſunt aliqui neceſſariò, alij ubiq; ſerui, alij nuſquam. Eadem eſt nobilitatis ratio. Suos enim non ſolum domi nobiles, ſed ubiq; exiſtimant: barbaros domi modò. quaſi aliquid ſit omnino nobile & liberum,

aliud

aliud non omnino. Id quod Theodecti Helena ait:

Diuina satam stirpe de parentibus.

Quis æquum putauerit hanc seruam dicere? Hoc autem cum dicũt, nulla re, nisi uirtute & uitio seruum & liberũ, nobiles & ignobiles definiunt contineri. Volunt enim, ut ex homine homo, & ex bellua bellua nascitur; sic ex bonis nasci bonos. Atqui hoc natura uult & conatur efficere, sed tamen sępe non potest. Ergo hoc quidem apparet, dissensionem hanc quadam ratione nixã esse, aliosq́ esse natura seruos, alios liberos, & quibus ex rebus statuti sint ij quorum alteri seruitus utilitati est, alteri imperiũ: quorumq́ alterum ius est et decet parêre, præesse alterũ, eo imperij genere quod à natura datũ sit, ob eãq́ causam imperare. At ex iniusto genere imperij neuter ullum fructũ percipit, cum præsertim eadem sit utilitas partis & uniuersi corporis ac animi: & seruus sit pars quædam domini, tanquam animata quædam pars corporis, sed

tamen ſeparata. Quocirca non ſolum utilitates quaſdam ultro citroq́ꝫ dominus & ſeruus capiunt, ſed amicitia etiã coniuncti ſunt: quippe quos natura hoc pacto colligârit. Qui autem non hac ratione coniuncti ſunt, ſed lege & ui, in ijs contrà fit. Atqꝫ hoc etiã perſpicuum eſt, nõ eſſe idem ius herile quod rationem ciuilẽ: neqꝫ, ut aiunt quidam, omnia imperia ſimilitudine contineri. Hæc enim liberorum eſt natura, illud ſeruorum: & in prudentia domeſtica unus præeſt (omnis enim familia uni paret) ciuilis autem ratio liberis hominibus, & æquo iure uiuentibus continetur. Ac dominus quidẽ non ex ſcientia nominatur, ſed ex eo quòd talis ſit. Itemq́ꝫ ſeruus & liber. Scientia autem & imperandi & ſeruiendi dici poteſt: ſeruiendi, quam quidam Syracuſis docebat. Illic enim mercede docebat pueros, ſordida uulgariaq́ꝫ munera. Eſt etiã in his talibus diſciplina, ut ars culinaria, & cætera miniſteriorum genera. Sunt enim officia alia alijs & liberaliora, &

ra, & magis necessaria. atque ut est in ueteri prouerbio, Seruus seruo præstat, & dominus domino. Atque hæ quidem seruiendi artes sunt omnes. Imperandi autem seruis ars est, quæ quemadmodum seruis utendum sit, præscribit. Nam dominus non in possessione seruorum, sed in usu cernitur. Hac autem arte nihil magna laude aut gloria dignũ continetur: quippe cum quæ munera & officia seruus exequi potest, et debet, ea ille ex arte debeat præscribere. Quocirca quibus licet à periculis & malis abesse, eorum uicarius hanc gloriam adipiscitur: ipsi uel rempublicam gerunt, uel philosophantur. Quæstuaria autem ars ab his diuersa est, quasi iusta quædam ars bellica, uel uenatio. Atque de seruo et domino hactenus. Omnino aũt in omni possessione, et arte ea quæ in quęrendis diuitijs posita est, inuestiganda, eam quam instituimus rationem ordinemque seruabimus: quandoquidẽ seruum in possessionis parte quadam collocauimus. Ac primum quidem quæ- 5

rendum eſt, utrum ars parandarum diuitiarum eadem ſit quæ rei familiaris diſciplina, an eius pars quædam, uel miniſtra: ſi miniſtra, utrum quemadmodum pectinaria textoriæ, an ut fabrica æris ſtatuariæ. neq; enim eodem modo miniſtrant, ſed altera inſtrumenta præbet, materiam altera. Voco autem materiam, rem propoſitã ex qua aliquod opus efficitur. ut textori lanam, ſtatuario æs. Ac non eſſe quidem eandẽ prudentiam domeſticam, & artem parandarum diuitiarũ, hinc intelligi poteſt, quòd huius eſt parare, illius uti. Quæ enim ars eſt præter domeſticam, quæ rebus ijs utatur, quę ad domũ familiamque pertinent? Vtrum autem eius ſit pars quædam, an né aliud genus, de eo diſſenſio eſt. Si enim eius eſt qui arte parandarum opum præditus ſit, unde opes & poſſeſsiones parentur intelligere & noſſe, poſſeſsio autem & opes multas partes complectuntur: certè primum exiſtet quæſtio, ſitné agricultura pars quędam artis parandarum opum,

an

an genus aliud: & omnino ciborum curatio & possessio. Atqui multa sunt ciborum alimentorumqúe genera, ob eamq; causam uaria & hominum & animalium genera uiuendi consecuta sunt. Cum enim pastu sublato, nihil loci uitæ relinquatur, fit, ut uarietatem pastus uaria animantium uiuendi genera consecuta sint. Bestiarum enim cō gregatæ aliæ sunt, partim soliuagę, quocunq; eis ad pastus capessendos proficisci commodum est: propterea quòd nonnullæ animalibus uescuntur, aliæ frugibus, quædam his omnibus. Itaq; pro horum commoditate atq; delectu, earũ uiuendi genera natura distinxit. Sed quoniam nō eadem res omnes delectat, sed alia alios, idcirco & earum bestiarum quæ animalibus uescuntur, & earum quę fructibus, uitæ genera inter se differũt. Eadem est ratio hominum. Magnæ enim in multis eorũ uiuendi generibus existũt uarietates. Ac pigerrimus quisq; greges pascit, propterea

quod ex cicuribus animantibus omnes etiam sine labore uictum capiunt. quòd si necesse sit mutare locum animalibus propter pastus cõmoditates, ipsi etiã unà coguntur sequi, quasi agriculturam uiuam colentes. Alij autem ex prçda uiuunt, alijq; ex alia præda. uelut nonnulli uenatione, quidam piscatu: cuiusmodi sunt ij omnes qui paludes, stagna, flumina, uel mare accolũt: partim ex auibus et bestijs immanibus. Sed maximæ parti hominum terra res ad uiuendũ necessarias profert ex sese, domesticiq; fructus. Ac uiuendi quidẽ genera tot ferè sunt, quæ naturales functiones & commoditates in sese continent, nec contrahendo, nec cauponando uictum comparant: pascendi ratio, agricultura, aucupium: piscatus, uenatio. Sunt etiam qui his coniunctis, uitã cum uoluptate traducant: eatenus quidem uitam, quæ plurima requirit, referscientes, quatenus aliquid desiderat, ut per se ipsa cõtenta sit. Velut alij pascendi rationem cum prçdandi, partim agri

cultu

culturam cum uenatione coniungunt. Eodemq́ modo alia uitæ genera, ut rerum usus & inopia premit, ita sequuntur. Atque hęc quidē opportunitas ab ipsa natura uidetur data omnibus, ut à primo statim ortu, sic cū perfecti sunt. Etenim primo ortu quædam animalia simul extra pariunt tantum alimenti, quantum satis sit dum id quod procreatum est, ipsum sibi parare possit: cuius generis sunt ea quæ uermes uel oua pariunt. Quæ autem animalia pariunt, ea in se alimentum ad quoddam tempus continent, quod lactis naturam dicimus. Quapropter eodem modo de perfectis naturis iudicandum est, eas quæ è terra gignantur, animantium, bestias omneis hominū causa generatas esse, ut cicures & ad usum & ad uictum: immanes & feræ si non omnes, at certe quàm plurimæ ad uictum cultumq́ue natæ uideantur, ut ex ijs & uestes & cæteræ commoditates opportunitatesq́ caperentur. Si igitur nihil inchoatum & imperfectum, neque sine causa facit

natura, necesse est hæc omnia hominum causa fabricatam esse naturam. Quocirca ars etiam bellica, ui sua & natura quæstuaria est quodam modo. Venatio enim pars illius est, qua contra belluas utendum est, eosq; homines, qui cum aptos animos ad parendum habeant, tamen parêre nolunt, quòd iustum sit hoc bellum natura. Vnum igitur genus artis parandarum rerum natura tanquam pars, subiectũ est prudentiæ domesticæ, quod quidem uel suppetere & adesse oportet, aut certè hanc parare, ut conditio & quasi thesaurus pecuniarum suppetat, quæ & ad uitam necessariæ sunt, & ad societatem ciuilem domesticamqúe perutiles. Et certè his ueræ diuitiæ contineri uidentur. Harum enim facultatum ampla satis copia & abundantia ad bene beateq; uiuendũ, infinita nõ est: quemadmodum Solon in poëtica dixit,

Nescit homo rebus finem reperire cupitis.

Est enim modus appositus, quemadmo-

admodum aliis artibus. Neque enim ullius artis instrumentum est multitudine infinita, neque magnitudine. Atqui opes multorum instrumentorum & commoditatum in re familiari & ciuili ratione locum obtinent. Ex quo perspicuum est, quæstuariā quandam artem à natura propositam esse & iis qui rempublicam, & iis qui rem familiarem tuentur.

Est autem aliud genus quærendarũ 6
opum, quod in quærendis pecuniis occupatum esse uolunt, & certè ita æquum est dicere. qua quidem arte factũ est, ut diuitiarum & possessionum neque modus ullus, neque finis esse uideatur. quam plerique ab ea de qua diximus, propter uicinitatem, non separant, cum nec eadē sit, nec illi ualde dissimilis. illam enim natura, hanc non natura, sed quædam exercitatio & ars potius comparauit, de qua disserendi hinc capiamus exordium. Duplex est uniuscuiusque rei quę possidetur usus, & uterque per se ac ui sua est ille quidem comparatus,

paratus, ſed non eodẽ modo: uerũ alter proprius, alter rei non eſt proprius. Vt calcei inductio in pedes, & cõmutatio, quorũ utrunq; uſus eſt calcei. Is enĩ qui commutat calceũ cum eo cui opus eſt, precij uel cibi loco, utitur ille quidẽ calceo quia ſit calceus, ſed à proprio uſu diſcedit: quando quidem non contrahendi cauſa inſtitutus eſt. Eadem eſt ratio reliquarum rerum, quarum eſt poſſeſsio. Eſt enim commutandarum rerum ratio primum à natura profecta, quòd aliarum rerum maiores copias, aliarum minores quàm ſatis eſſet, homines haberent. Ex quo etiam illud perſpicuum eſt, artem eam quæ in quærendis pecunijs poſita ſit, à natura non eſſe ortam. quippe cum quantum ſatis erat ipſis, neceſſe fuerit eos contrahendis rebus implicari. Ac in prima quidem ſocietate, id eſt in familia, perſpicuum eſt, ei nihil loci relictũ fuiſſe: ſed cum iam maior eſſet ſocietas, aliorum enim omnia erant communia, aliorum priuata erant, multa & uaria, quæ quenq; pro

rebus

rebus aſperis, ad contrahendum impellebant neceſſariò. id quod etiã nunc multæ barbaræ nationes contrahendis rebus obſeruant: quæ, res eas quarum uſus eſt aliquis, rebus eiuſdem generis mutent, nihil præterea, uelut uinũ pro frumento & dant & accipiunt, aliaqúe generis eiuſdem. Hæc igitur commutandarum rerum ratio, nec repugnante natura orta eſt, nec pars eius eſt quæ in quærendis pecunijs cernitur: quippe quę ad expletionem copiarum quas natura deſiderat, ſit inuenta. Quanquam ex hac illa nata eſt, nec iniuria. Nam cum ab externis auxilium peteretur, inuehendis ijs rebus quibus egebant, & exportandis ijs quibus abundabãt, nummi uſus cõparatus eſt neceſſariò. Cum enim non facile deferri poſſent, quæ ad uiuendum ſecundum naturam neceſſaria erant, ob eam cauſam ad res contrahendas eiuſmodi aliquid inter eos conuenit dare & accipere: quod cum in rebus eſſet utilibus, uſum ad uitam accommodatum afferret, cuiuſmo

di eſt

di est ferrum & argentum, & si quid aliud eiusmodi. Atq; id primum certa magnitudine & pondere terminatum fuit omnino, deinde etiam forma impressa est, ut à mensura liberarētur. forma enim magnitudinis & ponderis nota fuit. Cum igitur numus contrahendarum rerũ causa iam introductus esset necessariò, aliud genus quærendarum pecuniarum, quod cauponandi dicitur, consecutum est. quod primum forsitan simpliciter natum est, deinde usu & exercitatione ars quædam maior accesit, unde & quo pacto permutandis pecunijs plurimũ lucri faceret. Itaq; ars parandarum pecuniarum in numo uersari uidetur maximè, eiusq; officium esse, posse perspicere unde parari posit magna pecuniæ uis et copia. ualere enim uidetur ad parandas opes & pecunias: quandoquidem diuitias & opes sæpe in magna ui numorum ponunt & copia, propterea quod in ijs ratio quærendę pecuniæ et cauponaria cernantur. Contrà interdum nugæ numus

mus uidetur, et lex una omnino: natura autẽ nihil esse, quod si mutent ij qui utuntur, precij nullius est, neque ex eo utilitas ulla ad usus uitę necessarios percipitur, & cui magna uis sit pecuniæ, ei frequenter necessarius uitæ cultus uictusq; deerit. Atqui absurdum est, eas diuitias esse, quibus abundantem liceat fame enecari. Quemadmodum de Mida illo narrant fabulæ, cui propter stultum optatum, ea quæ apponebantur, aurum fiebant omnia. Quocirca alias diuitias quærunt, aliamqúe artem parandarum pecuniarum, atque rectè ij quærunt. Est enim alia ars quærendarum opum, & aliæ diuitiæ, quas natura approbat: atque hæc quidem prudentiæ domesticæ subiecta est, tanquam pars generi: illa autem cauponatrix pecunias non omni ratione, sed permutandis pecunijs parat, & in pecunijs tota occupata est. Nam & initium dat numus, & finem, contrahendis rebus. Itaque nullus finis & modus est diuitiarum, quæ hac quærendi ratione pa-

ne parantur. Vt enim medicina est ualetudinis quasi infinitæ & immensæ, et unaquæq; ars nullum modum in fine suo adipiscendo adhibet: (studiosissimè enim ad eum cupiunt omnes peruenire) ijs autem quę ad finem ferunt, modũ apponit (finis enim propositus est omnibus): ita hæc ars quærendæ pecuniæ fini suo modum nullum apponit: finis autem eiusmodi est in diuitijs, & in pecuniarum possessione. At uerò prudentiæ domesticæ non istius rationis parandarum pecuniarum propositus est finis, neq; enim hic rei familiaris finis est. Quapropter hoc quidem perspicuum est, modum quendam omniũ diuitiarũ huic tenendũ esse necessariò. Sed contrà fieri uideo. Omnes enim sine modo opes augent & pecunias. In causa est earum uicinitas, quoniam alterius usus in alteram transfertur, cum in eodẽ numo utraq; pecuniæ quærendæ ratio uersetur. Est enim eiusdẽ usus possessio, sed nõ eadem ratione: uerũ huic alius finis propositus est, illi pecuniarũ

am-

amplificatio. Quocirca nonnulli rei familiaris officium in hoc ſtatuunt, in eaq́ꝫ permanent ſententia, ut uel conſeruandas eſſe pecuniarũ copias, uel certe ſine ullo modo augendas exiſtiment. Hanc autem animi affectionem & opinionẽ, uiuendi, at non bene beateq́ꝫ uiuendi cupiditas attulit. quæ cum ſit infinita, effectum eſt, ut infinitarum rerum quæ quidem illam efficiãt, inflammati auiditate raperentur. In quibus autem cupiditas ſpectat ob commodam & ſuauem uitã, ab ijs expetũtur diuitiæ ad perfruendas uoluptates. Ita cum hoc quoq́ꝫ in poſſeſſione poſitum eſſe appareat, omne eorũ ſtudium in pecunijs congerendis accumulandisq́ꝫ ponitur, ob eamq́ꝫ cauſam aliud quærendæ pecuniæ genus extitit. Cum enim uoluptas modum trãſeat, eã quæſtuariam quæ immenſas uoluptates pariat, expetunt. quod ſi augendis pecunijs comparare & adipiſci non poſſint, hoc alia uia aggrediuntur, omnemq́ꝫ rationem & artem quam natura nõ ſinit, adhibent. nõ eſt enim fortitudinis pecu-

niam facere, sed audaciā. nec rei militaris aut medicinę, sed illi uictoria proposita est, huic ualetudo. At isti omnes artes pecunia dirigunt, quasi hic sit illis finis propositus, & quod ad finē referēda sint omnia. Ac ratio quidē quęrendę pecuniæ, quæ nō est necessaria, quæ sit, quaq; de causa desiderata sit à nobis, diximus. De necessaria etiā disseruimus, eāq; ab illa seiūximus, et rei familiaris disciplinæ, cui natura cohęret, subiecimus: ut in uictu cultuq;, nō quēadmodū illa, infinito et immenso, sed moderato consisteret.

7 Illud aūt perspicuum est, quod initio quęrebatur, sitné patrisfamiliâs, et eius qui ciuilē societatē tuetur, propria quærendæ pecuniæ ratio, nécne: uerum hæc illis suppetere & adesse debeat. Vt enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cū acceperit à natura, illis utitur: sic uictum & cultum natura terra & mare aut aliquid aliud suppeditare debet, ex ijsqúe hæc rectè curare paterfamilias. Neque enim artis est texendi, lanas conficere, sed eas iam confectas ad usus

usus suos accommodare, ex eisque probas & aptas à non probis & aptis internoscere. Etenim quærat aliquis, quid ita prudentiæ domesticę pars est pecuniarũ & opum quærendarum ratio, medicina non est? cum pręsertim opus sit, ut uictũ & alias res necessarias habere, sic ualere familiam. Sed quoniã est quatenus et paterfamiliâs, & qui præest reipub. medicinam tenere debeat, estq; quatenus non debeat, sed medici illud iam est officiũ: ita est quatenus patremfamiliâs pecunię querendę rationẽ scire oporteat, est quatenus non oporteat: sed eius artis officiũ est, quæ illius administra est. Hoc autem natura, quemadmodum ante dixi, suppetere debet maxime. naturæ enim munus est et officium, eis quos generauit et procreauit, res præbere ad uictũ necessarias: cũ præsertim omni naturæ ex eo à quo generata est, cibus relinquatur. Itaq; omnibus à natura tributa est ars ea quęstuaria, quæ ex fructibus & animantibus utilitates percipit. Cum autẽ eius duo sint genera, ut dixi, quorũ alterum

tum. Quæ enim ex terra gignuntur & oriuntur, nec fructum, sed cõmoditates afferunt: eorũ partim cũ ea quam natura peperit, partim cum ea quæ degenerat, cõsentiunt; qualis est arborũ consectio, & omnis è terra eruendi ratio. Hęc aũt multa genera complectitur. Multa em̃ sunt genera eorũ quę è terra eliciuntur. Sed de his omnibus dictũ est omnino, et generaliter: propria autẽ accurataq́; disputatio, ad functiones & quæstũ illa quidẽ aliquantũ adiumenti afferret, sed tamẽ grauis esset cõmoratio. Artificio aũt maximo cõstãt quæstus ij, in quibus minimũ fortuna potest. Sordidissimi sunt, in quibus corpora inquinãtur. Maximè illiberales, qui usu plurimo corporis egent. Ignobilissimi, qui minimũ uirtutẽ desiderant. Sed quoniam de his quidã scripta uolumina reliquerunt, ut Chares Parius, & Apollodorus Lemnius, de cultura agrorũ et nudorũ et cõsitorum, itẽ alij de alijs scripserunt multa hæc quidẽ, ab illis petat cui curæ est; quę autem dispersa sunt præcepta, quibus rationi-

tionibus adepti sunt diuitias ij qui ualēt opibus, colligere debemus. Hæc enim omnia ijs proderunt, apud quos in honore et precio est pecuniæ quærendæ ratio. Cuius generis est illud Thalis Milesij, præceptū enim quoddā est pecuniæ faciendę, quod illi propter sapientiā quā ualebat plurimum, attribuunt, generale aūt quoddā pręceptū est. Cum enim obijceretur ei propter paupertatē sapiētię studiū, ut inutile, animaduertisse astrologia dicitur olearū ubertatem fore: et hyeme antequā florere cœpissent, cum parua pecuniæ uis suppeteret, arris datis omniū olearū quæ erant in agro Milesio & Chio, paruo coēmisse, quia nemo pluris liceretur. Cumq; tēpus uenisset, multiq; concurrerent, eis tāti quanti uoluit uēdidisse: ita magna pecunię copia coaceruata, ostendisse etiā philosophos, si id commodum esset, pecuniam facere posse: sed in ea re studia eorum non uersari. Ac Thales quidem ad hunc modum sapientiæ specimen edidisse dicitur. Hoc autem ad rationem, ut dixi, faciendæ

pecuniæ omnino pertinet, si quis sibi uni uenditionẽ parare & uẽdicare possit. Itaq; ciuitates quędam hanc sibi facultatem reseruant, cũ pecuniæ desunt. Sibi enim solis rerũ uenaliũ uenditionẽ uendicãt. In Sicilia autem quidam pecunia, quam apud se conditam habebat, ex ferrarijs omne ferrum coëmit. Postea uero quàm ex mercaturis redierunt mercatores, ille unus uendebat, non magnopere aucto precio, sed tamẽ pro quinquaginta talentis centum accepit. Hoc cũ Dionysius animaduertisset, & pecunias exportare eum iussit, nec tamen iam Syracusis manere uoluit, qui copias ipsius rebus inutiles inuenisset. Thaletis quidẽ & huius eadem præsensio est: quoniam uterq; sibi uni arte quadam uenditionẽ attribuit. Quarũ rerum cognitio etiam ijs qui reip. præsunt, magnos usus affert, propterea quòd pecuniæ faciendæ rationem ut familię, sic urbes, ac multò etiam magis desiderant. Quapropter quidam in republica hãc unã rem prosequũtur.

8 Tres autem rei familiaris partes statuimus:

tuimus. unam in dominatu, de quo ſuprà diſſeruimus: alteram in paterno imperio: tertiam in re uxoria. quoniam pater & uxori præeſt & liberis, quanquam non eodem genere imperij: ſed uxori, ciuili: liberis, regali poteſtate. Nam & mas ad principatum aptior eſt natura, quàm fœmina, niſi forte alicubi contra naturã accidat: & quę antiquiora pſectaq́; ſunt, quàm iuniora & imperfecta. Ac in ciuilibus quidem imperijs quàm plurimis, quoniam pari iure eſſe uolũt natura duce, nullumq́; haberi delectum, commutantur is qui præeſt, & is qui paret. ſed tamen cum eſt quod imperat, & quod paret, tum fit ut ſit quædam & formarum, & ſermonum, & bonorum præſtantia: quemadmodum Amaſis de pelui ea in qua pedes lauabat, orationem habuit. Atqui mas ſi cum fœmina comparetur, eo ſemper genere excellere uidebitur. Liberorum autem imperium regale eſt. Quod enim procreauit ac genuit, id ut pręſit, & amicitiæ ratio, & ſenectutis poſtulat: quod quidem genus eſt regalis poteſtatis.

testatis. Itaque praeclare Homerus Iouem appellauit regem horum omnium, cum dixit: Parens hominumque deumque. Natura enim in rege dissimilis, genus idem esse debet: qua quidem re & maior natu minori, & procreator natis praestat. Hoc igitur perspicuum est, prudentiam domesticam in hominibus, quàm in rerum quae inanimę sunt copijs: in uirtute eorũ comparanda, quã in ijs facultatibus quas diuitias opesque dicimus: in liberis, quàm in seruis, plus operę studijque ponere. Ac primum de seruis quęrat quispiam, sitné eorum uirtus praeter eas quę in corporis officio & administratione consistunt, alia his illustrior & clarior? ut temperantia, ut fortitudo, ut iustitia, caeteręque generis eiusdẽ. an uerò nulla praeter corporis administrationes? Habet enim hoc dubitationem in utranque partẽ. Si enim inest, quid inter eos & liberos intererit? Si nõ, certè id absurdum est, cum & homines sint, & rationis cõpotes. Quod idẽ ferè de uxore & liberis quaeritur, eorum né sint aliquae uirtutes? & deceat né uxorẽ
tempe

temperantem esse, fortem, atque iustam? Et puer sit ne libidinosus & temperatus necne? Omninoque hoc considerandum est, sintne is qui praeest natura, & is qui paret, iisdem uirtutibus an aliis atque aliis praediti? Si enim uterque probitatis compos esse debet, cur omnino hunc imperare, illum parêre oporteat? Neque enim hoc differre possunt, quòd in altero maiores uirtutes insunt, in altero minores: praesertim cum parêre & imperare specie differant, maiores & minores uirtutes non differant. Quòd si hic praeditus esse debet, ille non debet, id mirũ est. Si enim is qui praeest, non sit moderatus & iustus, quomodo bene imperabit? Si is qui paret, quo pacto modestè parebit? Nam intemperans & ignauus si sit, nullum officiũ sequetur. Ergo hoc quidem perspicuum est, utrunque uirtutibus praeditũ esse oportere, sed aliis atque aliis: quẽadmodũ ea omnia quae natura uult obedire. Quod in animo quoque primũ animaduerti licet, cuius una pars natura imperat, altera obedit: quarũ diuersas uirtutes esse

eſſe dicimus, uelut huius habere rationem, illius nõ habere. perſpicuum eſt igitur, eandem cæterorũ eſſe rationẽ. Quocirca natura fecit complura & quæ imperant, & quæ parẽt. Nã & liberi alio genere imperij ſeruis pręſunt, & mares fœminis alio, & alio uir liberis. ijsq; omnib. datæ ſunt partes animi, ſed datæ ſunt cũ delectu quodã: ut in ſeruo nõ ſit pars ea quæ ualet conſilio: in fœmina inſit illa quidem, ſed imbecilla: in puero inchoata & imperfecta. Quod eodem modo de uirtutibus ijs quæ more perficiuntur iudicandum eſt, illis omnes præditos eſſe oportere non eodem modo, ſed quantũ cuiq; ſatis ſit ad ſuũ munus fungendum. Itaq; eũ oportet qui præſit, perfectis atq; abſolutis uirtutibus quæ more gignuntur, eſſe præditum & ornatum. Eſt enim munus & officium architecti, & ratio architecti nomen obtinet: cæteros autem, quantum quenq; decet. Quare perſpicuum eſt, uirtutem moralem hos omnes habere oportere, neq; eandem mares eſſe uxoris & uiri temperantiam, neq; fortitudi-

nem

nem & iustitiam, quemadmodũ Socrates putauit; sed hanc fortitudinẽ aptam ad imperandũ, illam ad ministrandum & seruiendum. Similis est ratio cæterarum. Quod ij facilius perspiciũt, qui res singulas considerant. Errant enim ij qui omnino aiunt uirtutẽ esse, bene animo esse cõstitutũ, uel recta facere, aut si quid aliud eiusdẽ generis: multoq́ꝫ rectius dicũt, qui uirtutes enumerãt, ut Gorgias, quàm ij qui isto pacto rem definiunt. Ita quod poëta de mulierib. dixit: Mulieri ornamentum affert taciturnitas, uiro nõ itẽ: id de omnibus existimare debemus. Quoniam autem puer imperfectus est, profectò uirtutẽ qua est præditus, nõ ad se & res suas, sed ad perfectũ & eum qui regit referre debet, itemq́ꝫ seruus ad dominum. Et quia seruum usus afferre ad res necessarias posuimus, idcirco perspicuum est, in eo & uirtutem paruam desiderari, & tantam ut neqꝫ propter intemperantiam, neque propter ignauiam officio desit. Sed quęrat quispiam, id quod modò dictum est, si uerũ sit, etiam ne artifices

taciturnitas mulieri ornamentũ, viro nõ item. Homerus.

niam facere, sed audaciã. nec rei militaris aut medicinę, sed illi uictoria proposita est, huic ualetudo. At isti omnes artes pecunia dirigunt, quasi hic sit illis finis propositus, & quod ad finẽ referẽda sint omnia. Ac ratio quidẽ quęrendę pecuniæ, quæ nõ est necessaria, quæ sit, quacq; de causa desiderata sit à nobis, diximus. De necessaria etiã disseruimus, eãcq; ab illa seiũximus, et rei familiaris disciplinæ, cui natura cohęret, subiecimus: ut in uictu cultucq;, nõ quẽadmodũ illa, infinito et immenso, sed moderato consisteret.

7 Illud aũt perspicuum est, quod initio quęrebatur, sitnè patrisfamiliâs, et eius qui ciuilẽ societatẽ tuetur, propria quærendæ pecuniæ ratio, nècne: uerum hæc illis suppetere & adesse debeat. Vt enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cũ acceperit à natura, illis utitur: sic uictum & cultum natura terra & mare aut aliquid aliud suppeditare debet, ex ijsqúe hæc rectè curare paterfamilias. Neque enim artis est texendi, lanas conficere, sed eas iam confectas ad

usus

usus suos accommodare, ex eisq́ue probas & aptas à non probis & aptis internoscere. Etenim quærat aliquis, quid ita prudentiæ domesticę pars est pecuniarū & opum quærendarum ratio, medicina non est: cum presertim opus sit, ut uictū & alias res necessarias habere, sic ualere familiam. Sed quoniā est quatenus et paterfamiliâs, & qui præest reipub. medicinam tenere debeat, estq; quatenus non debeat, sed medici illud iam est officiū: ita est quatenus patremfamiliâs pecunię quęrendę rationē scire oporteat, est quatenus non oporteat: sed eius artis officiū est, quæ illius administra est. Hoc autem natura, quemadmodum ante dixi, suppetere debet maxime. naturæ enim munus est et officium, eis quos generauit et procreauit, res præbere ad uictū necessarias: cū præsertim omni naturæ ex eo à quo generata est, cibus relinquatur. Itaq; omnibus à natura tributa est ars ea quęstuaria, quæ ex fructibus & animantibus utilitates percipit. Cum autē eius duo sint genera, ut dixi, quorū alterum

cauponatricis, alterum rei familiaris est: & hoc necessarium est ac laudabile. illud commutandis rebus accommodatũ est, idemq́ȝ uituperabile: nec iniuria. non enim natura id genuit, sed rerum ultro citroq́ȝ contrahendarum ratio: iure quidẽ optimo in hominum odia incurrit fœneratio, quoniam ipsa pecunia fructus eius est, nec ad permutandas res, cuius causa comparata est, refertur. Fœnus autẽ pecuniã auget & amplificat, ex quo etiam nomen inuenit. quoniam quæ procreata sunt, similia sunt procreatorib. & fœnus ex pecunia pecuniam parit. Nunc quoniam de ijs quæ ad artem & cognitionem pertinebãt satis multa diximus, ea exponenda sunt quæ ad usum pertinent. Harum quidem rerum, de quibus dicimus, liberalis est, ac ingenua ars & cognitio, usus autem necessarius. Partes autẽ artis quærendarũ opum, ex quibus utilitas aliqua percipi potest, hę sunt, usu peritum esse, quæ rerum copiæ sint, ex quibus maximæ utilitates capiantur, & ubi sint, & quomodo capi posint: ueluti equo-

ti equorũ cõmoditas quæ ſit, aut boum, aut pecudum, itemq́ꝫ cæterorum animalium. Rerum enim uſu cognoſcendum eſt, ijs omnibus inter ſe comparatis, ex quibus maximẹ commoditates opportunitatesq́ꝫ capiantur, quibusq́ꝫ in locis. In alijs enim locis fœlicius alia gignuntur. Deinde in cultura agrorum, eaq́ꝫ & nuda & conſita, id uidendum eſt, itemq́ꝫ in apum operibus, reliquorumq́ꝫ animalium aquatiliũ uel uolatilium, ex quibus commoditates & utilitates capi poſſunt. Ac ueræ quidem rationis pecuniæ quærendæ, hæ ſunt primæ partes. Eius autẽ quæ deflexit, pars uel maxima eſt mercatura: cuius tres ſunt partes, nauigatio, inuectio, & negotiatio. quæ hoc inter ſe differũt, quòd aliæ tutiores ſint, aliẹ maiores uberioresq́ꝫ fructus afferãt. Secunda eſt, fœneratio. Tertia, mercenariorũ omnium: cuius una pars in ſordidis artibus uerſatur, altera in ijs quæ arte non conſtant, ſed ſolius corporis opera & induſtria. Eſt etiam tertium genus quẹrendæ pecuniæ, inter hoc & ſuperius locatum.

mercatur[illegible] par: [illegible]

tum. Quæ enim ex terra gignuntur & oriuntur, nec fructum, sed cõmoditates afferunt: eorũ partim cũ ea quam natura peperit, partim cum ea quæ degenerat, cõsentiunt: qualis est arborũ confectio, & omnis è terra eruendi ratio. Hęc aũt multa genera complectitur. Multa em̃ sunt genera eorũ quę è terra eliciuntur. Sed de his omnibus dictũ est omnino, et generaliter: propria autẽ accurataq; disputatio, ad functiones & quæstũ illa quidẽ aliquantũ adiumenti afferret, sed tamẽ grauis esset cõmoratio. Artificio aũt maximo cõstãt quæstus ij, in quibus minimũ fortuna potest. Sordidissimi sunt, in quibus corpora inquinãtur. Maximè illiberales, qui usu plurimo corporis egent. Ignobilissimi, qui minimũ uirtutẽ desiderant. Sed quoniam de his quidã scripta uolumina reliquerunt, ut Chares Parius, & Apollodorus Lemnius, de cultura agrorũ et nudorũ et cõsitorum, itẽ alij de alijs scripserunt multa hæc quidẽ, ab illis petat cui curæ est: quę autem dispersa sunt præcepta, quibus rationi-

tionibus adepti sunt diuitias ij qui ualēt opibus, colligere debemus. Hæc enim omnia ijs proderunt, apud quos in honore et precio est pecuniæ quærendæ ratio. Cuius generis est illud Thalis Milesij, præceptū enim quoddā est pecuniæ faciendę, quod illi propter sapientiā qua ualebat plurimum, attribuunt, generale aūt quoddā pręceptū est. Cum enim obijceretur ei propter paupertatē sapiētię studiū, ut inutile, animaduertisse astrologia dicitur olearū ubertatem fore: et hyeme antequā florere cœpissent, cum parua pecuniæ uis suppeteret, arris datis omniū olearū quæ erant in agro Milesio & Chio, paruo coëmisse, quia nemo pluris liceretur. Cumq; tēpus uenisset, multiq; concurrerent, eis tāti quanti uoluit uēdidisse: ita magna pecunię copia coaceruata, ostendisse etiā philosophos, si id commodum esset, pecuniam facere posse: sed in ea re studia eorum non uersari. Ac Thales quidem ad hunc modum sapientiæ specimen edidisse dicitur. Hoc autem ad rationem, ut dixi, faciendæ

Thales Milesius

pecuniæ omnino pertinet, si quis sibi uni uenditionẽ parare & uẽdicare possit. Itaq; ciuitates quędam hanc sibi facultatem reseruant, cũ pecuniæ desunt. Sibi enim solis rerũ uenaliũ uenditionẽ uendicãt. In Sicilia autem quidam pecunia, quam apud se conditam habebat, ex ferrarijs omne ferrum coëmit. Postea uero quàm ex mercaturis redierunt mercatores, ille unus uendebat, non magnopere aucto precio, sed tamẽ pro quinquaginta talentis centum accepit. Hoc cũ Dionysius animaduertisset, & pecunias exportare eum iussit, nec tamen iam Syracusis manere uoluit, qui copias ipsius rebus inutiles inuenisset. Thaletis quidẽ & huius eadem præsensio est: quoniam uterq; sibi uni arte quadam uenditionẽ attribuit. Quarũ rerum cognitio etiam ijs qui reip. præsunt, magnos usus affert, propterea quòd pecuniæ faciendæ rationem ut familię, sic urbes, ac multò etiam magis desiderant. Quapropter quidam in republica hãc unã rem prosequũtur.

8 Tres autem rei familiaris partes statuimus:

tuimus. unam in dominatu, de quo suprà disseruimus: alteram in paterno imperio: tertiam in re uxoria. quoniam pater & uxori præest & liberis, quanquam non eodem genere imperij: sed uxori, ciuili: liberis, regali potestate. Nam & mas ad principatum aptior est natura, quàm fœmina, nisi forte alicubi contra naturã accidat: & quę antiquiora perfectaq; sunt, quàm iuniora & imperfecta. Ac in ciuilibus quidem imperijs quàm plurimis, quoniam pari iure esse uolũt natura duce, nullumq; haberi delectum, commutantur is qui præest, & is qui paret. sed tamen cum est quod imperat, & quod paret, tum fit ut sit quædam & formarum, & sermonum, & bonorum præstantia: quemadmodum Amasis de pelui ea in qua pedes lauabat, orationem habuit. Atqui mas si cum fœmina comparetur, eo semper genere excellere uidebitur. Liberorum autem imperium regale est. Quod enim procreauit ac genuit, id ut pręsit, & amicitiæ ratio, & senectutis postulat: quod quidem genus est regalis potestatis.

mas magis est aptus ad imperandum quam fœmina

Amasis Egiptiorum rex de plebe natus ex Herodoto lib. 2.

testatis. Itaq; præclare Homerus Iouem appellauit regem horum omnium, cum dixit: Parens hominumq́; deumq́;. Natura enim in rege dissimilis, genus idem esse debet: qua quidem re & maior natu minori, & procreator natis præstat. Hoc igitur perspicuum est, prudentiam domesticam in hominibus, quàm in rerum quæ inanimę sunt copijs: in uirtute eorũ comparanda, q̃ in ijs facultatibus quas diuitias opesq́; dicimus: in liberis, quàm in seruis, plus operę studijq́; ponere. Ac primum de seruis quęrat quispiam, sitné eorum uirtus præter eas quę in corporis officio & administratione consistunt, alia his illustrior & clarior? ut temperantia, ut fortitudo, ut iustitia, cæterę́q; generis eiusdẽ. an uerò nulla præter corporis administrationes? Habet enim hoc dubitationem in utranq; partẽ. Si enim inest, quid inter eos & liberos intererit? Si nõ, certè id absurdum est, cum & homines sint, & rationis cõpotes. Quod idẽ ferè de uxore & liberis quæritur, eorum né sint aliquæ uirtutes? & deceat né uxorẽ

tempe

temperantem esse, fortem, atque iustam? Et puer sit ne libidinosus & temperatus necne? Omninoque hoc considerandum est, sintne is qui praeest natura, & is qui paret, iisdem uirtutibus an aliis atque aliis praediti? Si enim uterque probitatis compos esse debet, cur omnino hunc imperare, illum parêre oporteat? Neque enim hoc differre possunt, quòd in altero maiores uirtutes insunt, in altero minores: praesertim cum parêre & imperare specie differant, maiores & minores uirtutes non differant. Quòd si hic praeditus esse debet, ille non debet, id mirũ est. Si enim is qui praeest, non sit moderatus & iustus, quomodo bene imperabit? Si is qui paret, quo pacto modestè parebit? Nam intemperans & ignauus si sit, nullum officiũ sequetur. Ergo hoc quidem perspicuum est, utrunque uirtutibus praeditũ esse oportere, sed aliis atque aliis: quẽadmodũ ea omnia quae natura uult obedire. Quod in animo quoque primũ animaduerti licet, cuius una pars natura imperat, altera obedit: quarũ diuersas uirtutes

esse

esse dicimus, uelut huius habere rationem, illius nō habere. perspicuum est igitur, eandem cæterorū esse rationē. Quocirca natura fecit complura & quæ imperant, & quæ parēt. Nā & liberi alio genere imperij seruis pręsunt, & mares fœminis alio, & alio uir liberis. ijsq; omnib. datæ sunt partes animi, sed datæ sunt cū delectu quodā: ut in seruo nō sit pars ea quæ ualet consilio: in fœmina insit illa quidem, sed imbecilla: in puero inchoata & imperfecta. Quod eodem modo de uirtutibus ijs quæ more perficiuntur iudicandum est, illis omnes præditos esse oportere non eodem modo, sed quantū cuiq; satis sit ad suū munus fungendum. Itaq; eū oportet qui præsit, perfectis atq; absolutis uirtutibus quæ more gignuntur, esse præditum & ornatum. Est enim munus & officium architecti, & ratio architecti nomen obtinet: cæteros autem, quantum quenq; decet. Quare perspicuum est, uirtutem moralem hos omnes habere oportere, neq; eandem esse uxoris & uiri temperantiam, neq; fortitudinem

nem & iuſtitiam, quemadmodũ Socrates putauit; ſed hanc fortitudinẽ aptam ad imperandũ, illam ad miniſtrandum & ſeruiendum. Similis eſt ratio cæterarum. Quod iȷ facilius perſpiciũt, qui res ſingulas conſiderant. Errant enim iȷ qui omnino aiunt uirtutẽ eſſe, bene animo eſſe cõſtitutũ, uel recta facere, aut ſi quid aliud eiuſdẽ generis: multoq́ꝫ rectius dicũt, qui uirtutes enumerãt, ut Gorgias, quàm iȷ qui iſto pacto rem definiunt. Ita quod poëta de mulierib. dixit: Mulieri ornamentum affert taciturnitas, uiro nõ itẽ: id de omnibus exiſtimare debemus. Quoniam autem puer imperfectus eſt, profectò uirtutẽ qua eſt præditus, nõ ad ſe & res ſuas, ſed ad perfectũ & eum qui regit referre debet, itemq́ꝫ ſeruus ad dominum. Et quia ſeruum uſus afferre ad res neceſſarias poſuimus, idcirco perſpicuum eſt, in eo & uirtutem paruam deſiderari, & tantam ut neqꝫ propter intemperantiam, neque propter ignauiam officio deſit. Sed quęrat quiſpiam, id quod modò dictum eſt, ſi uerũ ſit, etiam né artifices

taciturnitas mulieri ornamentum, viro non item. Homerus

artifices uirtute præditos esse oporteat. Sæpe enim propter intemperantiam officia deserunt. At magna est dissimilitudo. Cum enim seruus sit communionis uitæ particeps, ille longe ab ea abhorret, tantumq́; ad uirtutem spectat, quantum ad seruitutem: quippe cum artificem eũ qui in sordida arte uersatur, certa quædã seruitus constrictum teneat. Seruũ etiã natura genuit, sutorẽ nõ item, neq; ullũ aliũ opificem. Hoc igitur perspicuũ est, seruum his talibus uirtutibus informari instituiq́; à domino oportere: nõ qui instructus sit arte quę ualeat ad docẽda munera imperij herilis. Nõ igitur audiendi sunt ij qui ratione seruos spoliant, eosq́; solũ dicto audientes esse cõfirmãt. Admonendi enim sunt serui potius quàm pueri. Ac de his quidẽ satis multa diximus. De uiri autẽ & uxoris, patris & liberorũ uirtutibus, & in mutuo eorũ sermone ac cõsuetudine, quid honestũ sit, quid minus honestũ, & quemadmodũ id quod rectũ est persequi, quod prauũ ac uitiosum declinare oporteat, ijs libris

quibus

quíbus de Repub. diſſeremus, neceſſe erit dicere. Quoniã enim ſamilia omnis pars eſt ciuilis ſocietatis, hæc aũt familiæ ſunt partes, & partis uirtus ex totius uirtute ſpectanda & æſtimanda eſt: idcircò neceſſe erit nos qui totam Remp. nobis proponimus, & liberos inſtituere, & uxores, ſi modo aliquid intereſt ad ciuitatem bene moratam, & liberos & uxores eſſe moratas. Atqui intereſt neceſſariò, cũ præſertim media pars liberorũ hominũ ex mulieribus conſtet, & pueri ciuilis communitatis ſocij oriãtur. Quapropter quoniam de his dictũ eſt, de cæteris aũt in alijs libris diſſerẽdũ erit, hac diſputatione quam modo habuimus, ut quæ terminũ habeat, prętermiſſa, aliud initiũ dicẽdi faciamus. Ac primũ quæ de optimo Reip. ſtatu dicta ſunt, uideamus.

Partis virtus ex toto estimanda est

ARISTOTELIS DE REPVBLICA Liber II.

QVONIAM aũt nobis propoſitũ eſt quærere quæ ſit ſocietas ciuilis omniũ optima, ijs quib. in uita degenda omnia

ex

ex animi sententia euenire quàm facillimè possint, aliæ etiã respublicæ, quibus utuntur ciuitates quædam, quæ bonis legibus dicuntur regi, cognoscendæ sunt, & si quæ aliæ quæ à nonnullis commemorantur, bene constitutæ uidentur, ut & uirtus perspiciatur, & utilitas. Quòd si quid præterea etiam exquiremus, non est cur uideatur hæc omnino commentitia quæstio: præsertim cum hanc uiam & rationem disputandi inducere uideamur, quòd eæ quæ nunc etiam stant, nõ sint præclarè constitutæ. Exordium aũt primùm capiendum est, quod huic sermoni natura cõstituit. Necesse est enim aut omnium ciuium esse omnia communia, aut nulla, aut quædam esse, quædam non esse. Ac ut nulla sint communia, profecto fieri non potest: cum præsertim & resp. quædam sit societas, & primùm necesse sit ciues locum habitare communem. Locus enim æqualitas est unius ciuitatis, ciues autem eiusdem ciuitatis socij. Sed utrum quæ communia esse possunt, ea omnia melius sit ciuitatem quæ bene

bene conſtituenda ſit, communia habere, an aliqua habere, alia nõ habere, quęſtio eſt. Fieri ẽm poteſt, ut ciuibus inter ipſos liberi communes ſint, cõmunes uxores, cõmunes deniq; poſſeſsiones, ut eſt in Platonis Rep. Illic enim Socrates ait oportere & liberos, et uxores, & poſſeſsiones eſſe cõmunes. In quo id quæri poteſt utrũ pręſtat ita rem habere, ut his ſit tẽporib. an ut lex in Rep. ſcripta præſcribit. Cũ uerò multas alias incõmoditates in ſe cõtinet uxorũ inter omnes cõmunitas: tũ id cuius cauſa putat hoc pacto legibus ſanciendũ eſſe Socrates, ex rationib. nõ perſpicitur effici. Iam uerò fieri non poteſt, quemadmodum modò dixi, ut ad eũ finem quem ciuitati ait propoſitũ eſſe oportere, id dirigatur. Quo autem modo diuidendũ ſit, nihil exponit: id eſt, quo pacto una ciuitas quàm optima efficiatur ex omnibus. Nam hoc ſibi proponit Socrates. Atqui perſpicuũ eſt, ſi ciuitas progreſsionibus utatur, ac minor fiat, eam ne ciuitatem quidẽ fore. In multitudine enim quadã conſiſtit ci-

In Platonis Rep. oīa communia

uitas: quæ si magis una fiat, & augeatur, certè & ex ciuitate familia, & ex familia homo constabit: quãdoquidem familiam unam quàm ciuitatẽ, & hominem magis unum dicimus quàm familiam unam. Ita etiam si quis id facere posset, tamen quia hoc pacto ciuitatem euerteret, facere non deberet. Neque uerò ex multis solum hominibus constat ciuitas, sed etiam ex hominibus qui specie differunt: quippe cum ex sui similibus non constet ciuitas. Aliud enim societas belli est, aliud ciuitas. Illa enim multitudini utilis est, etiam si specie differat: quoniam auxilij causa comparata est belli societas, ut si maius põdus deprimat. Qua etiam re ciuitas à gente distabit, si non per uicos diuisa sit multitudo, sed ut Arcades. Ex quibus autem unum constare debet, ea specie differunt. Itaqꝫ talio, quemadmodũ in libris de Moribus dixi, ciuitates continet: quandoquidem id in liberis populis & pari iure uiuentibus uigeat necesse est. Nam cùm non possint omnes magistratum gerere, nisi

annuum,

annuũ, uel ſi qua alia ſit preſcriptio aut tempus conſtitutum, iſto pacto fiet, ut omnes magiſtratum gerant: quomodo ſi ſutores & fabri mutarentur, nec ijdem ſemper fabri & ſutores eſſent. Quoniã autem hic ciuilis ſocietatis ſtatus melior eſt, certè eoſdem ſemper eſſe in magiſtratu melius eſt, ſi fieri poſsit. Apud quos autem id fieri nõ poteſt, propterea quòd natura omnium par eſt cauſa & conditio: ſimul etiam æquũ eſt, ſiue ſalutaris, ſiue pernicioſus ſit magiſtratus, omnibus ad magiſtratus aditum patêre, meminiſſe debent, ſibi qui pari iure uiuant abeundum eſſe magiſtratu uiciſsim tanquam à principio ſint ſimiles. Alij enim imperant, alij parent uiciſsim, quaſi alij facti. Eodemque modo eorum qui præſunt, alij alios magiſtratus gerunt. Ex quibus perſpicuum eſt, natura non eſſe ita comparatam unam ciuitatem, ut quidã confirmant: & quod ciuitatibus ſummũ bonũ eſſe dictum eſt, id ciuitates euertere. Atqui quod cuique bono eſt, id quemque conſeruat. Alia etiam ratione perſpici

 poteſt,

potest, ualde in unam ciuitatẽ redigere uelle, nõ esse melius. Nam & familia munitior est, quàm unus homo: & ciuitas, quàm familia: quæ tum se uelit esse ciuitatem, cùm accidit, ut sit multitudinis satis munita cõmunitas. Quòd si id magis expetendum, quod seipso contentũ est: etiam quod minus unum est, eò quod magis unum est, magis expetẽdum est.

2 Neq; uerò esse hoc summum bonum ciuitatem unã esse, quàm maximè illud uidetur docere ratione, si omnes simul dicant meum & nõ meum, quod putat
3 Socrates argumento esse perfectè unam esse ciuitatem. Omnes enim dicitur duobus modis. Ac si tanq; singuli, fortassis magis fiat quod uult Socrates effici: Suum enim quisq; filium eundem dicet, eandemq; uxorem. quod eodem modo de facultatibus, & de quaq; re iudicandũ est. Nunc non ita aiunt ij qui communibus utũtur uxoribus & liberis: sed ita dicunt omnes, nõ quod unusquisq; eorũ. Itemq; facultates, omnes dicunt suas, nõ aũt unusquisq; eorũ. Hoc igitur perspicuum

ſpicuũ eſt, captionẽ quandam eſſe, ſi omnes dicamus. Nam uerbũ, omnes, & utrumq;, numerum dicit parẽ ac imparẽ, propterea quod duobus modis dicitur, & in argumentatione ex eo concertationis cauſa comparatæ ratiocinationes oriuntur. Quapropter eandem rem ſuam omnes dicere, alio modo rectum eſt, ſed fieri non poteſt, alio modo nihil conſentaneum. Aliud etiam incommodum ſequitur. Quod enim multorũ commune eſt: id minime curæ eſt. Suũ enim cuiq; curæ eſt: quod autem commune eſt, minori quàm quantũ ad quemq; ſpectat. Nam quaſi alius curet cætera, ita magis negligunt: ſicut fit interdum, ut complures ſerui deterius miniſtrent quàm pauciores. Iam uniuſcuiuſq; ciuis erunt mille liberi, & hi non uniuſcuiuſq;, ſed cuiuſuis æquè quiſq; eſt filius: ita omnes ſimiliter negligent. Singuli etiã ciues iſto pacto ſuũ eſſe dicent eum, qui cum præclarè uel malè agitur, qualicunq; ſint numero: quaſi ſuum certum eſſe milleſimũ quemq; aut omnes qui eiuſdẽ ciuitatis

Cõe quod est multorũ negligit[ur]

ſint,confirmantes, cum id illis ueniat in dubium. Incertũ eſt enim cui nam nati ſint liberi,atq; ij nati,an ſalui ſint & incolumes. Quanquam quæſtio eſt, utrum iſto pacto dicere ſuã quemq; rem eandẽ eſſe ex duobus millib. uel ex decem melius ſit:an potius eo modo, quo in ciuitatibus ſuum eſſe quid confirmant. Alius enim filium ſuũ,alius fratrem ſuum eundem appellat,alius nepotẽ, & ſi qua alia cognatio & cõiunctio eſt,uel ſanguinis, uel propinquitatis,uel affinitatis, ipſius primum, deinde eorum qui ab ipſo nati ſunt:pręterea aliũ ſodalẽ,aliũ curialẽ.pręſtat enim nepotem germanum eſſe, quã iſto pacto filium. Atqui ne uitari quidẽ poteſt,quin nõnulli ſuos fratres,liberos, patres & matres eſſe putẽt: cũ præſertim ex ſimilitudinibus parentum quæ in natis exiſtunt, ſibi de ſe inter ſe fidem facere poſsint. Quod quidam eorum qui terræ ambitũ exquirunt, aiũt euenire. Eſſe enim aiunt nonnullorum populorũ ſuperioris Lybiæ uxores communes,cum interim filij ex ſimilitudinibus internoſcantur.

ſcantur. Sunt etiam aliorũ animantium quædã uxores, cuiuſmodi ſunt equæ & boues: quæ ſolẽt ualde ſimiles parẽtibus natos edere, qualis illa fuit equa Pharſaliæ, quæ iuſta uocabatur. Iam uerò incõmoda hæc, ut plagas, ut cędes, & quę inconſultò, & quę uolũtate ſuſcipiũt, ut pugnas, ut cõtumelias, quę impia et nefaria ſunt in parẽtes, & in ꝓpinquos, nõ ita in extraneos, nõ facile uitare poſſunt ij qui hunc ſtatum Reip. inuehunt. Quinetiã ſæpius ea eueniant neceſſe eſt, ſi ignorẽt quàm ſi cognoſcant. Quod ſi oriãtur, ea expiare poſſunt qui norũt: qui ignorãt, non poſſunt. Atq; etiã illud abſurdum eſt, eũ qui communes liberos poſuerit, concubitũ ſolũ adimere amãtibus, amorem non adimere, neq; uſus alios, quos eſſe patri cũ liberis, & fratri cum fratre, quoniam etiã ſolus amor obſcœnus eſt, eſt indecorũ maximè. Illud etiã abſurdũ eſt, concubitũ ipſum nõ ob aliã cauſam ſuſtuliſſe, niſi quia nimia uoluptas oriatur: & nihil intereſſe putare, ſitnè parens an filius, an fratres ꝗ cõmiſceãtur. Quã-

quam agricolis hæc mulierũ liberorũq; cõmunitas, utilior est futura, quàm custodibus. Leuior em̃ ita demũ amicitia futura est, si sint cõmunes & mulieres et liberi, quales debent esse ij qui parent in imperio, non rebus nouis studere. Omninoqúe contra fiat hac lege necesse est, quàm ea patiantur, quæ rectè latis legibus efficiũtur, quàmq; id cuius causa Socrates ita statuere putauit oportere de liberis & uxoribus. Ciuitatibus enim nihil maius aut melius amicitia dari potest. Sic enim minimè inter nos seditiones orirentur. Ac ciuitatem ex eo quod una sit, maximis laudibus ornat Socrates. quod & uidetur, & ille ait esse amicitiæ munus: quemadmodũ Aristophanẽ scimus in libro quẽ Plato de amore scripsit, dicere, amantes propter ardorem amoris cõiungi, & ex duobus unũ effici. Atq; hic quidem necesse est utrunq; interijsse, uel alterum. In ciuitate autem à tali societate & communitate necesse est amicitiam leuem & imbecillam oriri: ut nec sit necesse filium patrem suum appellare

pellare, nec patrem filium. Vt enim si aliquantum dulcedinis in magna copia aquæ fusum sit, temperatio & commixtio sensu non percipitur; sic curæ est necessitudo et propinquitas, quę ex his nominibus ducta inter omnes intercedit: in tali Repu. minime necesse sit uel patrem curæ esse ut filio: uel filiũ tanquam parenti, & fratres alterum alteri. Duæ enim causæ sunt, quæ hominibus inter ipsos necessitudinẽ amoremq; gignũt & conciliant, id quod priuatum est, et id in quo est causa diligendi. Quorum neutrum hominibus qui hoc genere Reip. utuntur inter ipsos intercedere ullo pacto potest. Atq; etiam ex illa ratione de transferendis liberis qui nati erunt, ut alij ab agricolis et opificibus ad custodes, alij ab his ad illos transferantur, magna sequitur cõfusio & perturbatio: quo tandẽ pacto licebit, aut necesse erit, eos qui dederint aut transtulerint, quos quibus dederint internoscere. Iam uerò ea etiã quæ suprà dicta sunt incommoda, ut plagæ, ut amores, ut cædes, facilius hic na-

ſcentur neceſſariò. Neque enim iam fratres, neq; liberos, neque parentes appellabũt cuſtodes ĳ, qui alĳs ciuibus traditi erunt: neq; rurſus ĳ, qui à cuſtodibus ad alios ciues transferentur: ut uerendũ ſit, ne quid tale committatur, propter coniunctionem ſanguinis.

Ac de liberorum quidẽ ac mulierum cõmunitate hactenus. Deinceps cõſiderandum eſt, quo pacto cõſtituere debeãt ĳ qui optimo Reip. genere uſuri ſunt: utrum omnia quę poſſeſſionis appellatione continentur, cõmunia eſſe, án ne priuata. Quæ quidem quæſtio ab illis quæ de liberis & mulieribus legibus tradita ſunt, ſeparari poteſt: ut quæramus, cõſtitutis illis priuatis, ut nunc ſunt apud omnes, ſit né melius rerũ poſſeſſiones, & uſus eſſe cõmunes, uelut ſolũ priuatũ eſſe fructus aũt in commune collatos expendere, quod quidem faciunt nonnullę nationes: an contrà, fundum communem eſſe, et publice coli, fructus aũt tribui ad ſuos cuique uſus, quo ſocietatis genere barbari quidã cõiuncti eſſe dicuntur: an

comn

cõmunes & fundos & fructus. Ac si alij sint aratores, aliud genus idq́ facilius consequetur: sin sibi ipsi laborent, profecto rerũ possessionem, & quasi suppellectilem, multa incõmoda sequentur. Etenim si percipiẽdis cõmoditatibus, subeundisq́ laboribus nõ sint pares, certè ij qui minorem fructũ capient, & plus laboris impendent, eos qui magnas utilitates percipiant, cum minus operę cõtulerint, criminabuntur. Cùm aũt uitæ cõiunctio, rerũq́ humanarũ omniũ, tum uel maximè harũ difficilis societas et cõmunio est. Idq́ eorũ qui iter unà faciũt societates declarãt, quorum ferè dissidia fiunt, ita ut leui de re offensiore inter se animo soleãt affici. Iam uerò famulis ijs infensi sumus maximè, quos plerunque ad munera uulgaria adhibemus. Hæc igitur et alia eius generis incõmoda rerũ communitas inuehit. Quę aũt nunc stat ratio, si et moribus et bonarũ legũ præscripto exornetur, ab illa distabit plurimũ. Sic enim utriusq́ generis utilitatem cõplectetur, id est & eam quæ ex cõmunione

nione, & eam quę ex proprietate rerum percipitur. Nam cõmunes quodam modo debent esse, omnino autem priuatæ. Officiorum enim & curarũ partitio criminationes non gignet inter ciues, imò uerò proficiet, cum suum quisq; quasi locum ordinemq; tuebitur. uirtute autem fiet, ut usu (quemadmodũ est in prouerbio) amicorum omnia sint communia. Est etiam nunc in eodem modo præscriptum, tanq; id fieri posit, cũ in quibusdam ciuitatibus, tum uel maximè in ijs quæ preclare administrantur, in quibus alia sunt, alia esse possunt. Cũ enim suũ quisq; tenet, eo amicis prodest, alijs rebus communibus utitur. ut Lacedæmone, in qua seruis alij aliorũ utũtur ut suis. itemq; equis & canibus, si uiatico in agris regionis egeant. Perspicuũ est igitur, ad Reip. statũ melius esse, res priuatas esse, usu autem communes fieri. quod ut fiat, legislatoris erit prouidere. Iam uerò dici non potest, quam iucunda sit cuiq; rerũ suarum cogitatio. Neq; enim fortuita aut superuacanea est ami

Iucunda rerum suarum cogitatio

citia

citia, qua se quisque diligit: sed à natura profecta est. Nam sui diligentẽ esse, id demum iure uituperatur, quòd non est seipsum diligere, sed nimiũ: quemadmodum cupidum esse pecunię, quandoquidem student omnes rebus eius generis. Atq; etiam gratificari & opitulari amicis, uel peregrinis uel sodali iucundissimum est, quod si res & possessiones priuatæ sint, extat: sin una fiat ciuitas, tollitur. Sic etiam duarũ uirtutũ officia perspicue tolluntur: temperantiæ, id quod uxoribus pręstatur (est enim præclarum officiũ & opus, ab ea quæ aliena sit, abstinere se propter temperantiam) & liberalitatis, id quod in rebus dandis cernitur: neq; enim perspicuum erit an sit liberalis, nec ullum liberale officiũ munusq; præstabit: quippe cum in rerum quę occupantur usu, cõsistat liberalitas. Præclara igitur & humana hæc legum cõdendarum ratio uideri potest, de qua qui audit, eam libenter approbat, existimans ita admirabilem quandam omnibus inter omnes amicitiam futurã: præfer-

ſertim ſi quis de incõmodis et malis, quę nunc in rebuspub. extant, queratur: quaſi ex eo quod facultates cõmunes nõ ſint, oriantur, actiones dico, quę inter ciues ſunt cõtrahendarũ rerũ, falſorum teſtium iudicia, locupletũ aſſentationes: quorũ nihil cõmunitatis rerũ exterminatio, ſed hominum uitiũ inuehit: quandoquidẽ multo plura diſſidia fieri uidemus eorũ qui omnia habent cõmunia, quàm eorũ qui priuatas res tenent, uerũ paucos eorũ qui in cõmune omnia conferunt inimicitias & ſimultates inter ſe gerere animaduertimus, quòd eos qui priuatas res habent, multos cũ illis paucis cõparamus. Iam uerò æquũ eſt nõ ſolum cõmemorare quot malis liberabuntur ij qui res cõmuniter tenent, ſed etiã quibus bonis carebũt. quanquã hęc quidẽ uiuendi ratio omnino eſſe nullo modo poteſt. Socratẽ aũt in hunc errorem lapſum eſſe, eo quòd non rectum finem proponat, exiſtimare debemus. Debet enim & familia & ciuitas una eſſe quodammodo, nõ omnino: quoniã eſt quidam

dam

dam terminus cõſtitutus, extra quem ſi egrediatur, iam non erit ciuitas: eſt quatenus ſtabit illa quidẽ, ſed tamen ſi paulũ abſit ab eo, ut perdat ciuitatis nomen deterior ciuitas habebitur. Vt ſi quis cõcentum faciat unũ eundemq; ſonũ, uel uerſum ad pedem unum redigat: ſed debet quũ ſit multitudo, ut ſuprà diximus, communi inſtitutione et diſciplina, una effici. et certè abſurdũ eſt eum qui diſciplinã inuehere uelit, eaq; putet ciuitatẽ fore beatã, his rebus talibus exiſtimare ad rectã uiam dirigi poſſe, nõ moribus, non philoſophia et legibus. quales ſunt poſſeſſiones quas legiſlator Lacedæmone & Cretæ in epulis ſodalitatum uoluit eſſe cõmunes. Sed hoc ipſum ignorare non debemus, multorum temporũ & annorũ habendã eſſe rationẽ, in quibus iſta ſi pręclara et honeſta fuiſſent, homines minime latuiſſent. Inuenta enim ferè ſunt omnia, ſed alia inducta non ſunt, alijs non utuntur ij qui norunt. Sed hoc perſpici licebit maximè, ſi quis re ipſa eiuſmodi Remp. conditam uideat.

uideat. Neq; enim ciuitatem fundare poterit, niſi partiatur & ſeiungat, alia in ſodalitates, alia in curias & tribus, ut nihil aliud legibus cautum eſſe uideatur, niſi ne cuſtodes arent. Quod quidem etiam nunc Lacedæmonij facere conantur. Forma uerò Reip. quæ futura ſit inter eos quorum omnia erunt communia, nec Socrates ipſe tradidit, nec facile tradi aut explicari poteſt. Nam cum ciuitatis multitudo ferè ex aliorum atq; aliorū ciuiū multitudine conſtet, tamen de ijs nihil expoſitum eſt utrum aratorum inter ipſos res communes omnium eſſe debeant, an priuatæ ſingulorum, & liberine ac mulieres communes, an proprię atq; priuatæ. Etenim ſi eadē ratione res omnes communes erunt omniū, quid inter hos & illos cuſtodes interierit? aut quę maior autoritas in ijs erit, qui eis imperabunt, aut in ijs qui à doctrina ad imperij prouinciam ſuſtinendam uenient? niſi forte, tale aliquid fingunt, quale Cretes, qui cum cæterorum omnium ſeruis poteſtatem cōcedant, ſolū gymnaſia &

arma,

armamētaria uetāt. Quòd si ut in alijs urbibus, sic apud illos hæ res institutę erūt, quæ tandem forma erit communitatis? Nam in una ciuitate duæ sint necesse est, eæq; inter se cōtrariæ: quippe cū alios faciat custodes, quasi præsidia: alios aratores, quosdā opifices, aliosq; ciues. Criminationes uerò, & iudicia, cęteraq; mala quę in alijs ciuitatib. inesse ait, apud hos existent omnia. Quanq; confirmat Socrates, nō multum eos desideraturos leges propter educationē & institutionē, ut de rebus ciuilibus & forensibus, alijsque eiusdem generis, disciplinæ cura solis custodibus relicta. Iam uerò possessiones omneis potestati custodum permittit, certa collata pensione. Atqui multo uerisimilius est eos fore difficiles, sublaturosq; animos, magis quàm ij serui qui apud nonnullos hilotiæ penestiæ ac seruitia dicuntur, solent. Sed enim an æque hæc necessaria sint, nec né, nunc quidem nihil explicatū est, nec quæ deinceps cōsequuntur, quæ eorū respublica sit, quæ disciplina, quæ leges: cū nec inuentu facile sit, nec paulum intersit ad tuendam

 custodum

cuſtodum communionem, quibus moribus aliqui ſint prediti. Quòd ſi mulieres facit communes, priuatas autẽ res, quis rem familiarem adminiſtrabit? ut uiri earum, res quæ in agris naſcuntur curant, etiamſi communes res ſint, & aratorum mulieres. Abſurdũ etiam eſt eadem mulieres, quæ uiros, ſtudia decere, belluarũ ſimilitudinibus docere, ad quas rei familiaris cura nihil pertinet. Atq; etiam de magiſtratibus periculorum plena eſt Socratis inſtitutio. Vult enim eos eſſe perpetuos, quod ſeditionis in Repub. ſeminariũ eſt, etiam apud eos qui abiecto demiſſoq; animo ſunt: quanto magis apud eos qui magno animo ſunt præditi, & ad bellum nati? Ei aũt faciẽdos eſſe perpetuos magiſtratus neceſſariò, hinc perſpici licet, quod non aliàs alijs animis diuinũ aurũ miſcetur: ſed ſemper eiſdem, cum ipſe cõfirmet in alijs ſimul atq; orti ſint, aurum, in alijs argentum miſceri, æs autem & ferrũ in ijs qui opifices & aratores ſint futuri. Iam adempta beata uita cuſtodibus, legiſlatori faciundũ eſſe ait, ut beata ſit ciuitas. Atqui fieri nõ poteſt ut

tota

tota ſit beata, niſi multæ eius partes, uel omnes, uel certe aliquæ beatæ uitæ ſint compotes, cum præſertim nõ ſit eorundem beata uita, quorũ eſt par numerus, qui quidem in toto eſſe poteſt, & in neutra parte: quod de beata uita dici non poteſt. Quod ſi cuſtodes non ſint beati, qui alij erunt? non enim quidem certè opifices, aut ſordidarum artium multitudo. Ac Reſpublica quidem, de qua dixit Socrates, hæc incommoda & mala, aliaq; non leuiora inuehit.

Similis eſt ferè legum ratio, quas ſcripſit poſtea. itaq; de Repub. quæ illic conſtituitur, pauca dici eſt melius. Nam in libris de Repub. breuiter expoſuit Socrates, quæ ratio & forma communium liberorum, & uxorum, & poſſeſſionum, & Reip. ordinis eſſe debeat. Cum enim in duas partes multitudo eorum qui eandem ciuitatem incolunt, tributa ſit, in aratores, & in eos qui bellicis officijs ſtudeant: tertia aũt ex his, ſit eorũ qui conſilio iuuãt, & poteſtate ciuitatẽ tenent: aratores quidẽ et opifices nullũ ne magiſtratum gerant, an aliquem, & utrum arma 4

ferre & bellum gerere nec ne debeãt, nihil statuit Socrates. Mulieres autem & bellum gerere uult, et ijsdem artibus qui bus custodes erudiri. reliquam disputationem alijs nihil ad rem pertinentibus refersit, & qualis custodũ institutio esse debeat. Quod autem ad leges attinet, maxima ex parte leges sunt, in quibus pauca de republica dixit: quam dũ uult maximè patere ciuitatibus, paulatim rur sus ad alteram rempublicam deducitur. Excepta enim mulierum possessionũq; communitate, cætera eadem utriq; Reipub. concedit. Nam & disciplinam eandem concedit, & ijs qui necessarijs muneribus fungi non possunt, uictum. Eodemq; modo de sodalitatibus statuit, nisi quod in hac sodalitates mulierum esse ait oportere, & illam mille arma ferẽtiũ, hanc quinq; millium. Ac omnes quidẽ Socratici sermones ferè minus necessarijs rebus referti sunt, ijsq; & ornatũ, & res nouas, quæq; disputatione egeant cõ sectatur. præclari autem omnes certè esse non possunt. Nam quod attinet ad hanc multitudinem quam cõmemoraui, hoc intel-

intelligendum eſt, eis qui tot ſint, Babylonię, uel alicuius alterius urbis, cuius innumerabiles ſint incolæ, regione fore opus, ex qua quinq; millia inertiũ hominũ alenda erũt, aliaq; numeroſior turba mulierũ atq; ſeruorũ. Proponere quidẽ ad tractãdum quam quiſq; materiam uelit, licet: ſed tamen nihil quod fieri nõ poteſt, proponendum eſt. Aiunt aũt legiſlatorem in ferendis legibus duarũ rerũ habere oportere rationem, regionis atq; hominũ. Præterea illud etiam rectè addi poteſt, finitimorũ locorũ rationem ducendam eſſe, ut ciuitas uitã quæ ſe digna ſit poſsit degere. Neq; enim ſolum ei neceſſarius eſt uſus eorum armorũ quæ ad regionem & agrum ipſius defendendũ apta erũt, ſed ad alia etiam loca uel tuenda, uel etiam inuadenda. Quod ſi quis non hoc uitæ genus probet, in ciuitate neq; priuatim, neq; publicè, tamen hoſtibus ciues non ſolum cum intra fines ueniunt, ſed etiam cum inde excedunt, terrorem afferre debent. Atq; etiã uidendũ eſt, ne fortè ſatius ſit multitudinem poſſeſsionum alio modo, eoq; planiore de-

ſcribere. Tantam enim eſſe ait oportere, ut temperatè uiuatur: quod tantũ ualet, ut ſi quis dicat, ut bene uiuatur. quod latius patet. Iam uerò fieri poteſt, ut temperatè quidẽ uiuatur, ſed miſerè. Atqui deſcriptio & modus melior ſit, ſi ad temperatè liberaliterq́ꝫ uiuendum referatur. Si enim utrunqꝫ ſeiunctum ſit, alterum luxum, alterũ difficultatem laboremq́ꝫ cõſequetur: quãdoquidem hæ affectiones, uirtutes ſunt, quæ in facultatum atqꝫ diuitiarum uſu ſolæ uerſantur. ueluti facultatibus clementer aut fortiter uti non licet, moderatè & liberaliter licet, ut neceſſe ſit hos uſus in eis ipſis conſiſtere. Illud etiam abſurdũ eſt, eũ qui poſſeſſiones æquas & pares faciat, multitudini ciuium non conſulere, procreationemq́ꝫ liberorũ incertam dimittere: quaſi uerò propter liberorũ orbitates quot ſint cunque, eidem multitudini ſatis ſit æquanda, propterea quod nunc etiam ciuitatibus hoc ipſum uſuuenire uideatur. Atqui nõ tã ſubtilis tũ ratio ciuitatũ, quàm nũc, eſſe debuit. Nũc enim quoniã opes & facultates inter ſe diuidit multitudo,

quan-

quantacūq; sit, nemini quicquam deest: tum uerò, cū nulla fieret bonorum partitio, necesse erat aratores siue minor siue maior eorū numerus esset, nihil obtinere. Quin etiam modus procreandorū liberorum potius quàm bonorū statuendus erat hoc fine, ut certū quendā numerum procreandis liberis non excederēt: quem numerū qui constitueret, is & euētus rerū spectaret, si fortè ex ijs qui nati essent, excederent è uita, & aliorū orbitates. Quæ res, si ut in plurimis urbibus prætermittatur, necessariò egestatem ciuibus afferet, ex egestate seditiones fraudesq; nascentur. Phidon quidem Corinthius legislator uetustissimus ciuibus parem domorū numerū permanere putabat oportere, cū antea impares multitudine sortes habuissent. In his aūt legibus contrà est. Sed quis sit horū optimus status, mox differendum erit. In his etiā legibus ea pretermissa sunt omnia, quę ad magistratus pertinent, quemadmodū ijs præstabūt qui in eorū erūt imperio. Ait enim oportere, quemadmodū stamē ex alia lana q ex licijs texitur, sic eandē cū

ijs qui parent eos qui imperãt habere rationem. Porrò cum facultates augeri sinat usq; ad quincuplum, cur hoc in solo ad certū terminum fieri nō potest? Atq; etiam uidendum est, ne fortè ædificiorū diuisio ad rem familiarem conferat. Binas enim ædes cum separatim diuisisset, cuiq; attribuit, cum difficile sit duas domos habitare. Tota autē descriptio neq; populari, neq; optimati genere continetur, sed medio quodam statu, quam politiam nominant: quod ex ijs constat qui arma ferunt. Ac si hanc constituit ciuitatibus ut latissimè patentē, & ad plurima pertinentem, fortassis præclare dixit: sin ut optimã post primam Remp. non præclare. Sunt enim fortasse, qui Laconum Remp. anteponant: aut etiã aliam, quæ magis sit in potestate optimorū. Ac nōnulli quidē sunt in ea sentētia ut dicant, optimum ciuitatis statū ex omnibus Rebuspub. cōfusum esse oportere. Itaq; laudant Remp. Lacedæmoniorū. constare enim eã alij ex paucorū, unius, populiq; potestate confirmant: dicuntq; regnum unius imperio, senum imperiū paucorū pote-

Plato in pr. 5. de leg. vult binas cuiq. domos ædificari alteram in media urbe, alteram in extremo agro: hoc est quod hic refellit Ar.

Plato tres resp. constituit, primam in libris de rep. 2am in libris de leg. 3am in 5o de leg. hoc aliam constituendi politiam.

Lacedemoniorum resp. laudata quod ex tribus politiis constet.

potestate contineri: in Ephororum autem magistratu, quòd de populo creentur, populi potestatem intelligi. Alij autem in Ephoris tyrannidem spectari uolunt: in sodalitatibus uitaq́ue quotidiana, populi potestatem. At uerò in his legibus Socratis sententia est, eam Rempu. quæ sit omniũ optima, ex populi & tyranni imperio cõstare oportere, quæ imperia uel omnino in numero Rerũpublicarũ nõ sunt reponenda, uel certe in numero deterrimarũ. Verior est ergo eorũ qui plures miscẽt oratio & sententia. Quo enim queq́ue Resp. ex pluribus cõfusa est, eò melior est. Deinde nihil in ea inesse uidetur, q̃d eius imperij cui unus preest, sit propriũ: omniaq́ue potius à paucorũ & populi potestate mutuata est: ita tamen, ut ad id imperium potius cui pauci præfecti sunt, deflectere uideatur. Quod ex ratione mandandorũ magistratuum perspici licet. Nam ex delectis sortitionem fieri, cõmune utrique est: locupletiores autem cogi uenire ad comitia, mandare magistratus, cæteraq́ue munia & officia publica obire, cæteros

uerò præteriri, eius imperij est cui pauci præsunt: itemq; id conari, ut plures ex locupletibus magistratus obtineant, & maximum quenque ex maximo censu. Senatorum etiã cooptationem facit ad idem paucorum imperium pertinere. Cooptari omnes illos quidẽ necesse est: sed ex prima classe, deinde totidẽ ex secunda, tum ex tertia: nisi quod nõ omnes necesse est, qui sunt ex tertia & quarta. Ex quarta aũt classe, ij soli necessariò cooptãdi sunt, qui sunt primæ, & secundę. Deinde ex his parem numerũ à quoque censu declarari censet oportere. Ita futuri sunt plures ex maximo censu, ijq; meliores ob eã causam, quia non sint cooptati necessariò. Hanc quidem Remp. nõ ex eo imperio quod est in paucorum & unius potestate constare oportere, ex ijs intelligetur, quę dicentur tũ cum de hac ipsa Rep. erit disputãdi locus. Illa etiam ratio deligẽdorum magistratuum, qua ex delectis delectus habetur, periculosa est. Nam si qui etiam pauci coire uelint, semper mandabuntur eorum arbitratu magistratus. Atq; eorum quidẽ quę ad

Vide obseruationes.

Periculosum e[st] ex delectis delectum haberi magistratuum

Remp.

Remp. pertinẽt, eam quæ in legibus Platonis conſtituitur, hæc ferè ratio eſt.

Sunt etiã aliæ Reſp. partim priuatorũ, 5
partim philoſophorum, eorumq́; qui in Reip. luce uerſantur. quæ ad harũ utranque ſimilitudinẽ nõ propius accedunt, quàm eæ ipſæ quæ conſtitutæ ſunt, & ad quas uitæ ciuilis rationẽ omnes hoc tempore dirigunt. Nemo eſt enim alius qui nouam hanc liberorũ uxorumq́; cõmunitatem, & mulierũ ſodalitates inſtituerit: potiusq́; ab ĳs quę neceſſaria ſunt, capiunt omnes exordiũ. Quibuſdã enim in eo maxima uis poſita uidetur, ſi rectè cõſtituantur fines & quaſi termini facultatũ, quòd dicant de ĳs omnes ſeditiones inter ciues oriri ſolere. Itaq; Phaleas Carthaginẽſis hoc primus induxit. Ad bonorũ enim poſſeſſionumq́; æquationem illius omnis pertinet oratio et ſentẽtia: quod ille facile factu putabat, cum primum ciuitates condebantur, cõditis iam illis non item: ſed tamen ad æquationem ita celerrimè reuocari poſſe, ſi locupletes dotes darent, nec acciperent: pauperes contrà acciperent, nec darẽt. Plato

autem

autem leges ſcribens, certum quendam modum in ijs concedendũ cenſuit, cum interim uetuit, ut ſuprà dixi, ne cui ſupra quincuplum poſſeſſionũ minutiſsimarum liceret tenere. Sed quod nunc ignoratur, id intelligere debent ij qui tales leges ferunt, eis qui multitudinem facultatum conſtituunt, liberorũ etiam conſtituendam eſſe multitudinem. Etenim ſi bonorum minores ſint copiæ quàm liberorũ numerus, profectò lex tollenda erit neceſſariò: quòd ſi non tollatur, pernicioſa erit, quòd multi ex diuitibus fient pauperes, cuiuſmodi ferè homines nouis rebus ſtudere ſolent. Vim quidẽ non paruam in bonorũ æquatione ineſſe ad ciuilem ſocietatũ, nonnulli etiã ueteres intellexiſſe uidentur, ut Solon ſanxit, et apud alios lex eſt, quæ uetat, ne agri tantum quantum quiſq; concupierit: teneat. Itemq; leges uetant, ne bona uendantur. Quemadmodũ Locris lex eſt, qua cauetur ne uendantur, niſi calamitas inſignis accidiſſe oſtẽdatur. & preterea ut hereditates ueteres retineantur. quod quidem ius abrogatum et irritũ,

etiam

etiam Leucade, ſtatum eorũ ciuitatis in populi imperiũ cõmutauit. Ex eo enim factum eſt, ut iam non à cenſu ſtato & certo magiſtratus adipiſcerentur: faculta tum aũt bonorumq́ꝫ ęquatio eſſe poteſt, ſed quæ aut nimium magna ſit, ut laute: aut anguſta nimis, ut tenuiter uiuatur. Ex quo perſpicuũ eſt, nõ ſatis eſſe, bona ad æqualitatem ab eo qui leges ſcribit re uocari, niſi modus exquiratur. quem ſi quis adhibeat atq́ꝫ præſcribat omnibus, nihil tamẽ proficiet: cum præſertim cu-piditatũ potius quàm facultatũ ſit retinẽ da æquabilitas, quã nemo qui non legi-bus inſtitutus ſit, aſſequetur. Sed Pha-leas dicet fortaſſe, hoc à ſe cautum eſſe: quippe qui cenſeat duarũ rerũ æquabili tatẽ in ciuitatibus uigere debere, faculta tum, & inſtitutionis. Sed quæ ſit futura inſtitutio & diſciplina, explicandũ fuit. Nam unam eſſe & eandẽ nihil adiuuat. cum pręſertim fieri poſſit, ut eadẽ et una ſit: ſed eiuſmodi, qua homines erunt ad augendas pecunias, uel honores, uel u-trunq́ꝫ propenſiores. Iam ciues nõ ſolũ quia impares ſunt facultates, ſed etiam

quia

Iuxta Paleam duarum rerum æquabilitatẽ oportet in rep. facultatis, et institutionis

quia honores, inter se dissidẽt. Contráq; fit in utroq;, quoniam pleriq; in seditiõe sunt propter bonorũ inæqualitatẽ: magni uiri, si sint pares honores. Ex quo illud, Inhiat honoribus tam malus quàm bonus. Non solum autem homines ad iniuriam faciendã aggrediuntur, ut res quæ desunt suppeditent: quarum ille remediũ bonorũ æquationẽ existimat: ut ne furentur frigore uel fame coacti, uerum etiam ut capiant oblectationẽ, neq; cõcupiscant. Itaq; cum rerũ necessariarũ maiore quadã cupiditate tenentur, tum ut ei cupiditati medeãtur, adducuntur, ut eos iustitiȩ capiat obliuio. Ita fit, ut nõ huius causa solum, uerum etiam ad perfruendas uoluptates concupiscant. Quod ergo his tribus remediũ reperietur? Nonnullis res familiaris parua, et industria, alijs temperãtia. Tertiũ, si qui uelint oblectari per se, non possunt nisi è philosophia remediũ quærere. Nam cæteræ artes homines desiderant, quandoquidẽ ad summas iniurias faciendas aggrediuntur nonnulli, ut omniũ rerũ nimias copias suppeditent, nõ ut res ad ui-
uendum

uendũ necessarias cõparẽt, ueluti tyrannidẽ exercent, non ut ne frigore obrigescant. Itaque magnus honos propositus est, si quis non furẽ, sed tyrannũ interfecerit. Ita ad leues solum iniurias propulsandas ratio reip. Phaleæ ualet. Præterea multa ille instituit, quibus fiet, ut præclarè ciues inter se in ciuili societate se gerant. Atqui debent etiã præclare se gerere et aduersus finitimos, & aduersus exteros. Resp. ergo sit oportet munita & instructa contra uim hostiũ, de qua nihil ille sanxit. Itemq; possessionum diuitiarumq; copijs abũdare debet. Neq; enim ad ciuilis societatis solũ usus suppeditare debent, sed ad propulsanda etiam pericula, quæ ab externis impendêre possunt. Quocirca non tã copiæ suppetere debẽt, ut eas finitimi, ijq; superiores adipisci concupiscãt; qui aũt ijs prediti sint, nõ possint eos qui infesti ueniãt propellere, neq; uerò tam paruæ, ut eæ nõ satis sint, ad eorũ qui pares sint uiribus bellũ perferendum. Ac ille quidẽ nihil de his constituit. Intelligendum est autem, magnas diuitiarũ copias esse utiles. Atq; is quidem

resp. munita sit ee, ac diuit.

quidem modus et finis optimus fortasse constituetur, ut ijs qui superiores sunt, non sit bellum utile propter earũ nimiã affluentiã, sed ita ut si non sint tantis opibus præditi. Vt Eubulus, cũ esset Autophradates Atarnen oppugnaturus, eũ quanto tempore oppidũ capere posset, considerare, & eius temporis sumptuũ rationẽ habere iussit. Se enim uelle etiã minore sumptu captã Atarnẽ iam relinquere. Quæ cum dixisset, & Autophradatẽ in eandem sententiã traxit, et ut obsidione oppidum solueret, impulit. Aequatio ergo bonorũ inter ciues, aliquid illa quidẽ ualet ad tollẽdas eijciendasq; è ciuitate seditiones, sed nõ multũ. Summi enim uiri id moleste ferent, ut qui nõ æquis & paribus copijs præditi esse debeant. Itaq; sæpe existunt factiosi & seditiosi. Iam uerò insatiabilis est hominum improbitas, quibus primum satis sunt duo oboli: cum aut eos consecuti sunt, tũ semper plus expetunt, dũ infinitas opes cogesserint. Nunq; enim expletur, nunq; satiatur cupiditatis sitis: quã tamẽ ut expleat, pleriq; uiuũt. Quibus rebus

remedio

remedio est, non opum & bonorum æquatio, sed potius disciplina, qua ij quos natura insigni quadam probitate ornauit, ita præcolentur & præparabuntur, ut & ipsi augere in immensum opes nolint, & improbi non posint. Quod fiet, si inferiores sint, neq; uiolentur. Neque uerò opum & bonorũ æqualitatem rectè definiuit: quippe cum agros tantummodo pares faciat, & serui, pecudes, pecuniæ, magnúsque supellectilis apparatus in diuitijs possessionibusq; numerẽtur. Aut igitur horum omnium æquatio querenda fuit, aut moderatio quędã, aut certè prætermitti omnia debuerunt. Idem ciuitatem paruam facere uidetur suis legibus, si modo artifices omnes publicè præbeantur, neq; ciuitatem aliqua ex parte augeant. Atqui si publici habẽdi sunt ij, qui publica opera & munia obeãt, ad eam formam quæ est Epidamni, & eam quã aliquando Diophantus Athenis præscripsit, dirigi debent. Ac ex his quidem quæ de Phaleæ Repub. diximus, facile perspici potest quid rectè ille, quid contrà sanxerit.

6 Hippodamus autẽ Milesius fuit, Euryphontis filius: qui & ciuitatũ diuisionem inuenit, & Piræum incîdit, cum esset reliqua etiã uita lautior, propter gloriæ cupiditatem: ut nonnullis nimia uideretur in uita diligẽtia & accuratione, cum capillorum prolixitate, tum cultus splendore, uestitu præterea & cultu corporis tenui illo quidem, sed calido, nec hyeme solũ, sed etiam in summis caloribus. Is cũ rerũ omniũ causas & naturas studiose exquireret, primus eorũ qui ad Remp. non accesserunt, aliquid de optimo ciuitatis statu instituit dicere. Constituit aũt ciuitati decem uirorũ millia, eãq; in partes tres distribuit, in opifices, in agricolas, in eos qui bellarẽt, & qui arma ferrent. Agrum etiam tres in partes diuisit, in sacrum, in publicũ, & in priuatũ: sacrum eum, unde sacra Dijs fierent: publicum eum, qui bellãtibus uictũ suppeditaret: priuatum, agricolarũ. Idem tria tantummodo legum genera esse uoluit. Nam de quibus iudicia fierẽt, ea tria esse numero, contumeliam, damnum, mortem. Lege etiam forum instituit, in quo

summa

ſumma erat autoritas, ad quod cauſæ reijciendæ eſſent, de quibus minus præclarè iudicia facta uiderentur: idq́ꝫ ex ſenibus qui delecti eſſent, cõſecit. Iudiciaq́ꝫ cenſuit in foro faciẽda, nõ ſuffragij uoce: ſed unumquenq́ꝫ tabellam deferre uoluit, in qua ſcriberet ſententiam, ſi omnino & planè iudicio condemnaret: ſin omnino abſolueret, inanem & uacuã relinqueret. Quòd ſi partim cõdemnaret, partim abſolueret, id exponeret. Neq́ꝫ enim hac ex parte hodie quicquam recte cautum eſſe putabat, quòd ij qui hoc uel illud iudicarent, peierare cogerẽtur. Tulit etiam legem, de ijs qui aliquid quod è Rep. eſſet inueniſſent, ut gloriam adipiſcerentur, filiosq́ꝫ eorũ, qui in bello morte occubuiſſent, publicè alẽdos cenſuit: quaſi nondum id apud alios lege cautũ eſſet: cum & Athenis hæc lex etiam hoc tempore ſit, & in alijs urbibus. Magiſtratus autem omnes à populo mandari uoluit: populũq́ꝫ ipſum tribus ciuitatis partibus cõtineri. Qui uerò creati eſſent magiſtratus, eos Remp. curare uoluit, resq́ꝫ peregrinorum & pupillorum. Atque

391.
hæc ſunt ferè omnia, & maximè commemorabilia, quæ Hippodamus ſuis legibus complexus eſt. Diuiſio autem multitudinis ciuium primum dubitationem afferre poteſt. Nam cum opifices, aratores, & equeſter ordo omnes ſint ciuitatis ſocij: aratoresq́ non ferant arma, & opifices neq; agros habeant, neq; arma: efficitur, ut ferè in ſeruis eorũ qui arma ferunt, habeantur. Venire quidem in ſocietatem omnium honorum non poſſunt, quippe cum neceſſe ſit ex ijs qui arma ferãt & imperatores deligere, & eos qui ciues tueantur, & ſummos magiſtratus. Sed tamẽ quo tandem modo Reſp. chara eſſe poſſit ijs, ad quos Reſp. non pertinet? Atqui ſuperiores reliquis duabus partibus eſſe debent ij qui arma ferunt, cuiuſmodi non facile eſſe poſſunt ij qui pauci ſint. Quod ſi fiet, quid attinet cęteros Remp. tenere, & eorũ ius poteſtatẽq; eſſe, mandare magiſtratus? Pręterea agricolæ cui uſui erunt ciuitati? opificibus enim opus eſt, ſine quorum opera & diligentia eſſe ciuitas nõ poteſt: atq; ex arte, quemadmodum fit in quibuſdam

busdam urbibus, fructũ capere possunt. Aratores autẽ si ijs qui arma ferunt res quę ad uitã degendã pertinent, pararẽt et suppeditarent, rectè illi quidem in aliqua ciuitatis parte numerarẽtur. Nunc uerò priuatas possessiones tenent, easq́ꝫ priuatim sibi colunt. Iam uerò si cõmune solum ex quo ij qui in bellicis officijs uersantur uictum sibi parabunt, ipsi arabunt: non erit aliud genus equitũ, aliud agricolarum: quod uult legislator. Sin alij aliqui sint qui priuatos agros colent, et equitũ, certè quarta quædã pars erit ciuitatis, quæ cum nulla cõspiret atqꝫ consentiat. Quòd si quis eosdẽ ponat, qui et priuatos agros et cõmunes arent, primũ copia fructuum deerit quos quisqꝫ feret duabus familijs. Deinde quid causæ est quamobrem non statim ex ijs agris, qui ad eos sorte obuenerint, & sibi sumant, & militibus præbeant res ad uiuendum necessarias? Quæ certè omnia magnam in Remp. inducent confusionem. Neqꝫ uerò lex de iudicijs recte lata est, quæ uult in iudicijs adhiberi distinctionem si omnino fiant, atqꝫ arbitrum fieri ex

 iudice.

iudice. hoc in arbitrio & permultis alijs fieri poteſt. conferunt enim arbitri inter ſe capita rei de qua cõtrouerſia eſt. At in iudicio nõ poteſt. quin etiam pleriq; eorum qui leges ſcribunt, cauent, ne iudices inter ſe uerba faciant. Deinde quid eſt quamobrem iudicium non confuſe & perturbatè fiat, cum iudex debere iudicabit, non tantum autem quantum petitor contendet: ut ſi, exempli cauſa, hic uiginti minas deberi cõfirmabit, iudex autem decem tantum iudicabit: aut hic plus, ille minus, alius quinq;, alius quatuor, atq; hac ratione partientur, ut alij omnia debere, alij nihil iudicent, quis tandẽ erit modus diſcernendarũ ſentẽtiarũ? preterea peierare nemo cogit eũ qui abſoluat aut cõdẽnet omnino, ſi crimẽ omnino, & ſine fraude in ius uocatũ ſit. nec iniuria: non enim is qui abſoluit, nihil deberi, ſed uiginti minas iudicat: ſed is demum peierat, qui cum non putet uiginti minas deberi, tamen condemnat. De ijs autẽ qui aliquid inuenerint quod Reip. conferat, ut honores conſequantur, id lege cauere non abeſt à periculo.

Idq;

Idq́ꝫ ſolum benignè audiendũ eſt. Nam & calumniæ patet, & ad Remp. perturbandã, ſi ita res ferat, ualet. Sed in aliam quæſtionem & diſputationem hoc totum cadit. Vtrum enim tollere & abrogare patrias leges, ſi qua ſit alia melior, pernicioſum ſit, an ſalutare ciuitatibus, quæſtio eſt. Itaqꝫ non eſt facile aſſentire, cum aſſeretur. ſiquidem nõ eſt utilis mutatio. Quanquam fieri poteſt, ut aliqui legum abrogationem, & Reip. euerſionem tanquam publicè proſit, inducant in ciuitatem. Sed quoniam eius mentionem fecimus, pauca præterea diſſeri eſt melius, cum præſertim de eo, ut dixi, inter nonnullos ſit diſſenſio. Ac mutari tolliq́ꝫ eas melius eſſe uideri poteſt, quippe cum in alijs etiam artibus utile uideantur. Veluti medicina contra patrios mores & leges mutatur atqꝫ uariatur: & gymnaſtice, omnínóque artes omnes atque facultates. quarum cùm una ciuilis ſcientia ponatur, certe eodem modo de ea iudicemus neceſſe eſt. Idq́ꝫ re ipſa ex eo perſpectum eſt, quòd ueteres leges nimis ſtultæ & barbaricæ fuerunt.

Vtrum prosit in Rep. patriæ legum abrogatio

Lex Cumis de caede

fuerũt. Nam & ferro armati incedebant Græci, & uxores inter se emebant. omnesq́ reliquæ leges ueterũ certe inchoatæ & rudes erant omnino. ut Cumis de cęde lex est, Si actor multos testes ex suis agnatis produxerit, cæde eum qui accusatus sit, teneri. Omnes autem non patrios mores, sed ea quæ bona sunt, sequũtur: uerisimileq́ est primos illos homines, siue terrigenę fuerint, siue ex aliquo interitu seruati, ęquè fuisse et uulgares & imprudentes. ac fama obtinuit de terræ filijs, ut si eorum iudicijs stare absurdum esse uideatur. Præterea ne scriptas quidē leges præstat immobiles immutabilesq́ seruare. ut enim in cæteris artibus, sic in ciuili ratione accuratè ac limatè scribi omnia non possunt. Cum enim omnino & generatim scribendum sit necessariò, actionesq́ ipsæ in rebus singulis uersentur, illud certè perspicuum est, leges aliquas interdum esse mutandas. Qui autē aliter rem spectabunt, ijs timidè & pedetentim ad id ueniēdũ esse uidebitur. Nã cum sit illud ipsum melius quod quæritur perexiguum: consuetudo autem cupidē

pidè abrogandarum legum perniciosa, profectò in iis qui leges rogant, atq; in principibus quidam errores ferẽdi sunt. Neq; enim tantũ proderit is, qui irritam legem fecerit: quantum is qui morem parẽdi principibus sustulerit, nocebit. Falsumq; est exemplum sumptum ab artibus. aliud est enim artem, aliud legẽ tollere. Cùm enim lex uim nullam ad parendum nisi consuetudine capta habeat, quæ nisi diuturnitate tẽporis non capitur: profectò facilis legum quę extent, in alias nouas commutatio, naturæ legis infirmatio est. Deniq; si mutãdæ sunt, hoc quæro, utrum omnes & in omni forma Reip. necne, abrogãdę sint. Et utrũ cuiuis id liceat facere, an quibusdam? hoc enim magnopere refert. Quapropter hãc quæstionem quæ aliorum temporũ est, missam hoc tempore faciamus.

De Lacedæmoniorũ autem Rep. & Cretum, ac ferè de cæteris omnibus, duo uidenda sunt: unum, sit nécne sit aliquid in eis rectè & aptè ad optimum ciuitatis statum sancitum legibus. alterum, an aliquid, fundamento & formæ illius Reip. Duo uidenda in consideratione reipublicae

quę eis proposita est, repugnet. Illud quidem inter omnes constat, ei ciuitati quæ præclare administretur & regatur, res quæ ad uictũ cultumq; pertinent, suppetere oportere. Quemadmodum aũt suppetere oporteat, non ita facile factu est cognoscere. Nam et Thessalorum Penestia, sæpe Thessalos, & Hilotes Lacedæmonios, quasi res aduersas semper obseruantes, oppresserunt. Cretibus aũt nihil adhuc tale accidit, credo quod finitimæ urbes etsi inter se bellũ gerunt, tamẽ nullum auxilium ferant eis qui deficiũt, quoniam nulli usui esse eis potest, cum habeant etiam finitimos. At Laconibus finitimi omnes hostes fuerunt, Argiui, Messenij, Arcades. A Thessalis enim initio defecerũt, quòd tũ etiã cũ finititimis Achæis, Perrhæbis et Magnetibus bellum gererent. Quòd si nihil aliud, at certè illa cura difficilis est, quemadmodũ aduersus eos illi gerere se debeant. Nam & indulgentia lasciuiũt ac insolescunt, seq; dominis æquandos iudicant, & in uita dura laborumq; plena, insidias nectũt, et oderũt. Ex quo perspicuũ est, eos

non

non inuenire optimum ciuitatis statū, quibus hoc ex illa seruitute accidit. Iam uerò mulierum licentia & Reip. instituto detrimentū affert, & bonis legibus ciuitatis. Vt enim familiæ partes sunt uir & mulier, sic ferè existimandum est, ciuitatem bifariam esse diuisam, in uirorum mulierumq; multitudinem. Ita in quibus Rebusp. ea quæ ad mulieres spectāt officia uitiose descripta sunt, in eis medię ciuitatis parti legem nullā datā esse existimare debemus. quod quidem illic cōtigit. hoc enim cum institueret is qui leges Lacedæmonijs dedit, totā urbem continenter uiuere, id in uiris pręstitisse uidetur: in mulieribus neglexit omnino, quippe cū intemperatè uiuāt in omni luxu & libidine. Quocirca in eiusmodi Rep. diuitiæ in honore sint et precio necesse est, pręsertim si muliebri imperio regātur. cuiusmodi sunt quędā genera hominū, qui sunt ad rē militarē & bellicā apti ultra Gallos, aut si qui sunt alij, apud quos cōcubitus mariū inter se pspicuè probētur. Primus em̄ qui fabulas inuenit, Martē cū Venere copulauit: nec

iniuria.

iniuria. Aut enim ad cõcubitus mariũ, aut ad muliebre imperiũ, procliues sunt hi tales. Itaq; id fit apud Spartas, in quorum imperio multa à mulieribus administrantur. Quanquàm quid interest, utrum mulieres pręsint, an ij qui pręsunt, mulieribus pareant? cum idem cõsequatur. Cumq; audacia nulli rei uulgari sit usui, nec nisi bello prosit, Laconicæ mulieres etiam in hoc plurimũ obfuerunt: id quod in Thebanorum incursione declararunt. Quod enim fit in plerisq; oppidis, ut mulierum nullus sit usus, id fecerũt: maioreq; tumultu et turba quàm hostes, omnia impleuerunt. Ac initio quidem iure quodam matronis Spartarum hæc concessa licentia est. Diu enim propter expeditiones domo absuerunt, tum cum bellum cum Argiuis, et rursus cum Arcadibus, Messenijsq; gesserunt. Cum autem in ocio essent, seipsi legislatori præbuerunt illi quidem, quasi præcultos & præparatos militari uita, quæ multas uirtutis partes cõtinet: mulieres autem dicitur Lycurgus ad leges traducere uoluisse, sed cũ repugnarent, rursus

desti-

destitisse. Causæ ergo euentorũ hæ sunt, quas etiã huius peccati et erroris esse cõstat. Sed nos non hoc spectamus cui uenia tribui aut nõ tribui debeat, uerũ quę recta & optima sit ciuitas. Quæ autẽ de mulieribus uitiosè & perperam sancita sunt, non solũ uidentur, quemadmodũ suprà dictũ est, dedecus & maculam per se Reipub. infligere, uerum etiam pecunię cupiditatem inuehunt. Deinceps ea culpari possunt, quæ ad inæqualitatem possessionum pertinent. Hinc enim factum est, ut cum nonnulli nimias opes haberẽt, alĳ perexiguas, ad paucos tota regio ueniret, quod legibus improbè præscriptũ est. Nam cum emere & uendere agros quicunq; suppeterent, sanxerit non licere, idq; præclarè, tamẽ dandi & relinquẽdi ĳs qui uellent potestatem dedit: cũ id necesse sit hoc uel illo modo euenire. Sunt etiam ferè mulierum duæ partes ex quinq; in quas totus ager diuisus est, & quòd multę orbę sunt, et quòd magnæ dotes dantur. Atqui melius fuit nullam, aut exiguã, aut certè mediocrẽ sanciri. Nunc orbam puellam dare licet nuptum,

nuptum, cui uidetur. qui si obierit mortem nullo instituto hærede, illa cui libet legat. Itaq; regio quæ potest alere suis fructibus mille equites & quingentos; et peditũ triginta milia, ne mille quidẽ numero alit. Res aũt declarauit, nõ præclare ab eis hanc constitutã esse rationẽ. Neq; enim plagam unã pertulit ciuitas, sed paucitate ciuium funditus interijt. Quanquam fama est, eos superioribus regibus donasse aliquos ciuitate: ex quo factum sit, ut urbs tũ cum bellũ multos annos gereret, frequẽtaretur. Atq; aiunt aliquando Spartiatis decem milia fuisse. Sed tamen siue ita est, siue secus, præstat exequatis possessionibus urbem uirorũ multitudine celebrari. Lex etiã de procreandis liberis huic rationi cõtraria est. Cum enim cuperet is qui leges Spartis dedit, quã plurimos Spartas esse ciues, adhortatus est, ut quàm maximum liberorum numerum procrearent. Est enim apud eos lex, eũ qui tres filios suscepisset, præsidij, & stationis: qui quatuor, omnium munerum uacationem habere. Atqui perspicuũ est, si multi sint, et ager

ita diuiſus ſit, multos pauperes futuros neceſſariò. Quinetiã Ephororũ ratio uitioſè cõſtat. Nam cum huic magiſtratui rerum maximarũ permiſſa ſit poteſtas, ijq; qui ei præſunt è populo omnes ſint, ſæpe eueniet, ut magiſtratum adipiſcantur homines admodũ egentes, qui inopia coacti uenalia omnia habebunt. Quod cum ſæpe antea declararunt, tum hoc tempore in Andrijs, quorũ quidã pecunia corrupti, quantum in ipſis fuit, totam ciuitatem funditus euerterunt. Et q̃a hic magiſtratus plus poteſt quàm ſatis ſit, eſtq; par tyrãnidi, ij populares eſſe etiam reges coëgerunt, ut hac etiã parte Reſp. detrimentũ caperet. Populare enim ciuitatis genus ex Rep. natum eſt, ea quæ eſt in optimorum poteſtate. Ac Remp. quidem hic magiſtratus cõtinet, quoniam quietus eſt populus, quòd ei ad ſummum magiſtratũ aditus pateat. Itaq; ſiue eius qui leges ſcripſit prouidẽtia, ſiue fortuito & caſu id accidit, certè Reip. conducit, cũ preſertim ſi qua Reſpub. in ſuo ſtatu ſalua ſemper futura eſt, ea & ſtare partes omnes ciuitatis & per

mane-

manere uelle debeat. Ac reges quidem ut eo sint animo, facit regia dignitas: ut clari & boni uiri, senatorius ordo, quoniã hic magistratus uirtutis est merces: ut populus, Ephoratus, ad quem aditus patet omnibus. Sed hic magistratus suffragijs mandari debuit omnibus, nõ ea ratione qua hodie mandatur. est enim nimium puerilis. Et quoniã iudicia eis qui sunt uulgò, permissa sunt de rebus magnis, ob eam causam eos non suo arbitratu iudicare melius fuit, sed ex scriptis legibus. Genus etiam uiuẽdi quod sequuntur Ephori, instituto ciuitatis minimè cõgruit. Nam cum sit dissolutius, cæterisq; in rebus seuerius & durius, fit ut non possit ferri, sed clam à lege discedentes uoluptatibus corporis perfruuntur. Ne Senatorius quidem ordo apud eos rectè constitutus est. quanquã enim hoc dici potest, Reip. rationibus conducere, senatores esse qui æquitatis laude ualeant, educatiq; sint et instituti probis moribus, tamen in eorum potestate esse per omne tempus ætatis rerum grauissimarum iudicia, de hoc dissensio est. Est

enim

melius ẽ ex scriptis legib. quã ex arbitrio in rebus magnis iudicare

enim ut corporis, ſic animi ſenectus. Cũ autem ea ratione inſtituti ſint, ut etiam is qui leges tulit, eis ut nõ bonis uiris diffidat, id minime tutum eſt. Atqui multis in rebus Remp. & ſordide & ambitioſe adminiſtrare, uidere licet eos, quibus ad hunc ordinem patet aditus. Quocirca melius eſſet eos rationes referri. Nunc autem non referunt. Ephororum aũt poteſtas rationẽ poſcit geſti magiſtratus ab omnibus, quod Ephoratus nimis magnum donũ habet. Nos autem non iſto modo confirmamus rationes referri oportere. Iam & cooptatio ſenatorũ iudicio ipſo puerilis eſt: & eum magiſtratũ petere qui dignus ſit, non rectũ eſt. Debet enim & uoluntate ſua, & inuitus uenire ad imperium is qui dignus eſt magiſtratu. Nũc uero quod in reliqua Reip. deſcriptione, hoc etiã loco legislator facit, ut quos ciues cupiditate glorię & ambitu imbuit, ijſdẽ in cooptandis ſenatoribus utatur. Nemo enim magiſtratũ petit, qui non gloria ambitioneq; ducatur. Et certe ad ſcelera malaq; omnia quæ uoluntate ſuſcipiuntur, fere uel ambitione

Debet et inuitus uenire ad magistra[tum] q dignus

hominés, uel pecuniæ cupiditate impelli solent. De regia aũt potestate, sit né melius ea ciuitates regi, nec ne, alia disputatio est. Melius quidem certe esset, nõ eo more quo passim hodie utuntur, sed reges ex sua quemq; uita iudicari. Eum autem qui leges scripsit, desperare se posse reges ad uirtutem & bonitatem deducere, argumento illud est, quòd eis ut non satis bonis diffidit. Quocirca legatos hostes unà misit, atq; in regũ discordia salutem Reip. esse existimauit. Neq; uerò sodalitates, quæ phiditia dicũtur, præclarè sancitæ sunt legibus. Decuit eñ publicè potius, ut in Creta, omnia suppeditari, conuentũq; fieri. Apud Lacedæmonios aũt suum quisq; conferre debet, etsi non nulli sunt ualde tenues qui hos sumptus sustinere nõ possint. ex quo fit, ut nõnihil accidat contra eius qui leges scripsit uolũtatẽ & sententiã. Vult enim hoc de sodalitatibus institutũ esse populare, cũ hoc pacto sancitũ, quiduis potius quàm populare uideatur. Neq; enim admodũ pauperibus aditus patêre ullo modo potest, cũ interea hi fines & termini Reip.

apud

apud eos patrij constituti sint, ut qui hoc munus ferre nequeat, nulla cũ eis societate & communione iungatur. Legem autem quæ de nauarchis lata est, & alij nonnulli improbarunt, & rectè improbant. Seditiones enim inducit in ciuitatem. Nam cum reges imperatores sint, perpetua classis præfectura ferè alterum regni locum tenet in ciuitate. Atq; id quod legislator sibi proponit, in eam reprehensionem incurrere potest, quã persecutus est Plato in lib. de Legib. Nam ad bellicam uirtutem, quæ pars uirtutis est, quæq; ad uincendum ualet, omnis legum descriptio dirigitur. Itaq; qui bello salutem adepti sunt, in imperio conciderũt: propterea quòd pace & ocio uti nesciãt, neq; ullam artem aliam bellica meliorem excoluerant. Hoc aũt peccato illud non est leuius, quod ea bona de quibus digladiari homines solẽt, uirtute magis ꝓcedere q̃ uitio existimabãt: atq; id quidẽ præclarè. Quòd aũt hæc ipsa uirtuti anteponẽda ducebant, nõ præclarè. Pecuniarũ etiam publicarũ ratio apud Spartiatas non rectè collocata est. Neq;

enim in ęrario quicquam eſt, ut cum grauia bella gerere cogũtur, ægre pecunias conferant. Nam quoniam plurimum agri tenent, non exquirunt inter ſe quæ conferre debeant, ex quo legiſlatori uſu uenit, ut qua re utilitati conſuluiſſe uidebatur, ex ea maximũ detrimentũ Reſp. ceperit. Nam & ciuitatẽ pecunijs exhauſit, & priuatos homines ad pecuniæ cupiditatem impulit. De Lacedæmoniorum Rep. hactenus dictum ſit. Hæc enim ſunt reprehenſione digniſſima.

8 Huic eſt finitima Cretẽſis, in qua pauca inſunt non deteriora, minus ſplendida permulta. Nam Cretum Reſp. Lacedæmoniorum maxima ex parte imitata eſſe & uidetur & dicitur. Et multę res ueteres minus perfectę atq; abſolutę quam nouæ uidẽtur. Dicitur enim Lycurgus cum Charilai regis tutela relicta, procul à patria abeſſet, in Creta multos annos cõtriuiſſe propter cognationem. Erant enim Lacedæmoniorum coloni Lyctij. Sumpſerunt autem ij qui in coloniam deducti erant, eam legum deſcriptionem quæ in ijs uigebat, qui ea loca incolebant.

lebant. Itaq; accolæ nunc iiſdem legibus utuntur, tanquam eas Minos primum ſcripſerit. Hæc autem inſula percommodè ad imperium Græciæ nata atq; ſita uidetur. Nam & toti mare imminet, cũ ferè Græci omnes mari accolãt, & abeſt paulum hinc Peloponneſus, illinc Aſiæ locus is qui eſt ad Triopium & Rhodum. Quocirca maris imperium Minos obtinuit, & inſulas alias depopulatus eſt, in alias colonos miſit: ad extremũ cum Siciliam inuaderet, illic ad Caminum exceſſit è uita. Cretenſis autem deſcriptio & ratio, Laconicæ proportione reſpondet. Vt enim apud Lacedæmonios ſerui qui ab illis Hilotes dicuntur, arant: ſic apud Cretes Accolæ. Apud utroſq; ſodalitates ſunt: & quondã Lacones, nõ Phiditia, ſed Andria, ut Cretes nominabãt. Ex quo perſpicuum eſt, id genus ſodalitatis illinc fuiſſe translatũ. Similis eſt etiã ratio Reip. Nam & Ephororũ eadẽ eſt autoritas ac poteſtas, quæ eorũ qui Coſmi appellãtur in Creta: niſi quòd Ephori ſunt quinq; numero, Coſmi decem. et Gerones pares ſunt ſenib. quos Cretes

Consilium uocant. Regale autem ciuitatis genus fuit primum, deinde id Cretes repudiarunt, principatumq; in bello Cosmi tenent. Omnibus in Senatu datur locus, sed nullius sententia ualet, nisi senum & Cosmorum decretis assentiatur. Ac sodalitatis quidem melius à Cretibus quàm à Lacedæmonijs habita ratio est. Lacedęmone enim uiritim suam quisq; partē conferūt: alioqui lex, quemadmodum supra dictum est, eos ratione Reip. priuat. At in Creta hoc potius fit publicè. De omnibus enim fructibus, & pecudibus quæ percipiūtur ex publicis, & copijs quas accolæ afferunt, pars alia deorum sacris, publicisq; muneribus, alia sodalitatis epulis consecrata est, ut publicè omnes & mulieres & pueri & uiri alantur. Multa autem sapienter de tenuitate & cōtinentia in uictu, is qui scripsit leges, disseruit. Ad mulierū etiam diuortia, ut ne multos filios procrearent, concubitu marium inter se præscripto, illos philosophorū more hortatus est: quod utrū uitiose & improbè, necne fecerit, alius erit disputandi locus. Perspicuum

est

est igitur ea quæ ad communem uictum pertinent, melius apud Cretes quàm Lacedæmonios esse instituta. At Cosmorũ potestatem quàm Ephororum deterius. Quod enim malum est in Ephororum magistratu, ut quiuis passim eum adipiscatur, id etiam in illis inest. Quod autẽ illic Reip. prodest, hic deest. Illic enim quia mãdatur omnibus, populus cui ad summũ magistratũ aditus patet, Remp. esse saluã cupit. hic nõ ex omnibus Cosmi deligũtur, sed ex certis familijs, ex ijsque qui Cosmi fuerint, senatores cooptãtur. De quibus eadem dici possunt, quæ dicta sunt de ijs qui Lacedęmone creantur. Nam & nõ referre eos rationẽ gesti magistratus, magistratũq; perpetuũ gerere, maius est eis pręmiũ q̃ pro dignitate: & nõ ex scriptis legib. imperare, sed suo quęq; arbitratu ac libidine, plena res periculi uidet. Nã quod populus cui negãtur hi honores, in otio uiuit, nõ est argumento, id præclarè cõstitutũ. Nihil enim Cosmis quæstus propositũ est, sicuti est Ephoris: qui quidẽ ꝓcul ab ijs q̃ corrũpãt, habitẽt in insula. Quãq; huic morbo

medicinam adhibent, ea abſurda eſt, nec ad ſocietatem ciuilem, ſed ad dominatũ aptiſſima. Sæpe enim Coſmos nonnulli coëuntes uel collegæ, uel priuati eijcere ſolent. Coſmis etiam interim licet abire magiſtratu. quę certè omnia melius eſſet lege fieri, quàm hominum quæ non eſt tuta regula, uoluntate. Omniũ autẽ uitiorum, nullum neq; fœdius neq; deterius ea confuſione, quam potentes coniurati ſæpe inducunt, cum pœnas Reip. nolunt pẽdere. Ex quo perſpicuum eſt, hac deſcriptione particulã aliquã Reip. non Rempublicam, ſed dominatum cõtineri. Solent etiam plerunq; populo amicisqúe ſubornatis id genus ciuitatis quod unius dominatu tenetur cõſtituere, atq; inter ſe bellis ciuilibus dimicare. Ecquid intereſt utrum hoc tale malum graſſetur, an quodam tempore iam non ſtet ciuitas eiuſmodi, ciuilisq; ſocietas dirimatur? Ciuitas profectò eiuſmodi, periculis opportuna eſt, ſi qui eorũ qui poſſunt aggredi uellent: ſed quemadmodũ dixi, eam loci natura tutatur, qui inde procul peregrinos & exteros remouit.

Hinc oriunt bella ciuilia

Itaq;

Itaque & Cretibus sui accolæ in fide permanent, & Hilotes sæpe defecerunt: quoniam cum externo imperio Cretes nulla societate iuncti sunt. Sed recens externum bellũ in insulam translatum est: quod quàm sint illic infirmæ leges indicauit. Hæc habui quæ de Rep. Cretum dicerem.

Carthaginenses etiam præclara Rep. utuntur, & cum multa egregiè instituta habent, si cum cæteris conferantur, tum uel maximè quędam, quę ad Lacedęmoniorum Remp. similitudine accedant. Hæ enim Respub. tres & inter se finitimæ sunt quodam modo, & cæteris ualde dissimiles, Cretum, Lacedæmoniorum, & Carthaginensium, apud quos multa sunt præclarè instituta. Remp. autem præclarè constitutam esse hinc perspici potest, quòd populus integrũ Reipublicæ statum adhuc seruauit: neque seditionis, quæ quidem commemoratione digna sit, autor fuit unquam, neque tyrannum probauit. Lacedæmoniorum autem Reip. par est ac similis. Nam et uictus communis sodalitatum Phiditijs, 9

Signa Reip. bene institutę

& centum quatuor uirorũ magistratus, Ephoris pares sunt: nisi quod non deterior est horũ institutio, cum Ephororũ magistratum quiuis passim adipiscatur, hunc optimates. Regibus etiã atq; Senatui eadem ratione reges ac senes qui illic instituti sunt respõdẽt. sed melius est, reges nec ex eadẽ familia & gente, nec ex qualibet creari, sed si in aliqua gente homines sint præstanti uirtute, siue ætate, ex ĳs deligi. Quibus enim hominibus rerum uel maximarum potestas permissa est, ĳ si tenues sint, & maxima detrimẽta afferũt, & Lacedęmoniorũ Reip. iam attulerũt. Ac si qua sint in hac Rep. quæ propter nimiã progressionẽ reprehẽdi improbariq; possint, quę certe sunt plurima, ei sunt cũ cęteris omnibus communia, de quibus diximus. Eorum aũt quę ad causam Reip. quę in potestate est optimorum, et omnino Reip. pertinẽt, partim ad populũ magis, partim ad eam Rẽp. cui pauci pręsunt inclinat. Nã alia ferre, alia nõ ferre ad populũ, Rẽgũ et senum ius est, si unũ idẽq; omnes sentiãt; sin dissentiant, populi ius est. Quæ autẽ hi retu-

hi retulerint, non solũ ius est populo approbare, ac sequi magistratuũ sententiã, uerum etiã de ijs iudicare. Quòd si quis uelit ijs quę referũtur cõtradicere, ei cõceditur. quod in reliquis Rebusp. non licet. Nam quod Quinqueuiratus, cui multarũ rerum & grauiũ ius est, ab illis creatur, et Centũuiratus qui est summus magistratus à Quinqueuiris, quodq́ue hos magistratus diutius gerũt quàm cæteros, (nam et cũ abierunt magistratu, et cũ designati sunt, imperãt) hoc in eo genere Reip. cui pauci præsunt, numerandũ est: quod aũt nullũ pręmiũ eis proponitur, neq; sortitò mandatur, et si quid aliud tale est: quòd deniq; iudicia omnia fiunt à magistratibus, nec alia ab alijs, queadmodũ apud Lacedęmonios, ad id ciuitatis genus accõmodandũ est, quod est in potestate optimorũ. Status aũt Carthaginensium ex eo genere imperij cui præsunt optimi, in id cui pauci, commutatur maximè, quadam ratione quę multis probatur. Non enim optimũ quenq; solum, sed etiam opulentissimum creari putant oportere: quòd inops pręclare magi

Signa paucorum dominatus in Resp.

Signa dominatus optimorum

Causa cur aristocratia Cartaginiensium in paucorum statum commutatur creatio opulentissimi cuiusque in magistratum

magiſtratũ gerere, & in ocio uiuere non queat. Cum ergo propriũ ſit eius Reip. quam pauci adminiſtrant, mandare locupletiſſimo cuiq; magiſtratum: eius autem quę in optimorum poteſtate eſt, uirtuti: profectò deſcriptio hæc Reip. tertia erit, qua etiam Carthaginenſes utuntur, cum præſertim hæc duo cum in omnibus, tum in maximis magiſtratibus, ut regibus & imperatoribus mandandis, ſequantur & ſpectent. Debet autem maximo uitio dari legum ſcriptori hæc ex genere optimati commutatio. Hoc enim iam ab initio neceſſariò uidendũ eſt, ut optimi in pace poſſint uiuere, ut à decoro ne diſcedant, neq; in magiſtratu, neq; priuati. Quod ſi opibus & copijs ocij gratia conſulendum eſt, malè ſe res habet, cum ſummus quiſq; magiſtratus, ut regnum, & munus imperatoriũ, pecunia contenditur. Diuitias enim in maiore honore & precio hæc lex habet quàm uirtutem, atq; in totam ciuitatem pecuniæ cupiditatẽ. Quæcunq; autem opinio de cuiuſq; rei honore ac precio in principibus extiterit, eadem in cæteris ci-

ris ciuibus neceſſariò ſecutura eſt, et qua in ciuitate non maximus uirtuti honos tribuitur, in ea optimus ciuitatis ſtatus ſtabilis & firmus eſſe nullo modo poteſt. Hoc uerò conſentaneũ eſt, ut ij qui emunt magiſtratus, quæſtui habere aſſueſcant Remp. cum ad eos largitionibus aſcenderint. Haud enim uerſimile eſt, pauperem eumq; bonũ uirum uelle habere quæſtui Rempu. improbum autem nolle, qui quidem imperium largitione ſit adeptus. Itaq; ijs qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiſcendi magiſtratus ſunt, & gerenda Reſpu. eſt. Quo melius fuit, ſi legum ſcriptor bonorum uirorum copiam prouidebat fore, attamen eorum ocio conſulere in magiſtratu. Atq; etiam uitioſum eſt, eundem multos magiſtratus gerere, quod apud Carthaginenſes gloriæ ducitur. Vnus enim unum munus & officium optime exequitur. Idq; ut fiat legũ ſcriptori prouidendum eſt, non ſanciendũ, ut idem & tibicen ſit & ſutor. Quocirca in magna ciuitate quo pluribus ad honores aditus

aditus patet, eo id et ad ciuilē ſocietatē, et ad populare ciuitatis genus aptius eſt, & accōmodatius. quodq; à pluribus, id omne, ut dixi, & melius & celerius conficitur: id quod in bellicis nauticisq; muneribus perſpici licet, in quibus per omnes diffuſa eſt imperādi parendiq; ratio. At cum ciuitas eo genere imperij regitur, quod in poteſtate paucorū eſt, hoc effugiūt optimè, quòd ut ſemper aliqua ciuitatis pars copioſa et locuples ſit, reliquam in alias ciuitates quaſi in colonias deducunt. Hac enim ratione medentur Reip. eāq; cōſtituūt. Atqui hoc fortè, temere ac caſu fit, cum legū ſcriptor, ne inter ciues ſeditio oriri queat, diligētia ſua prouidere debeat. Nunc ſi calamitas aliqua incidat, ſecedatq; plebs, nullū pacis remediū leges afferre poſſunt. Ac de Lacedęmoniorū quidē, Cretū et Carthaginenſium Rebuſp. quæ iure laudantur, hactenus.

10 Eorum autē qui aliquid de Rep. diſſeruerunt, nonnulli in gerendis rebus non ſunt uerſati, ſed uitam priuatim in ocio traduxerunt: de quibus omnibus ſi quid memorabile eſt, id ferè cō-

memo

memorauimus. Alij leges ſcripſerunt, quorum partim ſuis ciuitatibus, partim nonnullis gẽtibus & nationibus, cũ ipſi Remp. adminiſtraſſent, quorũ alij leges modo ſcripſerũt, alij etiã de Rep. ut etiã Lycurgus, ut Solon, qui & leges dederunt, & Reſpub. cõſtituerunt. De Lacedæmoniorum Rep. diximus. Solonem aũt nonnulli quidẽ ſapientẽ fuiſſe legũ ſcriptorem exiſtimant. nam & ciuitatis ſtatum qui in manu eſt paucorũ, qui ualde immoderatus eſſet, eum ſuſtuliſſe, & populũ à ſeruitute uindicaſſe, & in patria ſua conſtituiſſe id genus Reip. quæ eſt in populi poteſtate, Rep. præclarè tẽperata atq; permixta. Eſſe enim Ariopagi conſiliũ eius Reip. propriũ cui pauci præſint, magiſtratuũ autem mandandorum rationem eius quæ in poteſtate eſt optimorũ, iudicia popularis. Solon autem illa duo quę prius erãt, mea quidem ſententia nõ ſuſtulit, conſiliũ et magiſtratuũ deligendorũ rationem; populare uerò genus cõſtituit, cum iudicũ decurias feciſſet ex omnibus. Itaq; nonnulli ei uitio uertũt, quòd alterũ ſuſtulerit,

In sua Republica Solon constituit populi dominatus temperatus cum aristocratia et paucorum politia

iudi

iudicio & foro ad quod ſortitò deligebantur, data omnium rerum poteſtate. Quando enim hoc conualuit, tum populi quaſi tyranni animo obſecuti, Rem pub. in eam qua nunc utimur, popularē commutarunt. Ac Ariopagi conſilij autoritatē Ephialtes & Pericles imminuerunt: iudicibus mercedem Pericles ſtatuit, atq; hoc modo populares omnes augēdo, Remp. ad popularem ſtatum, qui nunc eſt, deduxerunt. Quanquam non Solonis hoc iudicio & ſtudio, ſed caſu potius accidit. Nam cum populus bello Medico præfecturæ claſſis autor extitiſſet, ſuſtulit animos: pernicioſosq; patronos ſuæ cauſæ adhibuit, bonis Remp. contrà gerentibus. Alioqui Solon eam populo poteſtatem dedit, quæ maximè neceſſaria erat, ut & magiſtratus mandaret, & eorum quæ quiſq; in magiſtratu geſſiſſet rationem repoſceret: cum præſertim populus niſi eius ſit hoc ius, & ſeruitute opprimi ſoleat, & ob eam cauſam ad bellum inimicitiasq; ſe conuertere. Magiſtratus autem omneis ex cenſu deſcripſit, ut primores ciuitatis & locupletes,

ces,qui quingentos modios & iugera ha berent,aut qui ex tertio censu equites ap pellarentur,eos soli adipiscerētur. Quar tū censum attribuit mercenarijs, quibus ad honores iter præcluditur. Scripserūt etiā leges,& Zaleucus Locris ijs qui ad occidentem pertinēt;& Charondas Catinensis suis ciuibus, alijsq́ue Chalcidicis ciuitatibus, quæ sunt Italiæ & Siciliæ finitimæ. Volunt etiam nonnulli, Onomacritum primū scribendarum legum laude ualuisse, eumq́ue in Creta hanc artē excoluisse,quò diuinatione admonitus accessisset cū Locrus esset: deniq; cū Thalete magnam ei necessitudinē fuisse. Thaletis autem auditores fuisse Lycurgū & Zaleucū,Zaleuci Charondam. Sed hæc qui dicunt,dicunt inscitia temporis. Scripsit etiam Thebanis leges Philolaus Corinthius. Fuit autem Philolaus ex gente Bacchiadum, qui postea quàm amator fuisset Dioclis eius qui uicit ludis Olympicis, ut ille exosus amorem matris Alcyones relicta patria Thebas se contulit, illic uterq; excessit è uita: uisunturq́ue nunc etiam eorum sepulchra, quorū ex

utroq; alterum uideri potest, cum interim ex alterius sepulchro Corinthiorum ager conspici possit, ex alterius non possit. Ferunt enim fabulæ sic eos præscripsisse, Dioclem quidem propter animi offensionem, ut ne cerni posset ex terræ tumulo Corinthius ager: Philolaũ autẽ ut posset. Hanc igitur ob causam apud Thebanos habitarunt, quibus leges Philolaus scripsit, cum de aliis quibusdam rebus, tum de procreandis liberis, quas uocant illi τικτικὰς, id est leges de procreandis liberis. atq; illud ab eo propriè lege sancitum est, ut numerus hæreditatum seruetur. Charondæ autẽ nulla propria est, nisi iudicia de falsis testibus. primus enim de eo disputauit. Accuratione autem, diligentia & elegantia in scribẽdis legibus eos etiam qui nunc sunt, legum scriptores, longè multumq; superauit. Philolai est possessionũ inęqualitas. Platonis autem, & mulierum & filiorum & bonorum communitas: communis & mulierum uictus: & præterea lex de ebrietate, ut sobrii sint pręfecti conuiuiorũ: & de exercẽdis bellicis officiis, ut in-
me-

meditatione & exercitatione ipsa utraq; manu utantur, quòd dextra manus utilis esse minimè debeat, læua inutilis. Draconis sunt leges, sed quas Rep. constituta scripsit. In eius autem legibus nihil legitur, nec cuius fuerit inuẽtor, nec quod sit memorabile, nisi pœnarũ acerbitas. Scripsit etiam Pittacus leges, non Rempub. Lex aũt illa eius est, ut ebrij si quem pulsauerint, grauiores dẽt pœnas, quàm si id fecissent sobrij. Nam quoniam maior est numerus eorum qui uinolenti insolescant, & alios uerberent, quàm sicci, non habuit rationem ueniæ, quæ potius ebrijs danda sit; sed utilitatis. Androdamus etiam Rheginus leges scripsit Chalcidensibus ijs qui sunt in Thracia, cuius extãt de cæde leges, & de hæreditatibus. Quanquam nihil ei tanquam autori & inuentori tribui potest. Ac de Rerumpub. cognitione ac scientia, & earum quę principatum tenent, & earum quæ à nonnullis constitutæ sunt, hactenus.

Pittaci lex de grauiori ebriorum poena

ARISTOTELIS DE REPV-
blica Liber III.

CVI proposita est ad considerandũ ciuitas, quæ ac qualis quæque sit, is fere primũ debet, quid ciuitas sit, uidere. Nunc enim hac de re omnis est dissensio. alijq; ciuitatẽ aiunt rem gessisse: alij nõ ciuitatem, sed imperij genus cui pauci pręsint, aut certe tyrannũ. Nos uiri ciuilis & scriptoris legũ, omnem curam & industriam in ciuitate constituenda positam uidemus. Resp. aũt eorũ qui eandem incolũt ciuitatem, quædã descriptio est. Cumq; ciuitas concretũ quiddã sit, quemadmodũ aliud quid totum, consletq; ex multis partibus, profecto prius quærendus est ciuis. Nam quoniã multitudo quædã ciuiũ est ciuitas, fit, ut quis sit appellandus ciuis, exquirendum esse uideatur: præsertim cum de ciuis appellatione sæpe controuersia oriatur, quod non eundẽ omnes ciuem esse concedãt, sitq; aliquis in populari genere ciuitatis ciuis, qui in imperio cui pauci præsint,

Ciuitas est quiddam concretu, ex [illegible]

ciuis

ciuis minime habeat. Ac eos quidē qui alio quouis modo hāc adepti sunt appellationem, ueluti eos qui ciuitate donati sunt, prætermittere debemus. Ciuis autē non ex eo iudicandus est, quod eandem ciuitatē incolat. municipes enim & serui eandē incolūt; neq; ij habendi sunt ciues, quibus inter ipsos ita est officij iurisque societas, ut & causam dicant & litigent. hoc enim iuris est etiā inter eos, inter quos tesserarū communio est. Quanquam municipes non omnino eius sunt participes societatis, sed quemadmodū pueri qui nondum uirilem togam sumpserunt, aut senes qui exautorati sunt, sic illi ciues dicendi sunt quodammodo, nō ciues omnino, sed cū adiunctione: hi ciues inchoati, illi ueterani. Nihil enim interesse hinc perspici licet, quod eū qui ciuis sit omnino, quærimus: & eū cui hæc quasi nota quę elui debet, non sit inusta. quandoquidē & de ijs quibus ignominiæ nota inusta est, & de exulibus hęc eadem quęri refelliq; possunt. Ciuis autem qui omnino ciuis est, alia re nulla definitur, quam iudicij magistratusq; communione.

nione. Magistratus uerò alij tempore distincti sunt, ut quosdam non liceat omnino eundē bis gerere, aut prȩscriptis quibusdam temporibus: alijs nullum tempus præfixum est, cuiusmodi sunt iudex & senator. Et quanquam sunt, qui hos tales magistratus esse negēt, ob eamq́ causam eis iter ad magistratus præcludāt, tamen ridiculū est, eis qui summa potestate præditi sint, adimere magistratū. Sed nihil nostra interest, cū præsertim in nomine omnis uersetur cōtrouersia. Incertū est enim quo nomine cōmuni uterq́ iudex atq́ senator appellari debeat. Explicādæ aūt rei gratia, appellemus nullis certis temporibus circūscriptū liberūq́ magistratū. Ita in ciuiū numero eos reponimus, qui huiusmodi societate communioneq́ continentur. Ergo qui ciuis maximè in ciues omnes, de quibus dixi, cōuenit, is ferè huiusmodi est. Intelligendum est aūt, earū rerū quarum subiectæ res specie differant, & quiddā est primū, quiddam secundū, & sic deinceps: aut nihil omnino, aut parum, quatenus tales sunt, commercij habere cum illis. Atqui

Resp.

Reſp. inter ſe ſpecie differre cernimus, earumq́ partim poſteriores eſſe, partim antiquiores. Nam & earum quæ labefactantur, & earum quæ collabuntur, poſterior ſit origo neceſſe eſt, quàm earum quæ labefactari nequeunt. Quas autem collabi dicamus, pòſt intelligetur. Ita ſit, ut alius etiam in alio Reipub. genere ſit ciuis. Quocirca in eo genere reip. quod eſt in populi poteſtate, ciuis eſt maximè is quem diximus: in cæteris generibus, ut poſſit haberi in tali numero, nõ tamẽ neceſſe eſt. Nõnullis enim nec populus eſt, nec ſenatus legitimus, ſed indictus, et ius dicunt uiciſſim. ut Lacedæmone in cauſis aliꝭs rerum quæ contrahũtur, alius Ephorus ius dicit, in cauſis cædis ſenes, & in aliꝭs alius fortaſſe magiſtratus. Eadẽ eſt ratio Carthaginienſiũ. Omnes enim cauſas magiſtratus quidã iudicant. At enim ciuis definitioni adhibetur correctio, quandoquidẽ in aliꝭs Rebuſpub. non magiſtratus perpetuus, ſenator aut iudex appellat̃, ſed eorũ magiſtratui certũ tẽpus præſtitutũ eſt. Eorũ em̃ aut omnib. aut quibuſdã permiſſa eſt iudiciorũ

Allata ciuis definitio uera in populi regimine.

uel omniũ, uel aliquorũ poteſtas. Ac ciuis quidem quis ſit, ex his facile perſpici licet. Cui enim conceſſa eſt ſententiæ dicendæ, uel iuris dicundi poteſtas, eum ciuem huius uel illius ciuitatis eſſe dicimus. Ciuitas autem eſt horum taliũ, quæ ſatis munita ſit rebus ad uiuendum neceſſarijs, multitudo. Definiunt autẽ nonnulli uſu ciuem eũ, qui ex utroq; parente ciue ſit, non ex altero tantummodo, ut ex patre, uel ex matre. alij etiã ad plures uolũt pertinere, ueluti ad auos duos, aut tres, aut etiam plures. His ita accommodatè ad Remp. & citò conſtitutis, nõnullis in dubium uenit, tertius ille aut quartus quo tandem modo ciuis ſit futurus. Gorgias quidem Leontinus partim fortaſſe quod non haberet quod diceret, partim quod ſententiam ſuam fronte occultaret, confirmauit: ut mortaria ſunt quæ ab artificibus effecta ſunt, ſic Lariſſæos eos eſſe, qui ab artificibus facti eſſent. Eſſe enim quoſdam Lariſſæorũ effectores. Sed hoc unum ac ſimplex eſt. Etenim ſi ex definitione quæ tradita eſt, in ciuitatis ſocietatem ueniſſent, certè ci-

ues

Ciuitas qd sit

ues fuissent, præsertim cum illud ipsum ex utroq; ciue ortum esse, in primos qui incoluerunt ciuitatem uel condiderunt, cõuenire nequeat. Illud aũt potius dubitationẽ afferat in ijs qui mutato ciuitatis statu, ciuitate donati sunt. Quod Athenis fecit Clisthenes exactis tyrannis, qui multos peregrinos & seruos municipes in numerum tribuum ascripsit. Quanquam omnis hæc quæ cum istis est controuersia, nõ in eo uersatur, quis ciuis sit appellãdus, sed iure, an iniuria. Illud etiã quęri potest, sit ne ciuis quisquã nisi iure sit: quòd idẽ ualeat iniquus, quod falsus. Quoniã aũt quosdã magistratus pręesse uidemus contra leges, quos pręesse illos quidẽ cõcedimus, sed non rectè, & ciuis magistratu quodã & imperio definitus est, (cui enim ad hunc uel illũ magistratũ aditus patet, is est, ut diximus, ciuis) profectò hos etiã ciues dicere debemus. de illo aũt, iure, an cõtra iura, cũ eo prior cohęret quęstio. Illud ẽm nonnulli quęrunt, quando ciuitas fecit, et quãdo non ciuitas, ueluti cũ ex eo ciuitatis statu qui est in paucorũ potestate aut in tyranno-

rum uita, in eum mutatur Resp. cui populus præest. Tum enim nec conuentis stare uolunt nonnulli, quòd nō ciuitas, sed tyrannus eū ciuitate donauerit: nec alia eiusdē generis seruare quasi quædā Respublicæ uincēdi causa, nō ut uniuersorum utilitati consulatur, sint constitutæ. Quapropter si nonnullę Resp. in potestate sunt populi, hoc pacto certè confitendum est, huic ciuitati æquè & huius Reip. et eius cui pauci præsunt, & eius quę à tyrānis administratur, acta esse attribuenda.
2 Huius aūt quæstionis explicatio propria hoc loco uidetur, quo tandem modo eadem ciuitas, aut nō eadem, sed alia dicenda sit? Ac perspicua huius rei quæstio in loco hominibusq; uersatur. fieri enim potest ut locus et homines coniuncti semper sint, & ut alij alium locū incolāt. Atq; hęc facilior quęstio est. Nam cum multis modis dicatur ciuitas, est quodāmodo huius quæstionis facilis explicatio: Quod eodē modo iudicandū est, cum homines locum eundem incolunt, qua ex re ciuitas una esse existimanda est. nō enim ex mœnibus.

quippe

quippe cũ Peloponneso una mœnia liceat circũducere. Cuiusmodi fortasse est Babylon, omnisque quæ gentis potius quàm ciuitatis circumscriptionem contineat. quę quidẽ cum capta esset, fama est tertio die quandam partem urbis nõ sensisse. Sed hæc res alio loco commodè disputabitur. Nam magnitudo urbis ei cognita esse debet, qui in Rep. uersatur, & utrum unã an plures esse utile sit. At uerò si ĳdem sint eiusdem loci incolæ, utrum quoad idem incolarũ genus maneat, eadem urbs appellanda sit: etiã si alĳ intereant semper, alĳ oriantur, quemadmodũ fluuios eosdem soliti sumus dicere, eosdemq́ fontes, etsi semper alia aqua cõsequatur, et alia erumpat; an uerò homines ĳdẽ ob eã causam dicendi sint, & urbs alia, quęstio est. Etenim si societas quædã est ciuitas, eaq́ ciuiũ societas, certè si Reip. mutetur forma et status, ciuitatis etiam status mutetur necesse est. quemadmodũ Chorum interdum Comicum, interdũ Tragicũ esse dicimus, cum sępe ĳdẽ sint homines. Itemq́ omnę aliam cõmunionẽ et cõpositionẽ di-

uersam

uersam dicimus, si aliud genus sit com-positionis, ueluti concentũ eorundem sonorum alium esse dicimus, interdum quia Doricus, interdum quia Phrygius. Quæ cum ita sint, perspicuum est eandẽ ciuitatem maxime habita ratione Reip. esse dicendam. Nomine autem alio, aut eodem eam appellare licet, tum si ijdem, tum si omnino alij eam homines incolant. An autem æquum sit decidere de rebus, necne, cum in aliud Reipub. genus mutatur ciuitas, alia disputatio est.

3 Deinceps utrũ eadẽ uirtus uiro bono & bono ciui tribuẽda sit, nec ne, uidẽdũ est. Atq; si hæc quæstio tractanda est, uirtus & officium ciuis primũ pingui quadam Minerua planeq; exquirendũ est. Vt igitur nauta unus est sociorum, sic ciuem esse dicimus. Nautarũ aũt etsi dissimilia sint officia (alius est enim remex, alius gubernator, alius prorã regit, alius alio appellatur nomine) tamen hoc perspicuum est, quæ cuiusq; accuratissime tradetur definitio, eam officij propriam fore, itemq; cõmunem quandam in omnes esse casuram. Officium est enim eorum

Vtr differant Vir bonus, et bonus Civis

Officium et virtus boni Civis

rum omnium nauis ſaluti proſpicere, cum pręſertim unuſquiſq; nauta eius cupiditate ducatur. Similiter cum ciuium etiam ſi diſſimiles ſint, officium ſit ſocietatis ſaluti conſulere; ſocietas autem ſit ipſa Reſpu. efficitur, ut ad Remp. uirtus ciuis officiumq́; referatur. Quod ſi plura ſunt Reip. genera, profectò illud perſpicuum eſt, boni ciuis unũ munus & officiũ perfectum eſſe non poſſe. Et quanquàm perſpicuũ eſt, fieri poſſe, ut is qui bonus ſit ciuis, uirtutẽ ex qua bonus uir nominetur, non conſequatur: tamen alio etiam modo licet diſputando eodem ſermone de optimo ciuitatis ſtatu differere. Nam quoniã ex omnibus qui probi ſint, conſtare ciuitas nullo modo poteſt, omnes autem ſuũ quiſq; munus præclare obire debent, idq́; à uirtute proficiſcitur: quoniamq́; ciues omnes ſimiles eſſe nõ poſſunt: certè nunquàm una eademq́; ciuis et boni uiri futura uirtus eſt. Nam & boni ciuis uirtus in omnibus ineſſe debet, quòd hoc modo ciuitas optima erit neceſſariò, & uiri boni: non poteſt, quin neceſſe ſit omnes bonos eſſe

nos esse ciues eos, qui beatã Remp. incolant. Praeterea quando ex dissimilibus rebus constat ciuitas, quemadmodũ & animal ex animo & corpore, & animus ex ratione atq; appetitu, et familia ex uiro ac muliere, et rei faciendæ ratio ex domino ac seruo, sic ciuitas ex his omnibus, ac preterea alijs dissimilibus formis constat: necesse est non unam esse uirtutem ciuium omnium. sicut non eadem laus est eorum qui chorum agunt, præsultoris, & eius qui illi secundus est. Ex quibus perspicuũ est, quamobrẽ nõ est omnino eadem uirtus omniũ. sitne aũt eadem alicuius boni ciuis ac uiri uirtus, quæstio est. Nos quidẽ eum qui sapienter præsit, bonũ ac prudentem esse dicimus: eum autẽ qui Remp. administret, prudentem esse necessariò. Atq; etiam disciplinam eius qui imperet, statim aliam nõnulli aiunt esse oportere, quemadmodum & cernuntur regũ liberi rei equestri & ciuili instituì: & ait Euripides, Ne mihi decora, at quę ciuitas desiderat. quòd sit disciplina, quę eos deceat qui imperant. Quod si eadem uirtus &

eum

eum qui bene præest, & bonum uirum decet, ciuis autem est is etiam qui in aliorum est imperio, fit, ut non eadem omnino uirtus sit ciuis & uiri, etsi alicuius est. Non enim eadem est eius qui imperat, & ciuis. ob eamq; causam fortasse Iason se esurire dicebat tum, cum non imperaret, quod priuatus esse non didicisset. Sed tamen laudi datur, posse & imperare et parêre: et ciuis prçclari uidetur esse, posse bene præesse & parêre. Si ergo uirtutem boni uiri ponimus eam quæ apta sit ad imperandum, ciuis autē eam quæ idonea sit ad utrunq;: non erunt utraq; similis laudis. utraq; ergo, ac nō eadem eū qui imperat, & qui paret, discere debere: ciuem autem utrunq; tenere, & utraq; uirtute esse præditum, hinc intelligi potest, quòd est imperium domini in seruos, quod in rebus necessarijs quæ dicuntur, præstare non necesse est eum scire qui imperet, sed uti potius. Alterum autem etiam mancipiorum est. Dico autem alterū, posse præstare seruiles actiones & munera. Seruorū aūt plura sunt genera, quòd plures functiones: qua-

Jason se esurire dicebat cum non imperabat.

rum pars una ijs qui opere manuum utuntur continetur, quales sunt ij qui uictum sibi manuum opere quærunt, in quibus opifices ducuntur. Itaque apud nonnullos olim ad honores opificibus aditus non patebat, antè quàm populi summa esset potestas. Non igitur officia eorum qui parent, aut bonus Reip. gubernator, aut ciuis debet discere, nisi fortè id ipse per se, aut in rebus suis desideret. Neque enim iam efficitur, ut alter sit dominus, alter seruus: estque imperium quoddam, quo ijs qui eiusdem generis sunt, ac liberis imperet. Hoc enim ciuile imperium esse dicimus, quod debuit is qui præest, tum cum alteri parebat, discere, ueluti præesse equitibus, qui præfecto equitum paruerit: & imperatorium munus sustinere, is qui imperatori paruerit: & ordinẽ manipulũque duxerit. Quocirca hoc uerè dicunt, non posse bene præesse eum qui non paruerit. Horum autem uirtus est illa quidẽ alia: sed tamen debet egregius ciuis, ut scire, sic posse & parêre, & imperare. Atque hoc boni ciuis officium est, eorum qui utuntur

tur

tur libertate imperium in utramq; partē ſcire, & uiri boni utrumq;. Quòd ſi alterum genus ſit temperantiæ ac iuſtitiæ, quæ uim habeat imperandi, quoniā eius qui paret, ſed qui idem liber eſt; perſpicuum eſt non unam eſſe uirtutem boni, cuiuſmodi eſt (exempli cauſa) Iuſtitia: cuius plura ſunt genera, quibus fretus imperabit atq; parebit. quemadmodum alia uiri, alia mulieris eſt & temperātia & fortitudo. Nam & uir ignauus eſſe uideatur, ſi ut mulier eſt, ſic fortis ſit: & mulier ſecus ac debet faciat, ſi ornata ac uenuſta ſit, ut uir bonus. Quinetiam ratio tuendæ rei familiaris alia eſt uiri, alia mulieris: quippe cum illius ſit quærere, huius quæ parata ſunt tueri. At uerò prudentia una uirtutum eius propria eſt qui imperat. quoniam reliquæ eis qui præſunt communes ſunt cum ijs qui in eorum ſunt imperio. In eo autem qui paret, non prudentia, ſed uera tantum eius opinio deſideratur. Eſt enim quaſi effector tibiarum is qui paret: is autem qui imperat, tibicinis, qui uſum tenet, locū obtinet. perſpicuum ergo eſt ex ijs quæ

diximus, sit nè eadem uirtus uiro bono, & bono ciui, an alia, & quemadmodum eadem & quomodo alia, tribuenda. De ciue autem reliqua est etiam quædã quęstio, utrũ ciuis sit habendus is cui ad honores aditus patet, an ij qui in sordidis artibus uersantur, in ciues reponẽdi sint? Ac si ij etiam quibus ad magistratus iter præclusum est, in ciuiũ numerũ adscribendi ueniunt, fieri certe non potest, ut hæc ipsa uirtus in omni ciue reperiatur: quoniã hic habetur ciuis. Sin aũt nemo horum talium ciuis habendus est, quo tandem in numero est unusquisq; futurus? neq; enim municeps, neq; peregrinus erit, aut certe hoc nostro sermone nihil absurdũ dicemus effici. Nam nec serui in numero eorum de quibus diximus habendi sunt, nec liberti. Sic enim res habet, non omnes ciues ducẽdi sunt ij, sine quibus stare ciuitas nullo modo potest: quippe cũ pueri, & uiri non eodem modo ciues sint, sed hi omnino, illi cũ adiunctione, ciues ij quidem sunt, sed imperfecti & inchoati. Ac olim quidẽ apud non nullos serui erant, & ij qui in sordidis ar-

tibus

tibus uersabātur, & peregrini. Itaq; multi sunt huiusmodi etiā hoc tempore. Optimus autem ciuitatis status nunquam ciuē faciet eū qui in sordido quæstu uersabitur. Quod si hic etiam ciuis habetur, ac certe ciuis quā dixi uirtutē, fateamur necesse est nō cuiuis, ne libero quidem, esse tribuendā, sed ijs deniq;, qui à necessarijs muneribus soluti sunt ac liberi. Eorum autem qui necessaria munia obeūt, serui sunt ij qui hæc ipsa ad unius cōmoda referūt: qui autem ad Reip. sordidi & mercenarij. Ex quibus perspicuum est, si quis parum uelit attendere, quæ sit horū uis & ratio. id enim ex ijs quę dicta sunt, perspici licet. Nam quoniam multa sunt Reip. genera, efficitur necessariò, ut plura etiam sint genera cum ciuiū omniū, tum uel maximè ciuium eorum qui parēt. Quocirca in aliquo statu ciuitatis necesse est eos qui sordidas artes tractāt, ac mercenarios, in numero esse ciuium: qđ in aliquo fieri nō potest. ueluti si quis est ciuitatis status, qui in potestate sit optimorum, in quo & uirtuti honores tribuantur, & pro cuiusq; dignitate. Neq;

enim colere uirtutẽ poteſt is qui uitam ſordidorum ac mercenariorum agat. In ijs autem Rebuſpub. quibus pauci præſunt, quia ex magno cenſu ad honores perueniunt, mercenarius ciuis eſſe non poteſt, ſordidus poteſt; quia multi etiam opifices copioſi ſunt. Ac Thebis quidẽ lex erat, ne is qui decẽ annos foro uænali aut mercatura minime abſtinuiſſet, gereret magiſtratũ. In multis aũt Rebuſpub. profertur lex de peregrinis. Qui enim ex ciue matre natus eſt, is ciuis in quibuſdam Rebuſpub. habetur. Eadem eſt apud nonnullos ratio ſpuriorũ, quos tamen ciuium uerorum penuria ciues faciunt. Hominũ enim paucitate coguntur iſto modo uti legibus. Cùm aũt magnus multitudinis numerus ſuppetit, primũ pedetentim eos qui ex ſeruo aut ſerua nati ſunt, tollunt, mouentq; numero ciuiũ: deinde eos qui ex mulieribus: poſtremo eos demũ ciues faciunt, qui ex utroq; ciue procreati ſunt. Ex quibus perſpicuum eſt plura eſſe genera ciuiũ: eumq; ciuis nomine dignum eſſe maximè, cui aditus ad honores pateat, quemadmodum

admodũ etiam Homerus uersibus suis tradidit. At ubi hoc ipsum occultum abstrusumq́ʒ est, id ualet ad fraudem eorũ qui eandem urbem incolũt, ut quasi inhonoratum quendam ascititium repellant. Est enim quasi municeps, is qui magistratus non adipiscitur. Atqʒ illud quidem perspicuum est, aliá ne, an eadem statuenda uirtus sit, ex qua uir bonus & ciuis sapiens nominetur, quòd alicuius ciuilis societatis idem sit ciuis bonus, qui uir bonus, alicuius alius, atqʒ ille, nõ quiuis continuo ciuis sit, sed is demum qui Remp. administrat, & cuius unius aut etiam collegarum potestate Reip. cura & diligentia nititur.

Quoniã aũt hæc exposita sunt, nunc 4 quod consequens est considerandũ est, utrũ Resp. una ponẽda sit, án ne plures: & si plures, quæ quotq́ʒ sint, quæq́ʒ earũ sit distinctio. Est quidẽ Resp. ciuitatis descriptio, cum in cæteris magistratibus, tũ uel maximè in eo qui principatũ tenet. principatum autem tenet ubiqʒ ratio ordoq́ʒ ciuitatis: ratio autem ordoq́ʒ ciuitatis aliud nihil est, nisi Resp. ueluti in ijs

Rebuſpu. quæ in populi poteſtate ſunt, primas tenet populus, contraq; pauci in ijs quibus pauci præſunt. ex quo fit, ut horum etiam Remp. ab illa differre dicamus. Eodemq; modo de cæteris iudicandum eſt. Primo prȩponendum eſt, quis ſit Reip. propoſitus finis. Ac initij hominis ſocietatisq; ac communionis uitæ genera quot ſint, dictũ eſt ſuperioribus libris, in quibus de prudentia domeſtica & dominatu diſſeruimus, docuimusq; hominem natura aptũ eſſe animal ad cœtus & ſocietates: ut ſi nihil mutuo egeret auxilio homines, tamen coniunctionis uitæ cupiditate ducerentur. Sed tamen cõmunis etiam omniũ utilitas coniũgit homines ac conſociat, quantũ ad quemq; bene beateq; uiuẽdi ratio pertinet. Atq; hic finis cõiunctionis eſt maxime & publice omnibus, & priuatim ſingulis. Cõueniunt autem uiuendi etiam gratia. Ineſt enim profectò in omnibus quædam honeſti particula, retinentq; ciuilem ſocietatem uitæ etiã modo cupiditate, niſi multũ uitæ incommoditatibus difficultatibusq; ſuperetur. Illud autem perſpi-

finis reip. est cois utilitas principalis

cuum est, perferre multa mala, calamitates, & miserias multos homines uitæ cupiditate, tanquam insit in ea quædam copiarum affluentia, naturalisque dulcedo. Verum principatus quæ diximus genera facile est exponere, quoniam in ijs libris quos ἐξωτερικοὺς inscripsimus, à nobis sæpe de ijs disputatũ. Nam dominatus, etsi eadẽ sit serui ac domini, quos natura instituit, utilitas tamen ad domini commodũ refertur: ad serui, fortuitò: præsertim cum seruo sublato dominatus stare non possit. Liberorum aũt mulieris totiusque familiæ imperiũ, quod uocamus domesticum, aut eorũ qui parent gratia constitutũ est, aut alicuius rei quæ inter utrosque communis est: per se quidem eorũ qui parent, quemadmodũ cæteras artes uidemus, ueluti medicinam, & exercendi artem, fortuitu etiam illorũ ipsorũ qui imperãt. nihil enim prohibet ipsum magistrũ ludi interdũ unum esse eorũ qui se exercent: sicuti unus semper nautarũ est gubernator. Ac magister quidem ludi, aut gubernator eorum quibus præest utilitati cõsulit: cum autem ipse unus

est eorum, casu ac temere abest à periculo. Nam & hic nauta efficitur: & ille cum magister ludi sit, unus eorum qui exercentur. Itaq; magistratus, cum Resp. æquabilitate ciuium & similitudine constituta est, uicissim uolunt imperare: ac primum, id quod naturale est, uolunt uicissim ministrare, & ipsius commodis aliquem rursus inseruire, quemadmodũ antea ipse cum præesset, illius rationibus consulebat. Nunc autem propter utilitates & quæ ex Rep. & quæ ex magistratu percipiuntur, perpetuum magistratum gerere uolunt, ut si ij qui imperant, semper ualerent, antea cum morbosi essent. Sic enim profecto magistratus ambirẽt. Perspicuum est igitur, omnes eas Resp. quæ communi omnium utilitati consulunt, iuri perfecto esse cõsentaneas: quæ autem eorum qui præsunt tantummodo rebus rationibusq; consulunt, eas à uero statu desciscere. Eum enim dominatum quo dominus & seruus cõtinentur, imitatur, cum ciuitas liberorum hominum sit societas atq; communio.

5 His ita cõstitutis, sequitur ut quot sint

Resp. numero, quæq; uideamus. Ac primum ueras nobis proponemus. His enim expositis, earũ mutationes facile cognoscentur. Quoniã aũt Resp. et Reip. gerendæ ratio idem declarant; Rei autẽ pub. gerendę ratio in eo est, quod principatũ tenet in ciuitate; quoniamq; necesse est principatũ tenere uel unũ, uel paucos, uel certe multos: quando unus aut pauci aut multi publicæ utilitatis causa præsunt, eæ rectæ sint Respub. necesse est: eæ autẽ quæ priuatę utilitatis gratia, uel unius, uel paucorum, uel multitudinis, ab optimo ciuitatis statu desciscant. Nam aut negãdi sunt ciues esse ij qui societate ciuili cõiuncti sunt, aut in cõmodorũ societatẽ uenire debent. uocare aũt solemus unius dominatũ, eum qui omnium utilitati cõsulit, Regiã potestatẽ: quod aũt genus paucorũ, sed pluriũ quã unius, id optimatũ potestatem appellamus, aut quia optimi imperant, aut quia eius rei causa quę est è Rep. maximè, eorumq; qui Reip. cõmunione cõtinẽtur. Cũ aũt multitudo in Rep. administranda omnia ad Reip. utilitatem refert, tum

cõmuni omnium Rerumpublicarũ nomine, Resp. appellatur, nec sine causa. Nam cũ unus aut pauci præstare uirtute possunt, tum difficile est, multos in omnibus uirtutibus excellere, sed longè difficillimum in uirtute bellica excellere: quippe quę sedẽ habeat in multis. Itaq; primas tenet equestris ordo, in hoc Reipu. genere: & eius societate tenentur ij qui arma nacti sunt. Mutantur aũt hæc genera, regalis potestas in tyrannidẽ: ea quæ est in optimorũ potestate, in eã cui pauci præsunt: & ea quæ à populo geritur, in eam quam cõmuni omniũ nomine Remp. appellari diximus. Nam et tyrannis tyrannorũ cõmodis seruit: & ea quæ in paucorũ est potestate, locupletũ: et popularis potestas, inopũ rebus rationibusq; consulit. Neq; enim ulla omniũ utilitati inseruit. Sed pluribus exponendum est, quid quæq; sit harũ Rerũpublicarũ. Existunt enim multæ quæstiones. Omnes autem qui in omni arte quæ uia & ratione constat, philosophorũ more disputando uersantur, neq; ad officium & actionẽ solũ disputationem accõmodant,

dant, ij nihil negligere nec prætermittere debent, sed id quod res est de quaq; re exponere. Est igitur tyrannis unius dominatus, ut dixi, qui ciuilem societatem in suam ditionem redigit. paucorum potestas, cum principatū in Rep. tenent ij, qui facultatibus præditi sunt; popularis aūt ciuitatis status contrà, cum ij qui nō sunt nacti magnas opes, sed inopes, imperant. Prima autem quæstio, contra definitionem est. Si enim maior pars rerū copijs abundās plus possit in ciuitate, & popularis ciuitatis status est, cū multitudo primas tenet, itemq; sicubi accidat ut inopū minor sit numerus, ijq́ue qui superiores sint, plurimum possint in Republica, & si ubi pauci præsunt, ibi in paucorum potestate Remp. esse fatentur: profectò non recta uidetur, neque præclara Rerumpublicarum definitio & explicatio. Quod si quis coniungat cum opum abundantia paucitatem hominū qui præsint, & cum inopia multitudinē, ex eoq; Rerumpublicarū genera distinguat, et nominet Remp. quæ in paucorū sit potestate, eā in qua præsunt locu-

locupletes qui numero pauci sint: popularem aūt ciuitatis statū, in quo inopes multi: certe alia quæstio est. Quod enim ad genus referemus eas quas cōmemorauimus Respublicas? eam in qua multi opulenti, & in qua pauci inopes, cum utrique in suis Rebuspublicis plurimum possunt? si modo nullū aliud genus est Reip. præter superiora. Videtur ergo ratio ipsa hoc planum facere, ut pauci aut multi sint ij, quorū in ciuitate maxima sit potestas, forte temere et casu fieri: illud in eo genere Reip. cui pauci pręsunt, hoc in populari statu ciuitatis. propterea quod copiosi & diuites pauci, multi inopes ac pauperes ubique sint. Itaq; non efficitur, ut causæ & rationes quæ allatæ sunt, earū sint distinctiones. Quo autem & ea Resp. in qua pauci præsunt, et ea in qua populus, inter se differunt, diuitiæ sunt & inopia: ac necesse est, & ubi opes ad imperādū uocāt siue paucos siue multos, ibi esse eum ciuitatis statum, cui pauci præsint: & ubi inopia, ibi statum esse popularem. sed casu fit ac temere, quemadmodū diximus, ut illi

Per accidens est ut multi opibus abundent in rep. quorum regimen nihilominus est eius generis quod est in paucorum potestate, quod accidens et quod temere fit rei naturam non mutat.

ut illi sint pauci, hi permulti. quippe cũ & pauci rerum omnium copijs abundent, & omnes libertatis communio attingat: quibus causis impulsi utrique de Rep. dissentiunt.

Intelligendum est aũt primùm, quos fines & quasi terminos constituant & eius Reip. quę est in paucorũ, et eius quę est in populi potestate, quodq́ue sit ius utriusq; Reip. Omnes enim ius quoddã tenent, sed aliquam ad partem progrediuntur, nec totũ ius perfectè enunciãt: ueluti uidetur quod æquabile est, id ius esse, sicuti est, sed non omnibus, sed ijs demum qui pari iure & conditione uiuunt: & quod inæquale est, ius uidetur esse (est enim) sed non omnibus, uerum ijs qui non pari sunt conditione. Sunt qui hoc tollant, quibus sit hominibus ius æquabile, aut inæquabile, ijq; falsum putant. Idq; ob eam causam fit, quod de suis quisq; rebus iudicat: cum ferè fiat, ut pleriq; de rebus suis & proprijs præpostere iudicent. Itaq; cũ ius nonnulli diuidãt eo modo in res & personas, quomodo suprà in ijs libris qui de Moribus

scripti

scripti sunt, diximus, rei æqualitatem cō cedunt, de personarū æqualitate omnino dissentiunt ob eam causam maxime quā modo dixi, quòd de rebus suis præpostere iudicant. Deinde quod cū utriq; dicunt id quod ius est quadam ex parte, ius omnino se dicere existimant. Alteri enim si sint inæquales quadā ex parte, uelut pecunijs, omnino inæquales se esse putant. alteri si par eorum in aliqua re causa est, ut si pari libertate sint prædi ti, parem et eandem suā causam omnino esse arbitrantur. Sed quod plurimū potest, non afferunt. Si enim bonorū et for tunarum causa cōsociati sunt inter se & conciliati, eatenus ciuilis societatis com munione tenentur, quatenus possessionum & bonorū. Ita eorum qui Rep. ea quę in paucorū est potestate delectātur, ualere uidebitur oratio. Nō enim æquū esse, tantū percipere de centum minis, uel quæ primæ quasi caput datæ sunt, uel auctæ, eum qui tantum unam contu lerit, quantum is qui reliquum contulit. At non uiuendi solum causa consociati sunt, sed bene uiuēdi potius, esset enim

seruo-

seruorum, aliorumq́ animantium ciuitas. nunc autem nulla est, quòd serui ac belluæ beatæ uitæ non sunt compotes: neq; eius uitę quę iudicio ac ratione degitur. Neq; uerò societatis belli causa, ut ne à quoquam uis eis inferatur, aut rerum cõtrahendarum ultro citroq́ ratio & utilitas, quam alij ab alijs capiunt, homines unum in locum compulit. Sic enim Tyrrheni & Carthaginenses, omnesq́ qui alij alijs signa & tesseras dant, ut unius essent ciues ciuitatis: quippe cum inter ipsos & conuenta sint de rebus importandis, & tesseræ de non inferenda ui atq; iniuria, & tabulæ de societate belli, cum interim nulli sunt cõmunes apud hos magistratus, sed alij apud utrunq; populum, nec alijs curæ est aliorũ disciplina & institutio, neq; ut nemo eorũ qui pactorũ ratione tenetur sit iniustus, aut aliquo alio uitio præditus, laborant, sed hoc unũ curant, ut ne qua iniuria se ultro citroq́ afficiãt. At ij demũ uirtutũ uitiorumq́ ciuilium rationẽ habent, quibus curæ est legum bonarum constitutio. Ex quo perspicuũ est dan-

dam

dam esse operam uirtuti ei ciuitati, quæ uerè hoc nomine, nō uerbo appellatur. Fert enim ciuilis societas alijs auxilium, cum à socijs, qui procul absunt, locorũ tantũ interuallis disiungatur. & lex, conuentum est, quemadmodũ Lycophron Sophistes dicebat, ciuibusq; inter ipsos quasi stipulatio intercedit: sed quę ciues bonos et iustos efficere nō possit. Quod ita esse hinc sciri potest, quia si quis locos in unum cōducat & conferat, ut muri eorum Megarensium & Corinthiorũ urbibus adiuncti sint, & cohæreant, nō tamen esset una ciuitas: ut etiã eodẽ addamus, connubia inter eos iungi. quod ciuitatibus & urbibus propria solet esse ratio et causa ciuilis societatis. Eodemq; modo si qui seorsum ac separatim habitent, non tamen tantis locorum interuallis disiuncti sint, ut nihil contrahant, nec ullum inter se cōmercium habeant, sed his leges sint, ne in contrahendis rebus alij alijs iniuriam inferant: ut si hic faber sit, ille arator, alius sutor, alius aliquid aliud eiusmodi tractet, & decẽ milia essent, neq; ij aliarum rerum nisi harum

rum ſocietatem inirent, ut & res contraherent, et belli ſocietatem iungerent: certe ne hoc quidē pacto eſſet ciuitas. Quã tandem ob cauſam? Non enim quidem certe quia remota eſt communio & ſocietas. Si enim unum in locum ij inter quos eiuſmodi eſſet ſocietas cōuenirēt, cum interim ſua quiſq; domo ut urbe uteretur, eo conſilio ut ſibi ipſi cum oppugnaretur urbs, contra eos qui iniuriam inferrent, opitularentur: ne ſic quidem ciuitas eſſe uidebitur ijs, qui rem diligenter et accuratè conſiderabunt. Siquidem eodem modo ij qui unum in locum habitandi gratia conuenerunt, quo ij qui diſiuncti ſunt, conſociabuntur. Perſpicuum eſt ergo, ciuitatem non eſſe loci communionem ob eam cauſam, ut ne alij alios uiolent homines, resq; inter ſe contrahant: ſed hæc adeſſe oportet omnia, ſi futura eſt ciuitas. quæ ut ſuppeditent omnia, non tamen iam erit ciuitas: ſed bene uiuendi communio, & conſociatio inter amicos, atq; genera hominũ uitæ perfectæ atq; ſeipſa contentæ cauſa comparata, ea demum ciuitas eſt haben-

da. Quod tamē ut fiat, & locus idē ad habitandū & cōnubiorū ius tribuatur necesse est. Itaq; et affinitates extiterūt in ciuitatibus, et sodalitates & sacrificia et rationes uitę uictusq; cōmunis. quod amicitię officiū est, quandoquidē in cōiunctionis uitę uolūtate amicitia cōsistit. Finis ergo ciuitati propositus, beata est uita, quē ad finē omnia referantur. Ciuitas aūt est gentium uicorumq; in uita absoluta, & quæ sit seipsa cōtenta cōmunio, quod bene beateq; uiuere dicimus. Ciuilis ergo societas præclararū actionum gratia, ponenda est esse cōstituta, nō uitæ uictusq; cōmunis. Quocirca qui plurimum opis in hanc ciuilē cōmunionē cōferunt, ij potius ciues sunt, quā qui pari libertate præditi sunt, aut generis nobilitate: aut etiā in ijs excellūt, in uirtute aūt ciuili superātur. aut quàm ij qui cum opibus uincāt, uirtute uincūtur. Illud ergo perspicuū est, ex ijs quę cōmemoraui eos omnes qui de generibus Rerūp. dissentiūt, aliquā iuris particulā attingere.

7 Quid autem summam in ciuitate auctoritatem obtinere oporteat, quæstio est.

est. Aut enim multitudinem, aut locupletes, aut bonos, aut unum qui cæteris uirtute præstet, aut tyrannū. Sed ex his omnibus quædā existunt difficultates, & incōmoda. Quid enim? si pauperes quia uincunt numero, res copiosorum administrent, an nō id iniquū est? iustū enim, si dijs placet, uisum est ei, tū cum summa eius esset potestas. Quid ergo attinet summā iniuriā dicere, si hęc nō est? Præterea si sumptis omnibus plures eorū res qui pauciores sunt, gubernent & distribuāt, perspicuè ciuitatē euertēt funditus: & tamē uirtus nulla ei in quo sit, exitiū affert: nec quod iustū est, uim habet tollendæ Reip. Ex quo efficitur, nō posse iustā esse hanc legē. Iam uerò quicquid egerit tyrannus, id iustū erit necessariò: cum præsertim ipse qui superior sit, legibus, quemadmodum locupletibus multitudo, uim afferat. Sed fortassis pauciores qui ijdem diuites sint, æquū est imperare. Quòd si hæc ipsa illi faciant, diripiantqúe & adimant res suas multitudini, et hoc iustum sit, alterum etiam igitur est. Perspicuū est igitur, hęc

omnia cum ſcelere coniuncta eſſe, et à iuſticia remota. At boni imperare debent, cæteriſq; eſſe ſuperiores. An non neceſſe erit cæteros omnes ſine honore eſſe, qui ciuilibus magiſtratibus ſpoliabuntur? præſertim cũ honores magiſtratus uocemus: et ſi ſemper ijdem magiſtratus gerant, neceſſe ſit reliquos omni honore ſpoliari. An unũ qui ſit ſapiẽtiſſimus, imperare eſt melius? At hoc eſt in anguſtiorem locũ imperiũ deducere, cum plures qui honores nõ adeãt ſint futuri. Sed dicet fortaſſe aliquis, hominem eſſe qui ſummũ imperium habeat, non legẽ perniciosam, quę cõtineat & habeat, quę in animo exiſtunt perturbationes. At ſi ſit lex, paucorũ aut populi ſtatui ciuitatis apta, quid aberit eorum quæ ſunt à nobis diſputata? Sic enim aderunt ea mala omnia, quæ ſupra commemorauimus. Atq; aliorum quidem alia ſit ratio & diſputatio. Multitudinem autem imperare oportere potius, quàm optimos qui pauci ſint, explicari, & in quadam quæſtione uerſari, ac fortaſſis uerum eſſe uideatur. Fieri enim poteſt, ut multi, quorum

rum quisq; non sit uir bonus, tamē illos uirtute ante eant, cum unum in locū cōuenerint, non ut singuli quidem, sed ut uniuersi, quemadmodū solēt esse lautiores cœnę eæ, quę ex singulorū symbolis instructæ sint, quàm quæ unius sumptibus. Cū enim multi sunt, unusquisq; eorū particulas habet uirtutis et prudētiæ: cumq; unū in locū conuenerunt, tū multitudo ipsa instar est unius hominis, qui multos pedes habet, multas manus, multosq; sensus. quod eodē modo de moribus atq; ratione iudicandū est. Itaq; multorū acrius iudiciū est, et in rebus musicorum, et in rebus poëtarum: propterea quòd aliam particulā, et omnes uniuersas exquirunt et ponderant. Quinetiam uiri boni differunt à quoq; uulgi, quemadmodū aiunt interesse inter pulchros ac deformes, et inter ea quæ arte depicta sunt, & ea quæ uera: quòd ea quæ dispersa erant, in unum collata & conducta sunt. quandoquidem si separentur, fiet ut pulchrior et pręstātior sit huius quàm imaginis oculus, ut alicuius alterius alia pars. Ac illud quidem dubium est, an in

omni populo, in omniq́; multitudine, hæc multorum, paucorumq́;, qui boni ſint, poſſit eſſe diſtinctio. In nonnullis quidem certè perſpicuum eſt id nō poſſe omnino fieri. Eadē enim ratio in belluis ualebit. Quid enim inter homines quoſdam, & belluas intereſt? At in quadam multitudine nihil prohibet id uerū eſſe quod dixi. Itaq; & eam quam ſupra expoſuimus quæſtionem, his explicari licet, & hanc quæ illi adiuncta eſt, Quæ res in liberorum hominū & multitudinis ciuium poteſtate eſſe debeāt? Hi autem ſunt, qui nec opes nacti ſunt, nec ulla uirtute præſtant: cuiuſmodi hominibus & aditū patêre ad maximos magiſtratus, haud tutū eſt, quòd tū iniuſtitia ad iniuriam faciendā aggredientur, tum imprudentia in errorem inducentur: & negari formidoloſum eſt, quia cum ab honoribus arcentur multi & ijdem inopes, tum ciuitas hoſtiū plena ſit neceſſe eſt. Relinquitur ergo eis libera ſenatus iudiciorumq́; communio. Quocirca & Solon, & quidam legum ſcriptores ſuffragia libera eis dant in creandis magi-

ſtratibus

ſtratibus,& repoſcendi rationẽ geſti magiſtratus poteſtatem,ſolis autem gerendi magiſtratus poteſtatẽ nõ permittunt. Vt enim uniuerſi tolerabili ſcientia doctrinaq; præditi permixti ſi ſint cum bonis, Reipub. proſint (quemadmodũ inſaluber cibus coniunctus cum ſalubri, totũ meliorem,quàm eſſet exiguus, efficit)at per ſe quiſq; non ſatis ualet ad iudicandum. In hac autem Reip. deſcriptione prima hæc uerſatur quæſtio, uideri eiuſdem eſſe,et quis rectè curauit iudicare,& curare ac facere ut ægrotus ex hoc morbo conualeſcat, eum autem eſſe medicum. Quod eodem modo de cæteris experientijs & artibus iudicandũ eſt. Vt ergo medicus earum rerum quæ ſuę arti ſubiectę ſunt, reddere rationem debet, ſic cæteri rerum eiuſdem generis. Medicus autem eſt & effector, & princeps ad efficiendum, & arte eruditus, cuiuſmodi in reliquis ſunt artibus. At iudicium tribuimus non minus eruditis, quàm ijs qui artem ipſam tenent. Deinde eadem eſt ratio delectus. Nam deligere rectè, doctorũ officium eſt: ut geo-

metrã, deligere eorũ eſt qui geometriã: gubernatorem, eorum qui gubernandi artem tenent. Vt enim quorundam offi ciorum opera atq; artificia cum idiotis et inſcijs communicata ſint, at cum doctis certè magis. Ita efficitur hac quidem ratione, non eſſe multitudini permitten dam, neq; comitiorũ, neq; rationum repoſcendarũ poteſtatem. Sed nõ eſt certe hæc omnis uera oratio, ſi id quod dudũ ratione confirmauimus, ſit multitudo nõ nimis ſeruorũ ſimilis. Vniuſcuiuſq; enim ſeparatim iudicium erit, quàm doctorum, deterius: uniuerſi autem aut uerius, aut certe non deterius iudicabunt. & quod de nonnullis rebus non eius unius qui eas fecit, acrius iudiciũ eſt, quã eorum qui res norunt, nec arte ſunt præditi: ueluti domus naturã, non ſolum is qui ædificauit, nouit, ſed is etiam qui ea utitur, qualis eſt paterfamiliâs, illo uerius iudicium feret. Itemq; clauum melius nouit gubernator, quàm faber: & epulas conuiua, quàm coquus. Atque hanc quæſtionem hoc modo licet explicare. Alia eſt huic adiũcta, uidetur enim

alienum

alienum & incommodum esse, maiores res in malorum quàm in proborum esse potestate. Rationum autem reposcendarum & magistratuũ mandandorũ potestas quiddam maximũ est, quam in quibusdam ciuitatibus, ut dixi, populis permittunt. harum enim rerum omniũ domina est concio, ad quam, & ad senatum, & ad forum aditus minimo cuiq; cẽsui, atq; cuiuis ætati patet. Quæsturam autem gerunt, & imperatores deliguntur, maximosq; magistratus adipiscuntur ij, qui primæ sunt classis. Eadem etiam ratione hæc explicari potest quæstio. profectò enim etiam hæc recta sunt. Neq; enim iudex, aut senator, aut is cui ferendi suffragij ius est, imperat, sed forum, senatus, & populus, quorum pars est unusquisq; eorum quos dixi. partem autem dico senatorem, suffragatorem, ac iudicem. Ita iure optimo maiorum rerũ potestas permissa multitudini est, cum præsertim & populus, & senatus, & forum ex multis conflata sint, censusq; horum omnium maior sit, quàm singulorum, eorumq; qui pauci maximos gerant ma-

gistratus. Atque haec quidē hoc modo exposita sint, prior autē quaestio nihil aliud tā planū facit, q̄ leges salutares ualere oportere, eiusque qui pręsit, siue unus sit, siue plures, summam ijs in rebus esse potestatem, de quibus leges, quoniam non facile est de omnibus omnino & totū explicare, cauere nullo modo possunt. Quales quidem esse oporteat leges eas quae recte feruntur, nōdum constat: sed etiā manet, quae iampridē tractata quaestio est. Sed necesse est, qualis Resp. sit, tales leges esse, aut perniciosas, aut salutares, iustas aut iniquas. Attamen hoc quidem perspicuum est, leges pro ratione Reip. esse scribendas. Quòd si ita est, illud perspicuum est, eas quae ad rectam formam Reipub. accommodatae erunt, salutares ac bonas: quae ad Reipublicae mutationem, perniciosas & malas, necessariò futuras.

8 Cum autem omnium artium & scientiarum finis, & extremum in bonis est, tum uel maximè, atque in maximis bonis est finis eius, quae omnium tenet principatum, cuiusmodi est ciuilis scientia. Ciuile

uile autem bonũ ius est, id est, quod publicé prodest. Omnium autem sententia ius æquabile quiddã est, estq; quatenus libris philosophiæ in quibus de uita & moribus disputatum est, assentiantur. Nã & quid esse ius & inter aliquos esse, concedunt: & ijs qui pari sunt conditione, æquabile esse aiunt oportere. Quarum autem rerum sit ęquabilitas, & quarum inæqualitas, quoniam de eo dissensio est, & ad philosophiam ciuilem pertinet, intelligere debemus. Dicet enim aliquis fortasse, tribuendos esse honores inæqualiter pro omniũ bonorum præstantia & excellentia, si modo par sit reliquorũ causa, nullaq; sit eorum in cæteris dissimilitudo. Eorum enim qui dissimiles ac dispares sint, aliud esse ius, aliud id quod sit pro dignitate tribuendũ. At si ita res est, melior quædã erit conditio eorum qui & colore, & magnitudine, et quouis bono excellẽt. Quod perspicuè falsum esse, in cæteris artibus & scientia perspici licet. Neq; enim si qui sint pari arte tibiarum præditi, maior danda est copia & excellentia tibiarum ijs qui

maiore

maiore loco nati erunt, quippe qui non sint tibijs melius usuri: sed ei demũ qui usu tibiarum præstat, maior etiam instrumentorum danda præstantia est. Quòd si nondum perspicuum factum est quod dixi, ita demum erit, si rem etiam dilatare uelimus. Si quis enim sit, qui arte tibiarum excellat, multum autem nobilitate generis aut pulchritudine superetur, etsi maius bonum sit unumquodq; illorum, nobilitatem dico & pulchritudinem, quàm ars tibiarũ, & pro portione duo hæc bona magis arti præstent tibiarum, quàm ille in arte tibiarum excellat, tamen huic insignes ac præstantes tibiæ debent tribui. Debet enim ad opus atq; munus tibiarum, & opum & nobilitatis excellentia conducere. nunc aũt nihil conducit. præterea hac quidem ratione omnia bona conferri inter se possent. Si enim quędam magnitudo excellat, omnino etiam magnitudo similis erit, & cum diuitijs ac libertate comparabitur. Ita si hic uirtute excellat & plus omnino uirtutis præstet magnitudo, certe comparari inter se poterunt omnia.

Nam

Nam si hæc magnitudo illã superet, perspicuũ est hanc esse alicui parem. Quod quoniam fieri non potest, profectò in ciuili ratione, non de quauis causa impari & ratione magistratuũ dissensio est: nec iniuria. Non enim si alij non ualent uelocitate ad cursum, alij ualent, idcirco horum melior, illorum deterior conditio esse debet: sed in ijs demũ ludis, qui gymnici appellantur, harum rerum excellentia gloriam præripit. Ex quibus autem constat ciuitas, de ijs necesse est esse dissensionem. Itaq; iure optimo omnis de honore, nobilium, liberorũ hominum & diuitum contentio est. Debent enim, ut liberi esse, sic censum conferre. Neq; enim ex ciuibus qui omnes inopes sint, ut nec ex seruis, constare ciuitas ullo modo potest, & si hæc adesse debẽt, certe & iustitia & uirtus bellica, quippe cũ sine his habitari ciuitas non possit. uerũ superiorib. rebus sublatis nec stare, nec sine his recte habitari ciuitas ullo pacto potest. Atq; quod ad ciuitatis statũ attinet, aut de omnibus, aut de nonnullis certe, horum recte controuersia uidetur esse.

quod

quod autem ad uitam honeste degēdam attinet, de institutione ac uirtute maximè, iure optimo, quemadmodum suprà dictum est, disceptari potest. Quando autem nec æqua rerum omnium portio ad eos qui sunt re aliqua solum pares peruenire debet, neq; inæqualis ad eos qui re aliqua impares sunt; certe omnia illa Reipub. genera optimũ Reip. statum transeant necesse est. Dixi quidem suprà, omnes iure quodam modo disceptare, non omnes omnino iure contendere: diuites, quòd plus agri occupant, cũ agri sint communes: & præterea quòd in pactis & conuētis citius ferè eis habetur fides: liberos aũt & nobiles, quòd eorũ similis cōditio est. Ciues enim habendi sunt potius nobiles, quàm ignobiles, & nobilitas apud omnes domi est in honore & precio. Et quòd uerisimile est, pręstantissimũ quemq; ex præstãtissimis natũ esse: quippe cum nobilitas generis sit uirtus. Eodemq; modo uirtutē dicemus in controuersia uersari. Iustitiam enim ad communionem & societatē aptam esse dicimus, quã cæteræ necessariò comitantur.

Quin-

Quinetiam plures cum paucioribus de honore contendũt, præsertim cum & superiores & opulẽtiores & meliores sint, quatenus plures cum paucioribus cõferuntur. Quòd si omnes, ut boni, ut diuites, ut nobiles, & præterea alia quædam multitudo ciuilis, unã urbẽ incolant, sitne futura inter eos contẽtio, necne, qui potissimũ imperare debeãt, quæstio est. In unoquoq; quidẽ genere ciuitatũ earũ quas dixi, iudicium sine cõtrouersia est, qui præesse debeant: quòd ijs qui summam habẽt potestatẽ, inter se differant. Alia enim quòd à locupletib. alia quòd à bonis uiris gubernetur, itẽq; unaquæq; reliquarum. Sed tamen si uidendum est, cum hæc in eodem tempore concurrũt, quo tandem modo explicanda sint: si ij pauci sunt numero, qui uirtute præditi sint, quomodo explicãdũ erit? aut si paucitas ex officio ponderanda erit & spectanda, an Remp. administrare possint: aut tantá ne sit multitudo, ut ex ijs ciuitas constare possit. Est etiam quæstio de ijs omnibus qui de ciuilibus honoribus disceptant. Nihil enim æquitatis habere uidebi-

uidebitur eorum oratio, qui se dignos principatu opum magnitudine iactabunt, neque eorũ qui generis nobilitate. Perspicuum est enim, si quis rursus cæteros uincat opibus, eum hoc iure cæteris imperare oportere. Quod eodem modo fiet, si quis generis nobilitate præstet ijs qui de libertate cõtendent. Quod idem profectò fiet uirtutis ergò in ijs etiã Rebuspub. quæ sunt in potestate optimorum. Si quis enim cæteris uirtute & bonitate antecellat, ijs qui in rectione Reipub. boni uiri sint, eum oportebit hac iuris formula summam habere potestatẽ. Quocirca si multitudo principatum tenere debet ob eã causam, quia multi paucis meliores sunt: ita fiet, ut si unus uel plures uno, multis autẽ pauciores, alios bonitate uincant, eos potius præesse oporteat, quàm multitudinem. Ex quibus omnibus illud certe perspici potest, horum finium & quasi terminorum nullum esse, ex quo rectè ipsi se dignos imperio, cæteros autem in ipsorum esse imperio spectari putent oportere. Etenim & contra eos qui principatũ ex uirtute

spectari

ſpectari uolunt, & cõtra eos qui ex opibus, multitudinum iuſta quędã proferri poterit oratio. Nihil enim prohibet interdũ paucos à multis, nõ ut ſinguli ſunt ſed uniuerſi, bonitate opibusq; ſuperari. Itaq; huic nonnullorũ quæſtioni hoc modo occurri poteſt. Quęrũt enim quidam, utrũ ſcriptor legum in ferendis legibus, quas æquiſſimas eſſe uelit, cum id quod dixi accidit, optimi cuiuſq; an plurium utilitatem ſibi debeat proponere. Quod aũt rectum eſt, æquabiliter intelligendum eſt. Quod uerò æquabiliter rectum eſt, id ad totius ciuitatis & communem ciuiũ utilitatem referendũ eſt. Porrò ciuis publice is eſt, qui imperare et parêre poteſt: in quaq; autẽ Rep. alius atq; alius eſt ciuis. In optimo uerò ciuitatis ſtatu, is qui et poteſt, & uult imperare ac parêre, ut uita ex uirtute degatur.

Si quis autem eſt, qui tam præſtanti ſit uirtute, aut plures uno, ſed qui iuſtam ciuitatis formam præbere & explere non queant, ut reliquorum omnium uirtus, & ratio ciuilis cum illorũ ſi plures ſint, aut ſi unus ſit, cum illius unius uirtute et 9

ratione nõ sit comparanda: ij certe non sunt in ciuitatis parte numerãdi. iniuria enim eis inferetur, si pari sint cõditione, cum tam impar in eis et uirtus et ratio ciuilis insit. Hunc enim talẽ hominẽ par est, quasi deum inter homines haberi. Quocirca cum leges necessariò ijs dentur, qui pari sint & genere & uirtute, fit, ut eiusmodi homines lege nulla teneantur. Sibi enim ipsi legis uim & nomẽ obtinent: cum præsertim stultus sit futurus is, qui eis leges uelit præscribere, quòd ea commemorare certe possint, quæ ait Antisthenes, leones respondisse leporibus, cum in concione omniũ parẽ conditionẽ esse æquũ iudicarent. Itaq; ostracismũ, id est exiliũ ad quoddã tempus, instituunt ob eam causam quę à populo reguntur ciuitates, quòd solæ ex omnibus æquitatem persequuntur maximè. Quocirca eos qui opibus, & multitudine amicorum, aut alia aliqua potentia ciuili excellere uidentur, in exilium mittunt, eijciuntq; ad quoddam tempus è ciuitate. fama est etiam Herculem ab Argonautis ob eandẽ causam relictũ esse,
quod

quod Argo nollet remis cum cęteris incitare: quasi uerò dignitate nautas longè multumq; superaret. Itaq; non omnino qui tyrannidē, atq; Periandri quod dedit Thrasybulo consiliū uituperant, rectè reprehendere putandi sunt. Aiunt enim Periandrum nihil responsi dedisse ei caduceatori, qui ad eum missus erat de consilio, summa autem papauera decussisse, atq; humo adæquasse. Itaq; cum rei euētus ignarus caduceator, quid accidisset renunciasset, intellexisse Thrasybulum, summū quemq; uirum esse tollendum. Hoc enim non solum è re est tyrannorū, neq; tyranni soli faciunt, sed tam in ciuitatis statu qui est in paucorū, quàm in eo qui est in populi potestate, fit eodē modo. Nam ostracismus idem ualet ac efficit quodammodo, quod prohibere superiores, atq; in exilium mittere. quod faciunt & obseruāt in ciuitates & in gentes ij qui potētes sunt, ut Athenienses in Samios, Chios & Lesbios, quos contra fœdus oppresserunt, ut primum imperium tenuerunt. Persarū autem rex Medos & Babylonios aliosq;

populos qui animos sustulerant, quòd interdum imperium obtinuissent, sæpe fregit. At quæstio hæc ad omnes Reip. formas rectas pertinet. Nam quę optimum statũ ciuitatis transeunt, id faciunt suo quæq; ducta cõmodo. Quanquã est eadem ratio earũ quæ cõmuni omnium utilitati cõsulunt, idq; in cæteris artibus & scientijs perspici licet. Neq; enim pictor in animante quam pinget, pedem feret aptam membrorum compositionẽ superantem, ne si pulchritudo quidem excellat: neq; nauiũ faber puppim, aut ullã aliam partẽ nauis: nec deniq; præsultor eum qui maiorem clarioremq; sonũ edet toto choro, sinet unà canere: Ita nihil prohibet eos qui soli imperant cõspirare, unũq; sentire quod ciuitates, si modo id faciant tum cum ipsorum imperiũ omnium utilitati consulit. Est igitur in ijs excellentijs de quibus inter omnes constat, iusta quadam ex parte ciuiliter ea quæ de ostracismo habita oratio est. Ac melius est quidẽ eum qui leges scribat, iam ab initio ita constituere Remp. ut ne sit hac tali regula dirigenda, quod

in ciuitatibus minime fiebat. non enim domesticę utilitati seruiebant, sed seditionibus cõmotæ ostracismi usum inducebant. Ac in ijs quidẽ Reip. generibus quæ modũ iusti imperij excedunt, perspicuũ est id priuatim prodesse ac iustũ esse. Aequabile autem ius non esse, neq; ius omnino, id etiam perspici licet. Sed in optimo ciuitatis statu magna quæstio est, non quidem cum præstantia est cæterorum bonorũ, ut uiriũ, ut opũ, ut multitudinis amicorum, sed si quis uirtute antecellat, quid tandem faciundum sit. Neq; enim illud quidem dicant, eijciendum pellendũq; talẽ esse ciuẽ, neq; uerò eũ in imperio alterius esse oportere. Similiter enim faciẽt, ut si diuisis imperijs dignos se qui Ioui imperẽt, esse censeãt. Relinquitur igitur id quod naturale uidetur, omnes huic tali æquis animis parêre oportere, ut sit eiusmodi in ciuitatibus imperium sempiternum.

His autem expositis, percõmodè ad 10
locũ de regia potestate ueniemus: quandoquidem hanc unam esse dicimus ex ijs generibus Rerumpu. quæ rectè cõstitutæ

tutæ sunt, Vtrum autem è re sit & Reip. quam optime administrari oporteat, & loci, necne, parêre regi, sed alteri potius; an aliquibus conducat, aliquibus non conducat, uidendum est. Primum uerò explicandum est, utrum unum est eius genus, an plura. Atq; id quidem facile perspici potest, & plura genera complecti Regalem potestatẽ, & non eandem esse imperij formã omniũ. Nam in Republica Lacedæmoniorum quanquam uidetur regia potestas, una ex omnibus maximè quę legibus parent, non tamen penes eam summa est omnium rerũ potestas, sed tum, cum fines imperij egressus est rex, principatum rerum bellicarũ tenet, et pręterea quæ ad Deorum cultum pertinent, permissa sunt regibus. Hęc igitur regalis potestas quasi munus quoddam est imperatorium, liberum ac perpetuum. Neque enim in eo ius necis erat, nisi in quadam parte regiæ potestatis; quemadmodum quondam cum in hostes expeditio suscipiebatur. Id quod Homerus indicat. Agamemnon enim cum male audiret in concionibus,

æquo

æquo animo ferebat: cum autē eductus erat in prælium exercitus, necis ac mortis in eo potestas erat. Ait enim,

Quem uerò pugna timidum ipse excedere cernam,
Ille canum morsus non si uitarit hiantes,
Vulnificosue auium laniato corpore rictus,
Propterea tutus poterit sperare salutem.
Est mihi nanq; necis ius, est mortisq; potestas.

Atq; hoc quidem genus regiæ potestatis, imperiū est per omne tempus ætatis: quæ ita diuisa est, ut aliæ à genere quasi hæreditario iure ducantur, aliæ deligantur. Est preterea aliud genus imperij cui unus preest, quales sunt apud nōnullos regię Barbarorū potestates. Earū autem quanquā eadem est potestas quæ tyrannorum, sunt tamen legitimæ, patrioq; more capiuntur. Nam quoniam gentes natæ sunt ad seruitutem, et Barbari Gręcorum, & Asiatici eorū qui accolæ sunt Europæ, haud grauate ferunt domini principatum. Ac tyrannidi quidem ob id ipsum finitimæ sunt, minus aūt periculosæ, quia patrio more natæ sunt, ac lege constant. Ob eamq; causam regia cohors, nō tyrānica dicitur: quoniā reges à

ciuibus armis defendũtur, tyranni autem à peregrinis & exteris. Cum enim lege illi, & uolentibus, hi inuitis & recusantibus imperent, fit, ut reges à ciuibus præsidium habeant, tyranni in ciuiũ perniciem comparent. Ac duo quidem hęc sunt unius dominatus genera. Aliud autem est, quo ueteres Græci quos Aesymnetas uocant, utebantur. quod quidem genus nihil aliud est, nisi quoddam tyrannorũ imperiũ ad quod suffragijs peruenitur, diuersum illud quidem genus à Barbarico, non quòd minus lege cõstet, sed quia non patrio sit instituto comparatum. Hoc aũt imperium in nonnullis per omnem uitam manebat: in alijs certis quibusdã temporibus officijsq́ue definiebatur. ut Mitylenęi aliquando Pittacum contra exules delegerũt, quibus Antimenides & Alcæus poëta præfectus fuerat. Alcæus autem Pittacum delectum esse tyrannum in quodam opusculo indicat. Reprehendit enim eos, quòd Pittacũ magnis laudibus afficientes imposuerint tyrannũ, perniciosum ciuẽ eius urbis quæ nihil suis rebus acer

bis

bis cõmoueretur. Atq; hæ quidem spectant, & spectarunt, quia tyrannorum imperio sunt similes, ad seruile imperium: quia autem suffragijs & uoce mandabantur, ad regias potestates pertinet. Quartum autem genus regalis potestatis fuit heroum temporibus uoluntariũ, patrium ac legitimum. Quia enim beneficia primi conferebant in plebẽ, uel docendis artibus, aut in bello, aut quia propagabant fines, aut dabant agros, ultro constituebantur reges, erantq; ijs qui acceperant, patria hęc imperia: permissa autem erat eis summa rerum bellicarum & sacrorum eorum quæ sacerdotum nõ erant propria: & præterea ius dicebant, quod faciebant alij iurati, alij non iurati. Iusiurandum autem erat sceptrum sublatum. Atq; hi quidem olim & negotia urbana, & quæ intra fines imperij & quæ extra, gerenda erant, perpetuo administrabant: pòst cũ alia ipsi reges relinquerent, alia plebs etiam adimeret, cæteris quidem in urbibus sacra relicta sunt solis regibus. Apud quos autem iure possumus dicere regiam esse potestatem, re-

rum tantummodo bellicarum reges extra fines imperij ſummam retinuerũt.

11 Regalis ergo poteſtatis genera hæc ſunt quatuor numero. quorũ unum erat heroum temporibus, idq; uoluntarium erat illud quidem imperium, ſed quædã certæ res præſcribebantur. Nam & imperator erat rex & iudex, rerumq; diuinarum ei cura commiſſa erat. Secũdum genus eſt barbarorum, idq; imperium ad ſeruile deflectit, eſtq; legitimum & hereditarium. Tertium eſt, quam Aeſymnetiam uocant, quæ eadem poteſtas tyrannorum eſt, ad quam ſuffragijs aſcenditur. Quartũ eſt Lacedemoniorũ, quod genus eſt nihil aliud, niſi perpetuus rerũ bellicarũ hæreditario iure ſumptus principatus. Atq; hæc quidem hoc modo inter ſe differunt. Quintũ genus regiæ poteſtatis eſt, cum in unius poteſtate ſunt omnia: quemadmodũ unaquæq; gens & unaquæq; ciuitas eo modo inſtituta eſt, quo rei familiaris diſciplina. Vt enim prudẽtia domeſtica quædã regia familiæ poteſtas eſt, ſic regalis poteſtas ciuitatis eſt & gentis unius aut maioris re fami-

liari:

liari. Duo quidem ferè sunt regiæ potestatis genera nobis explicanda, hæc ipsa, & Lacedæmoniorũ, præsertim cũ multę ex alijs his interiectæ sint, ueluti ij qui in paucos habent imperium, ad eam pertineant, quæ omnino regia dicitur: ij aũt qui in plures, ad Lacedæmoniorũ Rẽp. Ita fit, ut hæc omnis in duobus uersetur quæstio: quorum alterũ est, Sit né è Rep. imperatorem esse perpetuum? atq; id an ex genere, an ex certa parte. Alterum, utrum utile sit unum summam omnium rerum habere, nec né, potestatem. Atq; hic de tali imperio locus, legũ magis speciem præ se fert, quàm Reip. quandoquidem id in omnibus formis Reip. contingere potest. Itaq; prætermissa regia potestate, altera cognoscenda est, & tractandæ de ea questiones sunt, cũ sit Reip. genus. Initiũ autem hinc capiemus, Sit nè utilius optimo uiro parêre, an optimis legibus? Iis quidẽ qui uni parendũ esse putant, leges uidentur semel ac omnino dicere, non præscribere ea quæ euenire possunt. Ita ius scriptum in quauis arte ualere & imperare, stultum est. Et in

Aegy-

Aegypto quatriduo pòst, medicis agitare licet ac mouere: sin prius, ipsorũ fit periculo. perspicuum est quidem, eum qui scripto & legibus gubernatur, non esse ob eam causam optimum statum ciuitatis. In ijs autem qui præsunt, illa quæ de toto genere dicit, inesse debet ratio. Sed in quo non inest omnino ea pars animi quæ perturbationib. agitatur, id melius est, quàm id cui natura est attributa: quæ & in lege nõ inest, & in hominis animo necessariò est. Sed dicet aliquis, hominẽ de rebus singulis huius rei loco deliberaturum esse sapientius. Illud ergo perspicuum est, eũ scriptorem legis esse necessariò, & ferri leges non quæ ualeant quatenus modũ transeunt, alioqui in alijs rebus ualere debent. Sed in ijs quæ lex nequit omnino aut non recte distinguere, utrũ unus qui pręstantissimus sit, an multi imperare debeant, quæstio est. Etenim hoc tempore docti & intelligẽtes ius dicunt, sententiam dicũt & iudicant, cũ iudicia omnia fiant de rebus singulis. Ac qui per se ac solus secũ quamuis rem cõmunicabit, fortasse aberrabit: ciuitas aũt

constat

constat ex multis. ut epulũ si dentur, & conferant symbola, uni ac simplici præstat. Ob eamq; causam acrius est multitudinis de multis rebus, q̃ unius de quaq; re iudicium. Præterea ut rei alicuius, ueluti aquæ, copia minus corrumpi solet, sic multi difficilius quàm pauci corrumpuntur. Vnus autem si iræ, aut alicui aliȷ perturbationi succumbat, iudiciũ corrũpatur necesse est. At illic difficile est uniuersos iracundia concitari, aut aberrare. Sint autem multi liberi, qui nulla in re à lege discedant, nisi in quo parũ dicet necessariò. Quòd si in multis hoc inuentu difficile est, at si multi sunt boni uiri & ciues, id quæri potest, unus né minus corrũpi queat in imperio, an potius plures numero, qui boni uiri sint, an perspicuũ est plures illos? At inter illos seditiones orientur, ille unus liber erit à seditionibus. Quanquam hoc modo resisti occurriq; potest huic loco, illos plures ita bene animo, ut hunc unum, esse constitutos. Quod si in multorũ imperio, sed qui boni uiri omnes sint, optimorũ potestas intelligi debet; & in unius, regia potestas,

certe

certe ciuitatibus magis optanda est optimorum quàm regalis potestas, siue cum potestate coniunctũ sit, siue ab ea seiunctum imperiũ. Ob eamq; causam fortassis quondã parebant regibus homines, quòd pauci erant uiri, qui multum uirtute præstarent, præsertim cum illis temporibus perpaucæ ciuitates cœtus hominũ celebrarent. Iam beneficentia reges constituit, quod est bonorũ uirorum officiũ. Postea uerò q̃ multi pari uirtute extiterunt, non iam reges tulerunt, sed quiddã commune quæsiuerunt, Remq; pub. cõstituerunt. Cũ uerò degenerassent, Rẽq; pub. quæstui habere cœpissent, tũ demũ quia in precio & honore opes erãt, consentaneum est natos hinc esse paucorum principatus. Ex his primũ in tyrannos concessit summa rerum: à tyrannis in populum. Semper enim in pauciores turpi quæstu ducti Remp. transferẽtes, res populi firmiores reddiderunt, ita ut impetus fieret, popularisq; potestas existeret. Postea quàm uerò ciuitates coaluerunt, profectò haud iam facile fuit aliud Reip. præter populare genus inducere. Quòd

si quis

si quis ciuitatibus regiam potestatem optimam commodissimamq́ esse statuat, quo tandem in loco res erunt liberorũ? an etiam genus regnare oportebit? At si existant qualescunq; res feret, id oberit Reipub. An non regnum liberis talibus, cum plus possit, traditurus est? At non est tuta huius rei fides. Est enim id perdifficile, maiorisq́ uirtutis, quàm ut ea in hominis naturam cadat. Hoc etiam dubitationem habet, is né qui regia potestate sit præfuturus, circum se uim & armatos habere debeat, quibus poterit eis qui detrectabunt imperium, uim adhibere, ut pareant? aut quo tandem modo imperium administrare possit. Vt enim legitimam habeat potestatem, nihilq́ arbitratu suo contra leges faciat, tamen in eo uis & potentia qua leges tueatur, insit necesse est. Ac ea quidem quæ ad hunc talem regem attineant, haud difficilia sunt ad explicandum. Debent enim copiæ ei dari, sed tantæ, ut eis unumquenq; ac plures uno coërceat, à multitudine autem coërceatur. Id quod ueteres obseruabant ij,

qui cohortem dederunt tum cum quendam in ciuitate delegerũt, quem Aesymneten aut tyrannũ appellabant. Et Dionysio, cum cohortem peteret, consilium dedit Syracusanis quidã, ut tantã darẽt.

12 Nunc hic locus postulat, ut de rege, qui ex libidine & arbitratu suo gerit omnia, disseramus. Rex enim is, qui ex lege nominatur, non est genus, ut dixi, regiæ potestatis, propterea quòd in omni genere Reip. ut in optima & in populari, perpetuũ rerum bellicarũ imperium potest existere. Multi etiã sunt, qui uni totius quasi iurisdictionis imperium tribuant: cuiusmodi est quidam Epidamni principatus, atq; etiam Opunte quadam parte minor. Nunc autem de absoluta omnibus imperij partibus regia potestate agimus, in qua ex libidine sua rex gerit administratq; omnia. Quorundam autem sententia, non in uno uult esse natura ciuium omnium potestatem, ubi ex ijs quorum par est conditio constat ciuitas. Nam cum inter eos quos pares natura fecit, idem ius intercedat, ob eãq; causam necesse sit eis eandem à natura tributam

tam

tam esse dignitatem, efficitur, ut si obsit corporibus, eos qui nō sunt pari magnitudine tantundē cibi capere, tantamq; uestem sumere, eadem etiam sit ratio honorum. Quod eodem modo, si æquales non tantundem capiant, iudicandum est. Ita nihilo magis æquum est imperare quàm parêre. Vicissitudinis igitur imperandi & parendi eadē est ratio. Atqui hoc iam lex est, cum sit lex descriptio. Optabilius est ergo, ut lex præsit, quàm unus aliquis ciuis. Hac eadem ratione si quos imperare melius est, ij certè præficiendi sunt, qui & leges tueantur, & eis pareant. Nam cum aliqui qui præsint debeant esse necessariò, non tamen unum hunc præesse æquū esse confirmant: præsertim si omnium sit par conditio. Quin etiam quæ lex explicare nequit, ne homo quidē cognosse poterit: sed cū rectè lex docuit, tum instituit ut reliqua magistratus sententia æquissima iudicent & administrent. Iam uerò uiam & rationem ostendit, qua quicquid usu peritis uisum erit satius esse ijs legibus quæ scriptæ sunt, corrigant. Qui ergo legem præ

esse uult, is uelle uidetur Deum ac leges imperare. Qui aũt uult hominẽ, is etiam belluã adiungit, cũ præsertim tale quid sit cupiditas et iracundia: et magistratus & optimus quisq; à recta uia detorqueantur. Quapropter lex est aliud nihil, nisi mens à cupiditatibus libera. Exemplũ aũt quod de artibus affertur, falsum est, quòd ex scripto curari perniciosum est: quinetiã optabilius est, ijs uti qui prę diti sunt illis artibus. Hi enim nihil amicitia ducti contra rationis præscriptionẽ faciunt: qui etiã cum pristinã ualetudinẽ restituerint, mercedem ab ægrotis se negant accepturos. Illi autem in ciuilibus magistratibus multa & ad offensionẽ, et ad gratiã soliti sunt facere. Alioqui cum suspicantur medicos ab inimicis adductos mercede corrũpi, tum curationẽ à libris petere mallẽt. Atqui medici cũ ægrotãt, alios medicos sibi adhibẽt: et magistri ludi cũ exercẽtur, alios artis magistros, quasi uerè iudicare nõ possint: propterea quod tum cum in perturbatione sunt, de rebus suis ferãt iudiciũ. Ex quo perspicuum est, eos tum cum ius inuestigant,

gāt, quia lex mediocritas est, mediocritatē quærere. Pręterea quia plus ualent, et in rebus maioris ponderis uersantur leges, quæ moribus comprobatæ sunt, ijs quę scripto cōstāt, fit, ut si homo qui pręest tutior ijs sit legibus quę scripto constāt, at nō ijs certè quæ more approbātur nō scriptis. At uerò qa unus nō facile potest omnia munera sustinere plures principes qui ab illo imponātur, esse oportebit. Ita quid intererit, idne iam ab initio fiat, an hoc pacto unus instituatur. Pręterea id quod supra dictū est, q̊d uir bonus quia pręstantior est, dignus est principatu. Atqui uni duo boni anteponuntur. Id est enim quod dici solet, Si duo conueniant. Et Agamemnonis optatum,

Sint mihi bis quinq; excellenti mente.

Sunt etiam hodie imperia & magistratus, qualis est iudex, quorum est de quibusdam rebus iudicium, quas lex non potest distinguere, quod nunquàm optimè lex nec ea præscribere, nec distinguere potuisset: quandoquidem quæ ipsa potest nemini dubium est, ea quin præscribat. Sed quoniam alia sunt quæ

legibus circumſcribi poſſunt, alia quæ nõ poſſunt, hæc ipſa ſunt, ex quibus hæc nata quæſtio eſt, utrum melius ſit optimam legem præeſſe, an optimũ uirum. Nam ferri leges nõ poſſunt de ijs rebus quæ cadunt in deliberationem. Non ergo contradicunt, non eſſe ſumendũ hominem neceſſariò, qui de rebus eius generisꝑ iudicet: ſed hoc unum efficiunt, nõ unum eſſe, uerum multos: quippe cum unuſquiſqꝫ qui imperabit, à lege doctus & eruditus, recte ſit iudicaturus. Illud etiam abſurdum uideatur, eſſe aliquem qui acrius cernat duobus oculis, & duabus auribus iudicet, duobusqꝫ pedibus ac manibus melius aliquod negocium conficiat, quàm multos pluribus: præſertim cum etiã nunc ij qui ſoli imperant, multos ſibi oculos, multas aures, manus ac pedes faciant. Eos enim quibus & imperiũ charũ eſt & ipſi chari, ſocios imperij ac conſortes faciunt: quorũ qui amici nõ ſunt, eius qui ſolus præeſt, qui amici, & illius, & imperij uoluntati obtemperabunt, cum ſit amicus par ac ſimilis. Ita ſi hos imperare putat oportere, pares ac

res ac similes præesse putat oportere eodem modo. Atq; hæc ferè sunt, quę contra regiam potestatẽ dicunt in utramq; partem, quorum alia in quibusdam ualent, alia non item. Est enim quiddã seruilis imperij, natura, & aliud regis, & aliud ciuile ius & cõmodum. Tyannorũ aũt non est naturale, neque reliquarum formarum Reip. quę ueræ modum transeunt, quippe quæ fiant repugnante natura. Sed illud quidem ex ijs quæ dicta sunt perspicuũ est, necq; utile esse, neque ius inter pares ac similes unum esse, cuius imperio omnes pareant, siue leges non extent, siue existant boni ciues, isq; sit bonus, siue perniciosi sint & ille improbus: necq; uerò si is uirtute, nisi quodã modo, pręstabit. Quis aũt sit modus, dicendũ ęst, quanquã iam de eo suprà diximus. Primum aũt explicandũ est, quæ sit multitudo quæ regali potestati, quæ generi optimati, quæ ciuili pareat. Ac regiæ quidẽ potestatis multitudo est, quæ nata est ad perferendũ genus quod præstanti uirtute est ad ciuilẽ principatum. Reip. aũt, quæ est in optimorũ potestate

multitudo est, quæ apta est ad ferendos multos, imperioq; liberi populi parêre possit ad ciuile imperium ijs qui uirtute sunt principes. Ciuilis aūt multitudo est, quę cum in ea multitudo etiā una esse soleat, ad rembellicā apta, et parêre et imperare potest ex lege, quæ inopibus honores tribuat pro dignitate. Cum igitur accidit, ut aut genus totū, aut etiā unus ex cæteris tantum excellat uirtute, ut & illius et cęterorum uirtutem superet, tum ius est, genus illud esse regium, cuius sit omnium summa potestas, eumqúe unū esse regem. Nam quemadmodū suprà dixi, nō solū eam uim habet id ius quod proferre soliti sunt ij qui Resp. fundarūt, & qui eas quæ in optimorum & qui eas quæ in paucorum, & rursus eas quæ in populi sunt potestate. Omnes enim eas ex præstantia et excellentia existimādas esse censent, at non eandē excellentiam afferūt, sed ut suprà diximus. Neq; enim interficere, aut exilio in perpetuū mulctare, aut ad quoddā tempus, hūc talem certè decet, neque parêre uelle uicissim: prętertim cum pars natura toti non pręstet,

ſtet, quod in eum cadit, in quo tanta inſit excellentia. Relinquitur ergo ſolũ, ut & huic tali omnes pareant, & hic nõ uiciſſim & quadam ex parte, ſed omnino ſummã rerum teneat. Ac regia quidẽ poteſtas quot genera complectatur, et utrũ è Repub. ſit necne, & quibus utilis ſit, et quatenus, ſatis ſit explicatũ. Quoniã aũt tria genera Rerumpublicarum quæ recte conſtitutæ ſint, eſſe dicimus, earum optimam neceſſe eſt eſſe eam quæ ab optimis geratur: cuiuſmodi ea eſt in qua uel unus aliquis cæteris uirtute præſtat, aut totũ genus, aut multi: quorũ alij parêre, alij imperare poſſint, ad optimũ uitę genus perſequendũ. Et quoniã ſuperiore libro demonſtratũ eſt, eandem eſſe neceſſariò uiri ciuiſq; optimæ Reip. uirtutem, profectò eadem ratione iiſdemq; rebus uir bonus efficitur, quibus ciuitas ea quæ optimati aut regali genere adminiſtretur, conſtitui poteſt, ut ſit futura eadem ferè diſciplina, eademque conſuetudo, qua uir bonus & ſapiens & qua ciuis & Reip. & regiæ poteſtatis efficiatur. His autem ita conſtitutis, iam

dicendum eſt, quo tandem modo optimus ciuitatis ſtatus & eſſe & conſtitui poſſit. Locus ergo quẽ ſumus deinceps tractaturi, in ea re totus uerſabitur.

ARISTOTELIS DE REPVB.
Liber IIII.

1 IN omnibus artibus ac ſcientijs ijs quæ non in parte, ſed in toto aliquo genere perfectę uerſantur, uni propoſitũ eſt ad cognoſcendum, quid cuiq; generi conueniat. ueluti quæ cuiq; corpori utilis, quęq; optima ſit exercitatio (Etenim qui optime ſit corpore conſtitutus, naturæq; bonis & adiumentis inſtructus, ei exercitatio optima cõueniat neceſſe eſt) et quę una plurimis. Eſt enim hoc gymnaſticæ officium. Præterea ſi quis ſit, qui nec affectionem, nec ſcientiam expetat iuſtam eorum quæ ſubiecta ſunt gymnaſticæ, nihilo minus eſt eius qui gymnaſtica præditus eſt, hanc ipſam uim efficere. Quod idem & in medicina, & in fabrica nauali, & in ſartoris, & in omni alia arte, uidemus contingere. Ex quo perſpicuum eſt, eiuſdem eſſe artis opus, & quis

& quis optimus ciuitatis status sit cognoscere, & quis si adsit, ex sententia succedat maximè, ut nihil casus & fortuna in eum possit: & quis quibus conueniat maximè, quoniam multi optimum nancisci certe nequeunt. Ita optimum ciuitatis statum omnino, eumq́; qui ex subiectis rebus optimus intelligitur, nec scriptor legum ignorare, nec is qui uerè ciuilis est, debet: nec præterea tertium, qui ex causa optimus intelligatur. Nam & certa quædam cum proponitur initio, quemadmodum instituatur, cognoscendum est, & instituta quomodo diu stare possit. Vt si qua ciuitas nec optimo statu utatur, eiq́; sit rerum etiam necessariarum penuria, nec uti possit, ut eius res sunt, sed quodam potius miseriore. Sed cognoscenda est præterea ea Resp. quæ ciuitatibus aptissima est, ut ij tradiderũt, qui de Repub. suam dicunt sententiam: qui ut alia præclare dicant, at certe ab utilitate discedunt. Non enim optimus solum ciuitatis status cognoscendus est: sed is etiam, qui talis esse potest, itemq́; is qui cæteris facilior est, patetq́; latius.

Nunc

Nunc alij extremum ſtatum, eumq́ꝫ cui magna rerum abundantia ſit opus, tantummodo exquirunt. alij cũ eam dicunt quæ latius manat, Reſpublicas quæ extant, euertunt: Lacedęmoniorum, aut aliquam aliam laudãt. Sed ea demum inducenda ciuitatis deſcriptio eſt, cuius ſocietatem facile ijs opibus quę ſuppetant, adducti homines, & probabunt, & tueri poterunt, quod non minoris negotij eſt Rempublicam reſtituere, quàm inſtituere ab initio: ut diſcere iterum, quàm ab initio diſcere. Quocirca præter ea quæ dicta ſunt, is debet qui ſcientia ciuili inſtructus eſt, ijs etiam quæ ſtant Rebuſpubl. (ut diximus) opitulari. quod facere is qui ignoret quot ſint Reipub. genera, nullo pacto poteſt. Nunc autem populi paucorumq́ꝫ poteſtatem tantummodo nonnulli eſſe putant: quod cum falſum ſit, cognoſcenda ſunt Reip. genera, & quot modis inter ſe miſceantur. quibus cognitis, & optimæ leges cognoſcendę ſunt, & quę cuiq́ꝫ Reip. aptę ſint. Accõmodandæ ſunt enim ad Reſpub. leges cum feruntur, & omnes accommodant,

dant,non ad leges Reſpublicæ. Nam &
Reſp. deſcriptio eſt ciuitatibus data, quē
admodū magiſtratus mandentur, quid-
que in Repub. ſummam habeat poteſta-
tem, ac quis cuiq; ſocietati ſit propoſitus
finis. & leges ſeiunctæ ſunt ab ijs qui
Remp. exponant, quarum præſcripto ij
qui præſunt, & imperare debent, & eos
qui illas uiolant cauere. Hoc ergo per-
ſpicuum, eſt tenenda eſſe uniuſcuiuſq;
Reipub. genera, ut legum ferendarum
peritia atq; ratio teneatur. Neq; enim eæ
dem poſſunt uſui eſſe ijs omnibus Reb.
pub. quæ in paucorum & populi ſunt
poteſtate. ſiquidem plures ſunt, non una
Reſpub. in qua populi ſumma poteſtas
eſt, itemq; ea non una eſt: quæ eſt in po-
teſtate paucorum.

Quoniam autem ſuperiore libro do- 2
cuimus tres eſſe Reſp. quæ rectæ ſint, re-
giam poteſtatem, optimatum, & Remp.
earumq; tres mutationes, tyrannidem
regiæ poteſtatis, paucorum poteſtatem
optimorum poteſtatis, & populi poteſta
tem eius quæ omnino Reſpub. dicere-
tur: quoniamq; & de optimati & de re-
galí

gali genere dictum est, (nam de optimo ciuitatis statu differere, aliud est nihil, nisi de ijs rebus quæ illis nominibus declarantur: quippe cum utraque constitui ex uirtute seipsa contenta debeat) & præterea quid intersit inter eam quæ est in optimorum, & inter eam quæ est in regū potestate, & quando regia potestas esse putāda est: reliquū est, ut de ea quæ communi nomine Resp. appellatur, & de ea quæ est in paucorum, & de ea quæ est in populi, & de ea quæ est in tyranni potestate differamus. Ac illud quidem perspicuum est, omnium harum mutationum quæ sit deterrima, quæque secundas teneat. Primę enim, quęque diuina est maxime, mutatio deterrima sit necesse est. Regalis autem potestatis aut solum nomen manet cū res nulla sit, aut propter magnam præstantiā extat eius potestas qui ut rex imperat. Ita fit, ut tyrānis quæ deterrima est, plurimū absit ab Repub. secundo loco ea quæ est in potestate paucorum: quoniam ea quæ est in optimorum potestate, ab ea plus distat quàm ea quæ Resp. dicitur: mediū locum popularis

ris ſtatus obtinet. Iam quidē aliquis ante me ita ſuam de hac re ſententiam expoſuit, ſed non eadem qua ego ratione ductus. Ille enim omniū earum quæ bonæ ſunt, ut paucorum poteſtatis quæ bona eſt, cæterarumq́ꝫ omniū, populi poteſtatem eſſe deterrimam, uitioſarū optimam eſſe iudicauit. Nos autem omnino has à bono ciuitatis ſtatu deſciſcere dicimus. nec populare genus aliud alio melius eſſe rectè dicitur, ſed minus malum dicēdū eſt. Sed hoc iudicio nunc omiſſo, nobis primum exponenda ſunt Rerump. genera. ſiquidē multa ſunt genera eius Reip. quę eſt in populi, & eius quę eſt in paucorū poteſtate: deinde quæ latiſſimè pateat, quæq́ꝫ ſecundum optimam ſit expetenda maximè, & ſi qua alia eſt in poteſtate optimorum, præclarè fundata & conſtituta, ſed quæ apta ſit plurimis ciuitatibus, quæ nā illa ſit: deinde ex reliquis quę quibus expetēda ſit, explicandū eſt. Aliꝭs enim populare genus magis neceſſariū eſt q̃ꝫ paucorum poteſtas, aliꝭs cōtrà paucorū aptior eſt. Tum demonſtrādum eſt, quemadmodū is qui has Reſp.

genera

genera dico populi paucorumq; poteſta tum, probare uelit, conſtituere debeat. Poſtremo cum horum omnium mentio nem quàm poterimus breuiſſimè facie- mus, tũ conabimur exponere, quibus re bus & euertantur Reſpub. & conſeruen tur tum communiter omnes, tum priua- tim ſingulæ, & quibus ex cauſis hæc o- mnia naſcantur maximè.

3 Ac multæ quidem Reſpublicæ ex eo natæ ſunt, quòd multæ ſunt partes cu- iuſq; ciuitatis. primũ enim ex familijs o- mnes ciuitates conſtare cernimus, dein- de ex hac multitudine alios opulentos neceſſariò, alios tenues, alios medium lo cum obtinere. Ex locupletibus & tenui- bus quoſdam ad arma aptos, quoſdam non eſſe. Videmus etiã ex populo alios ad agriculturam natos eſſe, alios in mer- catura, alios in ſordidis artibus uerſari. Eorũ etiã qui ſummo loco nati ſunt, quę dam ſunt diſſimilitudines ac differentię, aliosq; opibus præſtare uidemus, nõnul los facultatũ copia, ut equos alunt, quod non eſt facile factu ijs qui opibus non a- bundant. Itaq; olim quibus ciuitatibus

poſitæ

positæ erant in equis copiæ & diuitiæ, apud eas uigebant eæ Respub. quæ sunt in potestate paucorum. Vtebantur autem equis aduersus finitimos hostes, ut Eretrij, Chalcidij, & Magnetes, ij qui Mæandrũ incolunt, multiq; populi Asiæ. Iam uerò ex ijs dissimilitudinib. quæ ex diuitijs sumuntur, alia ex genere, alia ex uirtute ducitur: & si quid tale ciuitatis pars esse debet, expositum est tum cũ de Rep. quæ est in optimorum potestate diceremus. Illic enim disseruimus, ex quot quæq; ciuitas necessarijs constaret partibus. Earum enim partium aliàs omnes, aliàs pauciores, aliàs plures ad societatem ciuilem pertinent. Ex quo perspicuum est, multas esse Respublicas necessariò, quæ inter se specie differant, cum præsertim hæ ipsæ partes specie inter se differant. Cum enim Respub. sit magistratuum descriptio, quibus mandandis omnes aut facultates eorum qui eos adipisci possunt, sequantur: aut communem quandam ipsorum æqualitatem, uelut tenuiorum, aut locupletũ, aut quandam quæ inter illos communis est: efficitur

ficitur necessariò tot esse Respub. quot sunt excellētiarum & dissimilitudinum partium descriptiones. Sed duæ esse maximè uidentur. ut enim uentus dicitur alius Aquilonaris, alius Australis, alij eorū mutationes: sic Resp. duæ sunt, ea quæ est in populi, & ea quæ est in paucorum potestate. Eam enim quæ est in potestate optimorū formam ponūt paucorum potestatis, tanquam sit quędam paucorū potestas: & eam quæ Resp. uocat, ad populi statū referunt. ut uentos, Zephyrū Aquiloni, Austro Eurum attribuunt. Quod idem fit in concentibus, quorundā sententia. Illic enim duo ponunt genera, Doriū & Phrygiū. confusiones autē quasdam Dorias, alias Phrygias nominant. Atq; illi quidem ita de Rebuspu. sentire solēt. Cū aūt uerius atque aptius, ut nos explicauimus, duæ sint, aut una certe quæ præclarè constituta sit, reliquas mutationes esse dicamus, aliàs eius concētus qui aptè compositus est, aliàs optimi status ciuitatis: quarum eas quæ nimium contentæ sunt, & propius & nimis ad dominatū accedūt, paucorum

corum potestates: remissas autē & molles, populares uocamus.

Non est autem statuendum populare 4 ciuitatis genus, quemadmodum solent quidam hoc tempore omnino, hoc modo, id in quo summa est potestas multitudinis, cum præsertim in paucorum potestate, & ubiq; maior pars summam habeat potestatem. Si enim omnes essent mille & trecenti, eorumqúe mille summas opes haberent, neq; trecentos qui pauperes & liberi essent, cæteraq; pares ac similes essent, in magistratuum societatem uocarent: certe hos nemo populari imperio parêre dicat. Paucorum etiā potestas ducenda nō est ea, in qua pauci Reip. præsunt. quòd si pauci essent illi quidem inopes, copiosis aūt qui plures sint meliores, nemo paucorū potestatē appellet: nec hanc talē, si cæteri locupletes sint, neq; ad honores aditus pateat. Popularis igitur status ciuitatis potius tum habendus est, cū liberi: et paucorū, cum diuites summā rerū tenēt. Sed accidit ut illi multi sint, hi pauci, propterea quòd liberi multi, diuites pauci sunt.

Etenim si in mandandis magistratibus uel magnitudinem sequerentur, ut in Aethiopia, quemadmodum aiuntq; quidam, aut pulchritudinem, paucorũ potestas esset. Est enim parua et pulchrorum et procerorũ hominum multitudo. Veruntamen ne his quidem satis accuratè hæ Respublicæ definiuntur: sed quoniã multæ sunt & populi et paucorum potestatis partes, etiam intelligendum est, nõ esse populare ciuitatis genus, si liberorũ hominum sit paucitas, qui maiori parti non liberorum hominum imperent. Velut Apolloniæ quæ est in Ionio, & Theræ: in quarum utraq; urbe, honores adibant ij qui nobilitate præstabant, & qui primi ex multis, cũ pauci essent, colonias obtinebant. Popularem etiam statum non faciunt diuites, ex eo quòd numero præstent. ut Colophone quondã, ubi multi ante bellum Lydium magnas opes habebant. Sed tum demũ populare ciuitatis genus est, cũ liberi ac tenues homines plures sunt, summamq; habẽt imperij potestatem: paucorum autem potestas, cum locupletes & nobiles, qui

pauci

pauci ſunt. Ac reſpub. quidẽ plures eſſe, quamq́; ob cauſam, dictum eſt. Cur autem plures ſint, quàm quæ dictæ ſunt, quæq́; ſint, & quamobrem, dicamus. In quo initium repetendũ altius uidetur. Concedimus enim nõ una parte, ſed pluribus quanq́; ciuitatem contineri. Vt enim ſi animantium genera inſtituere-mus intelligere, primũ id quod neceſſe eſt omne animal habere diuideremus: ut nonnullas partes in quibus ſiti ſunt ſenſus, & partem quæ conficit cibum, quęque accipit, cuiuſmodi eſt os & ſtomachus: pręterea, quibus partibus unũ quodq; animal moueatur. quòd ſi tot ſolum ſint genera, horũ differentias explicaremus: ueluti ſi oris ac ſtomachi plura eſſent genera, et partiũ earum in quibus ſenſus eſt ſedes, earumq́; quæ motũ ciẽt, profectò cõiugationis earum numerus multa animantium genera neceſſariò faceret. quoniam fieri nõ poteſt, ut idem animal plura oris et aurium genera complectatur: ut cum ſumentur eorum omnes quæ poſſunt eſſe coniunctiones, facturæ ſint animalium genera, & tot ani-

mantium genera, quot sunt necessariarum partium cõiugationes: sic fit in Rebuspublicis, de quibus diximus. Etenim ciuitates non ex una, sed ex multis, ut sæpe dictum est, partibus cõstant. Ac una quidem pars est eorum, qui in cibo præparando occupati sunt, quos agricolas nominamus: altera eorum qui in sordidis artibus uersantur, sed sine quibus ciuitas coli & frequẽtari nullo modo potest. Harum aũt artium aliæ necessariæ sunt, aliæ uiuendi, aut bene uiuendi gratia comparatæ sunt. Tertium genus est mercatorũ, qui in emptionibus, uenditionibus, mercaturis, & cauponãdi arte uersantur. Quartũ eorũ qui operas suas locant. Quintũ genus est eorũ qui bellũ gesturi sunt, quod nõ minus est quàm illa necessariũ, si modo ijs qui aggrediuntur seruire nolint. Non enim fieri potest ut ciuitatis nomine ea recte appelletur, quæ nata est ad seruitutẽ, cum presertim ciuitas satis munita, & seipsa cõtenta sit: & quod seruit, non sit seipso contentũ. Itaq; in politia splendida est, non satis accurata de hac re oratio. Ait enim Socrates

tes ex quatuor necessarijs constare ciuitatẽ, quos uocat textorem, aratorem, sutorem, & architectum. Adiungit præterea, tanquam hæc satis multa non sint, fabrum ærarium, eosq́ quorum uita omnis in pecudibus necessarijs occupata est, mercatoremq́ & cauponem. Atque hæc sunt omnia expletio prioris ciuitatis: quasi uerò rerum necessariarum causa omnis sit constituta ciuitas, non honestarum potius, cum fortè temerè sutores & agricolas desideret. Eos autem qui ad bellum deliguntur, non ante in parte ciuitatis ducit, quàm auctis imperij finibus & finitimis eam attingentibus ad bellum disponantur. Atqui necesse est in ijs qui quartã ciuitatis partem explẽt, & quibuslibet socijs esse aliquem, qui ius dicat. Quòd si animus animantis potius pars quàm corpus, putandus est, certe qui ad bellum delecti sunt, quiq́ iustitiæ quæ iudicijs procuratur, societate tenentur, in partibus ciuitatum numerandi sunt potius quàm ea quæ ad necessarium usum pertinent. Quod eodem modo iudicandum est de ijs, qui consilium

capiunt de rebus ciuitatis, quod est prudentiæ ciuilis officium. atque hęc utrum separatim nonnullis attribuantur, an ne ijsdem, nihil interest, cum præsertim ferre arma, & colere agros sæpe ijdem soleant. Ex quo perspicuum est, si & hæc & illa habenda sunt in partibus ciuitatis, eos etiam qui arma ferunt in parte ciuitatis ducendos esse necessariò. Septimum aũt genus est eorum qui facultates ministrant & impendunt: quos locupletes uocamus. Octauũ est eorũ qui publica negocia gerunt, & qui gerunt magistratus. siquidem ciuitas sine magistratibus stare nullo modo potest. Necesse est igitur esse quosdã qui præesse possint, et Remp. his officijs uel semper, uel uicissim administrent. Reliqua autem sunt genera, de quibus modo disseruimus, eorum qui consilium dant, & ius dicunt, ijs inter quos iuris controuersia est. Quòd si hæc in ciuitatibus esse debent, & coniuncta esse cum honestate & æquitate, profecto aliqui sint ex ciuibus necesse est, qui uirtutis sint compotes. Atque aliæ in ijsdem habilitates inesse

esse possunt, multorum sententia. Veluti ijdem ad rem militarem apti aratores & opifices, & præterea qui consilium dent, iusq; dicant. Sumunt autē sibi uirtutem omnes, ac permultas imperare posse existimant: at tenues & locupletes ijdem esse non possunt. Itaq; inopes ac copiosi in partem ueniunt ciuitatis maximè: præterea quia ferè fit, ut hi pauci sint, illi permulti, hæ certe partes ciuitatis inter se contrariæ uidentur. Quocirca Respublicas ex horum præstantia statuunt & definiunt. ac duo Reipu. genera uidentur esse, ea quæ in populi, & ea quæ in paucorum est potestate. Ac multa quidem esse Reipub. genera, & quamobrem, iam suprà dictum est. Esse autem etiam plebis & paucorum potestatis multa genera, dicamus. Quanquā hoc ex ijs quæ dicta sunt, perspici licet. Sunt enim & plebis multa genera, & eorum qui nobiles uocantur. ut plebis genus unum est aratorum, alterum eorum qui artes tractant, tertium eorum qui in emptionibus uenditionibusque uersantur. aliud eorum qui mare ad-

eunt, quod genus in multa alia diuisum est. Nam alij in mari bellum gerunt, alij pecuniã faciunt, alij portitores sunt, alij piscatores. Multis enim in locis uniuscuiusque horum magna est turba: ut Tarenti & Bysantij piscatorum, eorum qui triremes incitant Athenis, mercatorũ Aeginæ & in Chio, portitorum in Tenedo. Præterea sequuntur operarij, & ij qui tam paruas opes nacti sunt, ut non possint esse in ocio. Postremum genus est eorum qui ex utroque parente ciue libero non sunt nati, & si quod tale aliud plebis genus est. Patriciorum autem genera faciunt opes, nobilitas, uirtus, disciplina, & quæ horum dicuntur dissimilitudines. Ac populare quidem genus quod primum dicitur, ex æquitate ducitur maxime. Aequum enim ait esse lex eius popularis potestatis, nihilo plus posse tenues locupletibus, nec locupletes maiorem cuiusquam rei habere potestatem, sed utrosque pares esse. Si enim libertas in populi potestate, ut quidam existimant, uiget maxime, & æquabilitas, certe hoc ita demũ fiet, si omnes ex

æquo

æquo in Reipub. ſocietatem ueniant. Et quia plebis maior eſt numerus, ualetq; id quod maiori parti uiſum eſt, efficitur neceſſariò hanc eſſe populi poteſtatem. Atq; hoc quidem unum eſt populare ciuitatis genus. Alterum eſt, cum in mandandis magiſtratibus cenſum ſequuntur: qui cum paruus ſit, ei qui nactus eſt, permiſſa eſt poteſtas adipiſcendi magiſtratus: ei qui amiſit, non adipiſcendi. Tertium genus eſt, cum ciuibus omnibus aditus ad honores patet, ijs qui culpæ non ſunt affines, lex autem præeſt. Aliud genus popularis ſtatus eſt, cum omnes magiſtratus adipiſcuntur, ſi tantummodo ſit ciuis, legi autem obtemperant. Aliud eſt, cum omnia eadem ſunt, niſi quòd multitudo non lex imperat. Id quod fit, cũ plebiſcita ualent, nõ lex: quod genus populares inuehunt in Rẽpub. Nam in ijs Rebuſpub. populi, quæ legibus reguntur, non popularis quiſquam exiſtit, ſed optimates imperant. Vbi autem non ualent leges, ibi populares exiſtunt. populus enim illic ſolus principatum tenet, unus ex pluribus cõ-

flatus, quoniam multi tenẽt imperium, non ut ſinguli ſunt, ſed ut uniuerſi. Homerus autem utrum hoc popularis imperij genus improbet, an cũ multi ſunt qui præſunt ſingillatim, incertũ eſt. Atque hic quidem talis populus, qui ſingulare tenet imperium, uult ſolus princeps eſſe: propterea quòd legi non pareat, exiſtitq; in eo dominandi cupiditas. Quocirca aſſentatores ſunt apud eum in honore & precio, atq; hic talis populus ſimilitudine ad tyrannorũ imperium accedit. Itaq; ijſdem ſunt moribus, & utrique ineſt bonis dominandi cupiditas: et quemadmodum plebiſcita illic ſunt, ſic hic præſcriptiones. popularisq; idem eſt qui aſſentator: & utriq; ualent plurimũ, aſſentatores quidem apud tyrannos, populares apud plebẽ eius generis. Iſti autem faciunt, ut plebiſcita ualeant, non leges, dum ad populum omnia referunt. Fiunt enim magni propterea, quod & ſumma eſt populi poteſtas, & in ipſis eſt populi ſita ſententia. Morem enim gerit populus eorũ uoluntati. Iam uerò quoniam ij qui magiſtratus in ius uocãt, populi

puli de eo iudicium esse contendunt, & populus libenter causæ dictionem audit, fit, ut magistratus tollantur omnino. Iusta autem eius reprehensio uideatur, si quis hãc talem populi potestatem esse dicat, non Remp. quippe cum ubi non ualent leges, ibi nullus sit Reipublicæ locus. Nam & in rebus uniuersis leges ualere debent, & de rebus singulis proprium magistratuum Reiq́; publicæ iudicium est. Ex quo perspicuum est, si popularis potestas in numero reponenda sit Rerumpublicarum, at eam certe in qua decretis omnia administrantur, indignam esse quæ iure popularis potestatis appelletur nomine, cum præsertim decretum nullum de toto genere possit dicere. Ac popularis potestatis genera sic exposita sint.

Eius aũt quæ est in paucorũ potestate 5
genus unũ est, cum in magistratibus adipiscendis ratio facultatum habetur tanta, ut tenues quorum magnus est numerus, non possint adipisci: & licet ei qui habeat tantas opes, ad Remp. accedere. Alterum genus est, cum magistratus ex

paruo

paruo censu mandantur, & eos quibus deest, ipsi deligũt. Ac si ex his omnibus creent, id potius ad genus quod est in potestate optimorum, pertinere uideatur. Sin ex certis quibusdam, ad eam quæ est in paucorum potestate pertinet. Tertiũ genus est, cum liberi loco patris accedũt ad Rempublicam. Quartum, cum id fit quod modo dictum est: & mos geritur non legi, sed ijs qui imperant. Atq; hoc genus ex altera parte respondet ijs quæ sunt in potestate paucorum, quemadmodum tyranni ijs imperijs quæ unus gubernat: & ea populi potestas, de qua postremo dixi, alijs generis eiusdem. Itaq; hanc talem populi potestatem dominatum uocãt. Atq; hæc sunt tot genera populi, paucorumq; potestatis. Intelligendum est autem, multis locis usuuenire, ut Respub. in qua leges ualent, ne sit popularis, cum interim moribus institutisque popularibus gubernetur. Itemq; rursus apud alios Resp. quæ legibus paret, popularis est, genere autem uitæ & consuetudine ad paucorum potestatem propius accedit. quod mutatione Rerũpub.

rumpub. fit maximè. Non enim mutant continuò ſtatum ciuitatis, ſed primum contenti ſunt, ſi paulum aliquid alij alijs amplius habeant. Quocirca cum leges ſtant, quæ prius latæ erunt, tum ij ualent qui ſtatum mutant ciuitatis.

Ex ijs autem quæ dicta ſunt, perſpici 6 licet, tot eſſe genera populi, paucorũq; poteſtatis. Nam quoniam neceſſe eſt aut omnes populi partes quas expoſuimus communione Reipu. teneri, aut quaſdã teneri, alias non teneri: cum genus eorum qui colunt agros, & qui moderatas ac tenues opes nacti ſunt, Reip. pręerũt, eam ex formula legum adminiſtrabunt. Si quid enim agant operis, eis uita uictusq; ſuppetet, cum interim nihil agere non poſſint. Ita cũ legem ſibi præficiũt, conciones neceſſarias conuocant. Alijs autem ita ad Remp. licet accedere, ſi cenſum quem leges præſcribunt, nanciſcentur. Omnino enim non licere omnibus magiſtratus adipiſci, proprium eſt popularis ſtatus ciuitatis. Vt autem in ocio uiuatur fieri non poteſt, niſi facultates ſuppetant. Atq; hoc quidem unum genus

populi

populi poteſtatis ex his cauſis extitit. Alterum autem genus natum eſt ex ea, quę tenetur magiſtratuũ creatione. Nam omnibus ijs quorum generis crimen nullum in eos profertur, ad honores aditus patet, ſi modo uitam tranquillam & ab opere liberam agere poſſint: ob eamq́ꝫ cauſam in hac tali populi poteſtate leges ualent, quia nulli ſunt fructus. Tertium genus eſt, cum licet omnibus ad Remp. accedere qui liberi ſint, & ꝓpter cauſam quam dixi, nõ accedere. Ita in hac quoqꝫ lex ualeat neceſſe eſt. Quartũ genus popularis ſtatus eſt, eius quod ſuperioribus temporibus in ciuitatibus extitit. Nam quia multo potentiores & maiores euaſerunt urbes ijs quę initio fuerant, & magna opũ copia ſuppeditauit, omnes Rẽpub. capeſſunt propter nimiã multitudinem, in Reip. aũt ſocietatẽ & ad gubernacula ueniunt, propterea quòd etiã inopes accepta mercede ceſſare non poſsũt. Ceſſat aũt hæc multitudo uel maximè, quòd nihil eam rerũ ſuarũ cura impedit quæ locupletes impedit, ut ſępe nec in ſenatum ueniãt, nes ius dicant. Ita tenuiorum

rum multitudo ualet in Rep. non leges. Ac popularis quidē potestatis his de causis tot sunt, ac eiusmodi genera necessariò. Paucorū aūt potestatis primū genus est, cùm multi habent opes, sed tenuiores, non admodum magnas. Licet enim ei qui nactus est, ad Remp. accedere, & quia magnus numerus est eorum qui Remp. administrāt, necesse est nō homines, sed leges ualere. Quò enim longius absunt ab unius dominatu, neq; tantas habēt opes ut gerere negotiū negligāt, neq; tam tenues ut publicè alanť, eo magis legem præesse, non se uolūt. Quod si minor sit eorū numerus quibus suppeditāt facultates, & id genus sit quod prius, sed maior sit numerus, tum alterū paucorū potestatis genus est. Cū eñ plus possint, cupiditate augendarū opum tenentur. Itaq; ex aliis eos qui ad Remp. accedunt, deligunt: & quia nondū ita firmæ sunt eorū opes, ut sine lege præsint, eam legem ferunt. Si aūt minor pars maiores opes habeat, tertium genus paucorū potestatis existit, cum ipsi per se illi quidem magistratus gerunt, ex lege aūt quę uult mortuo-

mortuorum liberos ſuccedere. Cum autem maioribus etiam opibus excellunt, & amicorum multitudine, tum hæc potestas ad ſingularem principatum proximè accedit, tumq; hominum ſumma eſt, non legum poteſtas: idq; uocatur quartum paucorum poteſtatis genus, quod extremo popularis ſtatus ex altera parte reſpondet.

7 Sunt præterea duæ Reſpub. præter populi paucorũq; poteſtatem, quarum alteram & omnes nominant, & nos appellauimus, unũ ex quatuor generibus Reipub. Appellant autem quatuor, regiam poteſtatem, paucorum, populi, & optimorum. Quinta eſt ea quæ communi omnium nomine appellatur. Remp. enim uocant: ſed quia rarò exiſtit, nõ eſt eis cognita, qui numerũ Rerump. tradere conantur, cum quatuor tantummodo utantur, ut facit Plato in Politia. Iure quidem optimorum poteſtatem eam de qua ſuperioribus libris diſputatum eſt, appellauimus, cum præſertim ea Reſp. quæ omnino ex optimis uiris conſtat, non quadam ex parte, aut cauſa bonorũ hominum,

hominum, sola recte optimorum potestas uocetur. Cũ enim in hac una idem sit omnino uir bonus, qui ciuis, ij qui in cæteris boni sunt, ex sua ipsorum Rep. nominantur. Quanquam sunt quædã quæ ab ijs quæ paucorum dominatu tenentur, et ab ea quę Resp. dicitur, differunt, uocanturq; optimorũ potestates. Vbi enim nõ opum modò, uerũ etiam uirtutis habetur in deligẽdis magistratibus ratio, hęc ipsa Resp. ab utraq; distat, appellaturq; potestas optimorum. Etenim in ijs, in quib. publicè uirtutis ratio nulla ducitur, tamen sunt nõnulli in honore, et quorũ de uirtute opinio est. Ergo qua in Rep. opibus, uirtuti, populoq́ue mandantur magistratus, qualis est Carthaginensium, ea est in optimorum potestate: eaq; in qua duorum tantummodo ratio habetur, ut Lacedæmoniorum Resp. quæ uirtutis & populi solum rationem ducit. Ita in ea duarũ harum, populi, optimorumq́; potestatis coniunctio est. Ac eius quidem quæ est in potestate optimorum, præter primum optimum ciuitatis statum, hæc duo genera

ſunt: tertium explent eæ, quæ Reſp. uocantur, ſi quando ad paucorum poteſtatem magis uideantur deflectere.

Reliquum eſt, ut de ea quæ Reſpublica communi omnium nomine appellatur, ac de tyrannide diſſeramus. Sic autem deſcripſimus, cùm neq; hæc, neque eæ optimorum poteſtates quæ modò commemoratæ ſunt mutationes eſſent, propterea quòd reuera omnes ab optimo ciuitatis ſtatu deflexerunt: deinde quòd cum his enumerantur, ſuntq́ue earum hæ mutationes, quemadmodum initiò diximus. Poſtremo conſentaneum eſt de tyrannide diſſerere, quòd ex omnibus hæc una indigniſſima eſt Reipublicę nomine. Cur hunc ordinē ſeruaui, dictum eſt. nunc de Rep. diſputandum eſt, cuius uis & natura planior eſt, quòd iam expoſita ſint, quæ ad paucorum popularemq; ſtatum pertinent. Eſt enim Reſpub. paucorum populiq; poteſtatis cōmixtio. Solent aūt Reſpub. uocari eæ poteſtates quæ ad populi poteſtatem inclinant, & eæ quæ ad paucorum, potius optimorum poteſtates: propterea

pterea quòd in ijs potius qui plus opibus ualent, disciplina & nobilitas soleat existere. Præterea habere locupletes uidentur ea quorum gratia iniurij alios uiolant. Itaque & pulchros & bonos & nobiles eos appellant. Quoniam igitur hoc uult, & agit ea quæ in optimorum potestate est, ut optimis ciuibus præstantia tribuatur, fit, ut eæ etiam quę sunt in paucorum imperio, ex bonis clarisqúe constare dicantur. At fieri non potest, ut ea Respublica quæ ab optimis gubernatur, bonis legibus pareat, & pareat ea quæ à malis: itémque ut ea optimis pareat, quæ bonis legibus minimè pareat. Neque uerò bonarum legum descriptio habenda est, si leges bonæ scriptæ sint, & salutares, neque eis pareatur. Itaque una est ducenda bonarum legum descriptio, si scriptis pareatur legibus. Altera est, scriptas esse præclarè, quibus pareatur. quippe cum obtemperare liceat etiam male latis. Quod duobus modis fieri potest: aut optimis quę in illos ferri possunt, aut omnino in optimos. Ea aũt Resp. quæ ab optimis

regitur, in eo posita est maximè, si honores pro uirtute & dignitate tribuantur. Nam & optimati generi quasi finis ac terminus, uirtus proposita est, & paucis opes, & populo libertas. Quod autem maiori parti uisum sit, ualet in omnibus. Nam & in paucorum & in optimorum et in populari statu, quicquid maiori parti placet, id ratū est. Ac in permultis quidem ciuitatibus genus Reip. uocatur, quoniam sola locupletum & inopum, diuitiarū libertatisq; coniunctio exquiritur, & ferè copiosi bonorum ac proborū partes obtinent. Quoniam autem tria sunt, quæ de æquabilitate Reipublicæ disceptant, libertas, opes, & uirtus (nam quartum quod uocant nobilitatem ex duobus consequens est: præsertim cum uetus nobilitas in diuitijs ac uirtute posita esset) certe duorum, locupletum & tenuiorū copulatio dicenda Resp. est: & trium, optimorum potestas una ex cæteris maximè, prima illa & uera excepta. Ac esse quidem alia Reipublicæ genera præter regalem, popularem, paucorumq; potestatem, demonstratum

ſtratum eſt. Illud etiam perſpicuum eſt, quæ ea ſint, & quid inter ſe optimorum poteſtates, & Reſp. ab optimorum poteſtate differant, & inter eas non eſſe magnas diſſimilitudines.

9 Quemadmodum autem ex populi paucorumq́ue poteſtate ea quæ Reſpu. uocatur, oriatur, quoq; modo ſtatuenda ſit, deinceps dicendũ eſt. ex quo perſpicuum erit, quos fines & quaſi terminos populi paucorumq́ue imperium cõſtituant. Eſt enim earum ſumenda diſtinctio: deinde ſumpta ex utraque earum ea re in qua ſimiles ſunt, commiſceri debent. Sunt autem tres compoſitionis ac commixtionis termini. Aut enim utrunque eorum de quibus utraque poteſtas leges ſanxit, ſumendum eſt, ut de iudicijs: quoniam in ea Republica quæ eſt in paucorũ poteſtate, diuitibus mulctam dicunt, niſi iudicent, & inopibus mercedem nullam conſtituunt: in ea autem quæ à populo regitur, contrà inopibus mercedẽ, diuitibus nullum damnum, quod utrunque quoniam commune eſt illarum, & medium, idcirco

ad eam quæ Respu. dicitur, pertinet. ex utraq; enim mixta est. Atq; hic unus est coniugationis modus. Alter autem est, cum medium sumitur eorum quę utriq; præscribunt, ut in concionem uenire, in quo alteri aut censum nullum aut certè perexiguum, alteri magnum sequūtur. Cōmune quidem earum neutrū est, sed medium utriusq; census. Tertius modus fit ex duabus præscriptionibus, partim ex paucorū potestatis, partim ex populi lege. Veluti uidetur popularis status propriū magistratus sortitò creare, paucorum imperij suffragijs atq; uoce, popularis etiam potestatis non ex censu paucorū. Optimi igitur status ciuitatis proprium est ac Reip. ab utraq; Rep. utrunque mutuari: ut à paucorum potestate, uocem ac suffragia in declarandis magistratibus; à populari statu, rationem nō ex censu deligendi. Atq; hic cōmixtionis modus est. Modus autem quo rectè inter se mixtæ erūt populi paucorumq; potestates, tum tenebitur, cum poterunt appellari unius Reipublicæ nomine. Perspicuum est enim hoc eis usu uenire

qui

qui appellant, quod rectè mixtæ confusæque sint. Quod idem fit in medio, propterea quòd utrunque extremorum in eo declaretur. Id quod in Lacedæmoniorum Republica perspicitur. Multi enim eam appellant popularem, quòd multa descriptio complectatur eorum quæ popularis sint propria, cuiusmodi est primum liberorum educatio. Eadem enim est locupletum tenuiorúmque & educatio & institutio. Eadem est etiam consequentis ætatis, & mediæ ratio. Nihil enim inter locupletem et tenuem interest. Ita in sodalitatibus uictus est omniū. Vestem etiam diues & inops sumunt, quæcunque à quoque suppeditari queat. Popularis etiam status est ex duobus maximis magistratibus, alterum suffragijs creare populum, alterum gerere. Nam & senes uoce declarant, & Ephoratum adipiscuntur. Alij autem hanc ipsam Lacedæmoniorum Rempublicam paucorum potestati attribuūt, quod multa eius potestatis propria habeat. Vt omnes magistratus uoce creantur, nullus sortitione, & pauci

mortis ac exilij pœnam irrogant: aliaq; permulta, Neutrum autem. ſed utrunq; in Rep. confuſa & mixta præclarè cohærere debet. Nam per ſe, ſuisq; uiribus ipſa conſeruari, non externis debet: atq; ita per ſe, non quòd multi exteri eam uelint ſaluam eſſe & incolumē (eſſet enim Reſp. uitioſa, etiam ſi hoc præſidio niteretur) ſed quòd Remp. aliam particula nulla ciuitatis omnino expetat. Quemadmodum quidem Reſpub. conſtituenda ſit, eæq; quæ optimorum imperia uocantur, diximus.

10 Reliquùm autem eſt nobis de tyrannide diſſerere, non quod multa uerba de ea facienda ſint, ſed ut partem inſtitutę diſputationis cōſequatur. quandoquidem hanc etiā in Reip. parte enumerauimus. De regia quidem poteſtate ſuperioribus libris diſputauimus, tum cum de ea quæ maximè regalis poteſtas diceretur, diſſeruimus. eſſetnè inutilis an utilis ciuitatibus, quęq; et ex quibus, quóq; modo cōſtituenda eſſet. Tyrannidis autem duo genera expoſuimus, cum diſputaremus de regia poteſtate, quòd uis

earum

earum quodammodo in regiam poteſtatem mutaretur, cum lege utraq; imperia conſtarēt. Nam & apud Barbaros quoſdam, imperatores qui ſoli præſunt deliguntur: & quondam apud Gręcos nonnulli qui ſoli imperarent eodem modo extiterunt, quos Aeſymnétas uocabāt. Sed earum quædam ſunt diſſimilitudines. Nam quòd lege conſtabant, regiæ habebantur poteſtates, & quòd ſoli uolentibus imperarent: tyrannides autem erant, quòd ex libidine ſua domini ritu præeſſent. Tertium autem genus tyrannidis eſt eius quæ maximè tyrannis uidetur eſſe, quæq; regiæ poteſtati ex altera parte reſpondet. Tyrannis autem ſit neceſſe eſt unius dominatus, qui rationibus nullis geſti magiſtratus reddēdis tenetur, paribusq; iiſq; qui præſtantiores ſunt, rebus ſuis, non eorum qui parent conſulens, imperat. Itaq; non eſt uoluntarium imperiū. Nemo eſt enim ſuæ uoluntatis iuriſq; uir, qui æquo animo tale imperium perferat. Ac tyrannidis quidem hæc ſunt genera.

Quis autem optimus ſtatus ciuitatis, 11

quodq; optimum uitæ genus multis ciuitatibus, atq; omnibus sit, nec ex uirtute ea ad quam priuati peruenire nō possunt, homines iudicant: nec ex disciplina quæ naturam fortuitamq; bonorum suppeditationem desideret, nec deniq; ex Rep. quæ ex animi sententia accidit: sed uitam eam omnes eiusmodi intelligunt, quæ cum multis communicari potest, & Rempublicā optimam eam qua multę ciuitates regi gubernariq; possūt. Nam quas optimorū potestates appellant, de quibus modò diximus, eæ partim à statu permultarū ciuitatū longius discedunt, partim ad eam quæ Resp. uocatur accedūt. Itaq; de duabus ut de una dicendū est. De his aūt omnibus iudiciū ex ijsdem elemētis ducitur. Si enim in libris de moribus præclarè dictū est, beatā uitam esse eam quę uirtuti congrueret, si nihil impediat, mediocritatem aūt esse uirtutē, profectò media sit necesse est uita optima eius quam quisq; assequi possit, mediocritatis. Iidē etiā fines & quasi termini sunt necessariò ciuitatis, uirtutis, uitij, ac Reip. Est enim Respub. uita quædam

quædam ciuitatis. Ciuitas autem omnis in partes tres distributa est, in admodum locupletes, in ualde inopes, & in eos qui mediũ horũ locũ obtinent. Quòd si inter omnes constat, id quod moderatũ est ac medium, esse optimũ, profectò rerum secundarũ mediocris moderataq; abundantia omnium optima est. Cum enim facillimè rationi paret, tum qui præstanti est forma, aut uiribus, aut nobilitate, aut opibus, aut cõtrà, qui admodum est uel pauper, uel imbecillus, uel ignobilis, haud facile rationi obtemperat. Nam & illorum libido aperta, atq; improbitas in signis est, & horum astutia atq; leuia peccata. Atqui scelera alia ex libidine, alia ex fraude nascuntur. Iam uerò minime isti nec tribubus se, nec consilio præfici patiuntur. quorum utrunq; obest Reipub. præterea illi tum cum fortuna nimium secunda utuntur, ut & uiribus & opibus & amicis & aliis eiusdem generis excellant, tum parêre nec possunt, nec sciunt. Idq; malum eis à pueritia domestica affert educatio. Mollitia enim licentiaq; uiuendi corrupti, ne in scholis

lis quidem morem gerere ſolent. Quos autem nimia harum rerũ inopia excruciat, abiecto demiſſoq́ſunt animo. Itaq; illi ut præeſſe neſciunt, & parêre dominis tantum ſciunt, ſic illi nullius imperio parent, & domini ritu præſunt. Ita dominorum ſeruorumq́; eſt ciuitas, non liberorum hominum. quorum hi inuidentiæ flammis ardent, illi faſtu & arrogantia elati facile contemnunt cæteros: quæ quidem aliena ſunt & ab amicitia & à cõmunione ciuili, cum præſertim ad amorem idonea ſit cõmunio. Neq; enim eadem uia qua inimici uolunt incedere. Ciuitatis autem hæc uoluntas eſt ac ſententia, ut ex quàm maximè paribus & ſimilibus contineatur. quod cum in mediocribus inueniatur maximè, profectò optimè gubernetur neceſſe eſt hæc ciuitas his hominibus, ex quibus natura ciuitatem inſtituit abſoluere. Atq; etiam hi ciues ex omnibus maximè in ciuitatibus ſalui & incolumes permanebunt. quòd nec ipſi alieni ut pauperes appetentes erunt: nec alij ipſorum, quemadmodum locupletum, res tenues appetũt: & quia nec

nec inſidiæ eis parabuntur, nec alijs parabunt, ſine metu uiuent. Quocirca pręclara eſt illa Phocylidis precatio, Mediocribus optima multa: cum mediocres opes habere cuperet in Rep. Perſpicuum eſt igitur, ciuilem ſocietatem eſſe optimã eam, quæ ab ijs qui mediocres opes habent, & à ciuitatibus ijs pręclaré adminiſtrari poſſe, in quibus magna rerum mediocrium, meliorumq́; ac utrarumq; maximè, ſin minus, alterarum copia ſuppetat. Nam ſi coniunctæ ſint, & magnum momentum afferunt, & nimias rerum contrariarum copias expellunt. Itaq; maximæ felicitatis eſt eos qui in Repub. uiuunt, mediócres ac ſatis firmas opes habere: quòd ubi alij admodũ magnas nacti ſunt, alij nullas, ibi aut populi ſumma poteſtas, aut paucorũ immoderata, aut tyrannis certe ex utraq; nimia poteſtate naſcitur. Etenim ex populi quę recentiſſima eſt, & paucorũ poteſtate tyrãnis exiſtit: ex medijs & finitimis multo minus: cuius cauſam mox cũ de mutationibus Rerump. agendum erit, afferemus. Perſpicuum eſt autem, eam quæ medium lo-

cum

cum tenet, cæteris esse anteponendam. Sola enim uacat seditionibus. Nam in quib. Rebusp. multũ est moderationis, in ijs minimæ seditionum & dissidiorũ tempestates solent existere. Atq; magnę urbes magis à seditionibus liberæ sunt ob eam causam, quòd in eis dominatur mediocritas. At in paruis facile est omnes in duas partes diuidere, ut nihil medium relinquatur, sintq; omnes uel pauperes uel opulenti. Atq; eæ etiam quę in populi potestate sunt Resp. ijs sunt quæ à paucis gubernãtur, & propter eos qui mediocres moderatasq; opes habent, & firmiores & diuturniores. Maior est enim eorum numerus, & sæpius ad honores eis patet aditus in ijs quæ populari, quàm quæ paucorum dominatu tenentur. Aliter, cum sine his numero uincũt tenues, hic & scelera existunt, & illi citò euertuntur. Quod hinc etiam sciri potest, quia optimus quisq; legum scriptor, mediocres opes habuit. Testis est Solon qui in ijs fuit, quod in uersibus suis declarat: testis Lycurgus, (neq; enim rex fuit) testis Charondas, & ferè alij pleriq;. Ex

quibus

quibus etiam perſpicuũ eſt, quid ſit cur pleræq; ciuitates partim in populi, partim in paucorum ditionem redactę ſint. Nam quoniam perſæpe in ijs parua eſt eorũ qui mediocres opes nacti ſunt multitudo, ſemper utrilibet uincant, ſiue ij qui ipſas opes habent, ſiue plebs: ij qui modũ opũ tranſeunt, Remp. ad ſe & in ſuam ditionem redigunt, ut uel paucorum, uel populi poteſtas exiſtat. Præterea quoniam ſeditiones & bella naſcuntur inter populum ac locupletes, utrilibet uincant hoſtes, communem Remp. non conſtituunt, neq; æquabilem: ſed uictoriæ præmium in eo ponunt, ſi in Repub. ſint principes, atq; illi populi, hi paucorum opes resq; confirmant. Præterea qui Græciæ tenuerunt imperium, cum ſuæ utriq; Reipub. rationem ducerent, partim eorum populare genus in ciuitatibus conſtituerunt, partim paucorum, in quo non Reipub. rationibus, ſed ſuis ipſorum ſeruierunt. Quibus rebus effectum eſt, ut aut nunquam moderata illa & temporata Reſpublica, aut raro & apud paucos exiſteret. Vnus

enim modo eorũ qui anteà principatũ obtinuerunt, hoc ſibi in animũ induxit, hãc Reipub. deſcriptionem exprimere. Iamq́; hic mos animos eorum qui ciuitates incolunt, quaſi occupauit, ut pares eſſe nolint: ſed uel ſuperiores eſſe uolũt, uel uictorum ferre ſeruitutem. Illud ergo perſpicuum eſt, quis ſit optimus ſtatus ciuitatis, quaq́; de cauſa. Reliquarũ autem Rerumpub. quoniam multa populi paucorumq́; poteſtatis genera fecimus, quæ prima ponenda ſit, quæ ſecunda: & ita deinceps quæ melior, quæ deterior ſit, expoſita optima, facile eſt uidere. Quo enim quæq́; propius ad hanc accedit, eo melior: quo longius abeſt, eo deterior eſt, niſi ex cauſa quis iudicet. Dico autẽ ex cauſa, quòd etſi alia Reſpu. anteponenda ſit, nihil tamẽ prohibeat Rempub. illam nonnullorum rebus, rationibusq́; magis conducere.

13 Quæ autem Reſp. quibus utilitati ſit, ſequitur ut diſſeramus. Ac primũ quiddam de toto genere Rerumpublicarum intelligendum eſt, meliorem ac præſtantiorem partem eam quæ Remp. ſaluam

&

&incolumem stare uelit, ea quæ nolit, esse oportere. Constat autem Resp. omnis ex qualitate & quantitate. Qualitatem autem uoco, ut libertatem, ut opes, ut disciplinam, ut nobilitatem: quantitatem, ut magnum plebis numerum. fieri autem potest, ut & qualitas insit in altera parte earũ quibus ciuitas continetur, & in altera quantitas reperiatur, ut maior ignobilium quàm nobilium, aut inopum quàm locupletum numerus esse potest. at tantũ superare quantitate non potest ulla partium, quantum qualitate superetur. Ita hæc inter se comparanda sunt. Ac in qua Repub. tenuium numerus eam quam dixi proportionẽ uincit, in ea popularis status eiusq; genera omnia pro cuiusq; populi maiori multitudine solent existere. Veluti si aratorũ numerus uincat, primum populare ciuitatis genus: si eorũ qui in sordidis artibus uersantur, ac mercede conducuntur, extremum. itemq; cætera quæ inter hæc duo locata sunt. In qua autem Rep. locupletum aut nobilium multitudo qualitate præstat, aut numero uincitur, in ea

paucorum poteſtas, & unũquodq; eius genus pro popularis multitudinis exuperantia orietur. Sed prudentis eſt legis ſcriptoris, ſemper in Rep. cõſtituẽda eos qui mediocres illas res habent adiungere. Nam ſi leges paucorũ ſtatui aptas ſcribat, eos qui medij ſunt exquirere: ſi eas quæ populari accõmodatæ ſint, eos legibus debet addere. Vbi aũt mediorũ numerus, aut utrumq; extremum aut alterum tantummodo ſuperat, ibi demum Reſp. eſſe ſtabilis poteſt. Neq; enim periculũ eſt, ne quando locupletes cum pauperibus in hos cõiurent, præſertim cum nulla conditione alteri unquam adduci poſſint, ut alteris ſeruiant. Neque uerò Remp. quæ magis cõmuni omniũ ſeruiat utilitati ſi quærant, aliam ullã inuenient. Nam & uiciſſim imperare nollẽt, quod alterorũ alteris fides ſuſpecta erit, & arbiter fidelis eſt ubiq; uel maximè, cum ſe mediũ gerat: & quò quęq; Reſp. melius confuſa & temperata eſt, eo eſt permanentior. Errant autem multi etiã qui Reſpublicas eas quæ ſunt in optimorum poteſtate fundare uolunt, non

ſolum

ſolum quia plura tribuũt locupletibus, ſed etiam quòd populũ in fraudem impellunt. Nam & ex ijs quæ falſo bona ſunt, tandẽ aliquando uera mala naſcantur neceſſe eſt: & nimirum maiores locupletum opes potius, quàm plebis, Remp. ſolent euertere.

Sunt autem quinque numero, ea quę excuſationis gratia in rebuſpub. malitioſe in populũ cõminiſcuntur, in cõcione, in magiſtratibus, in iudicijs, in armis, in exercitatione. Quod ad conciones quidem attinet, hoc afferunt, in concionem uenire omnibus licere, & dici mulctam locupletibus, aut ſolis, aut certe multo maiorem niſi ueniant in ſenatũ. De magiſtratibus autem, aiunt ijs qui opes habent & cenſi ſunt, eos non licere eiurare, & tenuibus licere. & in iudicijs, locupletibus fraudi eſſe, niſi ius dicant: inopibus aũt impune eſſe: aut illis magnę fraudi, his leui. Quod Charondas ſanciuit ſuis legibus. Alicubi ius eſt omnibus, qui profeſſi ſunt, et in concionẽ uenire, & ius dicere. Quod ſi profeſſi & aſcripti nec in ſenatum ueniant, nec ius di- 13

autem ex ijs solum qui arma habent cõstare debet. census autem magnitudo, si quis omnino ac semel definiat quanta esse debeat, explicari non potest: sed ita denique poterit, si quis uideat quo summus census progredi possit, ut eorum qui ciues sunt Reipublicæ maiorem numerum quàm eorum qui non sint præscribat. Nam seditiosi nõ solent esse pauperes, ijq; omnes qui ad honores non conscendunt, nisi quis eos uiolet, aut aliquam partem facultatum detrahat. Quanquam hoc ipsum non est facile factu. Neque enim semper gratiosi sunt apud plebem, ij qui Remp. administrant. Atq; etiam solent in bello tergiuersari, si nec res ad uictum necessarias capiãt, & tamẽ inopes sint. quòd si quis uictum præbeat, bellum expetunt. Apud quosdam autem Resp. non solum ijs qui arma ferunt, sed ijs etiam qui arma tulerunt, continetur. Atq; apud Malienses Respublica ex his constabat, magistratus aũt ex militibus deligebantur. Prima etiam Respu. apud Græcos exactis regibus ex belligerantibus contine-

 batur,

batur, initio quidem ex equitibus, quòd belli uis ac præstantia in equitibus sita sit. Nam sublata ordinum descriptione nullus armorũ usus est. quarum rerum quoniã olim nec usu ullo ualebant, neq; dispositionem seruabant, factum est, ut uis in equitibus consisteret. postea uerò quàm urbes creuerunt, ijq; qui in armis erant ualuerunt, pleriq; Remp. cœperunt capessere. Itaq; quas nunc Resp. uocamus, prisci populares potestates appellabant. Veteres autem Resp. à paucis & à regibus gubernabantur, nec iniuria. Cum enim multi qui mediocres opes haberent, nõ essent propter hominum penuriam, pauci qui erant & numero, & ordinis descriptione, facilius aliorum imperium ferebant. Quamobrem quidem multa sunt Rerumpublicarum genera, & cur alia sint quàm quæ ferũtur (neq; enim una est modo populi potestas, neq; aliorum) præterea quæ eorum generum sunt dissimilitudines, & quid ita factum est, quiq; sit omnium optimus ciuitatis status, & quæ quibus conueniat diximus.

De

De quaq; autē Rep. & generatim & 14
separatim iterū disseramus, de ijsq́; quæ
deinceps uidenda sunt, unde æquū est,
ducamus exordium. Sunt quidē Resp.
omnes in treis distributæ partes, quarum cuique sapiens legum scriptor consulere debet: quæ si præclarè constitutæ sunt, Resp. bene erit constituta: quarum etiam dissimilitudines atque differentias, Reip. genera sequuntur. Earum trium partium una in cõsilio capiendo de Rep. cernitur: altera in magistratibus, id est, qui esse, quæqúe eorum auctoritas, & quo tandem modo creari mandariqúe debeant: tertia in iudicijs & iure consistit. Ei autem parti quæ ad deliberãdum ualet, belli ac pacis potestas permissa est, itemq́; societatis faciendæ & dirimendæ, & legum, mortis, exilij, proscriptionis atque rationum. Necesse est autem, aut ciuibus omnibus de ijs rebus omnibus, aut de omnibus nonnullis iudicia permitti: ut uni alicui magistratui, aut multis & diuersis de alijs atque alijs rebus, uel nonnullis eorum de omnibus, uel quibusdam de nonnullis

concessa sit iudicãdi potestas. Ac de rebus omnibus iudicium esse omnium, populare est. hanc enim æquabilitatem populus exquirit. Multis autem modis omnes qui multi sint iudicare possunt: primùm si unusquisq; uicissim, non uniuersi, ut in Teleclis Milesij Rep. atq; etiam in alijs Rebuspub. magistratus omnes unà de Repub. deliberant: magistratus autem uicissim omnes tribus partesq; minimę omnino adipiscũtur, quoad peruentum sit ad omnes. Conuenire autem solent tum deniq;, cum leges feruntur, & de Repub. agendum est, & relaturi sunt aliquid magistratus. Secundo modo, cum uniuersi iudicant, & solum conueniunt ad creandos magistratus, & leges ferendas, & cum de bello ac pace consultandum est, & rationes reposcendæ sunt: de cæteris autem magistratus consiliũ capiunt, ij quibus certa munera præscripta sunt, ad quos omnes uoce uel sortitione perueniunt. Alio modo, cum ciues ad creandos magistratus uel de repetundis conueniunt, cumque de bello & societate iungenda consilium

lium capiundum est; cætera autem magistratus administrant, qui uoce quicunque possunt, declarantur: cuiusmodi sunt ij omnes, quos periti gerunt necessariò. Quarto modo, cũ omnes ad res omnes iudicandas unum in locum conueniũt, & magistratuum de re ulla nullum iudicium est, sed solum præiudicia faciunt: quemadmodum extremus populi status nũc administratur, quem paucorum potestati, quæ ad seruile imperium spectat, & singulari imperio tyrannorũ proprio proportione respondere dicimus. Atque ij quidem modi ad popularem statum omnes pertinent. Cum autem quidam de rebus omnibus iudicant, paucorum est potestatis. Cuius etiam multa genera sunt. Nam cum ijs uoce declarãdis opum mediocriũ habetur ratio, ijque propter moderatas opes multi sunt, nec de ijs iudicant, quæ lex iubet, sed ea sequuntur, licetque ei qui opes nactus sit, adipisci: tum imperium est illud quidem paucorum, sed ciuile, propterea quòd adhibitus sit modus. Cum uerò non omniũ consilij capiendi potestas est, sed eorum

qui suffragijs declarati, lege imperant, id etiam ut prius, imperium paucorum est. Cum porrò ij quorũ est consilij capiundi deliberatio, se ipsi creant, liberiq́ loco patris adipiscuntur, in eorumq́ potestate leges sunt, is status paucorũ sit necesse est. At cum de nonnullis rebus quorundam est consilium, ut cum de bello & pace, ac de repetundis omnes consultant, de cæteris autem rebus ij qui summã habent potestatem, ijq́ uel uoce, uel sortitò creantur: tum optimorum potestas uel Resp. est. Si uerò ad consilium capiundũ de quibusdã rebus suffragio, de alijs sortitò ueniant: & sortitò uel omnino, uel ex ijs qui designati sint, aut publicè suffragijs uel sortitò creẽtur: eorum partim ad Remp. eam quæ est in potestate optimorum, partim ad ipsam Rempub. pertinent. Ac ea quidem pars quæ ad consultandum ualet, hoc modo distincta & ad Resp. accommodata est: eaq́ distinctione quodq́ Reip. genus administratur. Vtile est autem ei quæ maximè uidetur nunc in populi esse potestate (eam autem dico, in qua maior est populi quàm etiam

etiam legum poteſtas) ad melius aptiusque conſilium capiendum id efficere, quod in iudicijs fit, in ijs Rebuspublicis quæ paucorum dominatu tenentur. Mulctam enim ijs dicunt, quos ius uolunt dicere, ut iudicent: populares autem mercede ad id tenues alliciunt. Quod etiam in ſenatu, & in concionibus erit perutile. Nam ita deniq; omnes prudentius conſilium capient, ſi in commune conſilia conferant, populus cum nobilibus, & hi cum multitudine. Illud etiam utile eſt, eos qui conſultent, uoce creari, aut certè ſortitò ex partibus ciuitatis deligi. Atq; etiam perutile eſt, ſi popularium multo maior ſit quàm ciuiliũ numerus, aut non omnibus præmium proponi, ſed ijs qui numero patriciorũ proportione reſpondeant, aut ſortitò illos plures excludere. In ijs aũt Rebuspublicis quę à paucis reguntur, aut aliquos è plebe antè deligi utile eſt, aut magiſtratibus creatis cuiuſmodi ſunt in quibuſdã Reb. pub. quos conſules uocant, & nomophylacas, de ijs agere, quæ illi antè facienda decreuerint. Sic enim populus

&

& consilium capiet, & nihil in Rep. poterit euertere. Illud etiam proderit, aut eadem populum sciscere, aut nihil contrà quàm quæ referentur: & consilij dandi potestatem fieri omnibus, magistratibus autem censendi atq; statuendi. Plebi etiam contrà faciendum est, atq; fit in Rebus pub. ut summa eius in censendo non sit potestas, sed ad magistratus eius scita referenda. Nam præpostere fit in Rebus pub. in quib. paucorum in non censendo ualet, in censendo non ualet sententia, sed ad populum semper refertur. Ac ea quidem Reipub. pars quæ in consilio capiendo uersatur, hoc modo explicanda & distinguenda est.

15 Sequitur deinceps magistratuum descriptio. Sunt enim de hac Reipub. parte multę dissensiones, ut quot sint magistratus, quæq; eis permissa sint, quantumq; cuiq; magistratui temporis sit præstitutum. (Alij enim semestres faciunt, alij paucorum mensium, quidam annuos, nonnulli diuturniores) & perpetui necesse debeant, an diuturni, an neutrũ: sed sæpe ijdem, aut non idem bis, sed semel tan-

tantummodo. Præterea de magistratuū creatione, ex quibus deligi, & à quibus, & qua ratione debeāt, quæstio est. Nam adesse facultas debet, qua & quot modis hæc ipsa fieri queant, & qui magistratus, quibus Reb. pub. utiles sint, explicetur. Hoc autem nō est facile explicatu, quid magistratus nomine appellandum sit. Nam cum præfectis multis sit opus ciuili societati, certè nō omnes qui uoce aut sortitò creantur, magistratus habendi sunt. cuiusmodi sunt primum Sacerdotes, quos in alium numerum, quàm ciuilium magistratuum, debemus reponere: deinde Choragi, & Præcones. Suffragijs etiam Legati creantur. Curationes autem ciuiles, aut omnibus ciuibus ad aliquod officium præsunt, ut dux belli exercitui: aut parti, ut matronarum ornatus arbiter & censor, & puerorum magister & censor. Aliæ sunt domesticæ. plerunq; enim frumenti mensores creant. Quædam sunt seruiles, & ad quas, si opes suppetant, seruos adhibent. Atqui ij magistratus potissimū appellandi sunt, quibus de quibusdam rebus dicendæ sententiæ

tentiæ & iudicandi, atq; imperandi permissa est potestas: sed hoc postremũ maximè. Imperare enim uim magistratus magis indicat. Sed hæc neq; utilia sunt, (neq; enim lis terminũ adhuc habuit eorum, quorũ in nomine omnis uersatur cõtrouersia) neq; huius sunt loci & temporis. Qui aũt magistratus sint, & quot necessarij, si futura est ciuitas, quiq; necessarij, sed ad bene constitutam Remp. inutiles, maiorem quandam affert dubitationẽ, habita ratione cũ omnis Reip. tum uel maximè paruarũ ciuitatũ. Nam in magnis quidẽ potest, ac debet uni magistratui unum præscribi proponiq; munus. Nam & multi magistratus adipisci possunt, quoniã multi ciues sunt, ut alij intermittãtur, alij semel gerant magistratum: & melius quodq; officiũ atq; opus diligentia quæ unum aliquid molitur, q̃ quæ multa, absoluitur. In paruis autem ciuitatibus, necessariò multi magistratus paucis mandantur, quòd propter hominum penuriam difficile est multos esse in magistratu. Qui enim his succedent? Eosdem autem magistratus easdemq; leges

ges interdum paruæ Resp. magnæq́ postulant, nisi quòd illæ sæpe eosdem desiderant, quod his diuturno tempore usu uenit. Itaq; nihil prohibet multas simul curationes & potestates instituere: neq; enim aliæ alias impedient. Et pro hominum paucitate magistratus quasi lucernæ, faciendi erũt. Si ergo explicare possimus, quot omni Reip. necessarij sint magistratus, quotq́; non necessarij sint, cum esse debeant, multo certe facilius hæc cum tenuerimus quæ uni magistratui munera mandanda erũt, colligemus. Intelligendum etiam est, quorum magistratuum curæ multa officia pro loco cõmittenda sint, quæq́; ubiq; in unius magistratus potestate esse debeant. Veluti ornatus & ordo utrum in foro forensis, & alius in alio loco, an idem ubique, & utrum ex re, an ex hominibus ornatus, ducenda sit distinctio: ut una lex sit de ornatu, an alia de puerorum, alia de mulierum ornatu. Et in Rebusp. an pro cuiusque genere etiam magistratuum genus, nec ne distinguatur, ueluti, in populi paucorum optimorumq́; potesta-

potestatibus,& in unius dominatu, sint né ijdem magistratus qui summam habeant potestatem, non ex paribus hominibus, neque similibus intelligendi, an in alijs alij: ut in ea Rep. quæ est in potestate optimorum, ex ijs qui instituti sunt,& docti: in ijs quæ à paucis gubernantur, ex locupletibus:& in populari statu, ex liberis: an quidam sunt, quorum distinctio magistratuum sequitur distinctionem? Est ubi ijdem conueniunt, est ubi differũt. Quodam enim in loco longum tempus, alibi exiguum præscriptum esse magistratibus eisdem conuenit. Quinetiam quidam priuati sunt & proprij: ut eorum qui consules dicuntur, qui magistratus non est aptus populari potestati, senatus autem popularis est. Nam quiddam debet esse eiusmodi, cuius officium sit populo consulere, ut ne à suis rebus negotijsque auocetur: cui muneri si pauci præsint, ad paucorum imperium pertinebit. Cõsules autem cum pauci sint necessario, fit ut paucorum attingãt potestatem. At ubi hi duo magistratus sunt, cõsules senatoribus præficiunt. Nam & senator

nator

nator popularis est, et consul paucorum potestatis. Senatus autẽ auctoritas in ijs popularibus imperijs dissoluitur, in quibus populus ipse ueniens in senatũ, omnia decernit, quod tum usuuenire solet, cum ijs qui in concionem cõuocantur, quæstus præmiumúe ostenditur. Sæpe enim in senatũ coguntur, quòd nihil agant, et omnia ipsi iudicent. puerorũ aũt mulierũq; cẽsor, et si quis alius magistratus tali diligentię pręficiatur, eius Reip. proprius est, qui est in potestate optimorũ, nõ eius quę à populo geritur (quo enim pacto prohibere poterũt, ne inopũ uxores abeant?) neq; eius quæ à paucis, propterea quòd eorum qui pauci præsunt, uxores in luxu uiuunt. Sed de his hactenus. De magistratuũ aũt creatione dicere aggrediamur iam inde ab initio. Tres autẽ sunt dissimilitudinũ termini, quibus compositis & coniunctis, omnia genera necessariò sumentur. Eorum trium terminorum unus est, qui sint qui magistratus creent: alter, ex quo hominum genere creentur: tertius, quemadmodum creentur. Vniuscuiusq; autem

horum triũ tres ſunt diſtinctiones; Aut enim omnes ciues creat, & aliqui: & uel ex omnibus ciuibus, uel ex certis quibuſdã magiſtratus creant, ut uel cenſus, uel generis, uel uirtutis, uel alicuius eius generis, ut Megaris fœderatorum atque ſociorum ratio habeatur in mandandis magiſtratibus. Idq́ fieri poteſt uel ſuffragio, uel ſorte, ut hæc etiam coniungantur, aliosq́ magiſtratus aliqui mandent, alios omnes ciues, & in quibuſdã mandandis omnium, in nonnullis aliquorũ ratio habeatur: aliíque uoce, alij ſortitò mandentur. Vniuſcuiuſque autem horum quatuor erũt genera diſtinctionis. Nam aut omnes ex omnibus magiſtratus uoce creant, aut omnes ex omnibus ſortitò: & ſi ex omnibus, uel ex quibuſdam partibus, ueluti ex tribubus, uel ex populis, uel ex curijs, quoad uentum ſit ad omnes qui ad gerendas res apti erũt, uel ſemper ex omnibus: & eorum partim hoc modo, partim illo. Rurſus ſi qui creent, uel ex omnibus ſuffragio, ac uoce, uel ſortitò ex omnibus ciuibus, aut ex certo numero ſuffragijs, aut ſortitò ex

titò ex quibuſdam, uel eorũ partim hoc modo, partim illo: id eſt alios ex omnibus ſuffragio creant, alios ſortitionis. Ita duodecim conficiuntur rationes, præter duas coniugationes. Harum autem duæ creandi rationes populares ſunt, cũ omnes ciues ex omnibus ſuffragio, uel ſortitione deligũt magiſtratus: aut utroque modo alios ſorte, alios uoce ac ſuffragio creant: cum autem non omnes illi quidem unà deligunt, ſed ex omnibus, aut ex aliquibus ſorte uel uoce, uel utroq; modo, uel aliquos ex omnibus, alios ex aliquibus utroque modo (cum autẽ utroque modo dico, alios dico ſorte, alios ſuffragio) tum ea creandi ratio eius propria eſt, quæ Reſpub. dicitur. Cumq; aliqui ex omnibus alios magiſtratus uoce, ſortitò alios creãt, uel utroque modo, nonnullos ſortitò, quoſdam ſuffragio, id ad paucorum poteſtatem pertinet. Magis autem ad paucorum poteſtatem pertinet, cum utroque modo deligunt. Cum autem alij ex omnibus, alij ex quibuſdam, tum id propriè dicitur ad eam Rempublicã pertinere,

quæ eſt in poteſtate optimorum. quod eodem modo iudicandum eſt, cum aliqui uoce, alij ſorte mandantur. At cum aliqui ciues ex certis quibuſdam magiſtratus creant, paucorum eſt poteſtatis: et cum aliqui ex aliquibus deligunt, nec fit eodem modo, id eſt aut ſortitò aut uoce omnes: & cum aliqui ex quibuſdam utroque modo, id eſt alios magiſtratus ſortitione, alios ſuffragio creant. Cum uerò aliqui ciues ex omnibus, & cum omnes ciues ex certis quibuſdam ſuffragio creãt magiſtratus, eius eſt Reip. quæ ab optimis gubernatur. Ac rationes quidem tot ſunt mandandorum magiſtratuũ, eæq; hac formula pro Rerump. ratione diſtinctæ ſunt. Ex quibus perſpici licet, qui magiſtratus quibus expediãt, aut quemadmodum creari magiſtratus debeãt unà cum auctoritate, quiq; ſint. Auctoritatẽ aũt magiſtratus dico, ut poteſtatem uectigalium, & præſidij ſtationisq; poteſtatem. Aliud enim eſt genus auctoritatis rei militaris, aliud præfecturæ pactorum forenſium.

16 Reliquũ eſt, ut de ea parte Reip. quæ in iu-

in iudicijs uersatur differamus. Iudiciorum etiam eadem ratione modi nobis sumendi sunt. Eorum autem in tribus finibus, & quasi terminis posita distinctio est: ex quibus hominibus, de quibus rebus, & quemadmodum. Ex quibus, utrum ex omnibus iudices, an ex aliquibus legantur. De quibus, ut quot sint iudiciorum genera: quemadmodũ, ut sortitó ne, an suffragijs legantur. Ac primum quidem iudiciorum formulæ explicandæ sunt. Sunt autẽ octo. Vna, in qua rationes referũtur. Altera, si quis Reip. iniuriam inferat. Tertium genus est, in quo de ijs agitur quæ ad Rempu. pertinẽt. Quartum, in quo magistratus ac priuati de mulctis disceptant. Quintum, in quo res inter priuatos cõtractæ, & res graues & magnæ disceptantur, ac præterea causæ cædis, & peregrinorum res. Causarum autem cædis genera, siue apud eosdem iudices, siue apud alios agantur, sunt quæ consultò peccantur, & quæ per imprudentiã, quæq; facta esse constat, & de iure cõtrouersia est. Quartum genus est, in quo ea agũtur quę reis

cædis in reditu ab exilio, obijciuntur. Cuiusmodi decuria etiã Athenis ἐν φρεάτει dicitur. Hæc autem rarò usuueniunt, etiã in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem peregrinorũ unũ genus est, cúm peregrini cum peregrinis disceptant: alterũ, cum peregrini cum ciuibus. præterea cũ causæ de rebus leuibus cõtractis, ut quæ unius drachmæ aut quinq; drachmarũ sint, & paulo maioris precij. Nam & de his iudicia fieri debent, nec in magnum iudicũ numerũ incidunt. Sed de causis cædis, ac peregrinorũ, satis multa diximus. De ciuilibus aũt iudicijs dicendum est, quæ nisi præclarè fiant, & ciuibus inter ipsos controuersiæ existere solent, et Rerumpub. mutationes. Necesse est autẽ uel omnes iudices de omnibus causis quæ distinctæ sunt, & explicatæ, suffragijs uel sortitione, uel omnes de causis omnibus partim sortitione, partim uoce; aut de nonnullis eisdẽ causis alios sortitione, alios uoce iudicare. Atq; hi quidẽ quatuor modi sunt. Totidem sunt etiam alij qui ad partem hominum referuntur. Rursus enim ex aliquibus iu-

dices

dices lecti de omnibus causis uoce iudicant, aut ex quibusdam lecti sortitò, aut earũ partim sortitione, partim uoce, aut quædam iudicia de ijsdem rebus fiunt à iudicibus, quorum partim sortitò, partim uoce ac suffragijs legũtur. Iidem qui dẽ modi sunt, quemadmodum dictũ est, hi, qui superiores. Præterea aũt ijdẽ erũt etiã si copulẽtur, ut alij ex omnibus, alij ex utrisq;, ueluti si eiusdẽ decuriæ alij iudices ex omnibus ciuibus, alij ex quibusdã legantur, idq; uel sortitò, uel uoce, uel utroq; modo. Omnes quidem modos in quos iudicia tribui possunt, exposui. quorũ primi populares sunt, ij omnes in quibus ex omnibus legi iudices dictum est, ac de causis omnibus iudicare. Alteri paucorum potestati accõmodati sunt ij, in quibus ex aliquo hominum genere dixi iudices legi solere ad res omnes iudicandas. Tertij autem generis rationes ad eam Rempub. aptæ sunt, quæ est in potestate optimorum, eædemq; ad eam quæ uocatur Resp. pertinẽt: quando partim ex aliquo hominum genere, partim ex omnibus ciuibus iudices leguntur.

ARISTOTELIS DE REPVB.

Liber V.

DE cæteris quidem ferè omnibus, de quibus inſtituimus dicere, diſputatum eſt. Deinceps uidendũ eſt, quę quótque ſint cauſæ mutationis, interitusq; Rerumpub. quæq; in quas potiſſimum mutentur, pręter ea quibus quęq; rebus & publicè & priuatim conſeruentur. Hinc autem primum capiundum exordium eſt. Multæ Reſpub. extiterunt, inter quas omnes de iure, et de ea quę proportione eſt, æquabilitate conſtat: et ab ijs tamen aberrant, quemadmodum ſuprà diximus. Popularis enim ſtatus ciuitatis ex eo natus eſt, quòd ij qui quauis re pares erant, omnino ſe pares & æquales putarent. Paucorum autem poteſtas ex eo, quòd omnino ſe impares inæquálesq; exiſtimarent, qui aliqua ex partę erant impares. Nam qui inæquales opes nacti ſunt, ij ſe prorſus inæquales eſſe exiſtimant. Deinde alij quaſi pares ſint, in rerum omniũ ſocietatem uenire uolunt, alij quod inæquales ſint, maiores

opes

opes habere cupiunt. Quod enim maius est, id inæquale est. Iuris ergo Rebus publicis omnibus aliqua cõmunio est, sed à uero perfectoq; distant plurimum. Ob eamq; causam quando non pro sua quisq; opinione utriq; in Repub. obtinent, tum seditiones inter eos discordięque nascuntur. Optimo autem iure ex omnibus seditiosi essent, sed id minime faciunt, ij qui uirtute præstant. Consentaneum est enim maximè, horum omnino causam esse imparem. Sunt autem nonnulli, qui cum genere excellãt, non se dignos qui æqua obtineant, existiment, propter eam quam dixi inæqualitatem. Nobiles enim ij demum uidentur esse, in quibus maiorum uirtus inest, ac copiæ. Initia ergo hæc & quasi fontes sunt seditionum, unde seditionibus agitantur. Itaq; mutationes oriuntur, nec iniuria: interdum ut ex ea Repub. quæ constituta est, in aliam mutetur status ciuitatis, ueluti ex populari statu in paucorum potestatem, uel in popularem statum ex paucorum potestate, & ex his in eam quæ Respublica dicitur, & in eam

quæ eſt in optimorum poteſtate, aut ex his in illas: interdum nolunt eam qua utuntur mutari, ſed eandem cupiunt, per ſe autem hanc uel illam expetunt: ueluti paucorum poteſtatem, uel unius dominatum. Præterea augere uel remittere eam formam qua utuntur, uolunt, ut cum pauci parent, magis eſſe in paucorum imperio uolunt, aut minus: uel ſtantem populi poteſtatem mutare uolunt in eam quæ magis minúsue popularis habeatur. Itemq́ue in aliјs Reipub. generibus mutationem requirunt, ut uel augeatur, uel remittatur ſtatus ciuitatis. & præterea ut pars aliqua Reipub. mutetur: ueluti ſi quis magiſtratus conſtituatur, aut tollatur. Quemadmodum Lacedæmone fama eſt Lyſandrum dediſſe operam, ut regiam poteſtatem diſſolueret: & Pauſaniam regem, Ephoratum. Epidamni etiam aliqua ex parte mutata eſt forma Reip. Nam in tribunorum, id eſt tribuum præfectorum locum Senatus ſucceſſit. In Heliæam uerò magiſtratus ij etiam qui Rempub. gerunt, ire coguntur, tum cum ſuffragiјs magi-

ſtratus

ſtratus aliquis creatur. Atq; etiam amplissimus magiſtratus unus, qui Archon dicitur, in hac Athenienſium Repub. ſpeciem gerit eius Reip. quæ paucorum dominatu tenetur. Inter omnes enim ex diſpari conditione ſeditio naſcitur, non tamen eadem eſt imparium ratio. Regia enim poteſtas perpetua, æquabilitate uacat, ſi pares ei ſubiecti ſint: cum præſertim æquabilitatis cupiditate ſeditionibus omnia impleant. Eſt autem duplex æqualitas. Alia enim ex numero intelligitur, alia ex dignitate. Dico autem ex numero intelligi, id quod multitudine aut magnitudine eadem eſt, aut pari. Ex dignitate autem, id cuius eadem, uel par ratio eſt. ueluti pari numero quatuor duo ſuperāt, & hæc unū. Nam duo pars eſt æqualis quatuor, & unum duorum: quippe cum utrūq; pars ſit media. Cum autem conſtat inter homines omnino quid eſſe ius: de eo quod eſt pro dignitate, quemadmodum ſuprà dictum eſt, diſſident alij. quòd ſi qua in re par eorum cauſa eſt, ſe pares omnino eſſe arbitrantur. alij quòd ſi quadam ex parte ſint

ſint inæquales, omnibus quæ inæqualia ſunt ſe dignos exiſtimãt. Itaq; duæ Reſpub. exiſtunt maximè, populi & paucorum poteſtas. Nobilitas enim & uirtus in paucis cernitur, hæc autẽ in pluribus. Nam & nobiles, boniq; uiri nuſquã centum reperiuntur, & locupletum ubiq; magnus numerus eſt. At omnino & ex omni parte ius perfectum ex alterutra ęquabilitate ſtatuere in uitio eſt. Id quod res ipſa indicat. Reſp. enim eius generis nulla firma eſt, nulla ſtabilis. fieri enim nõ poteſt, quin ſi principium initiumq; rei male inſtitutum ſit, ex eo tandem aliquando mali aliquid eueniat. Quocirca partim ea quę ex numero, partim ea quę ex dignitate ducitur, utendum eſt æqualitate. Attamen tutior eſt, minusq; ſeditionibus patet, populi quàm paucorum poteſtas: quod in ijs Rebus publicis quę à paucis gubernantur, ſeditionum genera duo exiſtunt, & paucis inter ipſos, & inter ipſos ac populum: in populi autem poteſtatib. inter eos ſolũ qui pauci præeſſe uolunt. Nam populo inter ipſum, id quod dignum eſt commemoratione, ſe-

ditiones

ditiones esse non solent. Præterea Resp. ea quæ ex ijs constat qui mediocres opes nacti sunt, propius ad popularem statũ, quàm ad paucorum accedit: quæ quidem Respub. omnium eius generis tutissima est.

Quoniam autem quæ sint seditionũ & mutationum in Rebuspub. causę consideramus, de toto genere causarum & initiorum primum dicendum est. Sunt 2
autem tres numero, quæ planè primũ exponendæ sunt. Intelligendum est enim quibus animis affecti, & qua de causa seditiones excitent, quæq; initia ciuilium discordiarum motuumq; soleant existere. Ac cõstitutionis quidem animi, quo affecti ad mutationẽ procliues sunt, causa omnino ea maximè statuenda est, de qua iam diximus. Alij enim æqualitatis appetentes, in seditione sunt, si conditionem suam deteriorem existiment, cũ eadem sit & par ipsorum causa, & eorum qui maiora occupant: alij autem inæqualitatis & præstantiæ studio trahuntur, si cum sint superiores, non meliorem, sed parem aut deteriorẽ conditionem suam putent.

putent. Hæc autẽ & iuste possunt & iniuste appeti. Cum enim inferiores sunt, tum ut pares sint, seditiones cõmouent: & cum pares sunt, ut sint superiores. Ac quo quidem modo affecti homines, seditionem in Rempu. inuehunt, diximus. Causæ autem quæ ut seditiosi sint faciũt, sunt quæstus & honos, hisq́ꝫ contraria. Nam cũ ignominiam fugiũt, & damnũ, aut causa sua, aut amicorũ, seditionibus Remp. perturbant. Causæ autem & initia motuũ, quibus eo, quem dixi, modo affecti sunt, eas ob res quas exposui, septem sunt numero, interdum etiam plures: quarum duæ sunt eædem quæ superiores, sed non eadem ratione. Nam quæstus honorisq́ꝫ causa inter se inimicitias exercent, non ut sibi ipsi adipiscantur, quemadmodũ suprà dictũ est, sed quòd alios uident iure, alios iniuria hæc supra modum amplificare. Præterea eò impellit eos luxus, metus, principatus, cõtemptus, ex proportione nata amplificatio, itemq́ꝫ alia ratione contentio, contemptio, paruitas, dissimilitudo.

3 Quorum libido & quæstus quã uim habeant,

habeant, quotq; causas, facile perspici licet. Cum enim insolentiæ & libidini dedunt se magistratus, ac suprà modum res suas augent, tum & se mutuis seditionibus exagitant, & Resp. quæ hanc licentiam dederunt. Amplificatio autem rerum interdum ex priuatis rebus, interdum ex publicis communibusq; nascitur. perspicuum est etiam & quid honos possit, & quemadmodum causa sit seditionis. Nam cum iacent ipsi ac improbantur, cæteros autem cernunt in honore esse & precio, seditionibus implent omnia. Quæ quidem iniuria fiunt, cum contra dignitatem aut in honore sunt aliqui, aut afficiuntur ignominia. iure autem, cum pro dignitate: præstantia autem eos in seditionem impellit, cum unus aliquis plus potest, aut multi ciuitatis concessu, adiuncta etiam Reipublicæ autoritate. Solet enim ex his talibus unius dominatus & seruile imperium existere. Itaq; nonnullis in locis hos tales in exilium ad tempus soliti sunt mittere, ut Argis & Athenis. Atqui prestat initio cauere, ut ne qui aliqua

re tantum excellant, quàm eis quos cre-scere siueris, pòst remedium adhibere. Metu autem ad seditiones inducendas aggrediuntur, & ij qui iniuriam fecerũt ne dent pœnas, & quibus inferenda iniuria est, ut iniuriam propulsent prius, quàm ipsi aliquo afficiantur incommodo. Quemadmodum Rhodi clarissimo quisq; loco natus in plebem coniurauit, propterea quòd in iudicium adducerentur. Contemptu autem & seditiones inuehunt in ciuitatem, & impetus faciunt, ut in ijs Rebuspub. quæ sunt in potestate paucorum, cum maior pars est eorum qui Rempub. non gerunt. Se enim superiores esse existimant: & in populari genere locupletes, contempta & neglecta perturbatione & licentia ciuitatis. Vt Thebis post pugnam quæ apud Oenophytos gesta est, cum Respub. malè gereretur, populi potestas interijt. & Megarensium, cum seditionibus perturbata & nimia licentia diffluens ciuitas, uicta & prostrata fuisset: & Syracusis ante Gelonis tyrannidem, & Rhodi populus cõcidit ante defectionem. Nascũtur etiam

ex

ex incremento, quod à proportione ductum est, Rerumpublicarum mutationes. Vt enim corpus ex partibus cōstat, idq́ proportione debet crescere, ut apta compositio membrorū maneat: sin minus, interit, cum pes trium est cubitorū & reliquum corpus duorū palmorum, interdúmque etiam in aliam animantis formam mutatur, nisi non solum magnitudo eius, uerum etiam qualitas proportione augeatur: sic ciuitas ex partibus cōstat, quarū aliqua cum augetur, latet. uelut inopum multitudo in ijs Respub. quæ à populo reguntur, & in ijs quæ Resp. nominātur. Quod interdū casu, forte, temere contingit, uelut Tarenti uictis & interfectis multis, qui summo loco nati erant, à Iapygibus paulo post pugnam Medicā, ex eo statu ciuitatis qui Respublica dicitur, popularis extitit. Et Argiui, cū cęsi essent milites septimo die à Cleomene Lacedæmonio, quosdam accolas coacti sunt accipere in ciuitatem. Et Athenis cum terra male res gereretur, nobiles inferiores fuerūt, quod bello Lacedæmonio delectu habito mi-

litiæ nomen darent. Quod etiã in populi potestate cõtingit, quanquàm rarius. Cum enim maior est pars locupletũ, aut res & opes augentur, tum ad paucos dominatusqúe Respu. transfertur. Mutantur etiam formæ Rerumpub. sine seditione, propter contentiones: ut in urbe Heræa, in qua eos quos uoce declarabant, sortitò deligere cœperunt, quòd eos qui contenderent inter se de honore, suffragijs creassent. Contemptione etiam ducti, rebus nouis student, cum ad magistratus quorũ summa potestas est, peruenire sinunt eos quibus chara Respublica non est. Quemadmodum Orei euersa est paucorũ potestas, cum magistratus fuisset Heracleodorus qui ex paucorum potestate eam quæ Resp. dicitur, & popularem statum fecit. Præterea nascũtur etiam seditiones parua de causa. paruam autem causam dico, propterea quòd plerunque latet magna institutorum mutatio, cum res parua contemnitur. Vt Ambraciæ parua res erat census, sed tandem nullo censu magistratus descripti sunt: quòd paulum aut nihil interest,

tereſt, inter nihil & parum. Ad ſeditionem etiam ſpectat quicquid non eſt unius gentis, dum unum idemq́ꝫ ſentiat. Vt enim non ex quauis multitudine, ſic nec in quouis tempore coaleſcit ciuitas. Itaque omnes qui adhuc conuenas, aut colonos in ciuitatem acceperunt, ferè ſeditionibus patuerunt: ut Sybari ciuitate Acheos Trœzenij donauerunt, deinde cum Achæi numero uincerent, Trœzenios expulerunt, ex quo cladem Sybaritæ acceperunt: quod etiã in Thurijs Sybaritæ contra eos fecerunt, qui illos receperant. Illos enim qui maiores opes habere uellent, quaſi illorum ager eſſet, eiecerunt. Et Byſantij cum impetum in eos aſcititij facere cogitarent, in ipſo facinore eos prælio expulerunt. Et Antiſſæi cum Chiorum exules recepiſſent, prælio expulſi ſunt. Zanclæi autem etiam eiecti ſunt, receptis Samijs: & Apolloniatæ ij qui Pontum Euxinum accolunt, cum aſcititios accepiſſent, ſeditionibus exagitati ſunt: & Syracuſani, exactis tyrannis, cum peregrinos & conductos mercede ciues feciſſent, in

magnas seditiones inciderũt, bellumq́ cõmiserunt. Amphipolitæ etiam cum Chalcidensium colonos accepissent, maxima ex parte ab eis eiecti sunt. Multi autẽ sunt, qui in eas Respub. quæ sunt in paucorum potestate, seditiones inuehunt, tanquam illata eis sit iniuria, quòd cum sint pares, ut suprà dixi, non paria obtinent: in eas autem quæ à populo reguntur nobiles, quòd cum dispar eorũ sit causa, tamen par eorũ conditio est. In seditione autem sunt interdum ciuitates etiam propter locos, cum nõ est aptus ager uni ciuitati, ut Clazomenis inter eos qui Chytram incolunt: & eos qui insulam, nata est seditio, & inter Colophonios & Notienses. Et Athenis non eodẽ loco sunt, sed populares sunt potius ij qui Piræum, quàm ij qui urbem incolunt. Vt enim in bellis riuorũ etiam exiguorũ traiectio phalangas etiã dissipat, sic omnis dissimilitudo dissidium facere uidetur. Ac maximũ quidem certè dissidium est uirtutis & uitij, deinde diuitiarum ac paupertatis, itemq́ aliud alio maius, quorum unum est id quod dixi.

Nascun

Nascuntur autem seditiones non leui 4
de re, sed ex re leui. in seditione aũt sunt
homines magnis grauibusq́ de rebus.
Atq; etiam paruæ tum uel maximas uires habent, cum inter eos quorum summa potestas est oriuntur. Id quod apud Syracusanos quondã cõtigit, apud quos mutata est forma Reip. duorum iuuenũ qui erant in magistratu seditione, cui initium fœdus amor dederat. Cum enim alter abesset, quidã ex eius necessarijs eum quem ille perditè amabat, sibi adiunxit. Ille autem huic insensus, eius mulieri ut ad se ueniret persuasit: hinc eis solicitatis qui Remp. gerebant, seditiones induxerunt in ciuitatem. Quocirca hæc cauenda sunt ijs qui parent, odiaq́ ac dissidia principum & potentium dissoluenda sunt. Cum enim à principio error nascatur, principiumq́ dicatur dimidiũ esse totius, certè leue peccatũ in quod quisq; initio impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninoq́ue nobilium seditiones in totam etiam ciuitatem malum infundunt. Quod in Hestiæa accidit, cum mutato populari statu duo fra-

tres de paternis bonis diſceptarent. Alter enim qui minus ualebat opibus, quòd alter non proferret opes, neq; theſaurum quē pater inueniſſet, populum: alter autem qui magnas opes haberet, locupletes ſibi adiunxit. Delphis etiã cum de affinitate nata eſſet controuerſia, omnium diſſidiorum cauſa fuit, quæ conſecuta ſunt. Cum enim aruſpex malum aliquod portenderet, & ſponſus ueniſſet ad ſponſam, non accepta ea abijt. At propinqui ſe contumelijs affectos et deriſos putantes, immolantem de ſacris pecunijs expulerunt: deinde, ut ſacrilegum interemerunt. Atque etiam Mytilenis, cum ſeditio ex puellis pupillis nata eſſet, initium fuit magnorum malorum, & belli quod cum Athenienſibus geſtum eſt, in quo Paches eorum urbem cepit. Cum enim Timophanes uir prædiues & copioſus duas filias reliquiſſet, eaſq; petiuiſſet filijs ſuis Doxander, nec impetraſſet, ſeditioni locum & initium dedit: Athenienſeſq; concitauit, cum eſſet ei cum ciuitate uetus hoſpitium. Apud Phocenſes etiam cum ortum eſſet,

ſet, de muliere orba & magna hæreditate aucta diſſidium, inter Mnaſeam Mneſonis, & Eutycratem Onomachi patrem, diſſidium hoc cauſa ſacri belli extitit. Mutata eſt etiam Reſpublica Epidamni ob rem uxoriã. Nam cum quidam filiã deſpondiſſet, ut ei mulctam dixit pater ſponſi, cum magiſtratuum, quorum ſumma eſt poteſtas, alter fuiſſet, eos qui extra Rempublicam erãt, quaſi uiolatus adhibuit. Transfertur etiam ſtatus ciuitatis ad paucos, ad plebẽ, & in eam formam ciuitatis recidit, quæ Reſpublica dicitur, cum aliquis magiſtratus aut pars aliqua ciuitatis eſt in honore ac precio: ut in Areopago Senatus, cum ex bello Medico magnam gloriam reportaſſet, Rempublicam quę à populo regebatur, auxit. Et rurſus multitudo nautarum, cum uictoriã ad Salaminam peperiſſet, & propter hunc principatum, & quòd mari polleret, populi poteſtatem firmiorem reddidit. Et Argis clari homines cum gloriam in pugna quæ Mantineæ geſta eſt cum Lacedæmonijs, adepti eſſent, popularem ſtatũ conati ſunt

euertere. Syracusis etiam populus uictoriæ belli quod contra Athenienses commissum est, auctor, ex ea forma ciuitatis quæ Resp. dicitur, in eam quæ est in populi potestate mutatus est. Et Chalcide populus sublato Phoxo tyranno cū claris hominibus, statim Remp. tenuit. Eodēq; modo Ambraciæ populus, eiecto unà cum ijs qui in Remp. impetū faciebant Periandro tyrāno, in suā ditionem Remp. redegit. Omninoq; hoc intelligendū est, eos qui potentiæ et auctoritatis auctores fuerunt, et priuatos et magistratus, et tribus, & uno nomine partem et quamuis multitudinem, seditionibus omnia implere. Aut enim ij qui horum gloriæ inuidēt, seditionis auctores sunt: aut isti propter præstantiā pares esse nolunt. Atq; etiam Reip. forma mutatur, cum partes ciuitatis quæ uidentur contrariæ, inter se adæquantur. Cuiusmodi sunt locupletes & tenues: mediocritas parum, aut nihil omnino. Si enim multum excellit pars quælibet, quod reliquum est, cum eo quod perspicuè præstantius est, nō uult in discrimen se offer

re.

re. Itaq; præstanti uirtute uiri, haud seditiosi sunt, quòd pauci sunt collati cum multis. Ac omnino quidem in omnibus Reb. publicis & seditionum & mutationum initia eiusmodi sunt. Euertũt autem Resp. alias ui, alias dolo & fraude. Vi, uel iam inde ab initio, uel pòst, necessitate imposita. Etenim fraus duplex est. Interdum enim cùm fraude egerunt, primum aliorum summa uolun tate Rempublicã mutant: deinde ijs inuitis, ui Remp. obtinent. Vt cum quadringenti tyranni essent, populũ in fraudem egerunt, cum dicerent regem pecuniam ad bellum quod cum Lacedæmonijs gerendum erat, esse præbiturum. Ita mendacio & fraude Remp. tenuerũt. Interdũ aũt cum initio persuaserunt, etiam postea eis uoluntate sua adductis, imperant. Atq; omnino quidem ex his causis Rerump. mutationes oriuntur.

Singillatim autem facta uniuscuiusq; 5
generis Rerump. partitione, ex eis effecta cognoscenda erũt. Ac popularis quidem status unus ex omnibus mutatur maximè, propter nonnullorum qui au-

ram popularem aucupantur, effrenatam licentiam. Nam & priuatim calumniando, eos qui opes habent inter se coniungunt, (compellit enim in unum, cõmuneq; periculũ, etiam inimicissimos) & publicè multitudinẽ concitando. quod in multis iam factũ uidere licet. Nam & in Co insula populi potestas, cum mali populares essent, concidit, nobilium coniuratione: & Rhodi. Nam cum populares stipendium cogerent, uetarentq; mercedem præfectis triremiũ dari: illi iudiciorum metu coacti, cõiuratione populi potestatem funditus sustulerunt. Euersa est etiã popularis potestas Heracleæ, ut primũ colonia deducta est, idq; tribunorũ plebis iniquitate. Nam cum ab eis uiolati patricij eiectiq; essent, illi deinde conferti, cum ab exilio redijssent, populi potestatem dissoluerunt. Eodemq; modo Megarensium status popularis corruit. Nam tribuni plebis ut pecunias publicare possent, multos patricios in exilium miserunt, quoad magnus esset numerus exulum. At illi reuertentes, prælio uicerunt populum, Remq; publicam ad pau

cos

cos transtulerunt. Quod idem etiam Cumis accidit, stante populi potestate, quã Thrasymachus sustulit. Eodemq́; ferè modo cernere licet cæteris Rebusp. mutationes incidisse. Nam aliàs, ut iniurijs faciendis ineant gratiã à plebe, patricios cõcitant, ad studiumq́; rerum nouarum impellunt uel bonorũ diuisione, aut fructuũ ad munera publica sustinẽda translatione. Aliàs criminationibus idem faciunt, ut diuitũ bona publicare possint, & proscribere. Olim autem cum esset idẽ tribunus plebis & imperator, Resp. in tyrãnos incidebat. Nam maxima ferè ex parte ueteres tyranni ex tribunis plebis extiterunt. Cur aũt tum essent, nunc non sint, in causa est quod tum ex imperatoribus erant tribuni plebis: nondũ enim ualebant dicendo. His uerò temporibus quibus ars Rhetorica floret, qui aliquid dicendo possunt, plebis illi quidẽ patroni sunt: imperitia autem rerũ bellicarum nouis rebus non student, nisi forte paulum aliquid tale extitit. In tyrannorum etiam ditionem magis Respub. olim redigebatur, quàm nũc, quod

magnos

magnos magiſtratus quidam tum adipiſcebantur, ut Mileti Prytaniam. Multa enim magna erant, in Prytanis poteſtate: præterea quòd paruæ tum erant urbes, & populus in agris uiuebat, & in opere erat, præfecti plebis tum deniq; tyrannidem affectauerũt, cum idonei bello eſſe cœperũt, quod populi gratia freti omnes perfecerunt. Ea autem perſuaſio locupletum odio nata eſt. Vt Athenis Piſiſtratus, cum inimicitias cum Pediacis exercuiſſet, & Theagenes Megaris cæſo locupletum pecore, quod ad flumẽ in paſtu ceperat. Dionyſius etiam cum Daphnæum locupletesq; accuſaret, ad ſe unum ut dignum Remp. tranſtulit, cum propter inimicitias ſe eſſe popularẽ probaſſet. Mutantur etiam Reſp. ex auita & uera populi poteſtate, in eam quæ his paucis annis inuenta eſt. Vbi enim ſuffragijs magiſtratus creantur, neq; cenſus ratio habetur, & plebs eos mandat, ibi tribuni plebis imperij cupiditate, eò loci rem deducunt, ut populus plus etiam q̃ leges poſſit. Vt autem id ne fiat, aut fiat rarius, tribus eos creare debet, non uni-
uerſa

uersa multitudo. Ac ex his quidem caussis popularis status existũt mutationes.

Ea autem Resp. quæ est in potestate 6
paucorum, duobus potissimum modis perspicuè mutatur: uno, si plebi ab illis inferatur iniuria. Cũ enim quilibet idoneus est huius rei auctor, tum uel maxime quando ita accidit, ut princeps ex ipsa paucorum potestate nascatur. Quod Naxi Ligdami usuuenit, qui postea Naxijs tyrannus imperauit. Habet etiam initium seditionis, quod ab alijs proficiscitur, distinctiones. Nam interitus Reipub. interdum autores sunt ipsi locupletes, sed tum cum magistratum nullũ gerunt, & pauci admodum honores adipiscuntur. Quod Massiliæ, Istri, Heracleę, alijsq; urbibus cõtigit, in quibus fratres maiores natu primum, deinde rursus minores, quibus ad honores aditus non patebat, finem non fecerunt seditionum, quoad Reipublicæ statum commutauerint. Neq; enim aliquibus locis simul pater & filius magistratum adipiscuntur, alicubi maior natu & minores. Atq; hic quidem paucorum potestas ad ciuilem societa-

ſocietatem propius accedit. Iſtri autẽ ad plebem peruenit. Heracleæ uerò à paucioribus ad ſexcentos. Commutata eſt etiam Cnidi popularis poteſtas, mutua patritiorũ ſeditione, quòd pauci magiſtratus adipiſcerentur: & quòd quemadmodum dixi, ſi pater adipiſcatur, filio aditus nõ patet: nec ſi plures liberi ſint, niſi maximo natu. plebs enim cũ illi in ſeditione eſſent, delecto ſibi præfecto ex patricijs, facto impetu uicit. Infirmum enim eſt quicquid eſt in ſeditione. Atq; etiã Erythris cũ reginarũ ſtaret poteſtas, quãq; Remp. præclarè adminiſtrabant, tamen moleſte ferens populus ſe paucis parêre, Reip. formam ſtatumq; mutauit. Euertuntur etiam per ſe ipſæ paucorum poteſtates, popularium contentionibus. Cõciliandæ aũt plebis ratio eſt duplex: una, quæ in ipſis paucis conſiſtit. Sunt enim qui plebis auram aucupentur, etiã ſi pauci ſint. Vt Athenis cum triginta tyranni imperarent, Charicles triginta collegarũ qui plebi aſſentarentur, opes confirmauit: & cum quadringenti imperarent, Phrynichus. Quod eodẽ modo iudicandum

dum est, cum ij qui in paucorum potestate Remp. administrant, plebis assentatores sunt: quemadmodum Larissæ ciuiũ custodes quos uocãt, quòd ipsi suffragijs plebis creantur, eam colunt. Idemq́ fit, in quibus paucorum imperijs non ij magistratus suffragijs creant, quorum ordinis sunt magistratus, sed cũ in magistratibus mandandis magnorum censuũ uel sodalitatum ratio habeatur, magistratus ipsos ij qui arma ferunt, uel populus uoce deligit. Quod quidem Abydi contigit. Id fit etiam ubi iudices non ex ijs qui Rempub. gerunt, leguntur. Qui enim plebi assentantur, propter iudiciorum causas Rempublicam commutare solent. quod Heraclææ, quæ est in Ponto, factum est. Quod idem fit, cum nonnulli ad pauciores Rempub. trahunt. Qui enim æquationem uolunt, ij à plebe præsidium & auxilium petere coguntur.

Fiunt etiam paucorum potestatis mutationes, cum sua licenter & libidinose uiuendo effundunt. Hi enim tales homines rebus nouis student, & uel tyrannidem affectant ipsi, uel alium ei parant:

rant: quemadmodum Syracusis Hipparinus Dionysium, & Amphipoli is cui nomen erat Cleotimo, colonos Chalcidensium duxit. qui cum uenissent, eorũ in locupletes odium concitauit. Et Aeginæ is qui rem perfecit, quæ ei erat cum Charete, ob eam causam Rempu. mutauit. Aliàs ergo conantur aliquid commutare, aliàs Rempub. diripiunt. unde inter hos seditiones & dissidia nascũtur, uel cum his latronibus bellum gerunt. Quod in urbe Apollonia contigit. Paucorum autem status si unum idemq́ sentiat, haud facile per se interit. Quod ex Pharsaliæ Rep. intelligi licet, in qua cum pauci sint qui Remp. gerant, tamen iamdiu principatum tenẽt: propterea quòd præclare se in imperio gerunt. Euertuntur etiam tum, cum in Remp. quæ est in potestate paucorum, alia eiusdem generis inuehitur. Quod tum fit, cum Resp. uniuersa parua est, & omnes qui pauci sunt maximos magistratus non adipiscũtur. Quod Elidi aliquando usuuenit. Nam cum à paucis gubernaretur Resp. senes omnino pauci erant, quòd perpetui

tui erant cum essent nonaginta: ratio autem creandi suffragijs ad dominatū spectabat, similisq; erat Lacedęmoniorum Senibus. Mutantur autem paucorum potestates & in bello & in pace. In bello, propter plebis infidelitatē, alijs militibus cogunt̄ uti. Qui enim præficitur, is sæpe tyrannus efficitur: quemadmodū Corinthi Timophanes. qui si plures sint, ipsi sibi dominatū uendicāt. Interdum autem hoc metu coacti, ad Reipublicę gubernacula populo aditum patêre uolunt, quòd populo cogantur uti. In pace autem propter mutuam infidelitatem rem committunt militibus & magistratui, qui medius utriq; parti consulit, isq; interdum utrorumq; summam potestatem habet: quod in urbe Larissa contigit, tum cum in magistratu essent Aleuadæ ij qui ad Samum imperium tenuerunt: & Abydi stantibus sodalitatibus, quarum una erat ea quæ Iphiadæ fuit. Dissidia etiam fiunt ex eo quod alij ab alijs uexantur in populari potestate, et quòd nuptiarum, aut iudiciorum causis seditionibus exagitātur: quales sunt

de iure connubij, quas ſupra expoſui. Paucorum etiã Eretriæ ſtatum, qui erat in equitum poteſtate, Diagoras ſuſtulit, cum ei ob rem uxoriam illata eſſet iniuria. Ex iudicio autem fori, ſeditio Heracleenſis extitit, & Thebis ſtupri cauſa, cum iure, ſed ſeditione orta ſumptum eſſet ſupplicium ab Heracleenſibus de Eutione, à Thebanis de Archia. Inimici enim ſuis certaminibus perfecerunt, ut in foro ad palum deligarentur. Multæ etiam Reſpub. quòd nimium ad dominatum ſpectarent paucorum poteſtates, à nonnullis ciuibus moleſtè ferentibus euerſæ ſunt. Cuiuſmodi eſt Cnidiorum & Chiorum paucorum poteſtas. Atque etiam caſu cõmutantur, & eæ quę Reſp. uocantur, & eæ quæ ſunt in poteſtate paucorum, in quibus deſcriptus eſt cenſu Senatus, & iudicia & cæteri magiſtratus. plerumque enim cenſus primũ præſcriptus, tempus quod adeſt, quodq́; pręſens eſt, ſpectat, ut in paucorum poteſtate paucis, in ea autem quæ Reſp. dicitur, ijs qui mediocres opes nacti ſunt, ad illos honores liceat aſcendere. Nam

cum

tum pax aut alia prospera fortuna, suppeditationem affert bonorum, ferè fit, ut eadem bona censu maiore digna sint. Ita omnibus ad omnes magistratus aditus patet, aliàs cum sensim & paulatim mutatio fit quæ lateat, aliàs etiam cum celerius. Atque ab his quidem causis & commutationes existunt Rerump. quæ in paucorum sunt imperio, & in eis seditiones. Omnino autẽ & populi, & paucorum potestates non in cõtrarias Respub. mutantur, sed in eas quæ sunt generis eiusdem: ueluti ex legitimis populi paucorumq; imperijs in ea, in quibus homines, non leges ualent, ex hisq; in illa mutantur.

In ijs autem Rebusp. quæ sunt in potestate optimatum, seditiones & dissidia oriũtur, quòd paucis ad honores aditus patet: id quod dixi etiã paucorũ imperia solere euertere. quoniam optimorũ potestas paucorum est quodãmodo, quippe in quarum utraq; pauci imperẽt, etsi non eiusdem rei causa pauci ad Reipub. gubernacula sedent, quandoquidem nõ ob aliã causam optimorum esse potestas 7

uidetur. Atque id tum maximè necesse est fieri, cùm multitudo animos sustulit, quod pari uirtute sit prædita. Quales Lacedæmone fuerunt ij qui Partheniæ nominantur, qui cum ex similibus orti essent, eos quod rebus nouis studere depræhendissent, Tarentum colonos miserunt. Mutatio etiam fit optimorũ potestatis, cum nõnulli magni uiri nec inferiores uirtute, ratione bonorum priuantur à quibusdam, qui in maiore sunt honore, ut Lysander à regibus: aut cum aliquis uiri nomine dignus, non adipiscitur honores. Quod Cinadon fecit is, qui rege Agesilao aduersus Lacedæmonios coniurationis auctor fuit. præterea cum alij nimium tenues sunt, alij locupletes, quod in bello fit maximè. Contigit idipsum etiã Lacedæmone sub Messeniacum bellum: quod ex poëtico Tyrtæi opere, quod Eunomia uocatum est, perspici licet. Nonnulli enim cum bello premerẽtur, ut ager diuiderẽ petebant, Mutantur etiam optimorũ potestates, si quis magnus sit, possitq; crescere, ut suo unius dominatu summã rerũ teneat: ut

Lace-

Lacedæmone Pauſanias is qui Medico bello præfuit imperator, & Carthagine Hanno. Collabũtur aũt maximè Reſp. quæ dicuntur, & eæ quæ ab optimis gubernantur, cum ius in ipſa Rep. uiolatur. Hoc enim initiũ & cauſa eſt, ex qua intelligitur non præclarè temperatã coniunctamq; fuiſſe cum Repub. quæ uocatur, populi paucorumq; poteſtatem, & cum ea Repub. quæ eſt in poteſtate optimorum has ipſas & uirtutem, ſed duo illa maximè: cum autem duo dico, populi paucorumq; imperia dico, quòd hæc ipſa Reſpub. & quæ optimorum poteſtates dicuntur, conantur coniungere. Hoc enim à Rebuſpub. quæ nominantur, eæ quæ ſunt in optimorum poteſtate differunt, ob eamq; cauſam earũ partim minus, partim magis ſunt ſtabiles atq; firmæ. Nam quæ magis ad paucorum poteſtatem ſpectant, eas optimorum poteſtates uocant: quæ autem ad popularem ſtatum, Reſpu. Itaq; minus hæ tales quàm reliquæ requirunt ad ſe tuendas, quòd uincit maior numerus: & qui æqua obtinent, magis ſunt ſe ipſi

contenti. Qui autem magnas opes nacti sunt, ij, si auctoritatem Respub. dederit, & libidini seruire, & maiores opes habere, & superiores esse uolunt. Omninóque quamcunque in partem inclinet Respub. in eam mutatur, & sua utrique amplificant. Veluti ea quę Resp. appellatur in popularē statum, ea quæ est in optimorum potestate, in paucorum potestatem: aut contrà optimorum potestas, in populi potestatem. Quasi enim iniuriam acceperint, sic in cōtrarias potestates tenuiores Remp. distrahunt, & quæ uocantur Resp. in paucos incidūt: quòd ea demū æquabilitas & certa rerum cuiusque possessio stabilis diuturnáque est, quæ pro dignitate tribuitur. Quod autem dixi, Thurijs cōtigit: apud quos quoniam in mandandis magistratibus maioris census habebatur ratio, ad minorē redacta est Resp. & pluribus magistratibus tradita est: quoniamque contra leges omnes agros patricij occupauerant. Respub. enim in paucorum nimia potestate erat, ut res suas augere possent. Populus autem exercitatus bello, superior fuit armatorum

matorum ui, dum eos qui maiores opes habebāt, ex agris expulit. Iam quia Respub. omnes quæ in potestate sunt optimorum, à paucis administrantur, fit, ut patricij facilius maiores opes consequātur. Vt Lacedæmone opes ad paucos perueniunt, daturq; patricijs quidlibet faciendi potestas, ut eis etiam liceat, quo cum uelint necessitudinis iure coniungi. Itaque Locrorū ciuitas propter Dionysij affinitates prorsus euersa est, cui rei nunquam in populari statu, optimorūque potestate recte temperata locus esse potuisset. Eæ autem Respub. quæ sunt in potestate optimorum, cum commutātur, incertum est ob id maximè, quòd pedetentim sensimque concidunt. Id quod suprà dixi de omnibus Rebusp. generaliter, paruitatem esse causam mutationum. Cum enim aliquid negligitur eorum quæ ad Remp. pertinent, tū facilius aliud aliquanto maius perturbant, quoad omnē ordinem euerterint. Quod etiā Thuriorū Reipub. usuuenit. Cum enim lex esset, ut quinq; annorū esset præfectura belli, quidam adolescētes

qui uſu belli ualebant, erantq́ apud plerosq́ cuſtodes in honore, neglectis ijs qui in rebus gerendis uerſabātur, quòd ſe facile id conſecuturos putarēt, hanc legem primū ſunt tollere conati, ut perpetuam belli pręfecturam ijdem gererent, quòd ſe à populo ultro creatū iri cernerent. At illi magiſtratus qui ei rei præfecti erant, qui conſiliarij uocantur, impetu facto, primum ut ne intercederetur perſuaſerunt, exiſtimantes hac lege ſublata, eos reliquam Remp. ſaluam et incolumem relicturos. poſtea cum prohibere uellēt, ſublatis cæteris, nihil iam aliud egerunt, ſed omnis Reip. ſtatus in dominatum redactus eſt eorum, qui nouis rebus ſtuderent. Omnes autem Reſp. collabuntur aliàs per ſe, aliàs externa cauſa, cum propè eſt contraria Reſpub. aut ſi procul abeſt, at certè uim eius habet. Quod Athenienſibus Lacedęmonijsq́ contigit. quorum Athenienſes ſemper paucorū, Lacedæmonij populi poteſtates deleuerūt. Atq́ quibus cauſis Reip. ſtatus mutaretur, aut ſeditionibus exagitaretur, ferè dictum eſt.

De conseruatione autem & communiter & separatim cuiusque Reipub. deinceps disserendum est. Ac illud quidẽ primum perspicuum est, si quibus rebus euertantur Resp. teneamus, etiã nos quæ sint earum causæ salutis tenere, cum præsertim & contrariorum efficientia contraria sint, & interitui sit salus contraria. In ijs igitur Rebuspub. quæ bene cõstitutæ sunt, illud obseruandum est, ut si quid aliud, ut nihil contra leges fiat, tum uel maximè, ne qua res parua uioletur, uidẽdum est. Latet enim sumptus, quòd non summa ratio ducitur, & animus ab eis capitur, ut ab hac fallaci conclusiuncula: Si singula pauca sunt, etiam uniuersa. quæ quidẽ quodam modo uera, quodam modo falsa est. Nam totum & uniuersa non parua sunt, sed ex paruis constant. Vna ergo contra hos initio comparanda cautio est; deinde nõ est habenda fides ijs, quæ fallacis conclusiunculæ gratia contra multitudinem composita sunt. Res enim ipsa eas refellit. Quas autem fallaces Reipub. conclusiones appellem, suprà exposui. Cernere autem li-

cet quasdam stabiles non solum optimorum potestates, sed etiam paucorum, nō quòd in tuto sitæ sunt Respub. sed quòd præclarè se gerant ij qui sunt in magistratu & aduersus eos qui ad Remp. non accedunt, & aduersus ciues, dum illos nulla afficiunt iniuria, & eos qui principatu digni sunt, in Remp. introducunt, eosq́ qui honoris cupiditate inflammantur, non honore debito defraudant, nec plerisq; quæstum detrahūt: & aduersus eos etiam qui honores non adipiscuntur, se gerunt populariter. Quod enim ius æquabile populares in multitudine uolūt esse, id ijs qui pari iure uiuunt, non solū æquū est, sed etiam utile. Itaq; si ij multi sint qui Remp. gerant, multa conducūt eorum quæ populariter lege sanciūtur. Veluti semestres esse magistratus, ut eos ij omnes qui similes sint adipiscantur. Sunt eñ instar plebis ij qui pares sunt. Quocirca apud hos sæpe plebicolę, quēadmodū suprà dictū est, exoriuntur. Deinde minus in dominatus eæ Resp. quæ sunt in paucorū optimatumq́; potestate, incidūt. Neq; enim tam facilè ad scelera

&

& maleficia impelluntur magistratus cũ breui tempore, quàm cũ diuturno imperant. quãdoquidem ex eo in paucorum populiq; potestatibus tyrannides nascũtur. Aut enim potentissimi homines in utraq; ad tyrannidem aspirant, hic quidẽ plebis assentatores, illic potentes, aut ij qui maximos magistratus gerunt cũ diu imperant. Stant aũt Resp. nõ solũ quòd procul absunt ab ijs rebus quæ interitũ afferunt, sed interdũ etiam quòd prope. Qui enim in metu uersantur, ij diligentius Reip. saluti consulunt. Quocirca debent ij quibus Resp. curæ est, metum incutere, non ut exitiũ, sed quasi nocturnũ præsidium Reip. salutẽ afferant. Debent etiã quod procul à periculo abest, id docere imminere. præterea danda opera est, ut patriciorum contentiones ac seditiones caueantur, eorumq; qui à contentionibus abhorrent, antequam ipsi cœperint: quòd nascens malum cognosse, non cuiusuis est, sed uiri ciuili scientia præditi. Quod autem attinet ad eam rerum commutationem, quæ propter census fit ex paucorum potestate

&

& ea quæ Reſpub. dicitur, cum hoc uſu-
uenit, ſi ijdem cenſus maneāt, & magna
pecuniæ copia ſuppetat, tū erit utile mul
titudinem publici cenſus ex præterito
tempore ponderare. In nonnullis ciuita
tibus quotannis cēſentur, in maioribus
tertio aut quinto quoq; anno. quod ſi
maior ſit aut amplior ſuperiore, quo cen
ſus publicus conſtitutus eſt, perutile erit
legem eſſe, & cenſum augere, aut immi-
nuere, ſi ſuperet: augendo, pro ratione
incrementi: ſi quid prætermiſſum ſit, re-
mittendo. Nam & in paucorum poteſta
te, & in ea quæ Reſpub. uocatur ſi hæc
omittantur, hic ad paucos imperium per
ueniet, illic dominatu unius omnia tene
buntur. illo autem modo ex Repub. po-
pularis poteſtas efficitur, ex paucorum
autem poteſtate Reſpub. aut certe po-
puli poteſtas. Communis autem conſer-
uandæ & populi & paucorum poteſta-
tis, omnisq; Reip. ratio eſt, neminem or
nare ſuprà modum, ſed exiguos potius
& diuturnos honores tribuere, quàm ce
leriter magnos. His enim talibus dete-
riores fiunt, & ferre ſecūdam fortunam
non

non omnes possunt. Sin minus, at certè utile erit, nõ præripere honores uniuersos, qui semel habiti fuerint, sed sensim maxime conari ita legibus agere, ut nemini adsint nimiæ neq; amicorum neq; pecuniarum copiæ. Alioqui procul ab urbe seiungendæ erunt eorũ clientelæ. Et quoniam rebus nouandis priuata uita prębet materiam, magistratus quidam creandus est, qui uitam omnium & mores censeat, & spectet, ne Reipu. nocere possint. Et si qua pars in ciuitate abundantia uictus efferatur ac gliscat, ob eas causas singillatim obseruanda est. Cui remedio erit semper contrarijs partibus curationes & magistratus mandare. Dico autem bonos multitudini aduersari, & inopes locupletibus. Danda etiam opera est, ut uel coniungantur tenuium & locupletum multitudo, uel ij qui ijs interiecti sunt amplificentur. Hoc enim seditiones quæ ex inæqualitate nascuntur restinguet. Maximũ est aũt omnẽ Rẽp. ita legib. & omni procul ratione & pacto constitutã esse, ut ne sint quæstui magistratus, idq; in ijs Reb. pub. quæ sunt

in

in paucorum potestate, obseruãdum est maximè. Isto enim pacto non moleste ferunt pleriq; se à Rep. gerenda exclusos esse: quinetiam lætantur, si quis eos sua negotia agere sinat. Quòd si magistratibus Remp. quæstui esse existiment, tum duplicem dolorem percipiunt, & quòd non adipiscantur magistratus, & quòd nihil lucri faciant. Atq; etiam unomodo coniungi potest populi optimorũq; potestas, si quis hoc instituat. Sic enim & patricij & plebeij quod uolunt consequentur. Nam & licere omnibus gerere magistratus, populare est: & patricios esse in magistratu, eius est Reip. quæ sit in potestate optimorũ. Quod fiet, cum magistratus non erũt quæstui. Nam nec tenues adipisci magistratus uolent, quibus nullum lucrum propositum erit, sed sua agere potius: & locupletes poterunt, quòd nihil communium rerum desiderant. Ita fiet, ut inopes se collocupletent, quod sua negotia agant, & locupletes ne cuiuis pareant. Ne aũt pecuniæ publicæ surripiantur, pecuniæ præsentibus ciuibus omnibus tradantur, antigraphaq; apud

pud curias, curiarumque partes & tribus condantur. Vt autem quæstui ne sit magistratus, honores legibus sanciri debẽt ijs, quorum de uirtute erit opinio. In ijs uerò Rebusp. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendum est, ut non solum eorum possessiones ne diuidantur æqualiter, sed ne fructus quidem. quod in quibusdam ciuitatibus dum fit, ignoratur. Melius est autẽ eis uetare qui clam inscijsque alijs instituent hęc sustinere munera, quæ & magno sumptu constent, nec utilitatẽ obeuntibus afferunt: cuiusmodi sunt ædilitates, lampadũque in ludis exhibitiones, cæteraque generis eiusdẽ. In paucorũ autem potestate consulendũ est tenuib. ijsque magistratus mandandi sunt potissimũ, ex quibus utilitas aliqua percipitur. Quòd si quis locupletum pauperem uiolet, grauius in eos animaduertẽdum est, quàm si inter se alij alios iniuria afficerent. Perutile etiã erit, hæreditates nõ donationibus uenire, sed genere, nec eundẽ plures unà adire. Sic enim æquabiliores erunt facultates, & maior inopũ numerus opibus affluet. Proderit etiam

&

& in ea Rep. quæ à populo, & in ea quæ à paucis gubernatur, reliquarum rerum uel æqualitatem, uel præstantiam tribuere ijs qui minus Remp. gerunt, in populari ciuitatis genere locupletibus, in paucorum potestate inopibus, præter amplissimos magistratus, qui ijs solis mandandi sunt, qui Rempub. gerunt, uel certe pluribus.

9 Tria autem quædam præcepta tenere debent ij qui summos magistratus gesturi sunt. Primũ, ut charam habeant Rempub. Deinde, ut maximam habeant munerum magistratus potestatem. Tertiũ, ut in quaque Repub. præditi sint uirtute ac iustitia ea, quæ ad Remp. accommodata sit. Si enim nõ idem ius est in omni Reip. genere, sint necesse est uaria iustitiæ genera. Sed quoniam non in eũdem hæc omnia conueniũt, quemadmodum delectus habendus sit, quæstio est. Vt si quis dignus sit belli principatu, sed uitiosus, & cui minime chara sit Respub. alter autem bonus, & qui charã habeat Rempub. uter diligendus est? Duo autem spectanda sunt, & quib. rebus præditi sunt omnes

omnes sæpius, & quibus rarius. Itaq; in munere imperatorio magis exercitatio, quã uirtus postulatur: quòd rarius imperatoriæ laudis homines, uirtutis sæpius sunt compotes. At in statione & quæstura contrà. Maior enim uirtus in ea desideratur, quàm quãta pleriq; præditi sint. Scientia autem communis est omnium. Sed quæret aliquis, si ratio adsit ciuilis et charitas Reip. quid uirtute opus est? Nã duobus illis Reip. consulet, nisi forte fieri potest, ut ij in quibus hæc duo insint, impotentes sint. Ita quemadmodũ ipsi sibi non ministrant, quanquã docti sint, & sibi chari: sic nihil prohibet aliquos se hoc pacto gerere aduersus Remp. Omnino quæ legibus contẽta Reip. prodesse dicimus, ea omnia Remp. tuentur: & quod sæpe expositũ est maximũ esse, uidere, ut superior sit ea multitudo, quæ Remp. saluã esse uelit, ea quæ nolit. Hoc præterea intelligendum est, quod nunc ignorant Resp. eę quæ modũ optimi status transeunt. Multa enim eorũ quæ popularia uidentur, populi opes uimq; dissoluunt, & paucorum potestati multa ac

commodata uidentur, quæ illam euertunt funditus. Qui autẽ hanc unam uirtutem esse putant, trahunt Remp. ad nimium, nec intelligunt quemadmodum naris optimam formam egressa est, collata cum aduncitate aut simitate, sed tamẽ etiam honesta est & uenusta cũ aspectu collata: cum interea si quis eam etiam intendat supra modum, primũ amittit partis eius iustum modũ: postremo eò progredietur, ut ne naris quidem perspiciatur propter nimiũ ac parũ contrariorũ: sic eandem aliarum partium esse rationem. Hoc etiã in alijs Rebusp. cõtingit. Nam fieri potest, ut & cum paucorum & cũ populi potestate, præclarè agatur, etsi ab optimo statu dimota sit. At si quis utranq; earum ampliorem faciat, primũ deteriorem efficiet Remp. postremò ne Remp. quidem. Quapropter tenere debet scriptor legũ, & scientiæ ciuilis haud ignarus, quæ popularem conseruent, & quæ populi opes labefactent, quęq; paucorum potestatem: quarum neutra nec stare, nec permanere potest sine locupletibus & multitudine. Sed cum æquatę

sunt

ſunt facultates & poſſeſſiones, tum alia ſit Reſpu. neceſſe eſt. Ita qui leges de excellentia tollunt, Reſpub. tollunt. Peccatur autem & in populi & in paucorum poteſtatibus. in populi poteſtate à plebicolis, ubi multitudinis ſummæ eſt in leges poteſtas. Duas enim faciunt ſemper Reſp. ex una, gerentes inimicitias cum locupletibus. At cõtrà oportet ſpeciem præ ſe ferre dicẽtis pro copioſis, & in ea Rep. quæ paucorum dominatu tenetur pro plebe, & iurare contrà quàm nunc fit, debent ij qui paucis parent. Nam in quibuſdã his temporibus iurant, & cum plebe bellum geram, & male in eum conſulam. Atqui ſentiendum & diſſimulandũ eſt contrà, cum hac iuriſiurandi ſignificatione, Non faciã populo iniuriam. Omnium autem quæ dicta ſunt pertinere ad conſeruandas Reſpu. nihil eſt melius ea, quam nunc omnes pro nihilo putant, Reip. diſciplina. Vſus enim nullus eſt uel maximè ſalutariũ legum, atq; eorum quæ uiſa ſunt omnibus qui in Rep. uerſantur ſine educatione ac diſciplina: quæ ſi leges populares ſint, ac-

commodata sit ad populi potestatem: si ad paucorum potestatem aptæ sint, accommodata ad illam. Quemadmodum enim in uno intemperantia est, sic in ciuitate. Disciplina autem accommodata ad Remp. nō in eo posita est, ut ea fiant quæ paucis quorū in potestate Respub. est, aut ijs qui populare ciuitatis genus probant, afferant uoluptatem, sed ut ea quibus perficere possint, ut illi pauci imperent, hi populari ciuitatis genere utantur. Nunc uerò in ijs Rebusp. quæ à paucis tenētur, liberi eorum qui imperant, molliter educantur, tenuiorū autem exercentur, atq; laborem perferunt: Ita fit, ut facilius ac libentius res nouas moliri & uelint & possint. In ijs autem Rebuspub. quæ maximè populares uidentur, contrà quàm è Repub. sit usuuenit, propterea quòd uitiose libertatem definiāt. Duo enī sunt termini & quasi fines populari statui constituti: unus, quod maioris partis summa est potestas: alter, libertas. Ius enim ęquabile uidetur esse. ęquabile autem ac æquum est, quod multitudini uisum sit, id ualere. Libertas autem

&

& æquitas in eo poſita eſt, ut qđ quiſq; uelit, faciat. Ex quo efficitur, ut in populari genere ciuitatis eiuſmodi, ita quiſq; uiuat ut uelit, & quemadmodum ait Euripides, ut deſideret, quod in uitio eſt. Neq; enim uita quæ ex Reip. preſcripto degitur, ſeruituti deputanda eſt, ſed ſaluti. Ac de cauſis mutationis Rerump. interitus, ac ſalutis hactenus.

Reliquum eſt, ut quibus rebus unius dominatus tollatur & conſeruetur diſſeramus. Ferè autem eadem quæ ſuperioribus Rebuſp. etiam tyrannidi & regiæ poteſtati uſuueniunt. quandoquidem et regale ciuitatis genus ex eo quod eſt in optimorũ poteſtate, & tyrannicũ ex paucorum extrema poteſtate, populariq; genere conſtat. Itaq; obeſt genus hoc plurimũ ijs qui ei parẽt, quippe quod ex duobus quæ uitioſa ſunt conſtet, habeatq; uitia quæ ab utroq; proficiſcuntur. Vtriuſque autem ſingularis principatus origo profecta ex contrarijs eſt. Regia enim poteſtas eo comparata eſt, ut in populo bonis præſidium eſſet conſtitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præſtantiam

tiam constituti sunt, aut propter uirtutis actiones, aut certe pro huius generis excellentia & dignitate. Tyrannus autem ex populo & multitudine contra patricios constitutus est, ut plebē iniuria prohiberet. Quod exitus indicat. Tyranni enim ferè ex ijs qui plebis auram aucupabantur, extiterunt, cum ad eorum fidem inops multitudo confugisset quòd ab ijs qui maiores opes habebant premeretur. At tyranni quidem hoc modo, cū iam ciuitates coaluissent, cōstituti sunt. Alij aūt ante hos ex regibus qui patrios mores uiolabant, affectabantq; imperiū quod seruili par erat. Alij ex ijs quibus summi magistratus mādati sunt. Quondam enim populi diuturniores curationes ac magistratus constituebāt. Alij ex paucorum potestatibus, quæ unum aliquem cū summa potestate ad maximos magistratus extollebant. His enim modis omnibus licuit hoc perficere si modo uoluissent, quòd adesset alijs regij honoris autoritas, alijs ea quæ magistratu cōtinetur. Veluti Phidon Argis & alij tyranni impositi sunt, cum regalis staret potestas.

potestas. Ii autem qui in Ionia fuerunt, & Phalaris, ex honoribus & magistratibus effecti sunt tyranni. Panætius uerò apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, aliiq́ eodem modo aura populari. Ergo regalis potestas, ut dixi, ex ea Republica constituta est, quæ est in potestate optimorum. Nam uel excellentia & dignitas eam uel priuata uirtus, uel generis, uel beneficiorum ratio, uel hæc ipsa & potentia pepererũt. Omnes enim qui beneficia dederunt, uel urbibus ac gentibus dare potuerũt, hunc honorem sunt adepti. alij prohibẽtes seruitute bellica, ut Codrus: alij data libertate, ut Cyrus: uel conditis urbibus agrisq́ occupatis & quæsitis, ut Lacedæmoniorũ, Macedonũ, Molossorũq́ reges. Reges autẽ custodiæ defensionisq́ causa constituti sunt, ut & locupletes prohiberent iniuria, & inopem multitudinem contra locupletum iniurias tuerẽtur. At uerò tyranni non publicæ omniũ, ut sæpe dixi, sed suæ ipsorum utilitati consulunt. Estque tyrãno uoluptas proposita, regi ho-
 nestas.

nestas. Itaq; tyranni pecunias congerere & augere student, reges eas potius res quæ ad honorem & gloriam ualent. Regum etiam cohors ex ciuibus, tyrannorum ex externis constat. Inesse aūt in tyrannorum uita & populi & paucorū potestatis mala, hinc perspici licet, quod tyranni in diuitijs quæ sunt paucorum potestatis, omnia ponunt. Nam isto uno pacto necesse est præsidium uictumq; permanere, & quod nulla in re multitudini fidem habeant. Itaq; arma ei adimunt. premere etiam inopem multitudinem, eamq; ex urbe eijcere, atq; in diuersos locos dispergere, utriusq; commune est, & eius Reipub. quæ est in paucorum potestate, & eius quæ in tyrannorum. Ab ea autem quæ à populo regitur, hoc mutuata est, gerere inimicitias cum locupletibus, eosq; et clàm & palàm de medio tollere, in exiliumq; mittere, ut qui eorum fraudi oppositi sint, eorumq; imperio obstent. Quibus rebus efficitur, ut tyrannos aggrediantur alij imperij cupiditate ducti, alij libertatis. Vnde Periandri ad Thrasybulum consilium est,

summarū

ſummarum ſpicarum decuſſio, quòd primores ciuitatis interficiendi eſſent. Vt ergo expoſitũ eſt, eædem cauſæ, eademque initia mutationũ in Rebuſpub. habẽda ſunt, quæ in ea quæ dominatu unius tenetur. Nam et iniuſtitia, & metu, & contemptione ad delendum ſingulare imperium plerię eorum qui id ferunt aggrediuntur. Iniuriæ autem eæ cõmouent maximè, quæ per contumeliam inferuntur; interdum eos impellit etiam rerum priuatarum detractio. Fines etiam ijdem propoſiti ſunt, ut illic, etiam tyrannis ac regibus. Viuunt enim in magna opum honorumę abundantia ij qui ſoli imperant, quarum omnes rerum cupiditate ducuntur. Impetus autem alius in corpus fit eorũ qui præſunt, alius in imperium. Ac is quidem qui à contumelia proficiſcitur, fit in corpus. Cúmque contumeliæ multę partes ſint, unaquæę earum iracundiam miniſtrat. Iratos autem maxima ex parte ulciſcendi libido, non dignitas ad aggrediendum permouet. Quo in genere eſt impetus is qui in Piſiſtratidas factus eſt ab Harmodio, quod

filiã irrisissent: & ab Aristogitone, quod in Harmodium dixissent. In Periandrũ etiam Ambraciæ tyrannum impetus factus est, quòd in cõuiuio puerum interrogasset, an ex se grauidus esset. Philippus autem à Pausania interfectus fuit, quòd eum ab Attalo contumelijs iactari sineret. Et Amyntas paruus à Derda, quòd se abusum esse eius ætate gloriaretur: & Eunuchus ab Euagora Cyprio cęsus fuit, propter contumeliam qua se affectum putauit, quòd mulier filium eius exterminasset. Multi etiam impetus in corpus facti sunt, quòd ij qui singularẽ principatum tenebant, concubitu corpora dedecorarent: cuiusmōdi ille fuit Cratæi in Archelaum. Cum enim molestè grauiterq; ferret consuetudinem, idonea etiã leuior causa ei fuit, quàm quòd cum alteram filiarum ipsi nuptum daturum se recepisset, neutram dedit, sed maiorem natu, occupatus bello quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, regi Elibeæ, minorem natu Amyntæ filio, quòd isto modo putaret illum cum Cleopatræ filio inimicitias non esse gesturum. At

alienationis

alienationis causa erat, quòd es uenereas grauiter ferret. Eadémque de causa adiutor eius facti fuit Hellanocrates Larissæus. Cum enim cum eo consuesceret, neque eum reduceret in patriam, quemadmodum pollicitus erat, libidinis, non amoris causa concubitum fuisse existimauit. Paron autem & Heraclides Aenienses Cotyn ut patrem ulciscerentur, interemerunt. Adamas uero à Coty defecit, quòd puer ab eo per contumeliam fuisset exectus. Multi etiam cæso corpore concitati, partim interfecerunt, partim adorsi sunt, tanquam contumelijs affecti, eos etiam qui regalem potestatem obtinebant. Veluti Mitylenis Megacles Pentalidas, cum præterirent pulsarẽtq; claua, adiutoribus amicis impetu facto necauit: posteáque Sperdes Penthilum acceptis plagis cum à muliere extractus esset, occidit. Eius autem impetus qui in Archelaum factus est, Decamnichus auctor fuit. quippe qui primus eos qui aggressi sunt concitauerit. Causa autem irarum fuit, quòd eum Euripidi poëtæ uerberãdum

tradidisset:

tradidisset; Euripides autem ei succensebat, quòd in tetrum odorem oris eius dixisset. Alijque permulti ob eam causam partim interfecerunt, partim insidias pararunt. Itemq; metu permulti impetum faciunt. Vna enim causa hæc quædã est, ut in Rebus publicis, sic in ijs quæ unius dominatu tenẽtur; ueluti Xerxem Artapanes metuens inuidiam qua flagrabat, quod Darium egisset in crucem iniussu suo, cum sibi ueniã daturum eum putaret, quasi propter cœnam in mẽtem ei non ueniret. Alij impetus contemptione fiunt: quemadmodum fecit in Sardanapalum quidam, cum eum inter mulieres nentem animaduertisset, si modo fabulis credendũ est. Quòd si minus in hoc, at in alio certe uerũ fuit. Dionysiũ etiam minorem contemptu Dion inuasit, cum uideret ita affectos ciues, & illũ semper ebrium. Atque etiam amici quidam cõtemptione ducti aggrediuntur, quòd propter fidẽ quæ eis habetur, obscura sit futura contemptio; Ii etiam qui se putãt imperium posse obtinere, quodam modo contemptu aggrediuntur ad

impetum

impetum faciundum. Potentia enim freti, neglecto periculo, facilè adoriuntur: ut imperatores duces que copiarum eos qui singularem obtinent principatum: ueluti Cyrus Astyagem, cum & uitam eius, & potentiã contemneret, quòd potentia eius consenuisset, ipse uerò molliter uiueret. Et Seuthes Thrax Amadocum, qui eum bello præfecerat, inuasit. Alios autem multæ causæ earum quas exposui impellunt, ut faciant impetum: interdum cõtemptio & præmium, quibus impulsus Mithridates Ariobarzanem interfecit. Sed hęc ipsa causa eos potissimum ad impetus faciendos impellit, qui natura audaces laude & gloria rerũ bellicarum ualent apud eos qui soli imperant. Fortitudo enim ui freta audacia est, quarum utraque sperantes se facilè superiores fore, impetum faciunt. Eorum autem quos ambitio ad inuadendum stimulat, alia ratio est & causa, quàm superiores. Non enim ut quidam tyrannos aggrediuntur, quòd sibi magna præmia proposita esse uideant, magnósque honores, sic unusquisque eorũ qui cupiditatę

tate gloriæ inflammati, alios occupant, adire pericula instituũt, sed illi ea quam dixi causa ducti, hi autem quasi alia etiã quædam res sit minus necessaria, & qua nomen suum clarum efficiant aliis, sic in eos impetum faciunt qui soli imperant, nõ quòd comparare sibi uelint singulare imperium, sed gloriam. Verumtamẽ perpauci adhuc inuenti sunt, quos hæc causa impulerit, ut se periculis offerre uellent. Subesse enim debet salutis negligentia, si rem quam uolunt, minus assequantur: quibus quidem comes Dionis opinio esse debet, quæ ægre in multis reperitur. Ille enim paucos milites in Dionysium eduxit, cum se ita animo constitutum diceret, ut quócunque progredi posset, id sibi satis foret, ut si utprimum in eius fines progressus esset, è uita migraret, eam mortem præclaram sibi duceret. Ea autem Respub. quam tyranni tenent, uno modo euertitur, quemadmodum unaquæque cæterarũ Rerumpub. à causis externis, si qua sit contraria Resp. superior. Perspicuum est enim uoluntatem affuturam, propter institutorũ

uolun

uoluntatúmque repugnantiam. Atqui quod quiſque uult, id, ſi modo poſſit, efficit. Sunt autem Reſpub. contrariæ, ea in qua populus imperat tyrannorum uitæ, Heſiodi ſententia, figulo figulus. Nã populi poteſtas extrema tyrãnis eſt. Regalis etiam & optimorum poteſtates inter ſe diſſident, propter Reip. repugnantiam. Itaque permulta tyrannorum imperia & Lacedæmonij deleuerunt, & Syracuſani, tum cum præclarè Rempu. gerebant. Altero modo tyrannorũ poteſtas per ſe diſſoluitur, cum ciues exagitantur ſeditionibus. ut Gelonis antea, & nunc Dionis. Gelonis, dũ Thraſybulus Gelonis frater filium Gelonis popularem efficit, ad uoluptatésque pellicit, ut ipſe imperaret. Domeſtici autem coniurarunt, ut non tyrannis funditus euerteretur, ſed Thraſybulus. At coniurati dato tempore eos omnes expulerunt. In Dionyſium uerò Dion cum affinis eius eſſet, exercitum eduxit, aſſumptóq; populo cum illum eieciſſet, ipſe interfectus eſt. Cumq; cauſæ duæ ſint, quæ homines ad impetus faciẽdos in tyrãnos impellant,

impellant, odium, & contemptio: alterũ quidem in tyrannis inesse debet, odiũ: ex contemptu autem multæ eueniunt euersiones. Quod ex eo sciri potest, quia multi qui tyrannidem sibi parauerant, imperiũ tutati sunt: alij cum accepissent, statim omnes interierunt. Qui enim uoluptariam uitam traducunt, ij certe facile despiciuntur, multásque dant impetui faciendo opportunitates. Pars autẽ quædam odij etiam ira ducenda est, quippe quæ ad easdem res agendas quodã modo impellat: quanquã sæpe numero maiorem uim ad agẽdum habet, quàm odium. Contentione enim maiore ut impetum faciant homines, impellit hæc perturbatio, propterea quod rationi minimè pareat. Contumelia autem maximè homines, ut dolori obtemperẽt, permouet, qua de causa Pisistratidarum imperium concidit, aliaꝗ permulta reliquorũ generum. At odium magis rationi obtemperat. Cum enim ira coniuncta sit cum ægritudine, cogitationi & rationi uix locus aliquis relinquitur, & odium separatum est à dolore. Sed ut in pauca

rem

rem conferam, quot causas exposui paucorum imperij immoderati & extremi, popularisq́; potestatis postremæ, totidẽ intelligendæ sunt esse tyrannorum imperij. Hæ enim sunt diuisæ distinctæq́; tyrannorum potestates. At uerò regalis potestas quia externis nullis causis rebusq́; deletur, stabilis est ac diuturna: plurimos autem interitus gignit ex se, sed duobus modis. Vno modo, eorum qui regium imperium obtinent seditionibus. Altero, administratione nimium tyrannica, cum plura sui iuris esse uolũt, idq́; contra leges. Non extant etiam his tẽporibus regiæ potestates, sed quæ extant potius imperia sunt tyrannorum, quòd regalis potestas uoluntarium imperium est. sed quòd maiorẽ habeat potestatem, & quòd multi sunt qualescunque, præstatq́; tantum nemo, ut maiestatem dignitatemq́; imperij pari dignitate tueatur: ob eamq́; causam ultro imperium illud non ferunt, & si quis dolo & fraude aut ui imperium assequatur, iã tyrannis quædam uidetur. Earum autẽ regalium potestatum, quas qui tenent ex

certo genere semper imperant, eadem est interitus causa, quæ superiorum, & quòd multi sunt qui facile contemnantur: & quòd cum potentiam tyrannorum nacti non sunt, sed dignitatem regiam, uiuant licentius. Est enim facilis regni interitus, quandoquidem si nolint, quamprimum nulla erit regia potestas: sed tyrannorum, etiam si nolint. Atque hæ quidem sunt, aliæq́ eiusdem generis, causę singularium imperiorum euersionis.

11 Conseruantur autem cõmuniter quidem, ut perspicuum est, rebus cõtrarijs: sigillatim autem, regiam potestatem ad moderatiorem formã disciplinamq́ reuocando. Quo enim minor potestas est eorum qui imperant, eo diuturnius stabiliusq́ omne stat imperiũ. Nam & minus ad dominationem instructi sunt, & magis pares sunt moribus, & minus eorum qui se ipsorum imperio subiecerũt, flagrant inuidia. Ob eam enim causam & Molossorũ regale ciuitatis genus stabile fuit, & Lacedæmoniorum, quòd iam ab initio in partes duas imperium diuisum

diuisum est, & rursum ei Theopompus modum adhibuit, cum præter alios magistratus etiam Ephoros instituisset. Imminuta enim potestate, tempore auxit imperium regium. Ita quodam modo id nõ minus, sed maius effecit. Quod eum uxori solitum aiunt dicere. Cum enim ea obijceret, an non puderet eum regnũ minus tradere liberis, quàm ipse à patre accepisset? non certè, inquit: trado enim diuturnius. Tyrannorum autem imperia duobus modis maximè repugnantibus conseruantur, quorum alter traditus est, quoq; tyranni permulti imperium administrant. Eorum partim à Periandro Corinthio aiunt tradita, partim ab imperio Persarum sumi possunt. Sũt autem quæ suprà dixi ad salutem tyrannidis pertinere, ut primores ciuitatis interficere, sapientes tollere, conuictus non pati, nec sodalitates, nec disciplinam, nec quicquam tale: sed ea ne fiant cauere, unde duo effici solent, prudentia, & fides. nec scholas, neque con uẽtus alios aptos ad cessationẽ sinere fieri, & omnia perficere, ut quàm maximè

ignoti inter se omnes sint. Notitia enim fidos eos inter se faciet. Eos etiam qui in urbe morantur, semper uideri, & stare pro foribus. Sic enim & minime latebit quid agant, & assuescent animo esse abiecto & demisso, perpetua seruitute. Aliaq; omnia eiusdem generis Persarũ & Barbarorum instituta, quæ ad tyrannorum imperium pertinent. Tantundem enim ualent omnia. Et dare operã, ut non lateat, quid quisq; eorum qui eius imperio se subiecerint, dicat aut agat: contraq; ut sint speculatores, cuiusmodi erant Syracusis, qui Potagogidæ uocabantur. Hieron etiam quosdam qui auribus perciperent quid diceretur, mittebat, ubi conuentus aut cœtus aliquis hominum erat. Minus enim libere loquũtur, horum metu: aut si libere dicunt, minus latet quid dicant. Præterea crimina eis inter ipsos & pericula creare, concitare odijs amicos inter se, & plebem cũ patricijs, & locupletes inter se, eósque qui sunt in illius imperio, pauperes efficere, tyrannorum proprium est: ut nec præsidium alatur, & quotidianis ope-

ris

ris occupatis non uacet impetum facere. Testes sunt pyramides Aegypti, testes statuæ quas Cypseli posteri statuerunt, & Iouis Olympij ædes à Pisistrati posteris facta, & in Samo Polycratis opera. Hæc enim omnia ualẽt ad negotium & inopiam eorum qui parent. Multum etiam potest tributorum collatio. ut Syracusis, ubi tyranno Dionysio quinquennij spacio uniuersæ opes collatæ sunt. Solet etiam tyrannus bellum gerere, ut ne sint in otio, & ducis desiderio teneantur. Et regia quidem potestas amicorum fide, & præsidio maximè conseruatur: tyranni autem est amicos potissimum suspectos infidósque habere, quasi uerò omnes uelint, hi autem maximè eum possint de medio tollere. Ea etiam omnia quæ in extrema populi potestate obseruantur, propria sunt tyrannorum: ueluti mulierum potestas uagãdi per domos, ut consilia uirorum enũcient. Itemq́ seruorum manumissio, eadem de causa. non enim impetum faciũt in tyrannos serui ac mulieres: qui si ex animi sententia uiuant, charas habeant

necesse est, tum tyrannorum tum populi potestates: populus enim solus princeps uult esse. Itaque assentator apud utrumque est in honore ac precio, apud plebem popularis, (est enim plebicola populi assentator) apud tyrannum is qui summisse se gerit in conferendis sermonibus, quod est assentationis. Ob eámque causam tyranni improbos sibi amicos parant, quòd assentatione moueantur: quod nemo qui animo libero præditus erit faciet. quinetiã amant boni uiri, uel certe non assentantur. Et improbi maleficijs apti sunt. Clauus enim clauo truditur, ueteri prouerbio. Tyranni etiam est, nullo præstanti, aut libero homine delectari, quòd se tantum eiusmodi putat esse. & qui contra ritu hominis liberi splendorem adhibet, is maiestatem potestatémque tyranni tollit. Quocirca eos odit, ut imperij euersores. Adhibere etiam cõuictores peregrinos potius quàm ciues, tyrãnorum est, quòd hos hostes habeant, illos non repugnantes. Hęc autem aliáque eiusdem generis tyrannorum sunt illa quidem, ad cõser-
uationemq;

uationemq; imperij ualent, sed nullum non scelus complexu suo cõtinent, quæ omnia tribus generibus cõtinentur. Tyrãnus enim tria exquirit: Vnũ, ut ij qui ipsi parẽt, abiecto sint animo. quòd qui pusillo animo est, impetũ facit in neminem. Alterũ, ut alteri alteris infidi sint. neq; enim tyrannorum potentia ante euertitur, quàm aliqui conspirent, fidiq; sint inter se. Itaq; cum bonis inimicitias exercent, tãquam imperio eius obstent, non solum quòd parẽre nolint ut serui domino, sed etiam quòd ipsi alij alijs fidem habent, & illis cæteri, & quòd neq; se ipsi accusent, neque cæteros. Tertiũ, ut nulli potentes sint. Cum enim id aggrediatur nemo, quod ipse efficere non possit, ne tyrannum quidem si uires nõ suppetant, quisquam interficere uelit. Atque hi tres fines sunt & quasi termini, quò uoluntates tyrannorum & consilia referuntur. Nam ad has reliquæ eorũ cogitationes referri redigiq́ue possunt, partim ut fides nulla ciuibus inter ipsos relinquatur, partim ut parũ possint, partim ut demisso sint animo. Hæc igitur

una ratio eſt conſeruandarum tyranni-
dum. Altera ferè diligentia contrà quàm
diximus, continetur, quam à regiæ pote
ſtatis interitu aſſumamus licet. Vt enim
una ratio euertendi regni in eo poſita
eſt, ſi imperium ad tyrannidem propè
accederet: ſic tyrannorum opes conſer-
uabuntur, ſi ad regiæ poteſtatis ſimilitu
dinem imperium transferatur, retenta
modo ea poteſtate, ut non ſolum uo-
lentibus, ſed etiam inuitis ac nolenti-
bus imperet. Si enim negligat, & hoc
ipſum amittet, & ius tyranni. Sed hoc
quaſi fundamentum conſtituendum ac
ſtabiliendum eſt: cætera partim efficien-
da ſunt, partim ſpecie regis tegenda, pri
mum ut Reip. cõſulere uideatur. Quod
fiet, ſi nec impenſas eiuſmodi faciat, quæ
multitudinis uoluntatem offendant, cũ
ab ea accipiuntur quæ parcè opere ac
labore quæſiuit, & ſcortis, peregrinis,
opificibusqúe effuſè dantur: & accepti
expenſiqúe rationem referat, quod iam
quidam tyranni fecerunt. Qui enim
hoc modo Rempub. adminiſtrabit, pa-
terfamiliâs, nõ tyrannus eſſe uidebitur.
Neque

Necq; uerò timendum est, ne pecuniæ desint, cùm summa sit eius potestas in ciuitate. Quinetiam domo abeuntibus tyrannis hoc utilius est, cõgestas relinquere. Minus enim custodes corporis imperium occupabunt. Maius autem periculum tyrannis à cohorte, quàm à ciuibus imminet: quòd illi unà cum eo absunt, hi manent domi. Præterea tyrannus ita se gerere debet cogendis tributis & uectigalibus, ut ea Reipu. causa cogere uideatur. Quòd si quando usui sunt bellicis rebus, omnino se ipse præstare debet custodem ac quæstorem, ut rerum communium, non suarum. Hoc etiam perspectum sit & cognitum, eum non difficilem esse, sed comem & humanũ, quod in eo positum est, ut eum non timeant ij qui adeunt, sed uereantur potius. quod assequi difficile est eum qui huiusmodi est, ut facilè contemnatur. Itaq; si minus cæteris uirtutibus, at certè ciuili danda opera est, talisq; ei de se afferẽda opinio est. Iam uerò ea de illo opinio esse debet omnium, ut non solum ab ijs adolescentibus aut uirginibus, quibus præsit, ma-

nus abstineat, uerumetiam ab ijs qui circa ipsum erũt. Eodemq; modo eius mulieres aduersus cæteras se gerere oportebit, quòd propter mulierũ iniurias multa tyrannorum imperia conciderunt. Quod autem ad uoluptates corporis attinet: contra ei faciẽdum est, quàm nonnulli tyranni hoc tempore faciant. Non enim solum ut primum illuxit uoluptatibus corporis se tradunt, multosq; dies hoc unũ agunt, sed hæc sua facinora alijs perspecta esse uolunt ac cognita, ut se ut beatos suspiciant atq; mirentur. Sed imprimis his modus adhibẽdus est. sin minus, certe ei afferẽda opinio est, ab ijs se abhorrere. Neq; enim impetus fieri solet in eũ qui sobrius est, sed in eũ qui ebrius: neq; in uigilantes, sed in dormientes. quod de cõtemptu eodem modo iudicandum est. Contraq; faciendum est, q̃ supra dixi. Constituere enim Remp. & ornare debet, tanquam tutor sit, non tyrannus. Religioni etiam deorũ præ cęteris operã dare debet, quòd ita minus uerentur, ne in se contra leges princeps male consulat, si eum uereri Deos ac curare

rare arbitrentur. minusq́ in eum impetum facient, qui deos etiam adiutores habeat. Eumq́ se pręstare sine ulla stultitię suspicione debet. Boni autē qui aliquid cum laude gesserint, ijs honoribus ab eo afficiendi sunt, ut non putent unquàm se maioribus ornari potuisse, si suis legibus uterētur. Quos quidem honores ipse tribuet, pœnarum autem atq́ suppliciorum rationem alijs magistratibus iudicijsq́ committet. Communis autem cautio omnis singularis imperij est, ne unus aliquis crescat, sed plures, quòd se inter se obseruabūt. Quod si quis forte magnus faciendus sit, at ne is fiat, quem mores superbū audacemq́ efficiūt. Sunt enim hi tales mores ad impetus faciēdos in Rebuspub. omnibus instructissimi. Quòd si quem potentia spoliare uideatur, sensim id erit pedetentimq́ faciendum, ut ne totam adimat. Cum autē ab omni libidine continere se debet, tū pręcæteris à duabus, & à uerberibus, & à rebus uenereis. Hoc autem ne fiat, in ijs maximè qui cupiditate gloriæ ducuntur, prouidendum est. Vt enim ij qui pecu-

pecunias amant, pecuniarum imminutionem, ſic ambitioſi ac boni uiri gloriæ iacturam moleſtè ferunt. Itaꝗ aut nõ eſt his utendum, aut opinio eſſe debet, eum ſupplicium patrio more, non eo repudiato & ſpreto ſumere. Conſuetudinis autem eius & cõcubitus cum pueris, uideri debet amor cauſa eſſe, non libido et licẽtia. Omnino quę ignominię ac dedecori ducuntur, ea erunt maioribus honoribus compenſanda. Eorum autẽ qui impetum faciũt ad corporis internetionem, à nemine maius periculum impendet: neꝗ quiſquam maiore diligentia cauendus eſt, quàm *is* qui poſt hanc mortem, uitam nullam uult quærere. Quocirca ab ijs declinandum eſt, maximè qui uel ſibi, uel ijs qui illis curæ ſunt, iniuriam factam eſſe putant. Neꝗ enim ſibi conſulũt, qui ira incitati, impetum in alios faciunt: Heracliti etiam ſententia, qui ait difficile eſſe iracundiæ obſiſtere, quòd uita conſtet. Quoniamꝗ ciuitates ex duabus partibus conſtant, ex inopibus & locupletibus: hoc imprimis ſtatuendum eſt, ut utrorumꝗ ſaluti in imperio

perio consulatur, aliiq; ab aliis nulla afficiantur iniuria. Vtrilibet autem superiores erunt, ii adiungendi erunt imperio: propterea quòd si hæc adsit facultas, nec manumittere seruos tyrãnus, nec arma ponere cogetur. Pars enim altera cũ copiis coniuncta satis munita erit, ut impetus hostiũ uincere & reprimere possit. Sed superuacaneum est de singulis dicere. perspicuum est enim, id quod spectare & quod sibi proponere debet tyrannus, opiniónem de eo omnium eorum quibus pręest eiusmodi esse oportere, ut non tyrannum eum, sed patremfamiliâs & regem: non uendicatorem, sed tutorẽ esse existiment: utq; moderatum uiuendi genus, nõ effusum delegisse uideatur. Iam uerò cum primoribus conferre sermones, plebẽ delinire obsequio debet. Sic enim fiet necessariò, ut nõ solum imperiũ sit præstantius & amabilius, quòd melioribus ciuibus præsit, non abiectis & demissis animis, cum nec eum ciues oderint, nec metuãt, sed etiam ut sit diuturnius. Deniq; iis moribus debet esse præditus, ut uel ad uirtutem aptum animum

mum habeat, uel certe quadam ex parte bonus sit, non planè improbus, sed quodammodo.

12 Atqui omnium Rerump. minus diuturnæ sunt paucorum tyrannorũq; potestates. Nam Sicyone tyrannorũ imperium Orthagorę eiusq; liberorum diuturnum fuit: quippe quod centũ annos tenuerit. sed id accidit propterea, quòd moderatè se & præclare gesserunt aduersus eos quibus imperabant, & quòd magna ex parte legibus paruerunt. Et quoniã bello erat bonus Clisthenes, nõ contemnebatur, & quòd multis in rebus studiose popularis erat. dicitur em̃ Clisthenes corona donasse eũ iudicem, qui eius uictorię & triumpho repugnauerat. nec desunt qui confirment, eius qui ita iudicauit, eam esse statuã quæ in foro posita est. Ferunt etiã Pisistratũ cum in ius ad Ariopagum uocatus esset, passum esse iudiciũ. Altera tyrannis fuit Corinthi, eorum qui in Cypseli locũ successerunt, quæ quidẽ durauit annos tres & septuaginta & sex menses. Cypselus enim annos triginta imperauit, Periander quatuor

tuor & quadraginta, Psammetichus Gordij filius tres annos. Eædem etiam causæ diuturnum hoc fecerunt. Cypselus enim popularis fuit, ob eamq; causam in imperio nullum sibi præsidium adhibuit. Periander autem tyrannum ille quidē se præstitit, sed idem bello fuit bonus. Tertium eorū qui Pisistratū consecuti sunt fuit Athenis, sed non fuit cōtinuatū. Bis enim actus est in exilium. Ita ex annis tribus & triginta, decem & septem tantummodo imperium tenuit, & duodeuiginti eius liberi. Ita omnes anni quinq; explēt & triginta. Reliquū est imperium Hieronis, Gelonis, Syracusis, quod non multos annos stetit, sed tantum duodeuiginti. Gelon enim cū tyrannus septem annos imperiū tenuisset, octauo excessit è uita, & Hiero decē imperauit. Thrasybulus autem undecimo mense exactus est. At uerò magna ex parte tyrānorū omnino breuia sunt, non imperia diuturna. Ac quibus quidem rebus Respub. potestatesq; eorum qui soli præsunt, euertantur, atq; conserseruentur, ferè dictum est. In Platonis

autem

autem Politia, differitur quidem de mutationibus Rerump. à Socrate, sed non rectè disputatur, cum præsertim optimæ Reip. quæ eadem prima est, non tradat quę sit propriè mutatio. Ait enim id causæ esse, quòd nihil maneat, muteturq́ circuitu quodam temporis. initium autem horum esse ea quorum sesquitertiũ fundum coniunctum cum quinq; duplicẽ concentum efficit; additque ille tum id fieri, cum diagrammatos numerus huius est solidus, tanquàm natura interdũ prauos ac meliores, quàm disciplina procreet. Atq; hoc quidem certe dicit non malè. Fieri enim potest, ut sint nonnulli qui institui boniq; effici non possint. At quî tandem hæc propria illius quam dicit optimam Rempu. esse potest, magis, quàm cæterarum omnium, & omnium rerũ quæ oriuntur: atq; id, tempore quo fluere ait omnia: etiam ea quorum non simul origo est & ortus, unà mutantur: ueluti si sint pridie quàm mutentur. simul ergo mutantur. Præterea quamobrem ex hac ipsa in Rempub. Lacedæmoniorum fiet mutatio: cum præsertim sæpius

pius in contrarias mutentur Resp. omnes, quàm in finitimas atque uicinas. Eadem est ratio reliquarum commutationum. Lacedæmoniorum enim Resp. in paucorum potestatem, ut ait, mutatur, & hæc in populi, & populi potestas in eam quæ est in potestate tyrannorum. Atqui contrà etiam commutantur, ueluti populare ciuitatis genus ad paucos transfertur, idque potius quàm ad eos qui soli imperant. Iam uerò sit nécne futura tyrannorum potestatis mutatio, & quamobrem, in quamque Rempu. non asserit. Cuius ratio afferri potest, quòd non facile id potuit dicere. incertum enim est, quandoquidem eius ratione ac sententia, in primam eandemque optimam fieri mutatio debeat. Sic enim fiet continenter, atque in orbem reuoluetur. At res tyrannorum ad alios tyrannos transferuntur: ut tyrannis quæ Sicyone erat, ex ea cui Myro præfuit, in eam mutata est, quam exercuit Clisthenes. In paucorum etiam potestatem commutatur, quemadmodum Chalcidensis, quam Antileon occupauit: & in popularem, ut Syracusis ea

quam tenuerunt Gelonis liberi: & in eã Rempub. quæ est in potestate optimorum, ueluti Lacedæmone & Carthagine Charilai. paucorum etiam opes ad tyrannos transferuntur, ut ueteres Resp. ferè in Sicilia, apud Leontinos in Panætij, Gelæ in Cleandri, Rhegij in Anaxilai tyrannidem commutata est, quod eodem modo de alijs plerisque urbibus iudicandum est. Illud etiam absurdum est, eam Remp. ad paucos putare cõcedere, propterea quòd auidi pecuniæ sint ij qui sunt in magistratu, non quod permulti qui summas opes nacti sunt, non æquũ putant eos qui nullas opes habent, pari iure in Rep. cum ijs qui habent contineri. In multis quidem ciuitatibus nõ licet facere pecuniam, legesq; sunt quæ id uetent. Carthagine autem, quæ ciuitas populi consilijs administratur, id licet, neq; adhuc eorum res opésque conciderunt. Absurdum est etiam dicere duas esse ciuitates, eã quæ à paucis gubernetur, si in ea sint opulenti ac pauperes. Quid enim peiore ea conditione erit, quàm Lacedæmoniorũ quæuis alia, in qua omnes pari

iure

iure uiuunt, aut non omnes boni uiri simili iure continentur? Quòd si nemo egentior quàm prius, fiat, tamen in populare ciuitatis genus ex paucorum potestate mutantur Resp. si maior sit pars tenuiorum: & ex populari in paucorum, si pars locupletum uincat multitudinẽ, & hæc negligat, illi sint attẽtiores. Cumque commutandarum rerum multæ causæ sint, eas non enumerat, sed unã, quòd cũ uoluptatibus se tradãt cõstringẽdos, luxuq́; diffluant, usuris exhausti egentes fiãt: quasi uerò omnes ab initio locupletes nascãtur, aut certe plurimi. Quod falsum est. Sed cum aliqui ex primis ciuitatis patrimonia consumpserunt, tum deniq; nouis rebus student. Cũ uerò alius nihil asperum est: mutaturq́; nihilo minus interdũ in popularem, quàm in aliã Remp. Præterea si non pateat eis aditus ad honores, si iniuria aut cõtumelia afficiantur, seditionem inducunt in ciuitatẽ, Resq́; publicas cõmutant, etiã si patrimonia non profuderint, quòd impune quiduis agẽdi eis data sit potestas. quod licentia aiũt fieri. Denique cũ plura sint

genera & earum Rerump. quæ à paucis, & earum quæ à populo principe administrentur, tanquam una sit utraque, ita mutationes Socrates enumerat.

ARISTOTELIS DE REPVB.
Liber VI.

PARTIS quidem ciuitatis quę consilijs Remp. administrat, & eius quæ summam habet in Rep. potestatem, magistratuumq; ac iudiciorũ descriptionis quot quæq; sint distinctiones ac dissimilitudines, quæq; ad quam Remp. accommodanda sit: præterea quæ res ac causæ Rebusp. interitum salutemq; afferant, superioribus libris demonstratum est. Quoniam autẽ multa sunt genera eius Reip. quæ populi consilijs administratur, item quę cæterarum, nõ alienum erit, si quid reliquum sit uno sermone tradere, rationemq; explicare, quæ cuique accommodata utilisq; uideatur. Cognoscẽdæ sunt præterea omnium rationum quas exposui coniunctiones, quòd ex earum copulatione

pulatione uariæ Rerumpub. formæ mutationesq; nascuntur, ut eæ quæ insunt in potestate optimorum, ad populum transferatur. Cum autem cõiunctiones dico, eas dico esse considerandas, quæ nondum tractatæ sunt. Veluti utrum eius pars ciuitatis quæ consilijs præest, & eius quæ creandis magistratibus descriptio ac ratio ad paucorum potestatẽ pertineat, an ea quæ consilijs præest descripta sit accommodatè ad paucorum imperium: & quæ creandis magistratibus, ad eam formam Reip. quæ optimatum cõsilijs administretur: an uerò alia quadam ratione non omnia quæ Rempub. attingunt, sint cõstituta. Et quanquam quod populare ciuitatis genus ad quam ciuitatem accommodandũ sit, quodq; paucorum ad quam multitudinem, & quæ reliquarum Rerump. quibus utilis sit, iam expositum est: tamen planum fieri debet, non solum quæ ciuitatibus sit salutaris maximè, sed etiam quemadmodum cõstituendæ sint & hę & aliæ, paucis explicandum est. Ac primum de ea quæ à populo administratur, disseramus. Ea

enim cognita, etiam cõtrariam intelligemus, quam quidam uocant paucorũ potestatem. hac autẽ uia & ratione iura omnia popularia exponenda sunt, quæque uidentur res populi attingere. popularis enim potestatis genera, plurésq; populi potestates, eásq; distinctas eorũ fecit coniunctio. Duæ enim causæ sunt, quæ res populi in multas partes diuiserunt: altera quæ suprà exposita est, populi distinctio. Populi enim pars alia aratorum est, alia eorũ qui in sordidis artibus uersantur, alia mercenariorũ, quarum prima cum secunda coniuncta, & tertia utriq; non tantum eo differt, quòd populi potestas melior deteriorque fiat, sed eo etiã quòd non eadem. Altera causa est ea de qua nunc dicimus. Quæ enim populares potestates attingunt, Reiq; publicæ propria uidentur, ea coniuncta Respu. quæ populi consilijs administrantur, ab hac separauerũt. Alij enim pauciora, alij plura conueniunt, cuidam hæc omnia. perutile est autem unumquodque eorũ cognoscere, ut constituatur quam quisq; sequi uelit, & quæ sint adhibendæ correctiones.

rectiones. Hoc enim agũt, hoc meditantur ij qui Resp. constituunt, omnia quæ apta accommodataq; sint, ad finem propositum referre. quod qui faciũt, errant: quemadmodum docui, tum cum de Rerump. interitu & conseruatione disputarem. Nunc de fundamentis & institutis, quæq; expetant disseramus.

Fundamentum quidem popularis Reip. est libertas. Hoc enim omniũ sermonibus increbuit, quasi uerò in hac una Rep. libertatis insit cõmunio: propterea quòd hanc dicant ab omni populari imperio indagari & exquiri. Libertatis autem una pars est, uicissim parêre atque præesse. Ius enim populi in eo positum est, ut omnes æquales opes habeant, non pro dignitate: quo iure cõstituto, necesse est summã esse populi potestatem: quódq; maiori parti uisum sit, id finem & ius esse. Omnes enim ciues pari iure uiuere aiunt oportere. Ex quo fit, ut in populi potestate tenues, quoniã plures sunt, plus possint quàm copiosi. Id autem demum ualet, quod maiori parti uisum est. Atq; hoc quidem unũ signũ 2

est libertatis, quem sibi finem omnes populares proponunt in Rep. Alterum autem est, sic uiuere, ut uelis. Hoc enim libertatis aiunt esse proprium: si quidem serui est, uiuere non ut uelit. popularis quidem Reip. alter hic finis est. Hinc autem euenit, ut parêre uelint inprimis nemini: sin minus, uicissim: idq; ad libertatem conducit eam, quæ ab æquabilitate proficiscitur. His autem positis, atq; hoc stante principio, hæc quæ sequuntur popularia sunt iura. Creandos & deligendos esse magistratus omnis ex omnibus. imperium habere oportere omnes in quenque, & uicissim quēque in omnes: sortitò magistratus mandandos esse omnes, aut eos certe qui exercitationis non indigeant, nec artis: non pro ratione ullius cēsus, aut quàm minimi, esse mandādos: nefas esse eundē bis ullū magistratū gerere aut rarò, aut certe paucis exceptis bellicis: breue tempus præscriptum esse oportere magistratibus omnibus, aut quibus potest: omnibus licere de rebus omnib. ius dicere, aut de plurimis, ijsq; grauissimis & principalibus: ueluti de rationibus

rationibus referendis, de Rep. & rebus quas priuatim quisq; cum quoq; contrahit. Concionem summam habere omnium rerum potestatem: magistratũ nullum ullius, aut quàm paucissimarũ, aut maximarum. Magistratuum autem nullus magis popularis est Senatu, in quo non omnibus stipendium datur, præsertim cum ei etiam ordini potestas adimatur. Sibi enim populus cui ingens merces est attributa, iudicia omnia uendicauit, quemadmodum superiorib. libris, cum hac de re dissereremus, diximus. Præterea stipendium pendere primum omnibus, concioni, iudicijs, magistratibus: sin minus, senatui, & concionibus statis, uel magistratib. ijs qui inter se uictus societate coniungantur necessariò. Iam quoniam paucorum potestas & genere & opibus & disciplina definitur, popularia his contraria uidentur esse, ut ignobilitas, ut paupertas, ut sordidæ & illiberales artes. Magistratũ autem nullum perpetuum esse. Quod si quis ex antiqua mutatione reliquus sit, tũ fas esse ei auctoritatem imminuere, & à suffra-

giјs ad ſortem transferre. Atq; hæc ſunt popularium poteſtatũ communia, quæ ex eo iure nata ſunt, quod inter omnes conſtat eſſe populare, omnes æquo iure uiuere, in quo populare imperiũ ac populus maximè uidetur cõſiſtere. Aequũ eſt enim nihilo magis præeſſe locupletes quàm tenues, nec eos ſolos ſummam habere poteſtatem, ſed omnes ex æquo. Sic enim in Rep. æquabilitatem & libertatem ineſſe exiſtimabunt.

3 Hoc ita cõſtituto, quęret aliquis, quo tandem modo opes æquè magnas habere poſſint: an cenſus exempli cauſa quingentorũ, in mille diuidendi ſint, ut mille tantum poſſint, quantum quingenti? an non in eo ponenda eſt quæ ex eo ſumitur æquabilitas, ſed facta hoc modo partitione, ex quingentis & mille par hominũ numerus ſumendus eſt, quorũ ſumma ſit diuiſionũ atq; iudiciorũ poteſtas. Vtrũ igitur hæc Reſp. quę populari iure æquiſſima ſit, an ea potius quæ multitudinis? Aiũt enim populares, id demũ ius eſſe quod maiori parti uiſum ſit: pauci autem potentes, quicquid maiores opes

pes probarint. pro opũ enim magnitudine iudicari aiũt oportere. Sed in utroque ineſt inæqualitas & iniuſtitia. Si em̃ quicquid pauci approbarint, id ius tyrãnis conſtituitur, quippe cum ſi unus aliquis locupletũ opes ſuperet, is unus iure eius Reipub. quæ eſt in poteſtate paucorũ, dignus ſit principatu. Sin quod plures, ij iniuriam facient, proſcribendis bonis locupletũ & tenuiorũ, ut ſuprà diximus. Quę ergo ſit æqualitas, quam utrique concedũt ex eo iure quod utriq; ſtatuunt, cognoſcendũ eſt. Quod enim dicunt, quicquid maiori parti uiſum ſit, ualere, ſit ita ſanè, at non omnino, ſed quoniam duæ ſunt partes, ex quibus ciuitas cõſtat, opulenti & pauperes, quod utriſque uiſum erit, aut maiori parti, id ratũ eſto. Sin contrariæ ſunt eorũ ſententiæ quod plures ſequentur, atq; ij quorum maior eſt cenſus. Veluti ſi hi decem, illi uiginti, & uiſum ſit ſex è locupletib. atq; tenuibus quindecim, accedant ad pauperes quatuor opulenti, ad diuites illos quinq; inopes: tũq; utrorũlibet cenſus ſuperabit, coniũcto utrorũq; cẽſu, id ualeat.

leat. Sin paritas erit sentẽtiarum, eadem hæc existimanda quæstio est: quæ nunc, si concio in partes duas diuisa sit, aut forum & iudicium. Aut enim sorti res cõmittenda est, aut quid aliud tale faciendum. Et quanquam in æquo & iure ualde difficilis est ueri inuentio, tamen facilius est id assequi, quàm eis persuadere omnibus, qui augere res suas & amplificare possunt. Semper enim æquabilitatis & iuris præsidium petunt inferiores, superiores autem id negligunt.

4 Cum autem eius Reip. quæ à populo administratur, quatuor sint genera: primæ, & optima (quemadmodũ superioribus libris dictum est) & uetustissima omnium descriptio est. Primam autem dico, quę in populos diuisa est. Cum enim populus agriculturæ deditus, bonitate & uirtute præstet, certe populare ciuitatis genus cõstitui potest, ubi multitudo colendis agris pascendisq; gregibus se uitamq; tueatur. Nam cum operi intenta sit, quòd non magnas opes habeat, rarò conuentus celebrat, quodq; non ei res suppetant ad uiuendum necessariæ,

&

& in opere est, nec alieni est appetens. Sed maior quędam uoluptas ex agendo opere, quàm ex Repub. gerenda & magistratibus percipitur, ubicunq; non magno quæstui Resp. est. plerìq; enim utilitatis magis quàm dignitatis ratione ducũtur. Quod ex eo intelligi potest, quia & olim tyrannos pertulerunt: & paucorum imperium perferunt, si quis opere eos minus prohibeat, nec eis suum detrahat. Cito enim alijs magnæ copiæ suppetunt, alijs non desunt. Præterea potestas mandandorum magistratuum, & rationum reposçendarum facile explet desiderium, si qua honoris cupiditate pulsent. Quanq; enim apud nonnullos populos nõ mandat populus magistratus, sed quidã qui ex omnibus uicissim deliguntur, quemadmodũ Mantineę: tamẽ cũ multitudine pręclarè agitur, si ad cõsilia adhibeatur. Eaq; species quędã ac forma Reip. popularis ducẽda est, cuiusmodi fuit aliquando apud Mantineã. Itaq; è Rep. populi, de qua prius dixi, est, in eáque esse consueuit potestas mandandorum magistratuum omnium, & reposcendarũ

ſcendarum rationum geſti magiſtratus, & iudiciorum. Vtile eſt autem, ad gerendos maximos magiſtratus uoce ac ſuffragijs peruenire: quorum ut quiſq; maximus erit, ita ex maximo cenſu mãdetur, uel certe in nullo mandando cenſus ratio ducenda eſt: ijq; demum eos gerent, qui adiumenta eorũ gerendorum habebunt. Qui autem hoc Reip. genere utentur, ij & pręclarè gubernẽtur neceſſe eſt, quòd à præſtantiſſimis uiris magiſtratus gerentur, populi ſumma uoluntate, nullaq; bonorũ inuidia. & boni atq; patricij hoc ſtatu erunt & ordine contenti, quòd & parebunt nõ alijs deterioribus hominibus: & iuſte præerunt, cum ſibi geſti magiſtratus rationes reddẽdas eſſe apud alios uidebunt. Pendêre enim ex alijs, nec dari cuiq; quiduis faciẽdi poteſtatem, conducit. Licentia enim malum in quoq; homine prouidere nõ poteſt. Ex quo efficitur id, quod Rebuſp. plurimum prodeſt, ut boni qui omni uitio careant, præſint, nullo imminuto iure multitudinis. Perſpicuum eſt ergo, hanc populi poteſtatem præſtare cæteris, quod popu-

pulus bene sit animo cōstitutus. Ad studium aūt agriculturæ leges omnes quæ quondam apud nonnullos latæ sunt, mirabiliter populū̃ alliciunt, quæ omnino modū̃ quendam possessionibus adhibēt quē egredi nō liceat, aut uetant ne quid à certo loco ad urbem uersus occupent. Legibus etiam olim in multis ciuitatib. sancitū̃ fuit, ne quis primam hæreditatē uenderet. Lex etiam est quā Oxyli esse dicū̃t, cuius uis ea erat, ut ne quis in parte fundi qui cuiuspiam esset fœneraret. Sed hoc tempore ad Aphytalorum legē quæ ad id quod agimus pertinet, dirigēda sunt omnia. Illi enim & si multi sunt, agrumqúe exiguum tenent, tamen uiuunt omnes in agris. Apud eos enim in precio sunt non uniuersæ possessiones, sed eæ quæ in tot partes diuisæ sint, ut etiam pauperes æstimationem ac preciū̃ superare possint. Secundum autem multitudinem quæ agriculturam tuetur, populus is præstantissimus est, apud quem opiliones sunt, & rei pecuariæ studium sequitur. magnū̃ enim habet cū̃ agricultura commerciū̃: quæq; ad officia bellica perti-

pertinent, hi maximè præstant exercitatione, & optima corporis cõstitutione, sub diuo durare possunt. Reliquæ autẽ omnes ferè multitudines ex quibus cætera populi imperia constant, ab harum bonitate deflexerunt. Nam & uita praua est, & nullum facinus cum uirtute habet commercium eorũ quæ tractat multitudo opificum, & forẽsium hominum atq; mercenariorum. Pręterea quoniam in foro & in urbe hoc hominum genus uersatur, facile cœtus & conuentus celebrat. At agricolæ quòd per agros dispersi sunt, nec conueniunt ipsi, nec æquè eiusmodi conuentus desiderant. Vbi autem agri eiusmodi situs est, ut procul absit ab urbe, ibi facile est præclarum populare ciuitatis genus constituere, & Rempub. quòd in agris multitudo in colonias exire cogitur. Quocirca in eo Reipub. genere quod populi dominatu tenetur, etsi uulgus forum terat, tamen nõ sunt conuentus celebrandi, quin ea multitudo quæ in agris habitat conuocetur. Ac optimus quidem & primus popularis ciuitatis status, quemadmodum constituen-

ſtituendus ſit, dixi. Perſpicuum eſt autẽ quomodo etiam cæteri. Nam eodẽ modo egrediẽdum eſt extra limites iuſti imperij, deteriorq́ multitudo ſemper ſeparanda eſt. At uerò extrema populi poteſtas, quoniam in ea omnes reperiuntur permixtæ, nec cuiuis ciuitati tolerabilis eſt, nec facile ſtare poteſt, quin legibus et moribus bene ſit conſtituta. Quę autem & hanc & cæteras Reſp. euertere ſoleãt, maximam partem tradidi. Cõſtituenda autem hac populari poteſtate, firmãdisque populi opibus ſoliti ſunt ij qui præſunt, quàm plurimos recipere, ciuitateq́ donare, non ſolum legitimos & proprios, ſed eos etiam qui ex alterutro ciue, ut patre uel matre nati ſint. Quicquid enim tale eſt, naturæ iſtius plebis eſt aptius. Mos quidem fuit aſſentatoribus plebis hoc pacto conſtituere Remp. ſed tamen recipiendi ſunt ciues, eatenus quoad maior ſit pars locupletum atq́ mediorum, nec ultrà progrediendum eſt. Si enim ſuperent, ordinem omnem è Repub. tollunt, & locupletes ut moleſtè ferant popularem poteſtatem impellunt:

y quod

quod seditionem in Remp. Cyrenensiũ induxit. Malum enim recens & exiguũ contemnitur: cum autem conualuit uirésq; sumpsit, uidetur ab omnibus. Ea etiam consilia ualent ad constituendam hanc populi potestatem, quibus & Clisthenes usus est Athenis, cum populare ius amplificare uellet, & apud Cyrenem ij qui populi potestatem constituerunt. Nam & tribuum numerus augẽdus est, & sodalitates à priuatis sacris ad pauciora & publica reuocandę sunt, omniáque faciẽda ut quàm maximè inter se omnes permisceantur, & superiores consuetudines dirimantur. Quæ etiam opes tyrãnorum firmant, ea omnia popularia uidentur: cuiusmodi est seruorum, quæ ad quandam finem conducere potest, licentia, & mulierum & liberorum, & uiuendi ut quisq; uelit potestas. Multi enim erunt, qui hanc Remp. iuuabunt, cũ præsertim pleriq; malint intemperatè quàm temperatè uiuere.

5 Quoniam autem scriptoris legũ eorúmq; qui aliquam eius generis Remp. constituere uelint, neq; maximũ opus, neque

neque solum est constituere, sed ut conseruetur potius prouidere. (neq; enim difficile est eos qui qualibet Rep. utuntur, unum diem aut duos tresue florere) danda opera est, ut ijs rebus ex quibus cognouimus superiobus libris quæ Rerump. conseruationes essent, quæ que euersiones, tutam Remp. firmamq; reddamus. Ac primum ea quæ interitum et perniciem afferunt uitabimus, deinde leges feremus eiusmodi & scriptas, & non scriptas, quibus maxime salus Reip. continetur. Neq; uero existimare debemus, id ualere ad populi paucorumque opes, quod facit maxime, ut Resp. uel in populi sit uel in paucorum potestate, sed id demum quod facit ut diu. Quoniam autem nunc Tribuni plebis dum grati esse plebi uolunt, in iudicijs multa publicāt, debent ij qui Reipublicæ consultum uolunt contra facere, sanciendo legibus, nihil esse publicum eorum qui damnātur, sed sacra omnia. Nam & ij qui iniuriam faciunt, quod æqualis erit iactura, non minus pertimescent, & plebs minus condemnabit, cum sibi damnatos nulli

quæſtui fore intelliget. Publicæ etiã accuſationes in anguſtiſſimum locum concludẽdæ ſunt. Sic enim maximis pœnis ij qui temerè accuſant, coercebuntur, quòd nõ in populares, ſed in locupletes intendi ſoleat actio. Cum autem omnes, tũ uel maximè ciues charam Rempub. habere debent. Sin minus, at certe enitẽdum eſt, ut ne ij qui præſunt, hoſtes habeãtur. Cumq; extremæ populi poteſtates multitudine hominum abundẽt, difficileq; ſit eos cõuentus cœtúsq; celebrare, quibus merces nulla propoſita eſt, quæ res ubi fructus nulli publici ſunt, locupletibus obeſt: propterea quod ex tributis, publicatione bonorum & iudicijs iniquis id neceſſariò naſcitur, quæ omnia multas iam populi opes euerterunt. ubi fructus nulli ſunt, populus rarò conuocandus eſt, & iudicia facienda ſunt de multis rebus, ſed paucos dies. Hoc enim ualet & ad demendum ſumptuum metum locupletibus, ſi inopes, non copioſi iudicent: & ad iudicandas cauſas, quod locupletes multos dies à rebus ſuis abeſſe nolunt, & paucos uolunt. Vbi autem

uectigalia

uectigalia sunt, non id faciundum est, quod hodie ij faciunt qui populi patrocinium susceperunt, qui ea quæ superãt partiuntur, eáq; simul capiunt, ac rursus eadẽ requirunt: ut instar uasis quod perfluit, pauperibus præsidio id esse uideatur. Sed ei qui uere popularis sit uidendum est, ut ne nimium sit inops multitudo. Hac enim re fit, ut res populi uitiosæ sint. ut ergo abundantia rerum diu suppetat, omni ratione prouidẽdum est. Et quoniam id etiam diuitibus utile est, ea quæ fructus ipsi pariunt omnia diuidenda sunt inter inopes: præsertim si quis cõgerere tantum possit, quãtum satis sit ad agellum emendum: sin minus, ad mercaturæ agriculturæq; rationem. Quòd si inter omnes minus possit, at certe tributim, aut inter aliam quãdam partem erit diuidendum. In quo perutile erit ad necessarios conuentus locupletes conferre pecuniam, qui minus necessaria munera expetent. Quo quidem modo Carthaginenses dum Rempublicã administrant, populi beneuolentiam conciliant, quòd cũ semper populũ in colonias deducũt,

eum collocupletant. Gratiosorum autē nobilium est, ac sapientum, recipiendis pauperibus, occasione data, ad opus eos adhortari. Præclarum etiam est Tarentinorum facta imitari, qui possessionibus cum inopi multitudine communicandi beneuolentiam ad usus Reipub. comparant. Iidem magistratus omnes in duo genera tribuerunt, ut alios suffragijs, alios sortitò creari uellēt. Sortitò quidem, ut plebi ad eos aditus pateret: suffragijs, quo melius Rempub. gererent. Quod in eodem magistratu licet facere, si ita partiamur, ut alijs sorte, alijs uoce, suffragioq; mandetur. Ac quemadmodū populare ciuitatis genus cōstituendum sit, diximus.

6 Ex quibus perspicuū est, quemadmodum Rebusp. ijs quæ paucorum dominatione tenentur, sit consulendum. Ex cōtrarijs enim unaquæque paucorū potestas ad cōtrariam Remp. cui præsit populus reuocanda est, habita ratione eius paucorum potestatis, quæ & prima sit, & maximè temperata. Cuiusmodi ea est quæ proximè ad eam accedit, quæ Resp. dicitur.

dicitur: in qua census ita diuidendi erũt, ut eorum partim minuamus, partim augeamus. & minuamus eos, ex quibus magistratus necessarios ciues adipiscentur: augeamus uero eos, & quibus describũtur ij, quorum maior erit in Rep. potestas. Quicq; hunc censum habebunt, eis ad Remp. gerendam aditus erit patefaciendus, si modo interim tantum censum conferet populus, ut eo adiuncto superiores sint ijs qui ad Rempublicã non accedent. Homines autem Reipublicæ administrandæ, semper ex meliore populo deligendi sunt. Eodemq; modo in ea quæ hanc sequitur paucorum potestate, pauca restitui corrigique debent. At uero ea quæ extremæ populi opposita est, quácq; nulla nec ad dominatum, nec ad tyrannicum imperium propius accedit, quo deterior est, eo maioris cautionis ac diligẽtiæ indiget. ut enim corpora quæ bene constituta sunt, atq; ualent, & naues ad nauigandũ aptę nautis, multos errores ferunt, ut ijs nõ intereant: corpora autẽ ægrota, & naues dissutæ quibus nautæ imperiti contigerunt, ne paruam

quidem culpam ferunt: ſic ut quæque Reſpub. peſſimè conſtituta eſt, ita plurimum ad ſe tuendam requirit. Ac Reſp. eas quæ à populo reguntur, omnino hominum frequentia tuetur atque conſeruat, quippe quæ iuri quod pro dignitate tribuitur, opponatur. Paucorum autem poteſtati contrà, à recta & præclara deſcriptione ſalus & auxilium petendum eſt neceſſariò.

7 Quoniam autem partes ſunt quatuor potiſſimum multitudinis, agricolarum, opificum, mercatorum, & mercenariorum: quatuor item ad bellũ utiles, equitum, grauis armaturæ militum, leuis, ac nauticarũ rerum peritorũ: ubi locus & ager ad equites accõmodatus erit, ibi per cõmode firmas paucorum opes cõſtituere licebit. Nã & his copijs incolarum ſalus cõſeruatur, & alere equos ij demum poſſunt qui magnas opes habent. Quæ autẽ regio grauis armaturę militibus opportuna erit, ea ſecundo generi paucorum poteſtatis erit aptiſſima. Nam grauis armatura locupletes potius quàm tenues attingit. Leuis autem armatura, & res

& res nautica omnino popularis imperij est. At nunc quidem ubi hominum huius generis magna copia est, cũ in seditione est ciuitas, tum fere infelicius dimicatur. Cui malo remedium petẽdum est à belli ducibus, qui cum equitatu & graui armatura leuem quę conueniat solent coniungere. Hac autem in discordijs & seditionibus locupletes populus uincit. Cum em̃ expediti sint, facile cum equitatu & grauis armaturæ militibus concertãt. Hanc ergo manum ex his cõstituere, cũ sit in se constituere & comparare: omnes debent, quoniam distinctæ ætates sunt, alijq; maiores natu & senes sunt, alij adolescentes, eos qui etiam adolescẽtes sunt liberos suos leuibus artib. erudire: eos aũt qui è pueris excesserũt, athletarum arte. Communicanda est aũt cum multitudine Reip. rectio, aut quẽadmodum modò docui, cũ ijs qui opes ac censum nacti erunt: aut quemadmodum Thebani faciunt, cum ijs qui certo quodã tempore à sordidis operibus abstinuerunt: aut ut Massiliæ, delectu habito eorum qui digni sunt Rep. & eorũ

qui repudiandi ſint,& excludendi. Magiſtratibus etiã ijs quorũ ſumma eſt in ciuitate poteſtas, quosq; adipiſci debent ij qui in Rep. uerſantur, munera quædam & ſumptus addendi ſunt, ut ijs populus ſua uoluntate careat, gratiamq; habeat magiſtratibus, quòd magno precio eis conſtet magiſtratibus. Eos aũt qui hos magiſtratus inibunt, & ſacra facere magnifica decebit, et aliquod opus publicũ ædificare, ut cum populus epulo adhibebitur, cernetq; urbem ornatu & ſplẽdore nitere, partim donarijs, partim ædificijs, libẽter uideat ſtantem & florentem Remp. Ex quo etiam fiet, ut monumenta ſumptuum ac magnificentiæ ſuę locupletibus maneant. Quanquam hęc non obſeruant hoc tempore ij qui ad gubernacula ſedent Reip. quæ eſt in poteſtate paucorum: utilitati enim non minus, q̃ dignitati ſeruiunt. Quapropter præclarè agitur, ſi paucas eius generis quæ à populo tenentur, Reſpub. nominare poſſimus. Ac de conſtituenda Repub. & ea quæ à populo, & ea quæ à paucis adminiſtratur, hactenus.

Sequi-

Sequitur ut quot ſint, & qui, quarumque rerum magiſtratus, quemadmodũ ſuprà dixi, diſſeramus. Nam & ſine magiſtratib. quibus opus eſt, eſſe ciuitas nõ poteſt: & ſine ijs qui ad ordines moresque inſtituendos pertinent, rectè habitari nullo modo poteſt. Præterea cum ſit etiam neceſſe, quemadmodũ docui, in paruis ciuitatibus paucos, in magnis plures eſſe magiſtratus, qui probandi ſint, qui repudiandi, noſſe debemus. Primum quidem in neceſſarijs eſt curatio quæ in foro tota occupata ſit, cui præponendus eſt magiſtratus, ad quem res cõtrahendæ, earumq; apta moderatio pertinẽt. Ferè enim neceſſaria eſt omnibus ciuitatibus aliarum rerum emptio, aliarum uenditio ad uſus uitæ neceſſarios: idq; proximè uidetur accedere ad eã rerum abundantiam, cuius cauſa cõueniſſe homines in unã Remp. uidentur. Altera quæ hanc ſequitur, eiq; finitima eſt, procuratio rerũ eſt publicarũ & priuatarum quæ in urbe accidunt, ut decorũ ſeruetur: eius eſt etiam: collabentes ædes ſartas & tectas ſeruare, uias reficere,

fines

fines agrorum inter ciues terminare, ut ſine litibus uiuant, omniaq; alia munera eiuſdem generis. Hunc magiſtratum plerique præfecturam urbanam uocant, plures autem partes complectitur, quarum alijs alios præficiūt in ijs ciuitatib. quæ celeberrimæ ſunt, ut murorum, fontium, portuumq́; curatores. Alius eſt neceſſarius, ſimilisq́; ſuperiori. Iiſdē enim in rebus uerſatur, ſed ad regionem eaq́; quæ extra urbem ſunt, pertinet. Vocantur autem ij magiſtratus præfecti peregrini à quibuſdam, ab alijs nemorū præfecti. Atque hæ quidem tres ſunt harū rerum curationes. Alius autem magiſtratus eſt, qui pecunias publicas cogit, diuiditq; aſſeruatas unicuiq; iuriſdictioni. Hos coactores quæſtoresq́; nominant. Eſt etiam magiſtratus alius, apud quem perſcribenda ſunt priuata pacta, & iudicia forenſia, apud eoſdem etiam accuſationes & uocationes in ius. Alicubi uero hunc quoq; in multas partes tribuūt, ſed earum omnium eadem eſt auctoritas. Appellātur autem commentarienſes, præfecti, actuarij, aut ſcribæ, alijsq́; nomi-

nominibus quæ his uicina sunt. Hunc sequitur alius quo nullus ferè magis necessarius est, neque difficilior, cuius procurationi commissæ sunt mulctæ damnatorum, & ea quæ ad professiones puerorum pertinent, cum in numerum uirorum ascribuntur, atque homines custodiendi traduntur. Difficilis est quidem & molestus, quod in odia hominum incurrat. Itaque ubi magnum præmium nō proponitur, nec magistratum eum adipiscuntur: neque cum adepti sunt, legibus parent. Necessarius autem usus eius est, propterea quòd frustra iudicia fiunt de rebus iustis, nisi ad finem perducantur. Ita si iudicijs sublatis, nulla hominū inter ipsos societas & communio esse potest, & sublata effectione. Itaque melius est non esse unum hunc magistratū, sed alios aliarum decuriarum. itemque danda est opera, ut eorum qui in acta referuntur, & adolescentū qui profitentur, professiones distinctis magistratibus potestatibusque tribuantur. Hoc etiam faciendum erit, ut quædam negotia ita gerant magistratus, cum cæteri omnes, tū noui

noua

noua potius, & instantia, ut alius cõdem net, alius puniat. Veluti negotia de quibus sententiam tulerint præfecti annonæ, præfecti urbis exequantur, & illi ea de quibus alij pronũciarint. Quo enim minus inuisi erũt ij qui quod ab alijs statutum erit, ipsi perficient, eo facilius res ad exitum perducentur. Ac si ijdem condemnent & puniant, duplici inuidia laborabunt: sin autem ijdem de rebus omnibus statuent, omnibus inuisi erunt. Multis etiã locis magistratus is cuius custodiæ sontes tradũtur, ab eo distinctus est, cuius est in eos animaduertere, ut Athenis eorũ qui undecim uiri nominantur. Quo melius est hũc etiam diuidi, in eoq; subtilem quandam inuenire rationem, cũ præsertim nõ minus quàm superior desideret. Et quoniã boni hunc magistratũ maximè repudiãt, eumq; malis periculosum est mandare, quòd ijs custodia potius opus est, quàm ut aliorũ se custodes possint profiteri: non debet hic unus magistratus esse eisdem, neq; perpetuus esse, sed ubi est quidã adolescentũ & custodum ordo atq; descriptio, magi-

stratus

ſtratus etiã prouinciam hãc uiciſſim alij atq; alij debent gerere. Atq; hi quidẽ magiſtratus primo loco habẽdi ſunt, quòd uſus eorum ſit neceſſarius maximè. Alij autem hos ſequũtur, non minus illi quidem neceſſarij, ſed qui maioris amplitudinis ſpeciẽ præ ſe ferũt. Ab ijs enim maior uſus, periculũ, fidesq; poſtulatur. Cuiuſmodi ſunt ij qui urbẽ cuſtodiũt, quique ad bellicos uſus deliguntur. Eſſe eñ oportet & pace & bello, qui portas & muros cuſtodiunt, & quorũ diligẽtiæ ac curę recenſio delectusq; ac deſcriptio ciuiũ permittatur. Ac nonnullis quidẽ in locis his omnibus munerib. multi, in alijs pauci præpoſiti ſunt magiſtratus, ut in paruis ciuitatib. unus omnibus præeſt. Hos autẽ imperatores, ducesq; belli uocãt. Quòd ſi ſint equites, aut pedites, aut ſagittarij, aut nautici, unicuiq; eorũ interdum præficiuntur magiſtratus, appellanturq; præfecti claſſis, præfecti equitum, & præfecti peditum, ſingillatimq; his ſubiecti ſunt tanquam partes generi, ut præfectus triremis, ut decurio, ut centurio, quæq; horum ſunt par-

tes,

tes, quorum omnium ſi quid totum ſumatur, genus erit bellicorum munerũ. Atq; huius quidem magiſtratus talis eſt ratio & deſcriptio. Quoniam autẽ ſi minus omnes, at quidam certe magiſtratus multa negocia pub. tractant, alius ſit neceſſe eſt, qui rationẽ ab illis repoſcat geſti magiſtratus, in eosq; animaduertat, nec quicquam aliud agat. Eos uocãt tum cenſores, tum legiſtas, tum quæſtores, tum patronos. Eſt pręterea magiſtratus cuius maior eſt quàm cæterorum potestas, qui ſæpe & uectigal, & tributum exigit. Is multitudini præeſt, ubi ſumma eſt populi poteſtas: quia debet id quod conuocat conſilium, ſummam in Rep. habere poteſtatem. Alicubi autẽ uocantur Conſules, à conſulendo. ubi autem plebs dominatur, Senatus potius dicitur. Ac ciuiles quidem magiſtratus tot ferè ſunt. Aliud genus curationis eſt eorum qui religioni deorũ præpoſiti ſunt, cuiuſmodi ſunt ſacerdotes & curatores eorum quæ ad ſacra pertinent, ut ſarta tecta ſint ea quæ ſtant, & ædes collabentes reſtituantur, quæq; alia deorum cultui

ſunt

ſunt attributa. Hæc autem cura & diligẽtia alicubi una eſt, ut in paruis urbibus, alio in loco multas habet partes atq; diſtinctas à ſacerdotio, ut ſacrificuli, ut ædituí, ut quæſtores ſacrarum pecuniarum. Huic coniuncta ea eſt, quæ ijs ſacris publicis præeſt, quæ ſacerdotibus lex non attribuit, ſed ex publico epulo honorem conſequitur. Hos appellant tum magiſtratus, tum reges, tũ Prytaneis. Præſunt ergo magiſtratus ij qui neceſſarij ſunt, ut rem in pauca conferam, rebus diuinis & bellicis, publicas pecunias tractant, annonæ præfecti ſunt: mercatus, urbis, portuum, agrorũ præfecti ſunt: iudicijs præterea, rebus contrahendis, perſcribẽdis, profitendis uiris, cuſtodiendis, puniendis, deligendis, repoſcendis rationibus, de cuiuſq; moribus quæſtionibus exercendis, corrigendiſq; magiſtratibus, denique cõſilijs publicis præſunt. Propria eſt autem earum ciuitatum quæ à rebus gerendis remotiores ocio perfruuntur, quæq; rebus ſecundis utuntur, dignitatiq; ac decoro conſulunt, mulierum diſciplina, legum cuſtodia, puerorum diſci

plina, gymnaſiorum præfectura, ludorũ præterea diligentia, quales ſunt gymnici & ſcenici, & ſi qui alij ad hæc ſpectacula pertinent. Horum autem magiſtratuum perſpicuum eſt aliquos non eſſe populares, cuiuſmodi eſt mulierum puerorumq; præfectura. Inopes enim mulieribus ac liberis pro ſeruis uti coguntur, quod ſeruis careant. Cúmque tres magiſtratus ſint, quorum ratione quidã magiſtratus, ſummos eſſe uolunt: nomophylaces, conſules, & ſenatus: nomophylaces Reipublicæ quæ in optimorũ eſt poteſtate accommodati ſunt, conſules paucorum poteſtati. ſenatus popularis eſt. Ac de magiſtratibus quidem ferè omnibus planè dilucidéq; diſputatum eſt.

ARISTOTELIS DE REPVB.
Liber VII.

QVONIAM autem qui optimum Reipub. ſtatum rectè quærere uult, is primum ſtatuat neceſſe eſt, quænam uita ſit expetenda maximè, quippe cũ hac

re igno

re ignorata & incognita, optima etiam Respu. cognosci nequeat: & præclarissime agi debeat cum ijs qui optima Rep. utuntur, ijs copijs quæ suppetant, nisi quid forte præter expectationē accidat: Primum constare debet, quod tandē uitæ genus sit omnibus maximè expetendum: tū idém ne publicè ac priuatim, an aliud. De qua beata uita quoniam in libris quos ἐξωτερικοὺς inscripsi, satis multa dixisse uideor, illinc assumēda sunt quæ ad hūc locum pertinebunt. Nemo enim uerè dubitare potest, quin cum tria sint bonorum genera, externa, corporis et animi, hæc omnia insint in beatis. Nemo enim beatum dicat eum, in quo particula nulla sit fortitudinis, nulla temperantiæ, nulla iustitiæ, nulla denique prudentiæ: quiq; circumuolantes muscas extimescat, neq; ab ulla re se abstineat, si summa edendi bibendiue cupiditate inflammetur, summos autē amicos ob quadrātē interficiat, sitq; mēte ita insana & à uero aliena præditus, ut puer est & amens: Hæc inquam ut dicta sunt, omnes concedēt: de magnitudine aūt excellentiáq;

diſſentient. Nā ſatis in ſe uirtutis eſſe ren tur, quantulacunq; ſint præditi: diuitiarum autem & pecuniæ, & poteſtatis, & gloriæ cæterarúmque rerum eiuſdē generis cupiditati ac ſtudio, neque finem ullum, neq; modum apponunt. Nos autem eis reſpondemus, facile eſſe harum rerum fidem ex effectu & euentu ſumere, cū uideamus omnes quærere, ac tueri uirtutes non bonis ijs quæ extrinſecus ſunt, ſed hęc illis & quærere & tueri: beatamq; uitā ſiue in uoluptate, ſiue in uirtute ponenda ſit, ſiue in utroque, ijs adeſſe potius qui ſummis uoluntatis animiq; ornamētis inſtructi ſunt, & modica adiumenta externa & aduentitia habēt, quàm ijs qui magnis copijs illi quidem abundant rerum externarum, ſed his ueris bonis carent. Atqui ſi quis conſideratè rem perpenderit, facile perſpici poteſt. Nā bona externa terminata ſunt, ut inſtrumētum quoddam. Id autem demum utile eſt, cuius nimia abundantia, uel obeſt neceſſariò, uel certe nihil eos quibus adeſt adiuuat. At uerò animi bona quo plura ſunt & excellūt, eo maius

adferunt

adferunt adiumentum, si modo eis non solum honesti, sed etiam utilitatis nomē attribuēdum est. Omninóque illud perspicuum est, optimam cuiusque rei affectionem ex excellētia quam sumpsit differentiam, earum rerum quarum affectiones dicuntur, esse appellandas. Ita si animus, & opibus & corpori præstat, certè omnino, ac ratione nostra necesse est uniuscuiusque horum optimæ affectionis eandem esse rationem. præterea animi gratia hæc solēt expeti, ut omnes qui suæ sunt mentis, expetere debent, non illorum causa animū. Ac unumquemq; nostrum eatenus participem esse beatæ uitæ, quatenus uirtutis ac prudentiæ sumus compotès, ijsqúe consentanearum actionum, inter nos constat, in quo deo teste utimur: qui cum beatus sit ac felix, non propter aliquod aduentitium adiumentum, sed per se ipse, & quòd natura sit bonus. ob eam enim causam prospera fortuna aliud est, aliud felicitas. Nam à casu & fortuna quæ extra animam sunt commoditates, proficiscuntur. Iustū autem neminem, neq; temperatum fortu-

na efficit. Ex quo id efficitur, quod ijsdẽ rationibus confirmari debet, & beatam esse ciuitatem optimam, & cum ea præclarè agi. Præclarè autem agi cum ijs nõ potest, qui non præclara facinora faciãt. Atqui nullum præclarũ facinus est nec uiri, nec ciuitatis, sublata uirtute atq; prudentia. fortitudinis autem ciuitatis, & iustitiæ ac prudẽtiæ eadem uis & ratio est: quarum cum est particeps unusquisque nostrûm, iustus, prudens, temperatúsq; dicitur. Sed hæc hactenus procemij loco. Neque enim ea præterire potui, neq; eorũ rationes accommodatæ ac propriæ exponi potuerunt. Neque enim sunt huius disputationis. Nunc uerò hoc tãtum positum sit, uitam optimam & priuatim unicuique & publicè ciuitatibus eam esse, quæ coniuncta cum uirtute, tantum habeat copiarum, ut actiones uirtuti cõgruentes adipiscatur. Eos autem qui dissentiunt à nobis, nunc dimittamus. contra quos, si quis forte ijs quæ exposita sunt non credat, mox disputabimus.

2 Reliquum est, ut eadém ne sit beata uita uniuscuiusque hominis ac ciuitatis, néc ne,

nec ne, differamus. Quæ etiã facilis quæstio est, quandoquidem omnes eandem esse concedent. Qui enim in diutijs beatam uitam ponunt, ij totam ciuitatem si diues sit, beatam esse ducunt. Qui autem tyrannorum uitam plurimi faciunt, ciuitatem etiam, quæ plurimis imperet, beatissimam esse fatebuntur. Quod si quis unum uirtute præstantem probauerit, is ut quæq; Resp. maximis uirtutibus ornata erit, ita eam ducet beatissimam esse. Sed hæc iã duo sunt, quæ egent disputatione. Alterũ, utrum uitę genus anteponendũ sit, an quod in gerenda & administranda Rep. cũ alijs traducitur, an peregrinorum, quódque procul á ciuili societate seiunctum est. Alterum, quæ Resp. quiq; ciuitatis status sit optimus, siue omnes ad Rempublicam accedere uelle debent; siue non omnes, sed ij quorum sit pars maĩor. Quoniã autem ciuilis scientiæ ac rationis hoc officium est, nõ quid cuiq; sit expetendum, uidere: nos hoc tempore hanc tractandã quęstionẽ suscepimus, quòd illud quidẽ præter rem esset, hoc huius est institutę disputationis.

Ac illud quidem perſpicuum eſt, Remp. optimam eſſe eam neceſſario, cuius deſcriptione unuſquiſq; beate poſſit uiuere. Dubium eſt autem ijs qui uiuendi genus cõiunctum cum uirtute maxime expetendum eſſe concedunt, utrum uita quæ in Rep. degitur, & in actione poſita eſt, ſit deligenda: an ea potius quę ab omnibus externis cõmoditatibus aliena ſit. quo in genere eſt ea quæ in contẽplatione rerũ & cognitione uerſatur, quod unũ uitæ genus quidam dicũt eſſe philoſophorũ. Nam ferè omnes qui laudẽ & gloriã ex uirtute capere ſtudent, ſiue antehac, ſiue his tẽporibus, hæc duo potiſſimũ uitæ genera ſequuntur. Sed nõ par ui refert, utra uera ſit opinio. Nã prudẽs homo, & priuatim unicuiq; homini, & publicè Reip. optimũ finem ſolet proponere. Nõnullorum autem ſentẽtia eſt, illud ipſum finitimis imperare, ſi ad dominatũ ſpectet, cum maxima quadã iniuria eſſe coniunctũ: ſin aũt ad ciuile imperiũ, uacare illud quidẽ iniuſtitia, ſed impedimẽto eſſe uitæ iucunditati. His quaſi è regione oppoſiti alij in alia ſunt ſententia.

Tantum

Tantũ em̃ uiri esse uitę uiã quę actione cernitur, & in Rep. degitur. Vniuscuiusq; enim uirtutis officia nõ esse magis priuatorũ propria, q̃ eorũ qui Rempu. gerunt & administrant. Atque horum quidem hæc sententia est. Alij autem eũ demum ciuitatis statum qui à domino aut tyranno tenetur, beatum esse confirmant. Quibusdam is in Repub. finis legum constitutus est, ut finitimis imperent. Itaq; etsi apud quosdam plurimæ leges, ut ita dicam, fuse scriptæ sunt, tamen sicubi quid unum leges spectent, omnes ad id obtinendum ferunt. Itaq; Lacedæmone & Cretæ ferè disciplina & legum multitudo ad bella pertinet. Apud omnes etiam gentes, quæ propagare fines suos possunt, id posse gloriæ datur, ut apud Scythas, Persas, Thraces, & Gallos. Apud quosdã enim populos leges quædam sunt, quæ ad hanc uirtutem excitent: ut Carthagine ferunt annulorum ornatum, pro numero expeditionum in quibus quisq; militauerit, accipi. Fuit etiam interdum lex in Macedonia, ut is qui nullũ hostem interfecisset, capistro

cingeretur. Apud Scythas autem non licebat in epulo quodam solenni poculũ circumlatum bibere, ei qui hostem non interemisset. Apud Hispanos uerò, quę gens multum ualet bello, tot columellas circum sepulchrum statuunt, quot quisque hostes occiderit. Pleraq; etiam alia eiusdem generis apud alios partim legibus, partim moribus recepta sunt. Quãquam nimis alienum uidebitur ijs qui rem attentius considerabũt, hoc esse officium eius qui ciuilis scientiæ peritus est, posse ꝓuidere, ut imperet finitimis, seu imperium uolentes ferant, seu detrectent. Quo enim pacto id ciuili communioni aptum esse potest, aut lege sanciendũ, quod ne legitimũ quidem sit? Neq; enim legitimũ est, nõ solũ iure, sed etiam iniuria imperare. Nam imperium obtinere, licet etiã non iure. Atqui ne in cæteris quidẽ artib. hoc animaduertimus. Neq; enim medici, aut gubernatoris est persuadere, aut uim afferre: illius, ijs qui se curari uolent: huius, nautis. Quinetiã pleriq; scientiam imperandi seruis, ciuilem esse sentiunt: & quod iustũ sibi aut

utile

utile esse negant, id nõ pudet eos aduersus alios gerere. Nam & seipsi iure imperare uolunt, & aliis ius suum tribuere non curant. Absurdum est autem non esse tributum à natura alij ut imperet, alij ut pareat. Quod cum ita sit, danda opera est, nõ ut omnibus imperes, sed ijs tantummodo, qui nati sunt ad ferẽdum imperium: quemadmodum non est enitendum, ut homines uenando nãsciscamur, ut ijs uescamur, uel eos immolemus, sed quod ad eã rem uenando quęri potest. Est aũt aptũ uenationi id omne animal, quod ferũ & esui aptũ est. Quãquã per se ciuitas una beata esse potest, quę scilicet præclarè administretur, siquidem fieri potest, ut ciuitas per se alicubi & sola habitet, utaturq; bonis legibus, cuius Reip. descriptio nõ ad bella, neq; ad uincendos hostes pertineat. nihil enim tale instituatur. Ex quo perspicuũ est, rem omnem militarem in honestis præclarisq; rebus illam quidem ducendam esse, non ita tamen, ut ipsa summũ illarum omnium sit, sed hæ illius esse uideantur. Est autem sapientis scriptoris

legum

legum uidere, quemadmodum ciuitas, hominumq́; genus ac omnis reliqua societas, bene beateq́; possit uiuere. Attamen quædam erit legum differentia. Idq́ue erit rationis ferendarum legum uidere, si qui sint finitimi, quę quibus cum excolenda exercendaq́; erunt, quæq́; officia aduersus quenq; erunt conseruanda. Sed de hoc toto, quem finē optimus ciuitatis status spectare debeat, mox idoneo loco differemus.

3 Differendum est autem nobis contra eos, qui uitæ genus uirtuti consentaneū maximè expetendum esse concedunt, et de usu eius dissentiunt. Nam alij ciuiles magistratus probant, cum aliam liberorum hominum, aliam eorum qui Rempub. gerūt uiuendi rationem, illamq́; unam ex omnibus maximè expetendam esse putant, alij autem hanc optimam. Neq; em̄ fieri posse, ut is felix sit & beatus, qui nihil agat: felicitatem autem idē esse, quod beatam uitam. Ac utriq; quidē partim uerè, partim non uerè dicunt. Illi quidem, quòd genus id uiuēdi quod liberi sequuntur, ei anteponendum esse dicunt

dicunt quod domini delegerunt, uerè dicunt. Necq; enim seruo uti, quia seruus sit, ulla laude dignũ est. præscribere enĩ id quod alter facere cogatur, nulli laudi datur. Existimare autem omne imperiũ seruile esse, falsum est. Necq; enim minus interest inter liberorum hominum & seruorum imperiũ, quàm inter eos quos natura ad libertatem genuit, & quos ad seruitutem. De quibus superioribus libris, satis multa dicta sunt. Maioribus uerò laudibus ornare ociũ quàm actionem, haud uerum est. Est enim beata uita actio: & ad multos ac præclaros fines, iustorum temperatorũq; actiones pertinent. Quanquam fortasse erit aliquis, qui his ita constitutis, in eo summum bonum positũ esse putet, si quis omnibus imperet. Sic enim in eius potestate erũt plurimæ pulcherrimæq; actiones. Ita qui à natura habet adiumenta imperandi, non debet alteri hanc laudem concedere, sed eripere potius, necq; patri liberorum, necq; liberis parentis, necq; omnino amico amici habẽda ratio est. Quod enim optimum sit, id esse expetendum

maximè;

maximè. nūc officium & actionem esse optimam. Atq; id quidem uerè dicunt fortasse, si modo in ijs qui spoliāt alios, uimq; afferunt, id insit, quo nihil melius est, nihil præstantius. Sed profectò inesse non potest, idq; falsò præponunt. Neque enim etiam præclaræ actiones in eo esse possunt, qui non tantū cæteris præstet, quantum uir mulieri, aut pater liberis, aut seruo herus. Quocirca is qui uiolabit, nō tantū postea progressum faciet in uirtute, quantum iam à uirtute defecit. Qui enim similes & pares sunt, ij in imperandi parandiq; uicissitudine honestum iusq; collocāt: id enim par est, ac simile. Pares autem non æquo, aut impares æquo iure uiuere, contra naturā est. Quod aūt repugnante natura fit, id nō decet. Quapropter si quis alius excellētiorib. uirtutibus ornatus erit, adiumentaq; rerū gerendarū maiora habebit, q̄ optimus quisq;: ei & seruire pulchrum est, & ęquum parêre. Sed non solum uirtus in eo esse debet, uerū etiam uis quædam & auctoritas, qua præditus instructior & paratior ueniet ad agendum.

Quæ

Quę cum ita sint, beata certè uita in pręclara actione ponenda est: & publicè totius ciuitatis, & priuatim uniuscuiusque optimum uitæ genus erit id, quod in actione consistit. Sed non necesse est uitam eam quæ in actione posita est, ad alia uitæ genera referri, quemadmodum nõnulli existimant: nec cogitationes in agendo esse eas solas, quæ sententiæ aperiendæ gratia, ab actione proficiscũtur. sed multo etiã magis eæ sunt eius generis, quæ se ipsæ cõtentæ sunt, in seque totæ uertuntur cognitiones & cogitationes. Præclara enim actio ipsa, finis est officij: ita quædam etiam actio. Atque etiam eos potissimum agere propriè dicimus, qui animo & cogitatione externis actionibus præsunt. Neque uerò nihil agere necesse est ciuitates eas quæ uiuũt in solitudine, idque uiuẽdi genus delegerũt. Hoc enim in partibus cõtingere potest. Multæ enim societates sunt, quæ inter se eandem habent rationem, quã partes ciuitatis. In uno etiam quouis homine id inuenitur. Haud enim cũ Deo, & uniuersitate præclarè ageretur, quibus nullæ sunt aduen-

aduentitiæ externæq; actiones, præter eas quæ ipsorum naturis aptæ accommodatæq; sunt. Perspicuũ est igitur eandem uitam esse optimam, & priuatim uniuscuiusq; hominis, & publicè ciuitatũ hominumq; omnium.

4 Quoniam autem & ea quæ modò diximus, procemij loco dicta sunt, & de alijs Rebusp. suprà disseruimus, initium eorum quæ reliqua sunt, hinc primum ducendum est: Quæ tandem fundamenta esse oporteat eius ciuitatis, quæ constituenda sit ex animi sententia. Cum enim Resp. optima constitui non possit, sine moderata & temperata rerũ abundantia, multa antè ponenda sunt tanquã fundamẽta optando quę suppetere possint, ut multitudo ciuium, & agrorum. Vt enim alijs opificibus, ueluti textori & nauium fabro, materia suppeditare debet apta ad id quod uult efficere (quo enim melius parata erit, eo præstantius erit quod ab arte efficietur) sic Reipub. rectori scriptoriq; legum materia apta suppetere debet. Ciuilis autem suppeditationis primæ partes sunt in hominum multi-

multitudine, ut quanta qualisque esse natura debeat, intelligatur. itemque ager quantus & qualis. Ac nõnulli quidem ciuitatem beatam magnam esse putant oportere. Quod ut uerum sit, tamẽ quę magna, quæq; parua ciuitas sit, ignorant. Nam ex multitudine incolarũ magnam iudicant, cum spectanda sit potius potentia, quàm multitudo. Nam cũ certum quoddã sit ciuitatis officium ac munus, ea demum maxima habẽda est, quæ id facillimè possit exequi. ut Hippocratẽ non hominem, sed medicum maiorem esse quiuis dicat eo, qui ei pręstat magnitudine corporis. Et quanquàm iudicanda est ex multitudine, nõ tamen ex qualibet multitudine, cum præsertim in ciuitatibus necessariò insit numerus & seruorum multorum, & inquilinorum, & peregrinorum: sed ex eorũ numero qui partes sunt ciuitatis, & ex quibus ut proprijs ac suis partibus constat ciuitas. Nã præstans horum multitudo, magnam ciuitatem indicat. At ex qua, eorum qui in sordidis artibus uersantur magnus exit numerus, eorum autem qui arma ferre

possunt exiguus, ea certè esse magna nullo modo potest. Neque enim idem ualet magna ciuitas, quod frequens. Quinetiam id & difficile esse, res ipsa declarat, & fieri non posse ut præclaris legibus regatur nimium celebris ciuitas: quippe cum ex ijs quæ præclarè administrentur, nullam multitudine infinitã esse uideamus. Quod etiam rationibus cõcludi potest. Nam & lex descriptio est, & præclara legum descriptio, præclara descriptio ordóque sit necesse est. Numerus autẽ immensus, nec descriptione ulla, nec ordine contineri potest. Diuinæ enim hoc potestatis ac naturæ est, quæ hanc etiam uniuersitatem continet. Et quia pulchritudo in multitudine ac magnitudine existere solet, ciuitas in qua cum magnitudine coniunctus erit is quem dixi modus, pulcherrima sit necesse est. Sed ut aliorum omnium animantium, & earum rerum quæ gignuntur è terra, & instrumentorum, sic ciuitatũ magnitudinis quidam modus est. Horum enim unumquodq;, nec si nimis paruum sit, nec præter modũ magnum & immensum,

ſum, uim ſuam retinere poteſt, ſed aliàs ſua natura ſpoliatum erit, aliàs malè affectum. Veluti nauigiũ unius palmæ, non erit nauigium omnino, nec ſi ſit duorũ ſtadiorum longitudine. Si uerò in quandam magnitudinẽ progrediatur; interdum propter paruitatem nauigationem aduerſam faciet: interdum propter immenſitatem. Similiter ciuitas ea quæ ex pauciſſimis ciuibus conſtabit, non erit ſatis munita: quę autem ex nimium multis, erit illa quidem ſatis inſtructa & munita rebus ad uitã neceſſarijs, ſed in hoc gentis potius quàm ciuitatis nomen obtinebit. Neq; enim facile eſt ex his ciuitatẽ exiſtere. Quis enim dux in bello tam immenſæ multitudinis futurus eſt? aut quis præco nõ Stentorius? Quapropter prima ſit neceſſe eſt ciuitas ea, in qua tanta ſit multitudo ciuium, ut in ea prima multitudine ſatis ſit præſidij ad bene uiuendũ, in ciuili communione. Fieri autẽ poteſt, ut ea quæ hanc multitudinem ſuperet maior ſit ciuitas, ſed hoc non eſt, ut dixi, interminatum. Quis uerò ſit præſtantiæ modus, facile ex officijs intelligi

poteſt. Sunt enim in ciuitate officia, alia eorum qui præſunt, alia eorũ qui parent. Eius autem qui imperat, eſt iubere ac iudicare. ut autem de rebus iuſtis ſententia feratur, mandentúrque magiſtratus pro dignitate, neceſſariò cognoſcendi ſunt ciues, qualis quiſque ſit. quòd ubi hæc minus obſeruantur, neceſſe eſt male geri ea quæ ad magiſtratus & iudicia pertinent. Nam in horum utroq; nihil temerè faciundum eſt: quod in ciuitate illa immenſa perſpicuè cõtingit, in qua etiã & peregrinis, & inquilinis facile ad Rempublicam aditus patet, quòd propter nimiam multitudinem non difficile ſit latêre. Perſpicuum eſt igitur in hoc eſſe ciuitatis modum, & terminum optimum, ſi maxima ſit multitudo eiuſmodi, quæ & munita ſit ijs copijs quas uita deſiderat, & facile qualis ſit, perſpici poſſit. Ac de ciuitatis quidem magnitudine, hactenus.

5 Eadem eſt etiam agri ratio. Nam de illo, qualis eſſe debeat, profectò eum qui plurima præſidia habeat, ſitq; munitiſſimus, omnes probabunt. qualem neceſſe

eſt

eſt rerum omnium ferre ac ſuppeditare copias. Omnia enim habere, & re nulla egere, id demum eſt ſeipſo eſſe contentum, ſatisq́ praeſidij in ſe habere. Tantã autem & multitudinem & magnitudinem agri omnes laudabunt, ut poſſint incolæ etiam in ocio liberaliter ſimul ac temperatè uiuere. Id autem rectè ne an ſecus præcipiamus, pòſt accuratius uidebimus, cum de toto genere poſſeſſionum, atque abundantia facultatum, idoneo loco mentionem faciemus, quemadmodum, & quis modus in earum uſu retineri debeat. Magna eſt enim de hac re diſſenſio, propter eos qui uſum earum, in utranque uitæ rationem quæ modum tranſeat: partim ad nimiã parſimoniam & tenuitatem in uictu, partim ad luxũ diſtrahunt. Agri autem genus quod eſſe debeat, facile eſt dicere. Sed in quibuſdã rebus rei militaris peritis habenda eſt fides, qui tradunt agrum eiuſmodi eſſe oportere, ut in eum non facile hoſtes impetum facere, & ex eo facile milites ad expeditionem educi poſſint. Iam uerò ut multitudinem ipſam hominum eiuſ-

modi eſſe oportere diximus, quæ facile uideri poſſet, ſic agrum uolumus. Aſpectui autem ſubiectum eſſe agrum, eſt eſſe eiuſmodi, cui facile ſuccurri poſſit. Vrbs autem, ſi ex animi ſententia condenda ſit, & mare & agrum ſpectare debet, idque duabus de cauſis: quarum altera quidem quæ eſſet, iam diximus. pertinere enim ager debet ad omnes locos, ut facile defendi poſſit. Altera eſt, ut fructus qui gignuntur, lignorum præterea materia, & ſi quam aliam commoditatẽ ager nactus ſit generis eiuſdem, commodè & facile importentur & inuehantur.

6 Maris autem nauigatio utrum ciuitatibus quæ bonis legibus utantur proſit, án ne obſit, multi ſunt qui ambigant. Nam peregrinorum & exterorum quorũdam, qui in alijs legibus educati ſunt, aduentum & communionem nocere aiunt & bonis legibus, et loci frequentię. Vſu enim maris fieri, ut mittendo & recipiendo, mercatorum multitudo exoriatur: quod præclaræ Reip. adminiſtrationi repugnet. Atq; id quidem non dubium eſt, quin ſi his locus nullus ſit reliquus,

quius, melius ſit & ad propulſanda pericula, & ad rerum neceſſariarum copias, urbem atque agrum cum mari rationem habere. Nam & quo facilius ſuſtineant hoſtes, & eos damno aliquo afficiant qui aggrediuntur, magnæ opportunitates ad opem ferendam & terra et mari ijs ſuppetant oportet, qui ſeruandi ſunt. Quòd ſi minus utraque re poterunt, at certè altera magis ſuppetet ijs qui utraq; re ualent. Quæque deſunt, ea accipere et importare, & quæ abundant exportare, cogit neceſſitas. Sibi enim negotiatrix ciuitas, non alijs eſſe debet. Qui autem mercatum aperiunt omnibus, ij quæſtus cauſa id faciunt. Quòd ſi hanc talem auiditatem probare non debet ciuitas, ne hunc quidem mercatum obtinere. Et quoniã nunc uidemus multis agris & urbibus adeſſe nauiũ ſtationes, & portus aptè extructos ad ciuitatem, ut neque ipſa urbs id alijs tribuat, neque procul loco aliquo remotiore: quin etiã muris alijsq; eius generis propugnaculis cincta ſit: perſpicuum eſt, ſi qua commoditas ex hac cõmunione percipiatur,

ad ciuitatem id totum peruenturum: si quid autem incommodi, id facile uitari posse, sanciendo legibus, quibus cũ non sit ineunda, & quibus cum ineunda sit societas. De copijs autẽ naualibus, haud dubium est, quin perutile sit earum quãdam uim & copiã obtinere. Neq; enim sibi ipsis solum, sed etiam finitimis, auxilio ac præsidio & terrori esse omnes debent, ut terra, sic mari. Quãta autem uis & multitudo huius rei esse debeat, ex uitæ genere quod ciuitas delegerit, constituendum est. Si enim uitã principe uel Rep. dignam sequatur, necesse erit hanc uim ad officia ac negotia accommodari. Multitudo autem hominum quæ in turba nautarum esse solet, nõ est ciuitatibus necessaria. Nulla enim in parte ciuitatis habendi sunt. Classiarij enim & uectores liberi sunt homines, & in ijs qui terra militant, atq; summam habent in nauigando potestatem. Et si magnus sit numerus accolarum & agricolarũ, magna sit etiam necesse est nautarum copia. Quod etiam nunc animaduertimus, ut in ciuitate Heracleotarum, qui

multas

multas triremes implẽt, nacti ciuitatem commoditate præstantem cæteris. Ac de agro & portubus, & ciuitatibus, & mari, copijsq; rerum nauticarum, hactenus. Quis autem modus ac finis constituendus sit urbanæ multitudini, suprà dictum est.

Quæ autem natura eorũ esse debeat, 7
nunc dicendum est. Hoc quidem certè facile perspici licet, si ciuitates Græcorũ quæ in magno sunt nomine & gloria, uniuersusq; orbis à quàm uarijs & differentibus inter se gentibus incolatur, uideamus. Nam quæ gẽtes frigida loca incolunt, & Europam, alto & excelso animo sunt, ingenio autem & arte nihil ualent. Itaque libertate magis gaudent, à ciuili scientia abhorrent, nec finitimis imperare sciunt. Asiaticæ autem, ingenio ualent illæ quidem, & artificio: sed quia demisso animo sunt, parẽt alijs semper ac seruiunt. At uerò Græci ut mediũ inter eos locum incolunt, sic utrorumq; mores imitantur. Sunt enim & magnanimi, & acuti. Itaq; tum libertate utuntur, tum optima Rep. eaq; una, tum cæ-

teris imperare norunt. Eadem est Græcorũ inter se dissimilitudo. Aliorũ enim simplex natura est, alij aptos habẽt animos ad utranqꝫ uim & facultatẽ. Perspicuũ quidẽ est, & ingenio et animo excelso esse oportere eos, qui à scriptore legũ ad uirtutis studiũ sint impellendi. Quod enim aiunt quidam, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè & immaniter se gerere oportere: pars ea animi in qua irarum existit ardor, est quę amicitiam gignit. Hæc enim pars est animi, qua ad amorem impellimur. Quod ex eo sciri potest, quia magis in familiares & amicos concitatur pars illa, quàm in ignotos, si se contemptam putet. Itaque Archilochus rectè, cum de amicis quereretur, cum hac animi parte uerba facit. Nunquid nam amicis opprimebare? Atqꝫ etiam imperandi & libere uiuendi uoluntas ab hac parte animi datur omnibus. Est enim & propensus ad imperandum animus, & inuictus. Nec uerò honesta oratio est, ignotis difficilem se & acerbum præstare oportere. Neqꝫ enim aduersus quenquam eo modo

modo nos gerere debemus: neque magnanimos natura immanes facit, nisi aduersus eos qui iniuriam inferunt. Quemadmodum aduersus familiares, ut dixi, se gerunt magis, si se uiolatos existiment: nec iniuria. A quibus enim sibi beneficium deberi putant, ab ijs & iniuria affici se, & gratia debita fraudari uident. Hinc illud, Fratrum graues inimicitiæ, & illud. Quorum amor summus est, horum summa odia. Atq; quot ciues in ciuili societate, quæq; eorum natura esse debeat, quantusq; ac qualis ager, satis ferè diximus. Neque enim eadem ab ijs quæ ratione docentur, postulanda est subtilitas, quæ ab ijs quæ sensibus.

Quoniam autem eorum quæ à natura constituta sunt, non eæ sunt partes totius cõpositionis, sine quibus esse totũ nõ potest, profectò re in ciuitatis quidem partibus habenda sunt ea quæ in ciuitate insunt necessariò, neq; in alia ulla communione ex qua unum aliquod genus efficitur. Vnũ enim aliquid, idq; cõmune atque idem socij adipisci debent, 8

siue

ſiue par, ſiue diſpar ſit eorum conditio, ſiue id ſit cibus, ſeu agri magnitudo, ſeu aliquid aliud eiuſdem generis. Cũ uerò duarum rerum ea uis eſt, ut una ad alteram, quaſi ad finem referatur, nihil certè illarum commune eſt, niſi quòd hæc facere, illa accipere debet. Vt exempli gratia, inſtrumento omni & opificibus nihil cum opere quod efficitur, commune eſt, quoniam domui cum architecto nihil commune eſt, ſed omnis architectorum ars & induſtria ad domũ refertur. Quapropter etſi poſſeſſionibus opus eſt, tamen nulla eſt in ciuitatis parte poſſeſſio, quanquam multæ res inanimæ in ciuitatis partibus habentur. Ciuitas autem communio eſt & ſocietas quædam eorum, quorum par eſt cauſa, optimæ uitæ degendæ, quoad eius fieri poterit, gratia conſtituta. Et quoniam in beata uita ſummum bonum eſt, eaq; in uirtutis actione uſuq; perfecto conſiſtit, itaq; fit, ut quidam eius fieri poſſint compotes, alij aut parũ, aut nihil: certè ex hoc multa uariaq; ciuitatum, atq; Rerumpublicarum genera extiterunt. Nam alij alio modo,

modo, alijsq́ue rebus id indagantes, uaria uiuendi & Reipub. genera effecerunt. Quãtus autem numerus sit eorum, sine quibus esse ciuitas nõ potest, uideamus. Nam quæ in ciuitatis partibus numeramus, in ijs ciuitas cõsistat necesse est. Rerum ergo sumendus est numerus: ex ijs enim id perspici licebit. Primum uictus suppeditare debet, deinde artes: multas enim commoditates uita desiderat. tum arma, quæ necessaria sunt ijs qui ad Rẽpub. accedunt, & ad cogendos eos qui detrectant imperium, & propulsandam exterorũ iniuriam: tũ magna uis pecuniæ, quã et ad suos & ad belli usus suppeditare possint. Quinto loco, atq; in primis deorum cultus est, quod sacrum uocant. Sexto, id quod omnium maximè necessarium est, iudicium de rebus quæ ciuibus inter ipsos utiles sint, & iustæ. Atq; hæ sunt commoditates, quas omnis ciuitas desiderat. Cum enim ciuitas multitudo sit non quæuis, sed quæ præsidia uitæ habeat, & si quid fortè horum desit, omnino satis munita, seq; ipsa contenta esse non possit: profectò ex his opportunita-

portunitatibus cõstet ciuitas necesse est. Sint ergo oportet agricolæ, qui ea quæ ad uitam necessaria sunt præparent: sint opifices, sint qui bellũ gerant, sint locupletes, sint sacerdotes, sint deniq; qui iudicent de rebus necessarijs & utilibus.

9 His ita constitutis, reliquum est, ut omnes ne ciues hæc omnia tractare ac sequi debeant, uideamus (fieri em̃ potest, ut omnes sint & agricolæ, & opifices, & senatores, & iudices) an procurationi harum alij preponi, an uerò eorũ partim priuata sint, partim publica necessariò. Non in omni autem Repu. ei quod postremò dixi, est locus. Quemadmodũ enim dixi, omnes omnia, & nõ omnes omnia, sed alij alia sustinere possunt. Nã hæc uaria Rerump. genera sunt consecuta: quippe cum in eo ciuitatis statu cui præest populus, omnes munera omnia exequantur, in ea Rep. quæ est in paucorum potestate, contrà. Cumq; optimus ciuitatis status nobis sit propositus, isq; sit, in quo beatissima ciuitas esse potest, neq; beata uita sine uirtute, quemadmodum dixi, possit existere, profectò in ea

Rep.

Repu. quæ quidem optimè administretur, quæq; uiros iustos omnino, non ex fictione & quadam ex parte nacta sit, ciues nec in sordidis artibus, nec in propolarum quæstu debent uersari. (est enim hæc obscura uita, uirtutiq; inimica) neq; agricolæ debent esse ij qui futuri sunt ciues: quod uirtutis ortus, ciuiliaq; officia ocium desiderant. Cùm autem & ij qui bellicis officijs addicti sunt, & ij qui de rebus utilibus deliberant, & ij qui de iustis iudicant, sint in primis partibus ciuitatis, idq; constet, utrum ij in alio numero reponendi sint, an eis utraq; officia tribuenda, quæstio est. Sed ea quæstio facile explicari potest. Nam quodammodo ijsdem, quodammodo alijs tribuenda sunt. Quatenus enim utrunque officium ab alia atq; alia ætate præstandum est, & alterum prudentiam, alterum uires postulat, eatenus tribuenda sunt diuersis. Quatenus autem fieri non potest, ut qui iniuriam facere & propulsare possunt, ij perpetuum imperium ferant, eatenus ijsdem. Qui enim armorum belli que usu ualent, in ijs situm

est,

est, ut & stet & non stet Resp. Relinquitur ergo, utrisque eorum committendam esse Remp. sed non eodem tempore, uerum ut natura & res feret. Vires sunt florentis ætatis, prudentia senectutis. Itaque hoc modo utile est & æquũ tribui, quandoquidẽ hæc sit pro dignitate tributio. Quinetiam opibus hi abundare debẽt, cum præsertim ciuibus in quo sunt numero, necessariæ sint opes. Nam multitudo eorum qui in sordidis artibus uersantur, in nulla sunt parte ciuitatis, neque ullum aliud genus hominum, quod nõ uirtutis officia præstat. Idque ex eo quod positum est, perspici licet. Nam & beata uita cum uirtute coniuncta est necessariò, & ciuitas dicenda est beata, nõ habita unius alicuius eius partis ratione, sed omnium ciuium. Perspicuum est etiam, hos opibus ualere oportere, si modo serui esse debent agricolæ, aut barbari, aut accolæ. Reliquum est ex his sacerdotum genus, quorum in promptu descriptio est. Neque enim agricola, aut is qui in sordidis artibus uersatur, instituẽdus est sacerdos, quandoquidem honorem Dijs

ciues

ciues tribuere debent. Sed quoniã Respub. in duas partes distributa est, id est in equites & senatores, tribuendusq; est Dijs cultus, & cessare debent in eorũ cultu ij quibus certo tempore ut cessent denunciatum est: ijs certe sacrorũ cura erit committenda. Numerus quidem eorũ sine quibus ciuitas stare non potest, & omnium partium ciuitatis, præscriptus est à nobis. Nam & aratores, opifices, totumq; genus mercenariorum inesse debent in ciuitatibus, & in partibus ciuitatis equites ac senatores, & ita unũquodque eorum separatum distinctũmq; fuit, ut alteri semper alteris uicissim hæc officia præstarent.

Neque uerò aut his temporibus, aut 10
nuper hoc intellexerunt ij qui de Rep. disserunt, esse in genera tribuendam ciuitatẽ, aliudq; esse equitum, aliud agricolarum. Nam & in Aegypto etiam nunc, & Cretæ, hæc manet ratio: quarũ in Aegypto Sesostrius, ut fama est, & Minos Cretæ ita sanxit legibus. Sodalitatum etiam uetus ratio est. Cretæ quidem Minois imperio constitutæ sunt, in

Italia autem multo antè. Tradunt enim qui ea loca incolunt patriorum instituto rum interpretes, Italum quendam fuisse Oenotriæ regem, à quo, mutato nomine, Itali pro Oenotris sint uocati, orámque illam Europæ quæ est intra Scylleticum & Lameticum sinum, qui inter se absunt dimidiati diei itinere, Italiam appellatam esse. Hunc Italum fama est, Oenotros qui tum greges pascebant, ab illa uita ad agriculturæ studium traduxisse, eisque cum leges alias dedisse, tũ in primis sodalitates constituisse. Itaq; etiam nunc quidam ex illius posteris, & sodalitatibus utuntur, & quibusdam legibus. Incolebant autẽ tum oram eam quæ ad Tyrrhenum mare pertinet, Opici: qui et antea, & nunc Ausonij uocãtur. & eam quæ ad Iapygium & Ioniũ spectat, quæque Syrtis dicitur, Chaones, qui etiã ab Oenotris genus duxerãt. Hinc ergo primum aduecta est sodalitatum ratio, ex Aegypto autem multitudinis ciuium in genera descriptio. Multo enim tempore antè fuit, quàm Minois regnũ, Sesostrius. Ex quo intelligi par est, alia etiam

ferè

ferè multis antè, atque adeò infinitis temporibus inuenta fuisse, cum præsertim et uerisimile sit, usum ipsum ea docuisse, quæ ad uiuendum necessaria sunt: & cõsentaneum, ea quæ ad ornatum pertinent, cum iam hęc essent, ad tantam peruenisse dignitatem. Ita fit, ut eodem modo etiam de ijs quę ad Remp. pertinent, iudicare debeamus. Esse autem ea antiqua, ex Aegyptiorum institutis intelligi licet, qui & uetustissimi uidentur esse, & leges ciuitatisq; statum habuerũt. Quapropter & ijs quæ adhuc dicta sunt, utẽdum est, & quæ prætermisimus omni ratione quærenda sunt. Agrum quidem esse oportere & equitum, & eorum qui ad Remp. accedunt: eósque qui agrum ipsum colent, ab ijs distingui oportere: et ager quantus qualisq; esse debeat, iam demonstrauimus. Nunc quoniã possessiones, ut quidam uolũt, communes esse nobis non placet, sed communicari eas inter ciues uolumus usu quodam amicitiæ, ut desint nemini ea quæ ad uictum pertinent, de agri diuisione, quósque ac quales ij qui eos colent, esse oporteat,

differamus. Sodalitates quidē omnibus placet, utiles esse bene constitutis ciuitatibus. quamobrem autem nobis etiam placeat, pòst dicemus. Sed quoniam ijs ciues omnes adhiberi debent, nec facile possunt inopes tum constitutum sibi tributum pendere, tum rem suam familiarem tueri: & ij sumptus qui sacris Deorum fiunt, communes sunt totius ciuitatis; in partes duas ager sic diuidendus est necessariò, ut altera communis sit, altera priuata. earúmque utraque rursus bifariam ita diuidi debet, ut communis agri altera pars ad Deorum munera & sacra, altera ad sodalitatum sumptus referatur: priuati autem altera pars ad prædia sita in agri finibus suppetat, altera ad suburbana: ut duplici parte cuique agro attributa, utriusque loci ad omnes perueniat hæreditas. Ita enim æquitas & ius seruabitur, & cum finitimis rarius bellum geretur. Vbi enim his locus non est, ibi alij finitimorum inimicitias & bella negligunt: alij nimium ea, & contra decorum extimescunt. Itaque apud nonnullos lex est, ne ij qui in agri finibus aliquid

quid possident, in consilium adhibeantur de bello quod cum finitimis suscipiendum est, quasi res sua quenque impediat, quo minus prudens consilium capere possit. Ager ergo his de causis ita est diuidendus. Ii autem qui agrũ ipsum colent, primum ac maxime, si ex animi sententia serui esse debent, nec unius gẽtis omnes sint, nec elato animo. Sic enim & ad rem gerendam utiles erunt, et procul ab eo aberunt, ut res nouas moliantur. Secundo autem loco barbari accolæ, iisdem præditi moribus quibus superiores. Eorum autem priuati in priuatis agris eorum erunt peculiares ac proprij, qui opes habebunt: in communibus autem, publici. Quo autem modo seruis utendum sit, seruisq; omnibus libertatẽ melius esse quasi præmium proponere, post demonstrabimus.

Vrbem quidem terram ac mare omnemq; agrum spectare oportere, quoad eius fieri poterit, iam ostendimus. ut autem ipsa situm eum assequatur, quẽ maxime uelimus, quatuor spectanda sunt. Primum quod necessariũ est, salubritas. 11

Eæ enim urbes quę Orientem ſpectant, eóſq; uentos qui inde flant, ſalubriores ſunt. Alterum, Aquilo. Hæ enim cõtra hyemẽ ſunt munitiores. In reliquis duobus poſitæ ſunt rerum urbanarũ & bellicarũ opportunitates. Atq; ad bellicas quidem facilè atq; expeditè ex ea exercitus debet educi: hoſtium contrà ægrè ad eam penetrare, atq; eam obſidione cingere. Aquarum autem & ſtagnorũ maximè quæ natura loci per ſe ſuppeditet, magna uis & copia ſuppetere debet. Sin minus, at certe id inueniendum eſt, parandis aquæ pluuiæ receptaculis, quæ magnas ui aquarum abundẽt, ut nunq̃ eos in bello præcluſos ab agro deficiat. Quoniam autem habenda eſt ualetudinis incolarum ratio, id poſitum eſt in eo, ut urbs ſita ſit in hoc uel illo loco, & ad hoc uel illud efficiendum aptè & accommodatè: deinde ut aquis ſalubribus utatur, eáque res magnæ ſit curæ. Quarum enim rerum maximam copiam plerumque ad corporis uſum adhibemus, eæ maximum adiumẽtum ad ualetudinem afferunt, quam naturam habent aquarũ uento

uento

uentorúmque uis ac copia. Quocirca in benè moratis ciuitatibus definiendum præſcribendumq; eſt, ſi non omnis aqua ſit æquè ſalubris, neque eiuſmodi ciſternarum ſit copia, quæ aqua ad uictũ, quæ ad alios uſus adhiberi debeat. De locorũ autem propugnaculis, non parem utilitatem ex ijs omnes percipiunt ciuitates. Veluti arx paucorum potentiam et unius dominatum attingit potius, loci æqualitas populi imperium, eorúmque neutrum aptum eſt ad eam Remp. quæ optimorum conſilijs adminiſtratur, ſed loca potius firma & crebra. Priuatorum autem ædificiorum forma gratior illa quidem habetur, & ad cæteras res utilior, ſi aditus faciles habeant, & ea forma quæ nunc in uſu eſt, & ea qua Hip- 84
podamus utebatur: ſed ad belli opportunitates, contrà ut quondam erat. Nam & difficiles præbebat exitus exteris, & inextricabiles latebras, ſi quis impetum faceret. Hæ igitur duæ commoditates in illis retinendæ ſunt. Fieri enim poteſt, ſi quis ita extruat, ut ſolent agricolæ, quos nonnulli uocant uitiũ ordines,

ut tota urbs non fiat peruia, sed quibusdam in partibus ac locis. Sic enim & munita erit, & clara. De muris autem, quos adimunt quidam urbibus ijs quæ uirtuti dant operam, nimium ueterem opinionem repetunt, præsertim cum reipsa uideant improbari eas urbes, quæ id sibi laudi ducebãt. Ac si res quidem sit cum pari iure & more uiuentibus hominibus, nec qui multitudine uincant, indecorum sit profectò saluti suæ consulere murorum septis uelle. Cum uerò & usu ueniat, & fieri possit, ut uis eorũ qui aggrediuntur & humanam & paucorũ uirtutem longè multúmque superet, certe si saluti prospiciendum est, non expetenda clades aut cõtumelia, tutissimum murorum præsidium, & propugnaculũ bello aptissimum esse putandum est, his præsertim temporibus cum tormenta & machinæ excogitatæ sunt, obsidendis oppugnandisque urbibus. Nihil enim interest, utrum muros urbibus circundari nolint, an agrum opportunum iniurijs aggredientiũ quærant, an locos montosos tollant; similiterq; faciũt, ut si priuatis domibus

domibus muros & parietes non circundarent, tanquam incolæ ignaui essent futuri. Atqui hoc intelligendum est, licere ijs qui mœnibus urbes cingunt, in utranque partem uti urbibus, & pro ijs quæ muros habent, & pro ijs quæ carent. quod in ijs non contingit, quæ carent. Quæ cum ita sint, non solum muri urbibus circundandi sunt, sed diligentia adhibenda est, ut & ornamentum urbi afferant, & bellicis necessitatibus cum cæteris, tum ijs quæ nunc inuentæ sunt. Vt enim id curant omni ratione ij qui aggrediūtur, quibus rationibus superiores erunt: sic & hæc inuenta sunt, & alia quærēda ijs qui urbes tuētur. Neq; enim unquam in paratos & instructos impetum facient.

Quoniam autem multitudo ciuium sodalitatibus adhibenda est, & muri idoneis locis distinguendi sunt turribus & stationibus, certe quasdam sodalitates in his propugnaculis conuenit constitui. Atq; hæc quidem eo modo quo dixi, ex ædificanda erūt. Aedibus aūt quæ sacris deorum faciendis assignabuntur, magi- 12

ſtratuũq; maximè ratis ſodalitatibus locus idoneus deligendus erit, atq; idem ijs ſacris omnibus, quæ lex ſeparatim, nec reſponſa deorum excipiunt. Cuiuſmodi locus erit is, qui magnam ſignificationem dabit, uirtuti tributum locũ eſſe, & ſpeciem propugnaculi uicinis urbis partibus præbebit. Ei aũt loco ſubijci debet forum eiuſmodi, quale in Theſſalia eſt, quod liberũ uocant. Id eſt, liberũ eſſe debet ab omni mercatu, ut neq; ſex plebis eò, neq; agricolæ, nec ullum aliud tale genus hominũ accedat, niſi à magiſtratibus accerſatur. Locus etiam clarus ita futurus eſt, ſi ſenum exercitationibus erit conſtitutus. Nã pro cuiuſq; ætate hoc Reip. ornamentum diſtinguendum eſt, ut & rebus quas adoleſcentes gerẽt, magiſtratus quidam interſint, & frequẽtes ſint ſenes cum magiſtratibus. Magiſtratuum enim præſentia uero pudore afficit maximè, metumq; libero dignum homine incutit. Forum autem rerum uenalium ab hoc diuerſum eſſe debet, & alio in loco ſitum eiuſmodi, in quẽ facilè conuehi poſſint, & quæ mari, & quę ex toto agro

agro importabũtur. Cũq; multitudo ciuitatis distributa sit omnis in sacerdotes et magistratus, decet sacerdotũ etiam sodalitatibus ad ædes sacras locum constitui. Magistratuum uerò & eorũ qui rebus contractis & cõtrahendis præsunt, & eorum qui accusationibus, atq; uocationibus in ius, alijsq; rebus eius generis administrandis pręposìti sunt: itemq; præfectorum mercatus, & præfecti urbis, in foro & in loco celebri sodalitates constituendæ erunt. qualis locus est is, in quo res ad uiuendum necessariæ uen duntur. Nam ut alterum forum semotum à turba, & à rebus agendis liberum posuimus, sic hoc rerum necessariarum causa. Imitari etiam ac tenere debemus in agro eam quam exposui, descriptionem. Illic enim magistratibus ijs quos syluarum custodes uocant, & definitores agrorum, sua propugnacula & sodalitates præsidij causa esse debent. itemque sacra in agro attribui debent, alia Dijs, alia heroibus. Sed superuacaneum est de his talibus accuratè differere, cum præsertim non sint

haec

hæc cognitu difficilia, sed factu potius. Nam de his disputare, optare est: ea aũt euenire ac fieri, fortunæ.

13 Quapropter his omissis, nũc quibus rebus ea ciuitas, quæ beata futura est, quæq; optimo Reip. statu utitur, constare debeat, dicendũ est. Duo sunt in quibus omnium rerum laus & perfectio cõsistit, quorũ alterum in eo quod sibi proponere debent, & in fine actionum sapienter constituendo: alterũ in earum actionum quæ ferunt ad finem, inuẽtione cernitur. Fieri enim potest, ut hæc ipsa & consentiant inter se, & discrepẽt. Interdum enim id quod spectare debẽt, rectè illud quidem constitutũ est, sed in actione ipsa ab eius adeptione aberrãt. aliàs ea quæ ad finẽ pertinent, omnia assequuntur, finem aũt sibi uitiosum proponũt. aliàs in utroq; peccatur, ut fit in medicina, in qua quomodo affectum esse oporteat corpus quod ualeat, interdũ nõ rectè iudicant, neq; res ad propositũ finẽ ferentes assequuntur. Atqui hęc duo in artibus ac disciplinis obtineri debent, finis, & quę ad finem pertinent actiones.

Ac

Ac illud quidẽ perſpicuũ eſt, bene beatéque uiuendi cupiditate incenſos eſſe omnes, quæ alijs aſſequi licet, alijs per quandam fortunam aut naturam non licet. Nam adiumenta quædam bene uiuendi ratio deſiderat, eaq́; minora in ijs qui melius animo et corpore, maiora autem in ijs qui peius ſunt conſtituti. Sunt autem qui etſi detur poteſtas, tamen nõ rectè beatam uitam exquirant. Quoniã aũt nobis optimum ciuitatis genus propoſitum eſt ad conſiderandum, idq́; eſt quo ſapientiſſimè ciuitas adminiſtratur: eoq́; demum ciuitatis ſtatus ſapientiſſimè adminiſtratur, quo facillimè eſſe beata ciuitas poteſt: certè quid ſit beata uita intelligẽdum eſt. Tradimus quidem in libris de Moribus, ſi quid forte libri illi nos adiuuãt, actionem eſſe & uſum uirtutis perfectum, eumq́; non ex fictione, ſed omnino. Dico autem ex fictione, neceſſariò: & omnino, præclarè. Vt in iuſtis officijs & actionibus iuſtæ pœnæ & ſupplicia à uirtute illa quidẽ proficiſcuntur, ſed neceſſariæ ſunt, in ijsq́; honeſtũ neceſſariò continetur: quippe cum optabilius

bilius ſit nec in uiro deſiderari hæc, nec à ciuitate poſtulari. At uerò quæ ad honorē & copias pertinent, omnino ſunt pulcherrimæ actiones. Nam cum alterum mali cuiuſdam ſit optio, contrà ſit in his actionibus. Sunt enim & præparationes & cauſæ bonorum. Vir autem ſapiens ac bonus, & in paupertate, & in morbo, cæteriſq; rebus aduerſis decorum conſeruabit. Atqui beata uita in rebus contrarijs cernitur. Etenim illud conſtitutum eſt in libris de Moribus, eũ eſſe ſapientem qui à uirtute impellitur, ut quæ omnino bona ſunt, ea deniq; bona iudicet. Ex quo perſpicuũ eſt, neceſſe eſſe uſum hunc præclarum eſſe omninò. Itaq; adiumenta hæc externa beatam uitam efficere homines exiſtimant. Vt ſi quis præclarum uſum fidiũ à lyra magis quàm ab arte proficiſci arbitretur. Ex quibus efficitur neceſſariò, quædam ſuppetere oportere, alia à legis ſcriptore eſſe præparanda. Quocirca optamus ex ijs conſtare ciuitatem, quorum eſt domina fortuna, quandoquidem eam dominam eſſe poſuimus. Nõ enim

in

In fortuna positum est sapientem esse ciuitatem, sed in scientia, animiq; iudicio ac uolũtate. Atqui sapiens ciuitas ex eo est, quòd ciues ij qui in ciuitatis partib. habentur, sapientes sunt ac boni. nobis aũt ciues omnes in partibus sunt ciuitatis. Hoc ergo uidẽdũ est, quónam pacto uir bonus ac sapiẽs possit effici. Etenim si omnes sapientiam consequi possunt, non singuli ciues, sic magis expetendũ est. Consequens est enim si omnes sint, & unumquẽq; esse sapientẽ. Tribus autem rebus probitatem sapientiamq; adipiscimur, natura, more, atq; ratione. Primum enim natura gignat oportet, ut hominem, non aliud aliquod animal: ita quodammodo affectũ & animo & corpore. Quædãq; nihil à natura tribui adiuuat, quòd moribus detorqueantur. Sunt enim quædã à natura data hominibus, quæ consuetudine in utranq; partẽ deflectunt, in bonum & in malum. Ac cætera quidem animantia naturam potissimũ uitæ ducem sequuntur, quædam etiam paulũ consuetudinem adhibent. Homo autem etiam ratione utitur. Solũ

est

eſt enim ex tot animantium generibus
particeps rationis, atq; cogitationis.
Quocirca hæc inter ſe congruere opor-
ter, cum præſertim multa contra morem
& naturam faciant homines, ſua quiſq;
duce ratione, ſi inducãt in animum, me
lius aliter fore. Ac quæ natura in ijs eſſe
debeat, qui legis ſcriptori morem ſint ge
ſturi, iam expoſuimus. Reliquũ autem
officium ac munus eſt iam diſciplinæ.
Quędam enim homines aſſueſcendo di
ſcunt, alia audiendo.

Quoniam autem ciuilis ſocietas om-
14 nis ex ijs qui præſunt, & ex ijs qui parẽt
conſtat, hoc quidem uidendum eſt, a-
liámne uitæ rationem, an eandem ij qui
imperant, & qui in aliorum ſunt impe-
rio, ſequi debeãt. Perſpicuum eſt enim,
pro hac diſſimilitudine & diſtinctione,
diſſimilem etiam adhibendã eſſe diſcipli
nam. Ac ſi tanta eſſet inter eos diſſimili-
tudo ac differentia, quantũ Deos & he-
roas hominibus præſtare arbitramur, in
quorum primũ corporibus magnę ſunt
excellentiæ, deinde in animis, ut certa et
perſpicua eſſet eorũ qui præſunt pręſtan

tia,

tia, profectò semper eosdē imperare atq; parēre esset melius. Cum uerò hoc sit difficile inuentu, neque id in promptu sit, quod apud Indos Scylax ait, esse reges, tantum præstantes ijs qui in eorum sunt imperio, perspicuum est necesse esse multis de causis omnes ciues ex æquo uicissim præesse atq; parēre. Nam & eodē iure uiuere debent, quorum par causa est: & Remp. stare difficile est, quæ cōtra ius sit constituta. Omnes enim qui agrū incolunt, rerum nouandarum cupidi, cum ijs qui parent se coniungent, quos uniuersos ij qui Remp. gerent superare nō possint. Verumtamen eos qui præsunt, præstare ijs qui se ipsorum imperio subiecerint oportere, de hoc nulla dissensio est: quod quemadmodum fiat, scriptori legum diligenter uidendū est. Quanq; de eo iam diximus. Natura enim hæc distinxit, quippe quæ in eodē genere alios adolescentes, alios senes fecerit: quorū illos parēre deceat, hos imperare. Molestè aūt & acerbè nemo fert imperium, quē parēre ętas patitur, neq; se superiorē putat, præsertim cū eundē honorē sit ad-

epturus, cum id ætatis fuerit. Concedendum est ergo, ut eosdem illos imperare & parêre, & ut diuersos, ita esse quatenus disciplina eadem, & quatenus alia sit adhibenda. Qui enim bene imperaturus est, paruerit, ut aiunt, aliquando necesse est. Imperium autem, ut in primo libro diximus, aliud ad principis, aliud ad eorũ qui parent cõmoda refertur: quorũ illud seruile imperium appellamus, hoc liberorum hominum. Et quoniã eorum quæ imperantur quædam distinctio est, quæ non in officijs ac muneribus, sed in fine cernitur, multa eorũ munerum quæ seruilia uidẽtur & puerilia, liberis hominibus digna sunt. Neq; enim tam interest ad honestatẽ aut illiberalitatẽ, qualia per se officia sint, quàm quò quicque referatur. Quoniamq; eandem uirtutem et ciui & ei qui præest, & præstantissimo uiro attribuimus, eundemq; parêre primum ac deinde imperare uolumus, hoc certe scriptori legũ uidendum erit, quẽadmodum uiri boni efficiantur, & quibus studijs, & quis optimo uitæ generi sit propositus finis. Animus autem in

partes

partes duas diuisus est, quarũ altera per se est rationis particeps, altera per se illa quidem non est compos, sed ei obedire potest: quarum partium uirtutes esse cõfirmamus eas, ex quibus uir bonus quodammodo nominatur. Sed in utra harum parte potius finis situs sit, quæstio est. Nec obscurum est quidem quid consentaneum sit ijs dicere, qui eandem quam nos partitionem adhibebunt, cũ præsertim & minus perfecta perfectorum gratia procreata sint: quod tum in ijs quæ arte efficiuntur, tum in ijs quæ natura uigent, perspici licet, & rationis quæ pars est compos, ea quæ non est melior sit atque perfectior. Eius autem partes sunt duæ, quemadmodum eam partiri soliti sumus. Ratio enim alia in actione, alia in cognitione cernitur. Eodémque modo ea pars in qua ratio ipsa inest, debet diuidi. Quod eodem modo de actionibus & officijs iudicandum est, ut optimæ cuiusque partis quæ per se expetatur, actiones sint expetendæ maximè ijs qui uel omnes, uel certe duas possint consequi. Semper enim id

maximè cuiq; expetendũ est, in quo adepto quasi extremo acquiescit. Omnis etiam uita in partes duas distributa est; in negocium & ocium, in bellum & pacem. Atq; rerum agendarum partim necessariæ sunt, partim utiles, partim honestæ. Quæ etiam diuisio ad animi partes, earumq; actiones transferri accommodariq; debet. Ac bellum quidem pacis causa expetendum est, negotium autem ad ocium conferendum est. at officia necessaria & utilia, honestorum causa expetenda sunt. Ac ciuilis quidem rationis peritus in ferendis legibus, omnia circũspicere debet, tum partes animi, tum earum actiones & officia, sed multo magis optimum quicq; ac extremum. Eodemq́ue modo in omni uitæ genere, actionumq; diuisione se gerere debet. Cùm enim rerum gerendarum belliq;, tũ multo etiam magis pacis atq; ocij adiumenta ciues habere debent. Et res necessariæ atque utiles gerendæ sunt, sed multo magis honestæ. Quapropter hæc spectanda sunt erudiendis instituendisque pueris, alijsq; ætatibus quæ disciplinam desiderant.

rant. At uerò Græci ij qui his temporibus optimo Reip. genere gubernari uidentur, ſcriptoréſq; legum qui has Reſpub. conſtituerunt, nec in Rep. deſcribenda optimum finem, nec in legibus & diſciplinis uirtutes omneis ſibi propoſuerunt, ſed uim ſpectantes, eas tantũ modo quæ utilitatibus amplificandíſq; rebus diriguntur. Atque etiam quidam qui poſtea his de rebus ſcripta reliquerunt, eandem ſecuti ſunt opinionẽ. Lacedæmoniorũ enim Remp. laudantes, legislatoris ſapientiã mirantur, quòd omnia ad potentiam bellúmque direxerit: quæ & uerbo facile repræhendi poſſunt, & re ipſa nunc ſunt reprehenſa. Vt enim maxima pars hominũ multis imperare uult, quòd ita rerum ſecũdarum, ad noſtramq; uoluntatem fluentium maximæ ſuppetunt copiæ: ſic & Thibro, & omnes qui de Lacedæmoniorum Rep. ſcripſerũt, eum qui Lacedæmonijs leges dedit, propterea admirantur, quòd quia exercitati erant periculis, latè eorum imperium patuit. Atqui perſpicuũ eſt, cùm imperiũ iam nõ teneant Lacedæmonij,

nec beatos eos esse, nec legis scriptorem fuisse sapientem. Hoc etiam ridiculū est, eos parentes eius legibus, cum esset nemo qui impediret quominus legibus uterentur, amisisse bene uiuendi rationē. Nec uerò uera est eorum de imperio sententia, quod is qui dat leges probare uideri debet. Nam seruili, liberorum hominum præstantius imperium est, multoq; magis si sit cum uirtute coniunctū. Præterea non est ciuitas ob eam causam ducenda beata, nec legis scriptor ornādus laudibus, quòd exercitatione docuerit eos finitimis imperare. Hæc enim magnum important incommodum. Cui enim dubium est, quin ciuibus omnibus qui modo possint, danda sit opera, ut ciuitati cuius sunt imperent? At hoc Lacedæmonij in Pausania rege, etiam tanta dignitate prædito, reprehendunt. Harū igitur rationum ac legum nulla nec ciuili societati apta est, nec cum utilitatę aut ueritate coniuncta: cum præsertim ijs quæ præstantissima sint, mentes hominum & priuatim & publicè scriptor legis imbuere debeat. Rerúmque bellicarum

rum uſus & exercitatio, non ob eam cauſam adhibenda eſt, ut eos qui indigni ſunt, ſeruitute opprimamus: ſed primũ ut ne alijs ſeruiamus, deinde ut principatum quæramus, quo eorum qui noſtro imperio ſe ſubiecerint commodis conſulere, non omnium dominatum uendicare poſſimus. Poſtremo, ut eos dominatu & imperio premamus, qui digni ſunt. Ponendum autem eſſe ſtudium & operã ei qui dat leges in eo potius, ut leges quæ & bellum, & cætera omnia attingunt, ocium pacemq; quaſi finem ſpectent, res ipſa, quæ cum uerbis cõſentit, indicat. Hę enim tales ciuitates, maxima ex parte bello cõſeruantur, imperij uendicatione concidunt. In pace enim ſplendorem quaſi ferrum amittunt, eius culpa qui leges dedit, qui eos ocij paciſq; artes non docuit.

Et quoniam idem finis propoſitus eſt 19
et priuatim, et publicè hominibus, idemque modus conſtituendus eſt & uiro optimo, & optimæ Reipub. certè uirtutes eæ quæ ad otium & quietem ferunt, adeſſe debent, pręſertim cum ſæpe,

ut dictum est, & bellum suscipiatur ob eam causam, ut in pace, & negocium, ut in otio uiuatur. Valent autem ad ociosam uitam, & eæ uirtutes quarum omne opus ac munus in otio, & eæ quarum in negotio actioneq; cernitur. Multę enim res ad uictum cultúmque necessariæ adsint oportet, ut quietam uitam liceat degere. Itaque frugalitatem ciuitas, fortitudinem, patientiámq; desiderat. Nam cũ ueteri prouerbio, seruis nulla sit cessatio, ij qui forti animo adire pericula non possunt, serui sunt eorum qui aggrediuntur. Ac fortitudo quidem & patientia in suscipiendis gerendísque negotijs necessaria est, philosophia autẽ in otio. Temperantia uerò & iustitia in utroque tempore necessaria est, potiúsque otiosos & quietos attingit. ut enim bellum iustos frugíque esse cogit, sic res secundæ atq; otium cum pace libidinosos & iniustos potius facit. Magna igitur iustitia, magna temperantia ijs necessaria est, qui putantur beatissimi, ijsq; rebus omnibus quæ beatos faciunt, perfruuntur: cuiusmodi sunt, si qui sunt, ut tradunt poëtæ,

poëtæ, in beatorum insulis. Maximè enim his necessaria erit philosophia, maximè temperantia & iustitia, quo magis quietam uitam in tanta omnium rerum copia & affluentia traducunt. Ac eam quidem ciuitatem quæ beata futura est & sapiens, his uirtutibus præditã esse oportere, hinc intelligi licet. Turpe est enim non posse uti bonis, in negotioq; ac bello uirtutis & probitatis, in pace & otio seruilis ingenij dare significationem. Itaq; excolenda uirtus est, nõ quẽadmodum Lacedæmonij faciunt, qui hoc à cæteris non differunt, quòd non eadẽ quæ alij in maximis bonis ducunt, sed quòd hæc ipsa magis quadam uirtute effici, existimant. Ex his autem perspicuũ est, hæc bona esse maiora, eamq; uoluptatẽ quæ ex his percipitur ea quæ ex uirtute, eamq; per se existere. Quo aũt modo, quibusq; rebus eã assequamur, id iam uidendum est. Exposuimus quidem paulò antè, eam natura, consuetudine, & ratione constare. Et quoniam natura eorum quæ esse debeat, docui, reliquum est ut ratione instituendi sint, an

more,uideamus.Hæc enim duo inte
maximè congruere debent. Fieri en
poteſt ut ratio quę ab optimo fine qu
propoſitus ſit aberret, à conſuetudi
quæ ei conſentanea ſit,eò dirigatur.
quidem primum animaduerti licet in
teris rebus,ortum ab aliquo initio,&
ſolutionem ab aliquo initio alterius
turæ perfectę proficiſci.Nobis auten
tio & mens naturę perfectio eſt:Ita fi
ab utraq; morũ origo & exercitatio p
paranda eſſe uideatur. Deinde ut a
mus & corpus duo ſunt,ſic animi par
duas cernimus: alteram quæ expers
rationis,alteram quæ eſt eius particep
duosq; harum habitus, quorum hic
petitus,ille mens dicitur. Vt autem c
poris ortus prior eſt quàm animi, ita
pars quæ non utitur ratione,antiqu
ea eſt quæ utitur. Idq; ex eo ſciri pot
quia ira,uoluntas,& cupiditas in pue
inſunt, ut primum ſunt in lucem ed
ratio autem & mens, progredientib
ætatibus. Quocirca primum corpo
cura & diligentia illam animi antece-
re debet, deinde cupiditatis. ita tam

ut curam cupiditatis ad mentem, & corporis ad animum referamus. Quòd ſi principio legis latori uidendum eſt, ut eorum qui educantur corpora optimè ſint conſtituta, prima cura in coniugio poni debet, quando & cuiuſmodi inter ſe coniugia inire debeant.

Sanciendis autem de coniugio legi- 16
bus, ſpectandi ſunt uir & mulier, mas & fœmina, & uitæ tempus, ut eorũ ætates eodem tempore concurrant, neq; ita uires diſcrepent, ut uir etiam ſuſcipere liberos poſſit, mulier non poſſit: aut hæc poſſit, ille non poſſit. Ex his enim ſeditiones inter eos diſcordiæq; naſcuntur. Habenda eſt etiam ratio ſuſcipiendorum liberorum. Liberi enim nec parentibus ætate multo poſteriores eſſe debent, quia neq; ſenibus patribus filij gratiam referre poſſunt, neque parentes liberis ſubuenire; nec ſuppares, quia multa hinc incommoda naſcuntur. nam & minus apud eius generis homines, ut æquales, pudor ualet, & in re familiari inter pares ferè querelæ ſolẽt exiſtere. Pręterea id unde initio huc de-

lapſi

lapsi sumus, uidendũ est, ut corpora
torũ eius qui leges dedit uoluntati co
gruant. Quæ ferè omnia cura diligen
que unà continentur. Quoniam en
ferè ad summum uiris annorum sept
ginta numerus, mulieribus quinquag
ta, procreandorum liberorum finis c
stitutus est, coniugij initium pro æt
in hæc tempora incidere debet. Est a
iuuenum coniugium incommodum
berorum procreationi. Cum enim in
mnibus animantibus imperfecti sint
niorũ partus, ac multo etiam magis f
minarum, eorumq; statura exigua, id
tiã in hominibus fiat necesse est. Qu
hinc sciri potest, quia quibus in ciuita
bus hoc in more positum est, ut ado
scentes cum puellis coniugentur, & m
nus absoluta sunt & parua corpora n
torum. Plus etiam doloris percipiunt
partu iuniores, pluresq; moriuntur. I
que respondisse deos Trœzenijs qui
asserunt, multas perijsse quòd puellæ a
te tempus nuptui darentur, nõ propt
fructuum perceptionem. Præterea si
rius dentur nuptui, in eo castitati eoru
con

continentiæq; consuletur, quòd adolescentiores quę liberis dant operam, ad libidinem sunt procliuiores: uirorumq; corpora ex eo magnum in crescendo detrimentum capiūt, si tum cum etiam semen augetur, uenereis rebus utantur. Earum enim certum quoddam tempus est, quod non superat id etiam quod plenum est. Quapropter anno circiter duodeuigesimo collocādæ sunt, illi septimo & tricesimo, aut paulo antè. Nam & cōiugium erit tum cum uigent corpora, & opportunè coniunctis temporibus in finem procreationis incidet. Atq; etiam liberos suscipient partim ineunte constanti ætate, si modo statim proportione procreent, partim inclinante iam ætate ad annum septuagesimum. Ac cōiugia quidem quando ineunda sint diximus. Tempus autem anni id quod multi sequuntur, id est hyemem, huic rei aptum esse constituimus. In danda uerò opera liberis, diligenter attendēda eis sunt, & ea quę à medicis, & ea quę à Physicis traduntur. quorum illi tempora commoda corporibus accuratè notāt: hi autem ex

uentis

uentis boreales magis q̃ auſtrales pro- bant. Quæ autem corporum affectio maximo uſui ſit procreatis, dicendũ eſt potius accuratè ijs in libris qui ad puero rum diſciplinam pertinent. nunc ſatis e- rit planè ac dilucidè dicere. Neq; enim athletarum habitus ad firmam corporũ cõſtitutionem, quam ciuilis ſocietas de- ſiderat, utilis eſt, nec ad ualetudinẽ, nec ad procreandos liberos conducit, nec is qui in morbũ procliuis, nec is qui ad la- borem improbum ac nimium perferen- dum ualet, ſed is qui his interiectus eſt. Exercitatum quidem laboribus corpus eſſe debet, exercitatũ aũt non laboribus grauiſſimis, neq; una re modo ut eſt ath letarũ corpus, ſed rebus liberis homi- nib. digniſſimis. Quę uirorũ & mulierũ debent eſſe cõmunia. Grauidæ etiã cor pora curare debent, nõ otio torpere, aut tenuem cibũ adhibere. Quod facile prę- ſtabit is qui leges dabit, ſi pręſcribat quo tidie aliquod iter faciendum ad ſacra Deorum, qui honori partus præſint. Mens aũt earum contra quàm corpus, otium in uita quietemq; deſiderat. Quæ enim

enim procreantur, à matre in cuius aluo continentur, alimentũ capiunt, ut à terra ea quæ gignuntur ex ea. De ablegandis autem educãdisq; liberis, esto lex, nihil debilitatum educandum esse. Quod si propter multitudinem liberorũ mos uetet, ne quid eorũ quę procreant, amandetur, numerus certus constituendus erit eorum qui dabunt operã liberis, procreandorum liberorum. Si uerò contra hanc legem nonnulli ineant coniugia, ac procreent, antè quàm sensus & uita in generẽtur, erit adhibenda abortitio. Sensus enim ac uitæ erit particeps, quod certum erit: & ne amandetur, religio prohibebit. Quando autem initium ætatis uiro atq; mulieri pręstitutum est, qua inire coniugium debeant: quantum temporis etiam liberis operam dare cõueniat, constituendum est (præsertim cum senum fœtus, ut adolescentũ, inchoata & minus perfecta corpora atq; animi existant, eorumq; qui prouecti sunt ætate, infirma minusq; robusta) id, in quo & acies animi & ingenij ualet. Ea autem est in maxima hominum parte, quam quidam

dam poëtæ tradiderunt, qui ætatem septenario numero metiũtur ad quinquagesimum annum. Itaq; qui hanc ætatem quadriennio aut quinquennio excesserint, ij à procreatione liberorum planè abhorrere debebunt: & quod reliquum est, in contrectatione uel ualetudinem, uel aliquam aliã causam eiusdem generis sequi debebunt uideri. Viri autem cum alia muliere, aut aliorum, concubitus omnino indecorus & inhonestus habeatur, cum sit appelleturq; maritus. Quòd si quid tale tempore procreandis liberis præscripto quispiam facere manifesto depræhendatur, ignominia scelere digna notetur.

17 Natis autem liberis, magni referre putandum est ad uires corporis, qualis cibus adhibeatur. idq; animaduerti licet cum in cæteris animantibus omnibus, tum in gentibus, quibus semper curę est ad rem militarẽ habitus aptissimus: Ac lactis quidem natura corporibus accommodata est maximè, sed uinum adhibendum non est, propter ægrotationes. Perutiles etiam sunt motiones, quas tantilli

per-

perferre possint. Ne autem in membris corporis propter teneritudinem distortione peccetur, adhibent etiã nunc quædam gentes adminicula quædam fabrefacta, quæ eorum corpora contra distortionem muniant. Proderit etiã eos iam tum cum admodum pueri erunt, perferendis frigoribus assuefacere: hoc enim & ad ualetudinẽ, & ad bellica officia ualet plurimum. Itaque apud plerosq; mos est, partim procreata in gelidum flumen immergere: partim, ut apud Gallos, breui ac tenui ueste induere. Omniũ enim rerum quæcunque possunt, iam inde ab initio ætatis, melius est adhiberi consuetudinem, sed sensim atque pedetentim. Puerorum autem constitutio apta est calore ad frigoris tolerãtiam. Ac in prima quidem ætate perutile erit hanc atq; aliam eiusdem generis adhibere curam ac diligentiam. Huic autem adiuncta ætas usque ad quinquennium, neque ad artem ullam trahenda & impellẽda est, neque ad graues labores, ut incremẽta impediant. Tantum autem motus eis concedendum est, ut corporum segnitiem

fugiant, quod cum aliis actionibus, t
ludo assequentur. Sed lusiones nec
berales debent esse, nec eiusmodi c
multum laboris desiderent, nec diss
tæ ac remissæ. Atque etiam sermone
fabellas quas id ætatis pueros audir
porteat, ii magistratus prouidento, q
puerorum præfectos nominant. Ha
nim omnia uiam munire & sternere
bent ad eas exercitationes quæ sequ
tur. Itaq; lusiones magna ex parte sp
es ac simulacra quædam esse debent
rorum studiorum, quæ illos manent.
tentiones autẽ uocis in pueris recte n
prohibent, qui eas uetant legibus. V
enim ad coalescendum corpus. Est e
quædam corporis exercitatio: quipp
anhelitus retentione in eis qui labo
perferunt, uires augeantur. quod et
in pueris clamore contendentibus c
tingit. Videndũ est autem iis qui pu
cè pueris præficiuntur, ut pueri etiã
ętate quàm minimum cum seruis ui
Huic enim ætati ad septenniũ dom
ctus præberi debet. Consentaneum
igitur, hanc etiã teneram ætatẽ à re
illiber

illiberalium auditione atq; aspectu abducere. Cum omnino ex ciuitate ei qui scribit leges, ut si quid aliud, uerborũ exterminanda est obscœnitas: (qui enim facile obscœnum quid commemorat, is haud procul ab eo abest, ut faciat) tum ex pueris maximè, ut nihil tale nec dicant, nec audiãt. Quòd si constet aliquẽ quippiam eorum uel dicere, uel audire quæ uetita erunt, isq; ingenuus sit, necdũ in cõuiuijs publicis accumbat, castigandus erit ignominia, & uirgis cædendus: sin maior erit hac ętate, illiberalibus ignominijs notãdus erit, propterea quod seruorũ similis esse uideatur. Et quoniã uerborũ obscœnitatẽ expulimus, certe spectacula etiã picturarum aut librorũ obscœnorum exterminamus. Quapropter adhibenda erit diligentia magistratibus, ne quod signum neue pictura sit harũ rerũ imitatrix, nisi fortè apud Deos quosdam eiusmodi, quibus lex etiam lasciuiã permittit, ac præterea sinit & pro se uiros, & pro liberis, & pro uxoribus dijs sacra facere. At uerò adolescentes nec iamborum, nec comœdiæ spectatores

esse lex sinere debet, prius quàm ea ætate sint, in qua ad accubationem conuiuij publici eis aditus patebit. Tum uerò & ab ebrietate, & à detrimẽtis ac malis omnibus quæ ex his talibus existũt, omnes disciplina liberabit. Ac nunc quidẽ hæc in transcursu attigimus, pòst commorando diutius explicandum cõstituendumque erit, ac disputandum: primùm, utrũ id non sit faciendum, an sit faciendum, & quemadmodum. Hoc uerò tempore hæc quoniam necesse erat, commemorauimus. Profectò enim haud malè de hoc Theodorus tragœdiarum actor censuit. Neminẽ enim unquam uel leuẽ actorem ante se agere passus est, quòd eis quę prima audiuntur, spectatorum animisq; cõciliari soleant. Quod idem & in hominũ congressu, & rerum usuuenit. ut enim quicq; primum est, ita est nobis charissimũ. Quocirca cũ mala omnia declinare adolescentes debẽt, tũ ea maximè, in quibus inest uel obscœnitatis aliquid, uel offensionis. Exacto aũt quinquẽnio, duobus annis usq; ad septimũ iam uidẽdum erit, quas disciplinas debebunt discere.

Duæ

Duæ quidem ætates ſunt, in quas diſciplina diuidenda neceſſariò eſt: altera à ſeptimo anno ad eum cum primum pubeſcere puer incipit, altera ab illo ad primum & uiceſimum. Nam qui ætates in ſeptem partiuntur, ij ferè errant: nobis autē naturæ adhibenda diuiſio eſt. Hæc enim omnis artis & diſciplinæ uoluntas eſt ac ſentētia, id quod natura deſiderat, explere. Ac primum quidem uidendū eſt, ſit ne puerorum diſciplina inſtituenda: deinde utrum utile ſit publicè eos inſtituere, an id quod fit etiam nunc in plurimis ciuitatibus, priuatim: poſtremò, qualis ea eſſe debeat.

ARISTOTELIS DE REPVB. Liber VIII.

NEMINI quidem dubium eſt, quin is qui leges ſcribit, adoleſcentum diſciplinæ atq; educationi in primis conſulere debeat, quandoquidem quibus in ciuitatib. rei huius cura prætermittitur, aut negligitur, magnum ex eo Reſpub.

detrimentum capit. Ad quodque enim Reip. genus huius rei accōmodanda est procuratio, præsertim cum sui cuiusque Reip. mores & quamque Remp. conser uare soleant, & ab initio constituant: ut Remp. eam quam populus administrat, sui mores: itemque eam quæ est in potestate paucorum, sui. Semper aūt optima quæq; instituta, optimam quamq; Rempub. constituunt. Cumq; in omnibus facultatibus & artibus, quædam sint, quorum institutio & cōsuetudo cuiusq; munera & officia debeat antecedere: certè uirtutis etiā actionibus atq; officijs, quarundam rerū præponi debet tum cōsuetudo, tū institutio. Et quoniā finis unus ciuitatibus omnibus propositus est, pro fectò una etiam eademq; omnium disciplina sit, cuius cura & diligentia sit publica, necesse est, nō priuata. quemadmodū hoc tēpore sui cuiq; curæ sunt liberi, priuatimq; propriā artem, quā cuiq; uideatur, docent. At rerū communium cōmunis etiam cura esse debet, nec quisquam ciuis suū se, suiq; iuris esse, sed Reipub. omnes existimare debent: quippe cum

omnes in ciuitatis parte numerentur, & cuiq; parti à natura tributum ſit, ut uniuerſo conſulat. In quo Lacedæmoniorū laudanda eſt prudentia, qui de puerorū uirtute, idq; publicè uehementiſſime laborant. Ergo illud quidem perſpicuum eſt, ſanciendam eſſe legibus diſciplinam, eámq; publicè eſſe ſuſtinendam.

Intelligendum eſt autem, quæ ſit diſciplina & inſtitutio, quæq; ſit inſtituendi ratio, quoniam de rebus & officijs nunc diſſenſio eſt. Neq; enim eadem omnes pueris diſcenda eſſe ſentiunt: nec quæ ad uirtutem, nec quæ ad optimū uitæ genus pertinent: neq; conſtat, utrum potius rationis uirtutibus, an animi & uolūtatis eos inſtituere deceat. Atque ex facili inſtituendi ratione, hic locus lubricus difficiliſq; naſcitur: nec perſpicuum eſt utrū colenda ea ſint, quæ ad uitā degendam pertinent, an quæ ad uirtutem conducūt, an ea quæ minus neceſſaria ſunt. Hæc enim omnia patronos quoſdam inuenerunt. Ac de ijs quæ ad uirtutem ferunt, nihil conſtat. Cum enim non eandem omnes uirtutē probent, iure fit,

ut de ea etiam colenda & exercenda dissentiant. Non dubium est quidem, quin ex rebus quarum usus est aliquis, eæque necessariæ sunt, discendæ sint. Quia autẽ non omnes sunt, adhibita officiorum liberalium atq; illiberalium diuisione, perspicuum est, ea huius generis adiungẽda esse, quæ & utilia sint, nec sordidũ eum in quo sint efficiant. Opus autem atque munus id demum sordidum habendum est, eáque ars & disciplina, quæ ad usus & munera uirtutis, liberorum hominũ minus aptum corpus, uel animum mentémue reddunt. Itaque artes omnes eas quæ corpus inquinant sordidas, uocamus, mercenariorúmq; officinas. Torpescentem enim animum abiectúmque reddunt. Est autem quatenus honesta sit quarundam artium liberalium scientia: quem modum si non teneas, sempérque eas persequi uelis, damna detrimentáq; afferent quæ commemorauimus. Magnopere autem refert, quò actiones artesq; nostras dirigamus. Nam si ad nostram amicorúmque utilitatẽ, uel ad uirtutem, haud illiberalis est discendi ratio. Sin

Sin aliò ſpectet,pleruncꝫ ſordida & illiberalis eſſe uidebitur. Atqꝫ eæ quidem artes à quibus modo orſi ſumus,in utrãque partem,ut dixi,ualent.

Sunt autẽ quatuor ferè artes quas ſolent ad diſcendum pueris proponere,literæ,gymnaſtica,muſica,&,quam quartam quidam ponunt,pictura. grammaticam & pingendi artem, quòd earum in uita uſus eſt,isqꝫ multus:gymnaſticã, quòd ad fortitudinem ualet. de muſica uerò,iam in dubiũ uenire poteſt. Nunc enim permulti in ea diſcenda uoluptatem ſequuntur.alij eam à primo ortu in numero artium repoſuerunt, quòd natura ipſa (id quod ſæpe dictũ eſt,) nõ ſolum ocium honeſtum, ſed etiam præclarum negotium requirit. Hinc enim de ea rurſus dicendi capiendum initiũ eſt. Si enim utrocꝫ opus eſt, magis certè expetendum eſt ocium.non quidem in luſionibus, ſic enim ad ludum & iocũ generati eſſemus:quod ſi fieri non poteſt, profectò in gerendis rebus potius ludo utendum eſt. Nam quia ei qui laborat, grauesqꝫ res gerit,neceſſaria eſt requies, 5

& ludus requietis causa comparatus
negotiaq; cum labore & contention
nimi coniuncta sunt: ob eam causam
cus adhibendus est obseruata usus e
occasione, ut tanquam medicinæ lo
adhibeatur. Eo enim motu animi rela
tio, & propter uoluptatem requies qu
ritur. In ipso autem ocio uoluptas ine
uidetur, & felicitas & beata uita: qu
quidem non ij qui in rebus gerēdis u
santur, sed ociosi & quieti assequunt
Qui enim in rebus gerendis uersant
suum negotiū ad finem aliquem qui
suppetit, conferunt. Beata autem uita
psa finis est, quam non in dolore, sed
uoluptate omnes collocāt. Hanc aute
uoluptatem non iam eandem statuu
sed pro se quisq; ac pro animi sui habi
& constitutione: optimus autem qui
optimam sibi statuit & proponit, eam
quæ à præclarissimis officijs actionib
que proficiscitur. Ex quo perspicuū e
ocium id quod in uita degenda positu
est, quarundam rerum disciplinam d
ctrinamq; requirere, eamq; disciplina
atq; institutionem in seipsis uerti: eas
te

tem quæ ad negotium pertinent, ut necessarias, ad alia referri. Itaq; Musicam prisci in numerum disciplinarum ascripserunt: non quòd necessaria esset (nihil enim tale habet) nec quòd utilis, qualis est Grammatica ad lucrum & ad rem familiarem, & disciplinam, multaq; officia ciuilia. Videtur etiam pingēdi ars ad opificum opera iudicanda subtilius, ualere. Neq; rursus utilis est Musica, quemadmodum gymnastica, ad ualetudinem & robur: neutrum enim horū uidemus ex Musica existere. Relinquitur ergo, eam ad id ocium quod uita nostra desiderat ualere, cuius etiam causa eam uidētur adhibere. Quod enim uitæ genus libero dignum homine putant, in eo ea utuntur. Quocirca Homerus hoc obseruauit in carmine,

Quàm iuuat argutam mensis adhibere Thaliam.

Atq; ita alijs primū nominatis, q, ut ait,

Accersunt, cithara illorum qui mulceat aures.

Alijs etiam locis Vlysses eam demū uiuēdi rationem optimam esse ait, cum lætis hominibus

Conuiuas aliquis cantu demulcet amœno,

Ordine

Ordine dispositos. Ac illud quidẽ perspicuum est, quandam esse disciplinam quæ pueris tradenda sit, non quòd sit utilis, nec quòd necessaria, sed quia liberalis sit & honesta. Vtrum autẽ una sit an multæ, quæq; sint, & quemadmodum, mox differemus. Nunc hoc tantum nobis ad patefaciẽdam uiam ualere uisum est, ueterum etiam testimonio quodam disciplinas eas quæ constitutæ sint comprobari. Hoc enim Musica declarat, esse etiam quandam artem earum ex quibus utilitas quæritur, tradendam pueris, nõ solum propter utilitatem, qualis est literarum disciplina, sed etiam quia ex ea aliæ permultæ artes nasci possunt. Itemq; pingendi artem, non ut in rebus suis uenalibus ne fallantur, aut uitent fraudes in emenda uendendáue supellectile, sed potius quòd ea instructi ad spectandam inspiciendamq; corporum pulchritudinem uenient acutiores. In omni autem gerenda re proponere sibi finẽ diuitias, nõ est excelsi animi, neq; liberalis. Quoniam autem perspicuũ est, more ne, an ratione tradenda sit disciplina, & utrum

corpus

corpus primũ instituí debeat an animus profectò erudiendi sunt pueri & gymnastica, & athletarum arte, quandoquidem earum illa corpus bene constituit, hæc eius munera & officia præclara efficit.

Ac nunc quidem ciuitates quædam earum quibus maximæ curę sunt pueri, athletarum habitum inducũt, corruptis formis incrementisq́; corporũ. Lacedæmones aũt non peccant illi quidẽ in hoc genere, sed laboribus eos efferant, quasi hoc ad fortitudinem proficiat plurimũ. Atqui quemadmodũ sępe diximus, nec unius, nec huius potissimum uirtutis, in instituendis pueris habenda est ratio. qđ si huius habenda est, non tamen id assequuntur. Nam nec in cæteris animantibus, nec in gentibus uidemus fortitudinem immanissimis, sed magis lenissimis ac leoninis moribus cõuenire. Multæq́; gentes procliues sunt ad cędes hominũ, ut etiam eorum carnibus uescantur. Cuiusmodi sunt eorum qui Pontũ incolũt, Achęi & Eniochi. aliæq́; gentes ex mediterraneis, partim hos in hoc genere 4
imitantur,

imitantur, partim etiam uincunt: quæ quidem ad latrocinandum ualent, fortitudinis aũt non ſunt compotes. Lacedæmonios etiã ſcimus, quandiu ipſi tenuerunt imperiũ, ſtudio laboris præſtitiſſe cæteris, nunc uerò & gymnaſijs & bellicis certaminibus ab alijs longe multũq; ſuperari. Non enim quia hoc modo pueros exercebant, præſtabant: ſed hoc ſolum, quòd nullos haberent æmulos. Ita fit, ut honeſtati primæ partes tribuendæ ſint, nõ feritati. Neq; enim lupus aut aliarũ belluarũ ulla honeſtũ ullũ periculũ certando adibit, ſed uir bonus potius. Qui uerò adoſcentes nimium ad hæc incitant & urgẽt, in rebusq; neceſſarijs eis doctores non adhibent, ij certè ſordidos eos reddunt, cum eos ad unum tantummodo munus aptos Reip. tradunt: idq;, ut ratio docet, alijs ea re minus instructos. Hæc autem non ex ijs quæ olim, ſed ex ijs quæ nunc geruntur, ſunt iudicanda. quandoquidem nunc æmulos eius diſciplinæ habent, antea cum non haberent. Inter omnes igitur conſtat, gymnaſticam eſſe adhibendam, & quẽadmo-

admodum ſit adhibenda. Nam ad id tempus cum primum pueri pubeſcere ſolent, leuia certamina adhibenda ſunt, athletarũ cibo, laboribusq́; excluſis, ne quid impediant corpus creſcere. Quod ex eo ſciri poteſt, (quod certe magnũ ha bẽdum eſt, cum eis accidere poſſit) quia Olympicis ludis uix duo aut tres reperire licet, qui ijdem & uiri & adoleſcentes uicerint: quod puerorũ uires cum ex ercent̃, immodicis exercitationibus opprimantur. Poſtea uerò quàm ab illo tẽpore tres anni alijs diſciplinis dati erũt, tum hæc ætas & in laborib. grauioribus & in cibis athletarum occupanda erit. Neq; enim eodem modo, tempore, animo & corpore labores ſuſcipiendi ſunt; quippe cum in contrarias partes utriq; labores ualeant, corporisq́; labores animo, & animi corpori dent incommoda. De Muſica autem, iam quędam à nobis ſuperiore ſermone diſputata ſunt, quæ nunc nõ alienũ erit repetere, ac producere, ut ſit quaſi anſa quædam & præludiũ diſputationis, quam de ea arte inſtituere liceat. Neq; enim facile eſt expli-
care,

care, quam uim habeat, nec cuius gratia sit adhibenda: ludíne ac quietis causa, quemadmodũ somni & ebrietatis. Hæc enim per se in rebus honestis non habẽtur, sed uoluptatem afferunt, curasq; depellunt, Euripidis sententia. Itaq; eam in eo genere ponunt, eodẽq; modo his omnibus utũtur, uino, ebrietate, ac musica. In quarum numero etiam saltationem reponunt. Sed potius ad uirtutem quadam ex parte musica pertinere putanda est: quippe quæ possit, ut gymnastica corpus bene constituit, sic animum bene afficere, consuetudine honestæ uoluptatis: aut certe ad uitæ degendæ rationem prudentiamq;, aliquid ualet. Nam hoc tertium tenendum est. Non dubiũ est quidẽ, quin pueri ioci causa non sint instituendi, quandoquidem cum discũt, non utantur ioco, & disciplina dolorem afferat. Atqui ne uiuendi quidem ratio pueris, ætatibusq; generis eiusdem præscribenda est, cum præsertim finis & extremum non sit proponendum inchoatę rei, minusq; perfectę. Sed fortasse puerorum studia ad iocum & ludum referri uide-

uidebuntur, quo utantur cum robur assumpserint, suis'que omnibus partibus perfecti fuerint. Quòd si ita est, quamobrem hæc eis discenda erit, non quemadmodum solent Persarum ac Medorum reges, aliorum opera qui id pręstent, percipienda uoluptas ac disciplina? Præsertim cũ melius hoc ipsum efficiant ij quorum hę sunt artes et munera, quàm ij qui tantũ temporis hoc solũ tractant, quantum satis sit ad disciplinam. Sin autem eis sit in his elaborandum, in ea etiam arte quæ opsonia curat, necesse erit eos uersari. quod incõmodum est. Quæ eadem erit quæstio, si animum afficere melius posse ponatur. Cur enim hæc discent, non alijs audiendis honestam uoluptatem percipient, iudicandi'que adiumenta consequentur? Quemadmodum Lacedæmonij, qui cum non discant modos & numeros, tamen rectè possunt, ut aiunt, qui soni consentiant, qui discrepent, iudicare. Eadem est ratio, si ea ad honestam & liberalem uiuẽdi rationem adhibẽda esse uideatur. Cur enim opus est eos discere, non, alijs utẽtibus, capere

uoluptatem? In quo licet ſpectare eam quam de dijs habemus opinionem. Nõ enim Iupiter canit, aut fidibus utitur apud poetas: quinetiam tales homines in ſordida arte uerſari putamus, & actio ipſa nõ eſt uiri ſobrij aut grauis. Sed hæc fortaſſe poſterius uidenda erunt. Prima autem quæſtio eſt, Vtrum ſit necne in diſciplinarum numerum reponenda muſica, quamq; uim habeat eorũ trium quæ diſputata ſunt, utrum diſciplinę, an ludi, an rationis uiuendi? Sed rectè in his omnibus habetur, ab ijsq; partem aliquã uidetur ſumere. Nam & ludus relaxationis cauſa comparatus eſt, & relaxatio uoluptate afficit: quippe quę moleſtijs ijs quę ex laboribus capiuntur, medicinam afferat. Vitæ etiam degendæ ratio non ſolũ honeſta eſſe debet, uerum etiam iucunda, omnium conſenſu, quandoquidem in his duobus beata uita conſiſtit. Muſica autẽ à nobis ponitur in ijs rebus quæ ſummam afferant uoluptatem, ſiue nuda ſit, ſiue coniungatur concentu. Itaq; Muſæus rem ſuauiſſimam cantum ait eſſe mortalibus. Quocirca recte eam & in

conſue

consuetudine & congressibus, & in uita degenda adhibent homines, quod uoluptatis sit effectrix. Ex quo intelligi potest, eam pueris esse discendã. Quę enim res uoluptatem sine detrimento afferũt, eæ non solum cum fine congruunt, sed etiam ad quietem pertinent. Et quoniã id raro hominibus accidit, ut ad finem quem sibi proposuerunt perueniant, sæpe autem conquiescunt, utunturq; ludo & ioco, non profuso, sed uoluptatis causa, certe iuuabit in ijs quæ ex illa capiuntur uoluptatibus acquiescere. Factũ est autem ut homines finem in ludo & ioco statuerent, propterea quod uoluptatem quandã certè finis habeat, sed nõ quamlibet, quam requirentes, pro ea illam assumunt, quod similitudine ad actionũ officiorũq; finem uideatur accedere. Nam & finis eorum quæ reliqua sunt, nullius causa expetendus est, & huiusmodi uoluptates ad nihil eorum quę restant, sed ad ea quæ præterierunt, quales sunt labores molestiæq;, referuntur. Atque hæc quidem causa iure putanda est, quæ impellit homines, ut ex his uoluptatibus bea-

 tam

tam uitam putent exiſtere. Quòd aut
ad muſicam attinet, non ſolum hu
uoluptatis gratia diſcenda eſt, ſed eti
quia ad animi relaxationem ualet. V
runtamen quærendum eſt, num qu
do id uſuuenerit, ſed eius natura plu
ſit æſtimanda, quàm ut quæſita ſit p
pter eam quam dixi indigentiam. nec
lum percipienda eſt ex ea cõmunis qu
dam uoluptas, cuius omnes ſenſum
bent:(ineſt enim in muſica naturalis.
que omni ætati, omnibusq; moribus
ſus eius gratus eſt:) ſed uidendum eti
eſt, an ad mores & animum quadam
parte pertineat. Id autem patebit, ſi
animis afficiat. Atqui nos ab ea affic
Olympicis cantibus perſpici licet, qu
ne cõtrouerſia mentes permouent, &
ſtinctu quodam diuino afflant. At
mentis permotio & inſtinctus diuin
quædam eſt morum in animo affec
Iam qui ſimulacrum & ſpeciem mu
audiunt, omnes unà afficiuntur anin
etiam ſublatis numeris ipſis atque ca
bus. Quando autem ita accidit, ut m
ca in ijs eſſet quæ uoluptate afficiunt
ui

uirtus in eo posita est ut bonis rebus gaudeamus, easq́ amemus, doleamusq́ contrarijs, certe nullius rei disciplina & consuetudo ita adhibenda est, ut rectè iudicandi, delectādiq́ & bonis moribus, & præclaris actionibus. Omniū autē rerū, exceptis ueris naturis, nulla uerius quàm numerus & cantus, iræ, clementiæ, fortitudinis, temperantię, omniumq́ quę his contraria sunt, aliorumq́ ad mores pertinentium, similitudines imaginesq́ exprimit. Id que res ipsa indicat. Mouemur enim animis, cum hæc audimus. In rebus autē similibus doloris gaudijq́ consuetudo facit, ut in ueritate ipsa eodem animo affecti simus. Vt si quis imaginis alicuius aspectu lætetur, nō ob aliam causam, nisi propter formā ipsam, ei afferat necesse est uoluptatem illa ipsa res, cuius imaginem spectat. Hoc autem ita comparatum est, ut in cęteris rebus quę sub sensum cadunt, nulla sit morum simulacrū, cuiusmodi sunt res quæ tactu gustatuq́ percipiuntur. in rebus autem quæ aspectu sentiuntur, leuis est. Sunt enim formæ hæ, atq́ eæ ad breue tempus durant,

omnesque huius sensus sunt compotes, nec sunt hæ morum similitudines, sed signa potius, quæ morum figuræ fiunt & colores, eaq; intra corpus in perturbationibus sita sunt. Quod autē ad eorum inspectionem attinet, debent adolescentes nō Pasonis opera spectare, sed Polygnoti, et si quis alius pictor, aut eorum qui signa fabricātur, moratus est. In cantibus autem sunt quædā morū animorumq; imagines. idq; ex eo intelligi potest, quòd continuò concentuum natura mutatur, ut aliter animis afficiantur auditores, neque eodem animo in quoq; eorum affecti sint, sed in quibusdā grauiore animo & contractiore, ut in eo qui mixtus est ex Lydio: in alijs remissiore & molliore animo, ut in remissis, moderato & contento maximè in alio: quo in genere is solus est concentus qui Dorius dicitur, Phrygius autem ad permouendam mentem ualet. Hæc enim præclare tradunt ij qui in hac disciplina & arte uersantur. Sumunt enim à rebus ipsis uerborum testimonia. Eadem est etiam numerorum ratio. Alij enim animum stabiliunt & confirmant, alij

aliȷ mouent. eorumq́ nonnulli ſeruorũ ſimiliores motus afferunt, quidã magis liberales. Ex quibus perſpicuum eſt, muſicam animi habitũ bene conſtituere poſſe. Quod ſi poteſt, certe ea erudiendi inſtituendiq́ ſunt adoleſcẽtes. Quinetiam ad eorum naturam accommodata eſt, & apta muſicæ diſciplina. Adoleſcentes enim propter ætatem nihil ſponte ſua ferunt quod uacet iocunditate: quod muſica præſtat, quippe quæ natura ſua delectet. Nobis etiam cum harmoniȷs & numeris quædã uidetur eſſe cognatio. Itaq́ multi ſapientes tradunt, partim animum eſſe harmoniam, partim harmoniam habere.

Nunc utrum id quod diſputatum eſt iam antè, canere ipſi & manibus pulſare doceri debeant, nec'ne, dicendũ eſt. Dubium autem non eſt, quin multũ interſit ad bonam aut animi aut corporis conſtitutionem, ſi quis munera & officia artis ipſe per ſe exequi poſsit. Vix enim fieri poteſt, aut ne uix quidem, ut iȷ qui præſtare ea quæ ſunt artis non poſſunt, de arte recte ſapienter'ue iudicent. Debent e- 6

in usu huius artis sit ijs retinendus, qui uirtuti ciuili instituuntur, quosq; cantus & numeros tenere, quibusq; instrumentis in arte uti debeant. Hoc enim multũ interesse coniectura est, in eoq; posita est obiectionis explicatio. Nihil enim prohibet id quod isti obijciunt, modos quosdã adhibere musicę. Ex quo perspicuũ est, nec officia futura impediri oportere ab eius doctrina, nec corpus minus aptũ ad res bellicas & urbanas effici. Ac de usu artis iam diximus, de arte autẽ mox. Id autem in arte assequentur, si neq; in ijs quæ ad certamina ea quę artis sunt pertinent, elaborabũt: nec in illis artis muneribus, quæ admirationem excitant non necessariam, quæ his temporibus in certamina inuecta sunt, & ex certaminibus in artẽ ipsam translata: sed in eiusmodi rebus tandiu uersabuntur, dum posint gaudere præclaris sonis ac numeris, non solum communi sensu musicæ, ut & quædam alia animalia, & præterea uulgus seruorum similium atq; puerorum. Ex quibus etiam illud perspicuũ est, quibus instrumentis sit utendum. Neq; enim tibia ad-

 hiben-

hibenda est, neque ullũ aliud artificiosum instrumentum, qualis est lyra, & si quod est aliud generis eiusdem: sed quæ auditores idoneos efficiēt aut musicæ, aut alius artis. Præterea non conciliat animos tibia, sed eos potius concitat impellitque ad iracundiam, ut ea utendum sit ijs temporibus cum magis purgationem quàm doctrinã desiderant. Adiungamus etiã hoc licet, quod doctrinæ contrarium est, arte tibiarũ usum rationis impediri. Itaque rectè eius usum prisci in adolescentibus & liberis hominibus improbauerũt, antea cum ea usi fuissent. Cum enim maius otium rerum eis omniũ abundantia peperisset, animumque ad uirtutem conuertissent, resque gestæ & antea, & post Medicum bellum animos eis sustulissent: nullo delectu adhibito, quinetiã præterea requirentes alias omnes artes attigerunt. Itaque tibicinam in disciplinarum numerum ascripserunt. Nam & Lacedæmone quidam ædilis cum ludos faceret, ipse tibiam inflauit: & Athenis sic consuetudine & usu probata est, ut bona ferè pars patriciorum eam adiungeret. Quod ex tabu

tabula perſpici licet, quã Thraſippus cũ ſuę tribui ludos daret, ſtatuit. Pòſt uſu repudiata eſt, cum ij quid ad uirtutem pertineret, quid nõ pertineret, acrius iudicare cœperunt. Itemq́; improbata ſunt pleraq́; inſtrumẽta ueterum, ut pectides, ut barbiti, eaq́; quæ ad auditorum qui utebantur uoluptatem pertinebant, heptagôna, trigôna, ſambucæ, & omnia quæ manuum munus et officium deſiderant. Conſentaneum his etiam eſt, quod de tibijs ueteres fabulis prodiderunt. Fama eſt enim, Mineruam cũ tibias reperiſſet, eas abieciſſe. Et quanquam oris deformitate infenſam id feciſſe Deam, non eſt alienum dicere: tamen probabilius eſt ob eam cauſam, quòd ad cognitionem animi tibicina nihil pertinet, cum pręſertim Mineruæ ſcientiã artemq́; attribuamus. Quoniam autem artificioſam inſtrumentorum functionumq́; manuum diſciplinam improbamus, certaminumq́; ſcientiam omnẽ in artificioſis ponimus, propterea quòd qui eius munere fungitur, non fungitur ut ſibi uirtutem pariat, ſed ut ſpectatores uoluptate, eaq́; illiberali af-

ficiat,

ficiat, ob eam causam non libero homine dignam hanc functionem iudicamus. quinetiã ferè fit, ut qui ijs utũtur, mercenarij, operarijq́ fiant. Improbũ est enim id quod spectant, & quod quasi finem sibi proponunt. Nam cum spectator illiberalis sit, musicæq́ modos mutare soleat, ferè fit, ut etiam peritos, qui ad eius uoluptatẽ industriã suam referunt, eorumq́ corpora motu à firma constitutione detorqueat.

7 Illud etiam in harmonijs numerisq́, ac disciplina uidendum est, utrũ omnibus harmonijs, & numeris omnibus utendũ sit, an quædam sit adhibenda diuisio & distinctio. Deinde utrum ijs qui in arte ipsa elaborant, eadẽ distinctio sit præscribenda: an tertia quædam alia præscribi debeat, quandoquidẽ ex sonis & numeris eam constare cernimus, quorũ utrunque quam uim habeat ad disciplinam, scire oportet: & utra sit anteponenda musica, canora'ne an numerosa. Et quoniam de his rebus multa præclare tradi existimo & à quibusdam huius ętatis musicis, & à philosophis qui usu musicæ ualent,

accu

accuratam horum subtilemq́ rationem ab illis petendam censemus, nos autem hoc tẽpore fontes solum per sequemur. Quando autem eam cantuũ diuisionem probamus, qua nonnulli philosophi utuntur, qui alios ad mores, alios ad agendum, alios ad permouendam mentẽ ualere ponunt, naturamq́ harmoniarum & concẽtuum ad quodq; horum aptam, aliam ad aliam partem uolunt esse: quoniamq́ non unius utilitatis et uoluptatis causa musicã esse adhibendã, sed multarum, ut doctrinæ & curationis (quid autem appellemus curationem, nunc simpliciter, rursus in libro de Arte poëtica dicam planius) uiuendi causa, relaxationis atq; requietis: profectò omnibus harmoniis utendum est. non autem eodem modo omnibus, sed in tradenda arte iis utendum est quæ moratæ sunt maxime: cum autem alii manibus artis opus exequentes audiuntur, iis quæ ad agendum & iis quę ad permouẽdas mentes ualent. Quę enim permotio mentis in quosdam animos uehemẽter irrepit, ea inest in omnibus, Differunt autẽ paruitate & magnitudine,

tudine, ut misericordia, & metus, & animi mentisq́ permotio, à quo motu nonnulli probi efficiuntur, quos etiam uidemus cum utuntur cantibus animum ad sacrorum cultum expiantibus confirmari, non aliter quàm si medicina usi essent & purgatione. Quod idem necesse est usuuenire ijs qui misericordia, qui metu, qui deniq; cæteris animi perturbationibus facile commouentur. Alijs autem, quantum ad quemq; hæc ipsa spectant. Omnibusq́ necesse est quandam quasi purgationem contingere, eosq́ leuari cũ uoluptate. Itemq́ cantus ij qui ad purgãdum pertinent, uoluptatem hominibus sine ulla molestia & detrimẽto afferunt. Itaq; his talibus harmonijs, cantibusq́ eius generis spectãdi sunt ij certatores qui theatralem musicam sequuntur. Et quia duplex est spectator, alter liberalis & doctus, alter illiberalis, ex fece uulgi compositus: his talibus certamina & spectacula quæ ad quietẽ relaxationemq́ animi ualeant, exhibenda erunt. Vt autem eorum animi ex naturæ habitu dimoti sunt atq; distorti, sic concentuum quędam sunt di-

screpan-

screpantiæ, cantusq́; alij contenti sunt, alij à sua natura recesserunt. Et quoniam uoluptatẽ affert omnibus quod cuiusq́; naturæ accommodatum est, licebit certãtibus apud spectatorẽ eius generis uti tali quodã genere musicæ. In tradenda autem arte, quemadmodũ dixi, morati cantus adhibendi sunt, concentusq́; generis eiusdem qualis est Dorius, ut antè dixi. Recipienda est etiam, si quam aliã probent ij qui philosophia & musica instructi sunt. Socrates autem in Politia nõ recte Phrygium cũ Dorio reliquit, idq́; improbata ex instrumentis una tibia: quippe cum eandẽ habeat uim in harmonijs Doria, quam tibia in instrumentis. Vtrũque enim iracundiam, aliasq́; animi perturbationes concitat. Idq́; poësis indicat. omnis enim debacchatio, omnisq́; talis motio in tibia inest ex omnibus instrumentis maximè, harmoniarũ autem decorum hæc in cantu Phrygio seruat. ut Dithyrambus consensu omnium Phrygius uidetur esse: eius'que rei cum multa exempla afferunt ij qui in ea arte uersantur, tum uel illud de Philoxeno, qui cum

cum in Doria harmonia fabulas Dithyrambum conaretur facere, non potuit, ſed ab eius natura in Phrygiã accommodatam harmoniam delapſus eſt. De Dorica autem, inter omnes conſtat, eam eſſe ſtabilem maximè, uirilesq́ꝫ motus & animos imprimis cõtinere. Præterea ſi mediocritatem, quæ eſt inter nimium & parum, laudamus, eamq́ꝫ dicimus tenendã eſſe, cõcentusq́ꝫ Dorius eam habeat uim atqꝫ naturam collatus cum alijs, profectò cantus Dorios potius pueros decet diſcere. In his autem duo ſunt quæ nobis ſolemus proponere, quod fieri poteſt, & quod decet. Nam quæ fieri poſſunt, & quæ quemqꝫ decẽt omnes ſequi debent. idq́ꝫ ætatibus definitum eſt, ut defatigatis temporis moleſtia haud facile eſt canere contentos concentus, ſed his remiſſos natura proponit. Quocirca iure hoc in Socrate reprehendunt quidam muſici, quòd in docenda arte remiſſas harmonias improbauerit, ſic de ijs iudicans, tanquam ad ebrietatem ualerent, non ex ui ebrietatis (ebrietas enim ad debacchationem magis impellit) ſed quia remiſſę lan-

gueſce-

guescerent. Quapropter ad solatium senectutis hę sunt adiungendę harmonię, cantusq́; generis eiusdem. Quod si quis est concentus eiusmodi qui puerorũ ætati conueniat, quod possit simul & ornamentum afferre, & doctrinam, quod Lydio uidetur usuuenire uni ex omni concentu maximè, certe hi tres fines & quasi termini in tradenda arte constituendi sunt, ut unum mediocritate & temperatione, alterum ui & potestate, tertium decoro honestate'que metiamur.

ARISTOTELIS POLITICORUM FINIS.

EIVSDEM PERIONII IN EOSDEM ARISTOTELIS DE REPVB. libros, Obseruationes.

NON *ignorabam, cum* Aristote*lis uiri omni doctrina eruditi libros, quos iam multi in latinum conuertissent, transferrem, multorum multa & uaria de nobis nostroque hoc instituto iudicia secutura. Cum enim in tanta hominum qui in literis uersarentur multitudine, quantam nunquam fuisse existimo, multos esse cernerem, qui nec græcè nec latinè scirent, nonnullos qui græcis tantum literis, idq; leuiter, essent eruditi: quosdam qui in latinis solum multum diuq; uersati essent, perpaucos qui hæc studia coniungerent, atque in ijs paucissimos qui* Ciceronem *ex nostris potissimum sibi in hoc genere proponerent, quem unum imitarer, facile intelligebam fore, ut hoc meum institutum paucissimis probaretur, plurimis displiceret.* Q*uæ mea me non fefellit opinio.* I*udicia enim de me multorum tam discrepantia, quàm multa sunt, & uaria, cognoui: sed nullorum molestius tuli,*

quàm

quàm uel eorum qui literas græcas nunquam gustarunt: uel eorum qui eas quidem & latinas, sed leuiter attigerunt. In eorum enim utrisq; animaduerti id quod dici solet, multo esse facilius quiduis reprehendere, quàm facere uel imitari. Reprehendunt enim & temerè & inconsideratè, quæ ipsi, quia studiorum humanitatis sunt ignari, nec intelligunt, nec efficere imitarí'ue possunt. Quos officij sui commonefacio, ut etiam atque etiam uideant, id'ne quod reprehendunt facile sit, an difficile, & abstrusum, ut in profundo demersa ueritas esse uideatur. nam id magnopere refert. Si enim facile, seu de uerbis agamus, seu de rebus, profectò male de nobis, de se solis benè existimant, qui rem uel uerbum tam perspicuum & clarum se intellexisse, nos ignorasse fateantur. Sin autem difficilia, cuiusmodi sunt apud Aristotelem plurima, quid causæ est, quin cuique hoc respondeam? Tibi sic, mihi aliter uidetur. Nam si hoc nostri uituperatores diligenter attenderent, certè aliquid inuidiæ, libidinis'que maledicendi remitterent. Non quòd me errare posse & potuisse negem (hoc enim diuinæ cuiusdam naturæ est, non humanæ proprium) sed quòd ab ignaris me inuadi grauiter feram, non à doctis, quibus hoc totum quod scribimus cõsiderandum

traditur. Sed de his hactenus, Nunc institutum nostrum persequamur.

Quia omnem ciuitatē societate quadam contineri uidemus. ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν.) ἐπειδὴ initio librorū ambituūq; orationis ab Aristotele sæpe ponitur, quod uerbū Cicero principio libri de Fato dixit Quia, ut hoc loco feci: & in circuitu orationis aliàs quoniam, aliàs quia, modò quando. Quorum omniū exēpla mihi afferenda nō arbitror. pleni enim sunt Ciceronis libri de Finib. de Officiis, cæteriq; de philosophia huiusmodi exemplis. Nam multorum locorum principium est, Quoniam autem, Quoniam igitur, Et quoniā, Sed quoniā, Quoniamq;. Quæ omnia his libris sæpe reperiuntur, ἐπειδὴ, ἐπεὶ μὲν οὖν. Dici autē in hoc genere ἐπεὶ quando, quia mirum uideri potest, unum tantum locum proferam: quod eo faciam libentius, quia interdū his libris hoc uerbū transtuli. In 5. de Finibus: Quando igitur inest in omni uirtute cura quædam quasi foras spectans, aliosq; appetens atq; complectens, existit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique quando unam societatem uolumus esse hominum, propter se expetendi sint. Interdum ἐπεὶ, siue ἐπειδὴ, siue ἐπεὶ cui adiectum est γε, sed interiecto aliquo uerbo,

bo, cũ uerbo uno cohæret, tumq; ualet quandoquidem. ἐπειδὴ etiã interdũ Cũ à Cicerone dicitur, ſed cũ alia, cuius principio eſt Si, anteceßit oratio. Demoſthenes περὶ στεφαν. εἰ μὲν οὖν περὶ ὧν ἐδίωκε μόνον κατηγόρησεν αἰσχίνης, κἀγὼ περὶ τοῦ προβουλεύματος εὐθὺς ἂν ἀπελογούμην. ἐπειδὴ δ᾽ οὐκ ἐλάττω λόγον τἆλλα διεξιὼν ἀνήλωκε, καὶ τὰ πλεῖστα κατεψεύσατό μου. &c. Quẽ locũ Cicero penè ad uerbũ in oratione pro Sylla expreßit his uerbis: Nam ſi Torquatus Syllam ſolum accuſaſſet, ego quoq; hoc tempore nihil aliud agerẽ niſi eum qui accuſatus eſſet defenderẽ. Sed cum ille tota ſua oratione in me eſſet inuectus, etc.

Omnes ad id quod bonum uideatur, omnes ſuas actiones referunt. τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν, πάντα πράττουσι πάντες.) Si dicam hoc modo, Eius quod bonum eſſe uidetur gratia, omnes agunt omnia, non ſatis ſplendida uidebitur oratio. Cicero in quarta Tuſculana partem priorem ſic tranſtulit, Quamobrem ſimul atq; obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt quod bonum uideatur, ad id adipiſcendum impellit ipſa natura. Paulo ſuprà, Natura enim omnes ea quæ bona uidẽtur, ſequuntur, fugiuntq; contraria. Poſteriorem partem in libro primo de Finibus non conuertit ille quidem, ſed tamẽ eiuſmodi uſus eſt genere dicendi, ex quo

cet. Nec fortasse persuadere unquam potuissem, nisi penè sub oculos subiecissem. In quo illud notandum, hoc genus dicendi in conclusione sæpius à Cicerone tractari, quàm cum Perspicuum est δῆλον ὅτι interpretatur. Atq; in eo genere initio orationis, Si coniũctio, uel Quòd si ponitur. ut in prima Tusculana: Si enim quod nunquam uidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè & Deum ipsum & diuinum animum corpore liberatũ cogitatione cõplecti non possumus. In tertio de Officijs loquens de Regulo: Non enim suo iudicio stetit, sed suscepit causam, ut esset iudicium Senatus: cui nisi ipse author fuisset, captiui profectò Pœnis redditi fuissent.

Principio necessariũ est maris & fœminæ coniugium, quorum uterq; sine altero debilis est, &c. ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι, οἷον θῆλυ μὲν καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, &c.) Cicero in 1. de Officijs hunc locum magna ex parte expreßit. Nam cum sit hoc natura commune animantiũ omnium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso est cõiugio, proxima in liberis, deinde una domus, omnia communia. Quod paulò infrà sequitur, Sequuntur fratrum coniunctiones, pòst consobrinorum sobrinorumq;, qui cum una domo

 iam

iam capi non possint, in alias domos, quasi in colonias exeunt: id est hoc in capite primo, ὥς τε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. Et paulò suprà, μάλιστα δ' ἔοικε κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι, οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας παῖδάς τε, καὶ παίδων παῖδας. Itaque consobrinos & sobrinos fortasse aptius dicetur, παίδων παῖδας, quàm quod posui, Nepotes. Cicero quidem spectauit eorum qui ex fratribus aut sororibus nati sunt, inter ipsos coniunctionem: ego autem eorum & patrum aut auorum. Neq; enim nepotis uocabulum satis latinũ mihi uidetur, ut uulgo fratris filium appellant.

In primis tibi quære domũ, sociamq;, bouemq;. Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.) Hoc carmen est apud Hesiodum in posteriore libro eorum qui inscripti sunt, Opera & dies. In quo ἀροτῆρα, id est aratorem omisi, quòd apte in uersu mihi uisus est non posse consistere. Quod autem ait Aristoteles, Hesiodum confirmare hanc primã esse societatem, hoc mihi aliter uidetur. Nam apud Hesiodum hic uersus sequitur,

κτητὴν οὐ γαμετὴν, ἥ τις καὶ βουσὶν ἕποιτο.
id est, Emptã, non ductã, possis cui tradere boues. In quo cũ uelit mulierem emi, non connubio consociari,

sociari, profectò non de naturali hac societate, de qua hic loquitur Aristoteles, disserit. Deinde cum emptitiæ mulieri boues committi uelit, tanquam custodi, certe non bos fuit pro seruo pauperibus, aut certe non de paupere hic uerba facit Hesiodus. Itaq; famulam, non sociam in priore uersu posuissem, nisi ab Aristotelis sententia uisus essem discedere.

Quocirca principio ciuitates regibus paruerunt, quod & in gentibus etiam nunc manet. Διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Paulo infrà, καὶ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ἔτι νῦν, οἱ δ' ἔτι τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο.) Hunc locum totum penè ad uerbum expreßit Cicero initio 3. libri de Legib. Atq; ut ad hæc certiora ueniam, & notiora nobis, omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt. Paulo infrà, Deinde etiam deinceps posteris prodebatur, quod & in ijs etiam qui nunc regnant manet. βασιλεύεσθαι ergo est parêre regibus. Et quoniam his libris de generibus Rerumpublicarum disputatur, non alienum erit hoc loco de uerbis Rerumpub. proprijs dicere. ἀρχὴ magistratus dicitur, & imperium, idq; uerbum græcum ad honorem ipsum, id est ad rem solum, non etiam ad personam accom-

modatur. Verbum autem latinum magistratus, & ad rem, id est officium quod uocant, & personam pertinet. ἄρχων autem ad personam. Quanquam etiam nomen est proprium magistratus Atheniensium. Sed de his accuratè disputandi non est hic locus, sed proprius mihi constitutus est in eo libro quem de Magistratibus græcis & latinis inscripsi, quem non ita multo post hos edemus. Nunc tantum dicam quod de uerbis institui dicere. Ex ἀρχῆς uerbo, hæc duo nata sunt uerba, ἄρχειν & ἄρχεσθαι. ἄρχειν multis modis dicitur. sed cæteris dilatis hoc quod proprium est huius loci tantum dicam. ἄρχειν enim imperare & præesse ualet, & ἄρχεσθαι parêre, obtemperare, obedire, in imperio esse alicuius aut aliquorum, se subijcere imperio aliquorum. quod idem de participijs ἀρχόμενος & ἄρχων in omni genere iudicandum est. Hæc nobis paucis exemplis illustranda sunt. Cicero initio eiusdem tertij libri de Legibus, de magistratibus loquens: Neque solum ijs, inquit, præscribendus est imperandi, sed etiam ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est: & qui modestè paret, uidetur qui aliquando imperet, dignus esse. Itaque oportet & eum qui paret, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum qui imperat, cogitare breui

tem

tempore sibi esse parendum. Hæc omnia ex his libris quos interpretamur mutuatus est. Aristoteles septimo horũ lib. tractans hanc quæstionẽ, alij'ne esse debeant ij qui imperent, an ijdem per totum tempus ætatis, posteaquam suam de hac re sententiam exposuit, uicissim imperandum esse & parendum ciuibus, & quodam modo eos qui imperant & parent alios esse, quodam modo eosdem, hæc uerba subiungit. τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. Paulo infra, ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναι φαμὲν, καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς, τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίγνεσθαι πρότερον, καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται. ἄρχειν præesse conuerti à Cicerone, docui in libro de Optimo genere interpretandi: & ἄρχεσθαι, esse in aliorum imperio. Exemplis supersedeo, ne sim longior. Nunc ad genus primum, deinde ad partes nostra delabatur oratio. πολιτεία Respublica à Latinis dicitur. Hinc Cicero suos illos sex quos amisimus de Repub. libros inscripsit, cuius exemplo hos etiam de Repub. nõ Politica inscribimus. Atque utinam sex illi extarent: sic enim plurimos locos ex his in illos translatos esse ostenderem. Cicero idem semel græcum uerbũ politiæ dixit,

idq;

idq; cum Platonis de Repub. libros citaret. πολιτεύεσθαι uerbũ est utriusq; significationis, à Cicerone gerere Rempub. regere, administrare & gubernare dicitur. quæ omnia etiam ad uerbum ἄρχειν accommodat. Pleni sunt libri de Officijs, & de Legibus, itemq; epistolæ huius generis exemplis. Hæc pluribus etiam uerbis dicuntur, διοικεῖν τὴν πόλιν, διαχειρίζειν, πράττειν τὰ κοινὰ, id est Rempulicam administrare, regere & gerere Remp. Pars prima βασιλεία græcè, à Cicerone regia potestas, & regalis dicitur, interdũ etiam regnum. Non est opus exemplis hoc facere longius, quoniam in libro de optimo genere interpretandi ea protuli. βασιλεύεσθαι autem uerti à Cicerone parere regibus, paulò suprà docui. ἀριστοκρατία sequitur, quam in libro quem modo dixi, à Cicerone in tertio de legibus conuerti docui, Rempu. quæ est in potestate optimorum. & quia Cicero βασιλείαν dicit regiam potestatem, ne semper uno illo utens, afferrem satietatem legẽtibus, optimorum potestatem dixi, multis in locis: & Rempub. quæ ab optimis & optimatibus geritur, gubernatur, regitur, administratur. Idemq; feci in cæteris, ut in ὀλιγαρχίᾳ, δημοκρατίᾳ, & τυραννίδι, quam extremam interdum uoco tyrannorum uitam. ut fecisse Ciceronem docui. Nonnullis etiam

locis

locis illustrandæ orationis gratia, interpretationem Ciceronis adhibui, eam quam Nonius Marcellus in uerbo Modicũ, scriptam esse in secundo libro de Rep. tradit. Statue, uel statui (neque enim utrum uerbum legendum sit assequi potui) esse optime constitutam Rempub. quæ ex tribus generibus illis, regali, optimati, & populari confusa modicè, &c. nã deprauata sunt. In quo loco haud scio, an uerbum ciuitatis uel Reipub. absit. Nam dicere, regale & populare genus, nisi alterutrum addas uerbum, aut ciuitatis, aut Reipub. non satis dixisse uidebere. Itaque abesse puto, atq; eo magis quòd in libro de Legibus ἀρίστην πολιτείαν aliquoties disertè interpretatur, optimum ciuitatis statum: id quod illum imitatus, feci. uerbum etiam è uerbo reddidit, optimam Rempublicam. Eius uerba subieci: Quoniam igitur eius Reip. quam optimam esse docuit illis sex libris Scipio, tenendus est nobis & seruandus status, omnesq; leges accommodandæ ad illud ciuitatis genus, &c. Hic uocabulum ciuitatis adiectum uides. Quinetiam in tertio locus est qui directo nostram hanc confirmat sententiam. Sed quoniam regale ciuitatis genus probatum quondam, postea non tam regni, quàm regis uitijs repudiatum est, nomen tantum uidebitur regis repudiatum, res manebit, si unus

omnib.

omnibus reliquis magistratibus imperabit. Hæc ergo tot transferendi genera tenemus. Verba autem ex his ducta, ἀριστοκρατεῖσθαι, ὀλιγαρχεῖσθαι, et δημοκρατεῖσθαι eodem modo interpretor, quo Ciceronem docui βασιλεύεσθαι conuertere, id est parêre optimatibus uel optimis, paucis, populo: interdum esse in imperio optimorum, paucorum & populi: interdum administrari consilijs optimatum, ut fecit Cicero prima ad Quin. Fratrem epistola. quod de uerbo πονηροκρατεῖσθαι, quo semel usus est his libris Aristoteles, iudicandum est. Quoniamq; in secundi libri de Officijs præfatione μοναρχίαν unius dominatum Cicero dicit, & μοναρχεῖσθαι unius dominatu omnia teneri, ὀλιγαρχεῖσθαι hac ratione dixi interdum paucorũ dominatu teneri, & δημοκρατεῖσθαι populari dominatu & potestate teneri.

Deosq; omnes aiunt ob eam causam regi parêre. καὶ θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι.) Regi parêre legendum est, non regnare. quoniam βασιλεύεσθαι, ut docui, regibus parêre dicitur. Fabulas autem ueterum cõmemorat, qui multos deos ponebant, atq; ex his Iouem Regem, cui obedirent cæteri. Itaq; Homerus Iouem appellauit parentem hominum & Deorum.

Atq; ut formas sibi Deorum homines, sic uitas solent

ſolent fingere. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν ἀφομοιοῦσι τὰ εἴδη.) Formas fingere et iungere dicit Cicero libro primo de Natura deorum: Quòd ſi fingere nobis et iungere formas uelimus, qualis ille maritimus Triton pingitur, natantibus inuehens belluis adiunctis humano corpori, nolis eſſe. τὸ εἶδος etiam ſpeciem eo loco dicit in hac re: Non enim hoc loco de ingenijs, aut de orationibus noſtris, ſed de ſpecie figuraq; quæritur. Quanquam eo loco hunc locum his uerbis etiam expreſſit: Quid igitur mirum, ſi hoc eodem modo homini natura præſcripſit, ut nihil pulchrius quàm hominem putaret, eamq; eſſe cauſam cur Deos hominum ſimiles putaremus? Niſi quod ſententiam immutauit.

EX II. CAP.

HOminem autem ad cœtus & congregationes aptũ eſſe magis quàm apes ſint, quamq; beſtiæ omnes congregabiles, hinc perſpici poteſt, quòd natura nihil, ut aiunt, facit fruſtra. διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον, δῆλον. οὐθὲν γάρ, ὥς φαμεν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ.) Hanc orationẽ, πολιτικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, multis modis uerſam

sam esse à Cicerone in tertio de Finibus, docui in libro de Optimo genere interpretandi. ἀγελαῖον ζῶον etiam alio loco demonstraui congregatam bestiam dici ab illo. Congregabilia apum examina uocat in primo de Officijs extremo: Atq; ut apum examina non fingendorum fauorum causa congregantur, sed cum congregabilia sint natura fingunt fauos: sic homines, ac multo magis natura congregati, adhibent agendi congregandiq; solertiam. De apum solertia Aristoteles multa in libris de Historia animalium tradit, quæ omnia uertit Plinius. Quod spero me propediem, Deo iuuante, ostensurum, editis septem aut octo libris Plinij, in quorum altera pagina græca eorum à quibus illa omnia mutuatus est, latinis respondentia describam. Nunc uerò non erit alienum aliquid de mira illarum prudentia domestica Græcis cum Latinis coniunctis dicere. Plinius libro 11. cap. 10. Interdiu statio ad portas more castrorũ, noctu quies in matutinum, donec una excitet omnes gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim uentos imbresq;, & hinc se continẽt tectis. Hæc ad uerbum de Græcis Aristoteles expreßit. ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ ἑκάστῃ φύλακές εἰσι. ὄρθριαι δὲ σιωπῶσιν, ἕως ἂν μία ἐγείρῃ βομβήσασα δὶς ἢ τρίς.

τρίς. τότε δ' ἔσω ἔργου ἀθρόαι πέτονται, ὅταν εὐδία ᾖ. προγινώσκουσι γὰρ καὶ χειμῶνα καὶ ὕδωρ, καὶ τότε οὐκ ἀποπέτονται. *Quemadmodum onera imponant sibi, & quot domum reuertentes excipiant, quæq; singularum sint officia, eodem cap. exponit his uerbis: Quæ flores comportant, prioribus pedibus fœmora onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro, totæq; onustæ remeant, sarcina pendente. Excipiunt eas ternæ, quaternæq; exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa. aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt. Sunt etiam hæc apud Aristotelem:* τὸν δὲ κηρὸν ἀναλαμβάνουσιν αἱ μέλιτται, ἀναρειχόμεναι πρὸς τὰ βρύα ὀξέως τοῖς ἐμπροσθίοις ποσί. τούτους δ' ἐκμάττουσιν εἰς τοὺς μέσους, τοὺς δὲ μέσους εἰς τὰ βλαίσια τῶν ὀπισθίων. καὶ οὕτω βιασθεῖσαι ἀποπέτονται, καὶ ἀκολουθοῦσιν ἑκάστῃ τρεῖς ἢ τέτταρες. διῄρηνται δὲ τὰ ἔργα, καὶ αἱ μὲν κηρία ἐργάζονται, αἱ δὲ λεαίνουσι καὶ διορθοῦσι, αἱ δὲ ἀνθοφοροῦσι. *Apud Plinium aliquid mutatum est, aut deprauatum potius. Sed hæc satis multa sunt pro hoc loco.*

Sed solus est homo ex omnibus animantibus particepsq; composq; rationis. λόγον δὲ μόνον ὁ ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων.) *Ostendi alio loco, hunc locum à Cicerone uersum esse in 1. lib. de Legibus.*

Quòd si quis est qui congressus & societates hominum ferre non poßit, aut nullo egeat, quod se ipse contentus sit, &c. ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, etc.) *Licuit prius membrum ita dilatare, ut fecit* Cicero *in li. de* Amicitia: *Quinetiam si quis ea asperitate est & immanitate naturæ, ut congreßus, ut societatem hominum fugiat atq; oderit, qualem fuisse* Athenis Timonē *nescio quem accepimus, tamen is pati nō poßit, &c. Quanquā his uerbis tam multis duo solū uerba* Græca *disertißimè interpretatur. prius est in hoc ipso cap. 11.* ἄπολις διὰ φύσιν, *id est, ut ipse interpretatur, qui ea asperitate est, & immanitate naturæ, ut cōgreßus & societatē hominū fugiat. alterum est* μισάνθρωπος. *nam is* Timon *sic appellatus est, ut ipse in quarto libro* Tusculanarū *quæstionum docet. Quæ autem his sunt contraria, ea nasci putantur à metu, ut odium mulierum, quale in* μισογυνείᾳ *est, ut in hominum uniuersum genus, quod accepimus de* Timone, *qui* μισάνθρωπος *appellatur.* Alteram partem in libro de Amicitia *transtulit: Vt enim sibi unusquisq; plurimum confidit, & ut quisq; maximè uirtute & sapientia excellit, & sic munitus est ut nullo egeat, suaq; omnia in seipso iudicet, ita in amicitijs expetendis colendisq; maxime excellit. Quoniam igitur*

tur αὐτάρκεια, uno uerbo, quod quidem latinum sit, dici nõ poteſt(neq; enim ſufficientia latinũ eſt) ad perſonam rei nomẽ accommodauit: ut ſi hoc modo dixiſſet Ariſtoteles, ἀλλὰ τὸ αὐτάρκης εἶναι. αὐτάρκης ergo dicitur, & qui ſe ipſe contentus eſt, ut docui in libro de Optimo interpretandi genere: & qui munitus eſt, quo genere in his libris utor. αὐτάρκειαν autem dico hoc primo libro, ut in rei nomine maneam, rerum ſatis magnam copiam, rerum ad uitam neceſſariarum uſum & cultum, rerum ſuppeditationem.

Sic ſi à lege & iuſtitia remotus ſit, nulla ferarũ fraus eſt tanta, nulla malitia, quæ poſsit cum eius malitia contendere. οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων.) χωρίζεσθαι δικαιοσύνης, ἢ δίκης, Cicero remotum eſſe à iuſtitia dicit. nam in primo de Officijs, ubi agit de fortitudine, interpretatur hunc locum qui eſt apud Platonem in Epitaphio, πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται. hoc modo: Præclarum igitur Platonis illud, Nõ ſolũ, inquit, ſcientia quæ remota eſt à iuſtitia, calliditas potius quàm ſapiẽtia eſt appellanda, uerumetiam animus, &c. Ita genus hoc dicendi, ut pleraq; alia, Ariſtoteles à magiſtro Platone hauſit, & ſumpſit. In altero membro, quo pulcherri-

mæ ſententiæ maius eſſet pondus,illud Ciceronis ex primo libro Quæſtionum Tuſculanarum ſum imitatus : Accedit,ut eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem ſæpe iam appello craſſum, eumq; perrumpat, quòd nihil eſt animo uelocius, nulla eſt celeritas quæ poſſit cum animi celeritate contẽdere. Neque enim hoc poſterius aliud ſignificat, quàm illud prius, Nihil eſt animo uelocius : id eſt, ψυχὴ τάχυϛον πάντων. *ut hoc loco Ariſtoteles dicit,* ἄνθρωπος χείριϛον πάντων.*Itaq; Cicero, ut rem quàm maxime illuſtraret, hoc poſterius adiecit. Non eſt quod doceam ea quæ à Græcis ſuperlatinis (quæ uocãt) dicuntur, diſertiſſime à Latinis per comparandi gradũ exprimi. Id enim eo libro, de quo ſæpe mentionẽ feci, fuſiſſimè tradidi.*

At uero iuſtitia popularis eſt. quandoquidem iuſtitia ciuilis ſocietatis deſcriptio eſt, iuſtitia iuris dijudicatio. ἡ δὲ δικαιοσύνη, πολιτικόν. ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐϛίν, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις. *Locus hic lubricus eſt ſanè, & perdifficilis. Ego* δίκην *&* δικαιοσύνην *pro eodẽ poſita arbitror. Neq; enim unquã* δίκην *legi niſi pro iuſtitia, aut dea quæ iudicijs præeſt. Ius enim Græci non* δίκην *dicũt, ſed* δίκαιον *ut* δίκαιον πολιτικόν, φυσικόν, θεῖον. *Et nimirum hæc mea huius loci interpretatio, ſententiam Ariſtotelis uidetur explica-*

plicare. Nam cum hoc probandum susceperit, δικαιοσύνη ἐστὶ πολιτικόν, id est iustitia est popularis, id est apta est ad congregationem hominum, hanc rationem subijcit, ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστί. quod uerum est, & directò confirmat propositum. Iustitia enim ciuilis societatis descriptio est, quoniam iustitia reddit suum cuiq;, idq; pro dignitate cuiusq;: quod ad societatem hominum tuendam conseruãdamq; ualet plurimum. Nam si δίκην in hac ratione ius dicamus, non uideo quomodo ratio possit esse superioris. Neque enim mihi uidetur hoc totum, Ius est societatis ciuilis descriptio, ratio esse huius pronunciati, iustitia est apta ad hominum communionem. Deinde in posteriore oratione illa, ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις, si δίκη ius dicatur, ut in superiore oratione, τὸ δίκαιον quid efficiet? Si ius, ut certe efficit, quoties per se positum est, quæ erit sententia? Ius autem iuris est iudicium. nam δίκαιον iustũ dicere in neutro, ridiculum est, ut iustum ciuile dixerunt omnes qui ante me libros de Moribus Aristotelis conuerterunt. Et in τοῦ δικαίου intelligere ἀνθρώπου, non uideo quomodo possumus: quanquam hoc modo tolerabilius erit, quàm illo. Quæ ergo mea sententia sit, & qua ratione ductus in ea permaneam, exposui. Aliorum erit uel eam sequi,

si uera est: uel repudiare, si falsa.

IN III. CAP.

PRimæ autem & minimæ familiæ partes sint dominus & seruus, &c. πρῶτα δὲ καὶ ἐλαχίστα μέρη τῆς οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, etc.) In hoc primo libro, & reliquis, quoties οἶκος, aut οἰκία ad πόλιν refertur ut pars, οἰκίαν non dico domum, sed familiam. neq; enim πόλεως nomine intelligit Aristoteles domorum multitudinẽ, quæ constent fundamentis, cæterisq; partibus generis eiusdem. Quod ex hoc loco perspici potest apertissimè. οἰκίας enim partes non θεμέλιον, id est fundamentum, non λίθους, &c. eius generis esse statuit, sed dominum, seu herum & seruum, uirum & uxorem, patrem & filios. Itaque locum illum huius capitis qui huic antecedit, πᾶσα γὰρ πόλις ἐξ οἰκιῶν σύγκειται, accommodo ad familias, ut dicam omnem ciuitatem constare ex familijs. Hinc uocabulum deductum οἰκονομίæ, quod res familiaris, & ratio rei familiaris, & prudentia domestica à Cicerone dicitur.

Partim contra naturam illud ipsum dominari & imperare putant. τοῖς δὲ, παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν.) Nihil erat quod hoc loco παρὰ φύσιν docerem, contra naturam esse uertendum semper, nisi

nisi doctos in alia esse sententia uiderem. Dicunt enim ferè omnes παρὰ, præter, in hoc dicendi genere, alijsq; generis eiusdem. Hæc autem duo contraria sunt, κατὰ φύσιν, aut φύσει, et παρὰ φύσιν. Illud prius uerbum è uerbo exprimentes, secundum naturam dicamus licet, sed apud Ciceronem non inueni iunctum nisi cum hoc uerbo Est, & uiuo: id quod docui in eo libro quem iam sæpe nominaui. In alijs ergo uerbis, Cicero uel in auferendi casu dicit naturà, ut honestum expetendum est naturà: quod etiam à Græcis, ut dixi, φύσει uocatur. uel etiam in eodem casu, sed cum à præpositione. ut illud, Principio generi animantium omni est à natura tributum, ut se, uitam, corpus'que tueatur. uel in nominandi casu: ut natura dedit, uel tribuit, uel largita est. Sed hæc potius dandi casu à Græcis dicuntur: ut illud Aristotelis, φύσει ἐγγίγνονται ἡμῖν αἱ ἀρεταί. Illud autem κατὰ dicit in accusandi casu, ut sequi naturam, sequi naturam ducem, quod Græci dicunt, πράττειν uel ποιεῖν κατὰ φύσιν. Interdum id quod generale præceptum est, uerbo metiendi, dirigendiq; exprimit. In primo de Officijs: Tamen nos studia nostræ naturæ regula metiamur. Illud aũt alterum παρὰ, uix unquam dicit præter: sed si apud eum inueniatur præter, respõdet Græco ἔξω, uel ἄνευ,

interdum etiam παρὰ. *Est enim* Præter *exceptionis, ut dicit* Cicero *in li. quarto de* Finibus: *Quid enim aliud intelligitur, nisi ut æquè pars naturæ intelligatur? in qua si nihil est præter rationem, sit in una uirtute finis bonorum. Dicamus ergo* παρὰ, *cōtra, ut ille in primo de* Officijs: *Sic enim est faciendum, ut contra uniuersam naturam nihil cōtendamus: ea tamen conseruata, propriam naturā sequamur. In quinto de* Finibus: *Quamobrem etiam sessiones quædam, & flexi fractiq; motus, quales proteruorum hominum, aut mollium esse solēt, contra naturam sunt. Interdum hoc dicit, repugnare naturæ. In primo de* Officijs: *Nec enim attinet repugnare naturæ, nec quicquam sequi quod assequi nequeas. Interdum in auferendi casu, repugnante natura facere aliquid, aut dicere. In hoc ergo genere loquendi,* παρὰ φύσιν *dicamus semper contra naturam, nunquam præter. In alijs autem nihil prohibet interdum dicere præter, quoniam apud* Ciceronem *ita sumptum nonnunquam inuenitur. Hoc extremum dixi, ne iniuriā incurram in reprehensionem nonnullorum, qui quod in uno dico, aut nego, id ad omnia uolunt referre.*

Animal autem, primùm constat ex animo & corpore, quorum ille natura imperat, ille paret. τὸ δὲ ζῷον, πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος,

ματος, ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον.) Multa sciens prætereo, uel quod facilia sunt, uel quod à me alio loco sunt disputata. συνεστάναι ferè omnes cõstitui dicunt, cũ agitur de partibus. hoc Cicero constare dicit. Hunc enim locum in 5. de Finibus sic uertit: Atqui perspicuum est hominem è corpore animoq; constare. In secundo lib. Tusculanarum quæst. alteram partem conuertit hoc modo: Quanquam hoc nescio quomodo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperet, alter pareat. Eadem est ratio uerbi συντίθεσθαι, & συνθετόν. neque enim hoc compositum, & illud componi, in hoc dũtaxat genere: sed quod concretum est, & quæ concreta sunt, in tertio de Natura deorum: Etenim omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum.

Et eum qui rationis est particeps tantũ, quantũ sensu'mouetur. καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον, ὅσον αἰσθάνεσθαι.) Locutionẽ hanc planè expreßit ad uerbum in primo libro de Officijs: Sed inter hominem & belluam hoc maximè interest, quòd hæc tantum quantum sensu mouetur, ad id solum quod adest, quodq; præsens est se accommodat. Tum quod sequitur, de Polybij sexto libro sumpsit: Homo autem qui rationis est particeps, per quam con

sequentia cernit, causasq; rerum uidet, earumq; progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusq; præsentibus adiungit atque annectit futuras, &c. Polybius, τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων, ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ᾽ ἐπισημαίνεσθαι τὸ γινόμενον, καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι, προορωμένους τὸ μέλλον, καὶ συλλογιζομένους, καὶ τὸ παραπλήσιον ἑκάστοις αὐτῶν συγκρίσει. *In uulgatis codicibus hoc postremum uerbum corruptum est. Est enim* συγκυρήσει. *Nam* συγκρίνειν *indicare est: et in* Ciceronis *loco est, similitudines comparat. quanquam participium aptius ad coniunctionem totius orationis legetur. participia enim sunt in singulis incisis. Nec mirum sit, si* Polybium Cicero *imitatus est. In tertio enim de* Officijs, *eius de captiuis* Cannensi *pugna profert sententiam.*

Nam eorum omnium quæ ad cultum corporis necessaria sunt, commoditas ex utrisque percipitur, & ex seruis, & ex bestijs cicuribus. ἡ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ᾽ ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων, καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων

μικρῶν ζώων.) Βοήθεια γίνεται παρά τινος, Cicero uertit, Commoditas percipitur ex aliquo. In secundo de Officijs: Quis deniq; ex bestijs fructus, quæ commoditas, nisi homines adiuuarent, percipi posset?

Quòd si in corporibus id uerum est, maiore quadam ratione in animis existunt hæ ipsæ uarietates. εἰ δ᾽ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ᾽ ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι.) Hunc locum penè totum conuertit Cicero in primo lib. de Officijs: Vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt, aliosq; uidemus uelocitate ad cursum, alios uiribus ad luctandum ualere: itemq; in formis, alijs dignitatem inesse, alijs uenustatem: sic in animis existunt etiã maiores uarietates. Quas hic uocat uarietates & dissimilitudines, uocat eodẽ libro differẽtias & distinctiones. Quæ paulo ante hũc locum διάφοροι κατὰ σῶμα ab Aristot. uocãtur.

IN IIII CAP.

Est enim quidam seruus secundum leges. ἔστι γάρ τις κατὰ νόμον δοῦλος.) Legendum est enim secundum leges, non contra leges: quoniam κατὰ ualet secundum, & παρὰ contra, ut suprà docui. Quanquam sic legi malo, Est enim quidam lege seruus, uel lege comparatus.

Ac primum quidem quærendum est, utrum ars

paran-

ars parandarum diuitiarum eadem ſit quæ res familiaris, an eius pars quædam. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἡ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ, ἢ μέρος τι.) De nominibus artiũ ſiue liberalium, ſiue illiberalium, hoc loco aliquid inſtitui dicere. Hoc igitur primum intelligendum eſt, artes omnes de quibus agimus, apud Græcos extremam hanc ſyllabam κὴ habere. Non enim ago de ijs quæ trita ſunt pro latinis, in quibus eſt philoſophia, geometria, aſtrologia, & cæteræ generis eiuſdem: earumq́; nomina ferè duob. modis à Cicerone conuerti. Vno nomen rationis & artis cũ gerũdio in di, adhibet uel patriũ caſum eius nominis, quo is ſignificatur qui arte eſt præditus. Sic λογικὴν initio Topicorum, rationem diſſerendi uocat: ſic ῥητορικὴν rationem dicendi: ſic χρηματιστικὴν, rationem quærẽdæ pecuniæ, in 2. de Officijs libro. Eodemq́; modo κυβερνητικὴν, artem gubernandi appellat, in 1. de Diuinatione: Num igitur clariſſimorum ducum regumq́; naufragium ſuſtulit artem gubernandi? Eodem libro paulo infrà, πολιτικὴν uocat rationem prudentiamq́; Reipub. gerendæ: Aut num propterea nulla eſt Reipub. gerendæ ratio atq́; prudentia, quia multa Cn. Põpeium, quædã M. Catonem, nonnulla etiã teipſum fefellerũt? Ibidem στρατηγικὴν, imperatorũ artem dicit:

dicit: Aut nũ imperatorũ sciẽtia nihil est, quia summus imperator nuper fugit amisso exercitu? Vt aũt pro artis uel rationis nomine in hac scientiæ nomen adhibuit, sic in plerisq; nomẽ disciplinæ. ut augurum & aruspicũ disciplinam eo ipso lib. appellat, quas Græci οἰωνικὴν & ἱεροσκοπικὴν uocãt. Quid, quod apud te scriptum est de Tiberio Graccho, nonne & augurum & aruspicum comprobat disciplinam? Altero modo nomen artis uno nomine quod substantiuum uocant, exprimit. Talis est μαντικὴ, quam diuinationem: talis κυβερνητικὴ, quam gubernationem: talis γραφικὴ, quam picturam nominat. Libri de Diuinatione hoc est initiũ: Vetus opinio est, iam usq; ab heroicis ducta temporibus, eaq; & Pop. Ro. et omnium gentium firmata consensu, uersari quandã inter homines diuinationem, quam Græci μαντικὴν appellãt, id est præsensionem, & scientiam rerum futurarum. In 3. de Finibus: Inscite autem medicinæ & gubernationis ultimum cum ultimo sapientiæ comparatur. De pictura constat inter omnes. Huius generis est uenatio, quam Aristoteles hoc libro primo θηρευτικὴν appellat. & saltatio, quam ille χορευτικὴν, ex qua χορευτὴς saltator: & χοροδιδάσκαλος, quo his in libris Aristoteles utitur, quẽ præsultorem Cicero his in libris de Diuinatione appellat.

pellat. Quanquam proprie saltatio ὄρχησις dicitur, quam χορείας partem facit Plato in secundo de Legibus, ut alibi commodiore loco docebimus. In eodē genere sunt agricultura & agricolatio, id est γεωργικὴ & γεωργία, quibus hoc in libro Aristoteles utitur. Architectura, quam Græci οἰκοδομικὴν uocant: & piscatus, quā ἁλιευτικὴν in hoc uocat Aristoteles. Cic. in secundo de Finibus libro: Nemo nostrûm istius generis asótos iucundè putat uiuere, mundos, elegantes, optimis cocis pistoribus, piscatu, aucupio, uenatione. In 4. de Finibus libro: Nec enim gubernationi aut medicinæ similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius quam modò dixi, & saltationi. ἐμπορίαν & ἐμπορικὴν mercaturam appellare Ciceronem, nemo ignorat. χαλκουργικὴν, quo uerbo in hoc capite utitur Aristoteles, fabricam æris: & σιδηρικὴν, fabricam ferri idem uocat. In secundo de Natura deorum, cum enumerauit corporis partes: Atque hæc, inquit, oblectationis, illa necessitatis, cultus dico agrorum, extructionesq; tectorum, tegumenta corporum uel texta uel suta, omnemq; fabricam æris & ferri. Nam τεκτονική, fabrica dicitur. Ac ne agam de singulis, ex his omnibus exemplis intelligi potest, id quod diximus de ratione nominum propriorum artium transferendarum

ferendarum. Quæ si sequamur, & optimum ducem, Ciceronem dico, sequemur, & uocabula infinita, quæ trita sunt pro latinis, dum hic contemnitur, uitabimus. Neq; enim probo artem uenatoriam, piscatoriam, ædificatoriam, aliáque sexcenta generis eiusdem. Quanquam nonnulla his uertendis libris eiusmodi me scio dixisse: id que feci, ne omnia commutare uiderer. Huius generis est textoria, & pectinaria, & statuaria. Harum malo primam dicere artem textoris uel texendi, ut his in libris feci, quoniam sic uocat κυβερνητικὴν Cicero, & gubernatoris artem, & gubernandi: hanc Aristoteles ὑφαντικὴν dicit: alteram, quæ κερκιδοποιητικὴ dicitur, artem pectinariorum, uel quæ pectines fabricatur. Nam & apud Ciceronem multa artificum uel opificum uocabula in arius desinunt, ut annularius, & ἀνδριαντοποιοὺς ille uertit eos qui signa fabricantur. Itaque ἀνδριαντοποιίαν, artem eorum qui signa fabricantur, libentius dicam, ea forma qua κυβερνητικὴν dicit artem gubernatoris, & ἀθλητικὴν artem athletarum. nisi fortè fabrica signorum & statuarum dici potest. Hæc etiam alia ratione dicere possumus: ut dicamus textrinam ὑφαντικὴν, ut Varro σκυτικὴν, uel ὑποδηματικὴν sutrinam.

Bestiarum enim congregatæ aliæ sunt, partim

soliua-

soliuagæ, &c. τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν.) Imitatus *sum* Ciceronis *locum qui est in primo libro de* Natura *deorum:* Be*stiarum autem terrenæ sunt aliæ, partim aquatiles. ἀγελαῖα autem uocat cõgregabiles bestias, et congregatas. & σποραδικὰ, soliuagas. in 5. libro* Tu*sculanarum quæstionum. utitur enim eadem diuisione his uerbis:* Na*nque alias bestias nantes aquarum incolas esse uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, serpẽtes quasdã, alias esse gradientes: earum ipsarũ partim soliuagas, partim cõgregatas, immanes alias, quasdam aũt cicures, nõnullas abditas terráq; tectas.* Q*uas uocat immanes & cicures, hoc libro* Ari*stoteles ἄγρια & ἥμερα θηρία dicit. ἄγρια θηρία interdum feras bestias uocat, ἥμερα tantum cicures.* In *secundo de* Natura *deorum:* Q*uæ uerò & quàm uaria genera bestiarum, uel cicurum uel ferarũ? ζωόφαγα θηρία* hoc *capite quæ uocat* Ari*stoteles, in ijs enumerauit* Ci*cero eodem libro, cum nos ait uesci animalibus feris & immanibus, imò omnis generis:* Et *præterea uescimur bestijs & terrenis & aquatilibus et uolatilibus, partim capiendo, partim alendo.* Hũc *autem locum* Cicero *in eo quem dixi libro, uberrime tractat, & copiosissime.*

Etenim primo ortu quædam animalia simul extra

tra

tra pariunt tantum alimenti, quantum satis sit, dũ id quod procreatum est, ipsum sibi parare poßit. καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζώων τοσαύτην τροφὴν, ὡς ἱκανὴν εἶναι, μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν.) Cicero hunc locum magna ex parte expreßit in secundo libro de Natura deorum, ubi μέχρις οὗ, dixit, usq; ad eum finem dum: Quid dicã quantus amor bestiarum sit in educandis custodiendisq; ijs quæ procreauerint, usq; ad eum finem dum possint se ipsa defendere? Quæ sit locorũ similitudo, quæ dißimilitudo, apparet. Cicero enim defendere solum dixit, cum duo dixisset, educationem & custodiam: Aristoteles aũt de educatione solum loquitur, quam ad tempus illud perducit, cũ ea quæ procreata sunt, ipsa se alere & educare possint. De illa locutione, A' primo ortu, quam hic Aristoteles duobus modis exprimit, κατὰ πρώτην γένεσιν εὐθύς, & κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, multa in libro de Optimo interpretandi genere diximus. Genus autem dicendi quòd à Græcis sumpsit Cicero, crebrisq; usurpat sermonibus, atq; adeò proprium & suum fecit, paucis hic institui tradere. Exempla primum proferam, quo facilius quale id sit intelligatur. In 5. de Finibus libro: Neque enim si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos,

aut alia exitia quærant, aut ut ille apud Terentiũ, qui decreuit tantisper se minus iniuriæ nato suo facere (ut ait ipse) dũ miser fiat: inimicus ipse sibi putandus est. Ipse sibi inimicus dixit, non, ut uulgo, sibi ipsi. Hoc ergo genus est quod hic tradimus, quod non solum per dandi, sed etiam accusandi casum tractat: nec solum is casus qui similis est uulgo, & apud eum dissimilis, antecedit, ut in superiore exemplo, sed etiam sequitur. Horum utrunq; uno eius loco confirmabitur, eo qui in eodem libro positus est. Itaq; dicũt, nec dubitant: Mihi sic usus est, tibi ut opus est facto, face. uelut qui sibi ipsi bellum indixissent, cruciari dies, noctes torqueri uellent. Nec uero sese ipsi accusarẽt ob eam causam, quod se malè suis rebus consuluisse dicerent. In hoc est, sese ipsi accusarent, non ipsi sese accusarent. Qui hoc genus dicendi non obseruauerunt, legendis Ciceronis scriptis sæpe falluntur, cum casum dandi esse putant, qui est nominandi. Nam in iis uerbis Ciceronis, quibus adumbratum ab eo hunc quem tractamus Aristotelis locum dixi, Dũ possint se ipsa defendere: uerbum ipsa nominandi casus est, non accusandi. Quod uidere licet in multis aliis orationibus, quas ne sim longior omitto. Plato hoc genus sæpe usurpat, raro Aristoteles. Platonis unum ex multis locum eiusmodi proferã.

in

in quo cum semel atq; iterum hanc orationem usurpet, facile quàm studiose eam persequatur, intelligi poterit. In Timæo, ψυχὴν δὲ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θεὶς, διὰ παντός τε ἔτεινε, καὶ ἔτι ἔξωθεν τὸ σῶμα αὐτῇ περιεκάλυψε, καὶ κύκλῳ δὴ κύκλον στρεφόμενον οὐρανὸν ἕνα μόνον ἔρημον κατέστησε, δι' ἀρετὴν αὐτὸν αὑτῷ δυνάμενον συγγίνεσθαι, καὶ οὐδενὸς ἑτέρου προσδεόμενον, γνώριμον δὲ καὶ φίλον αὐτὸν αὑτῷ. *Cicero uertit hoc modo: Animum autẽ ut in eius medio collocauit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, & uestiuit extrinsecus, cœloq; soliuago & uolubili & in orbẽ incitato complexus est, quòd secum ipsum propter uirtutem facile esse posset, nec desideraret alterũ, satis sibi notus & familiaris. In his duobus extremis uerbis, notus & familiaris, est erratum: quoniam cœlum de quo loquitur, apud nos neutrũ est, & apud Græcos* οὐρανὸς *uirile nomen. Nam Platonem in fine huius orationis de cœlo, non de animo loqui, hinc sciri potest, quia est apud ipsum* αὐτὸν αὑτῷ, *non* αὐτὴν αὑτῇ. *Et nimirum ex Ciceronis uerbis, errorem esse, intelligi licet. Nã apud eum est, quod secum ipsum propter uirtutem facile esse posset: in quib. uerbis, hæc uox ipsum, cum sit nominandi casus, ad cœlum, quemadmodum et cætera, pertinet. Legendum est ergo, satis sibi notũ*

ac familiare. Hunc errorem, cum triennium abhinc græcum Platonis Timæum & Ciceronis latinum à me correctum ederem, non animaduerti. Sunt etiã alij quos ex eo tempore correxi, quos si detur tempus, edam.

Quæ autẽ animalia pariunt. ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ.) Animalia enim legendũ est, non uiua, quod uerbũ nescio quomodo adiunctum est, paulo suprà: Sed quoniam non eadem res omnes delectat, sed alia alios, idcircò & earum bestiarum quæ uiuis animalibus uescuntur, &c. delendum est Viuis.

Quapropter eodem modo de perfectis naturis iudicandum est, ea quæ è terra gignantur animantium, bestias omnes hominum causa esse generatas, ut cicures & ad usum & ad uictum: immanes & feræ si non omnes, at certe quàm plurimæ ad uictum cultumq; natæ uideantur, ut ex ijs & uestes & cæteræ commoditates opportunitatesq; caperẽtur. Si igitur nihil inchoatum & imperfectũ, neq; sine causa facit natura, necesse est hæc omnia hominum causa fabricatam esse naturam. ὥς τε ὁμοίως δῆλον, ὅτι καὶ γενομένοις, οἰητέον τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, τὰ μὲν ἥμερα καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφὴν, τῶν δὲ ἀγρίων εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς, καὶ ἄλλης

Βοη-

βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται δι' αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.) Alterum est eorum quæ sibi proposuit ad demonstrãdum. Nam duo proposuit: naturam ipsam & inchoatis naturis, ut primum genitæ sunt, & iisdem iam perfectis prouidisse. Illud ergo γενομένοις pro τελειωθεῖσι positum est. Atque hic dandi casus uel pro gignẽdi casu, quem absolutũ uocãt, accipitur: uel participium διδομένην φύσιν repetendum est. Prior mihi & uerior expositio uidetur, & magis probatur. Hæc de sententia. nunc de uerbis dicendum est. Cicero hæc uerba penè omnia interpretatus est in 2. extremo de Natura deorum, ubi hunc locum de rerum omnium hominis causa procreatione, & latius & copiosius explicat. Primum dicit, quòd superioribus uerbis extremum posuit Aristoteles. Restat, inquit, ut doceam, atq; aliquando perorem, omnia quæ sint in hoc mũdo, quibus utantur homines, hominum causa facta esse & parata. Principio ipse mundus deorum, hominumq; causa factus est, quæq; in eo sunt, ea parata ad fructum hominum & inuenta sunt. De feris animantibus hoc modo locum tractat: Iam uerò immanes & feras belluas nãciscimur uenãdo,

ut & uescamur ijs, & exerceamur uenando ad similitudinem bellicæ disciplinæ, & utamur domitis & condocefactis, ut elephantis, multaq; ex earum corporibus remedia morbis & uulneribus eligamus. Cum Aristoteles dixerit τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, Cicero illud prius, ut illis uescamur: posterius exemplis illustrauit, quod etiam facit pluribus. Quod autem ait Aristoteles, τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, hoc his uerbis exprimit: Tantumq; abest ut hæc bestiarum etiã causa parata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas esse uideamus. Tum de bestijs cicuribus illud exemplis illustrat, quod Aristoteles de eis dicit διὰ τὴν χρῆσιν, & paulo pòst, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. Quid enim oues aliud afferunt, nisi ut earum uillis confectis atque contextis, homines uestiantur? Loquens de mulis et asinis, διὰ τὴν χρῆσιν uertit, ad usum, his uerbis: Longum est mulorum persequi utilitates, & asinorum, quæ certe ad hominum usum paratæ sunt. βοηθείας ἕνεκεν, ad hominum commoditates dicit, loquens de canibus. γίνεσθαι βοήθειαν, ἢ ὄργανον ἐκ θηρίων, uertit, percipi utilitatem ex bestijs: Tanta, inquit, putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum uisceribus uesci scelus haberetur. Quoniã autem φυτῶν in hoc loco fit mentio, quod uerbum

ferè

ferè omnes plantas dicunt: ego res, uel ea quæ è terra gignuntur, uel quas terra gignit & fundit: uolo docere in hoc me Ciceronem auctorem habere. In 2. de Natura deorum: Prima enim animaduertimus à natura sustineri ea quæ gignantur è terra, quibus natura nihil tribuit amplius, quàm ut ea alendo & augẽdo tueretur. Ex hoc loco perspicuũ est, eorum nomine quæ gignantur è terra, & arbores & plantas, quas uocant, Ciceronem esse complexum: quod etiam fecit hoc loco quem interpremur, Aristoteles. Nam φυτὰ τῶν θηρίων ἕνεκεν εἶναι dicit, & bestias hominum causa esse generatas. Itaq; libri Aristotelis περὶ φυτῶν, et Theophrasti, latinè inscribi debent De ijs quæ gignuntur è terra, quoniam de arboribus & arbustis disserunt. Eodẽ libro: Accedit etiã ad nonnullorũ animantũ & earũ rerum quas terra gignit cõseruationẽ et salutẽ, hominũ etiam solertia & diligentia. Paulo infrà dicit, ea quæ oriũtur è terra: Quàm tempestiuos aũt dedit, q̃ salutares nõ modo hominum, sed etiam pecudũ generi, ijs deniq; omnibus quæ oriũtur è terra, uentos etesias, &c. Interdum arborem non cõplectitur ijs quæ gignuntur è terra. ut in eodem libro: In arborũ aũt & earum rerũ quæ gignũtur è terra, radicib. Inesse principatus putatur. Sic coniũgit in 5. de Finib. libro arboris et stirpis nomina:

De hominum genere, aut omnino de animaliũ loquor, cum arborum & ſtirpium eadem penè natura ſit.

IN VI. CAP.

HAEc igitur contrahendarum rerum ratio, nec repugnante natura orta eſt. ἡ μὲν ὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ ὄυτι παρὰ φύσιν, &c.) ἡ ἀλλαγὴ idem efficit, quo uerbo pro illo etiam hic utitur. ἀλλαγὴν contractum non dico, ſed ad uerbum eius uſum transfero, ut Cicero facere ſolet. In ſecundo de Officijs: Conuenit autem tum in dando munificum eſſe, tum in exigendo non acerbum, in omniq; re contrahenda, uendendo, emendo, conducendo, locando, &c. In eodem: Atq; ijs etiam qui uendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisq; negocijs implicantur, iuſtitia ad rem gubernandam neceſſaria eſt. μεταβολὴ etiam permutatio, & μεταβάλλειν permutare, hoc in primo libro dicitur, ut ad pecunias accommodētur: quod ad hũc etiam locum pertinere poteſt. μεταβολὴν autem, & μεταβλητικὴν, ad res contrahendas omnino, non ſolum ad permutandas, hinc intelligi poteſt, quòd proximo capite huic rationi & generi partem uel maximam mercaturam ſubijcit.

Quanquam ex hac illa nata eſt, nec iniuriâ. Nam cum ab externis auxilium peteretur, inuehendis

hendis his rebus quib. egebāt, & exportandis ijs quibus abundabant, nummi usus cōparatus est necessariò.) ἐκ μέντοι ταύτης ἐγγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις.) μέντοι ualet autem, hoc loco. nam refertur ad μὲν superioris orationis illius, ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, &c. in qua οὖν dixi ergo, quòd facit interdum Cicero, sed sæpius μὲν οὖν dicit Ac quidem, interiecto aliquo uerbo, quemadmodum in libro de Optimo genere interpretandi docui. In quo etiam illud ostendi, δὲ certis locis quanquam ualere: quod & in his libris feci persæpe, & in hoc loco in μέντοι. Quod sequitur, Cicero dixit in secundo de Officijs libro: Iam uero et earum rerum quibus abundaremus exportatio, & earum quibus egeremus inuectio, certe nulla eßet, nisi his muneribus homines fungerentur.

Contrà interdum nugæ nummus uidetur, & lex una omnino: natura autem nihil esse: quod mutatis ijs qui utuntur, precij nullius est. ὅτε δὲ πάλιν, λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ εἰς νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐθὲν, ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων οὐθενὸς ἄξιον.) Hic locus mihi uidetur sanè difficilis. Hac quidem oratione refellit

Aristoteles sententiam eorum, quos diuitias paulo antè in nummis dixit ponere. Itaq; λῆρος opponit πλήθει τοῦ νομίσματος, cuius copiam diuitias esse dicerent. Cur autem dixerit καὶ εἰς νόμος, id est lex una, equidem ignoro: nisi fortè hoc referat ad legem illam qua nummum dicit esse comparatum: aut ad eorum sententiam, qui hac una lege ueras diuitias dirigerent, si quàm maximæ copiæ nummorum adessent. Nam quod sequitur, φύσει δ' οὐθὲν ὅτι, &c. sic interpretor, ut ὅ, τι nomen relatiuum faciam, non coniunctionem, propter οὐθὲν. ut sic dicamus: Nihil natura fecit eiusmodi, quod si ij qui utuntur, eo mutent, nullius sit precij. Sic enim μεταθεμένων exponere malo, quàm mutatis, etc. Alij ὅτι faciunt coniunctionem.

Quemadmodũ de Mida illo narrãt fabulæ, cui propter stultũ optatũ, &c. καθάπερ καὶ τὸν μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς.) ἄπληστος uerbũ è uerbo, inexplebilis, insatiabilis à Cicerone dicitur, ἀπληστία insatiabilitas: sed uix est in usu. Hoc aũt loco quoniã hæc duo coniũxit, ἀπληστία τῆς εὐχῆς, nec rectè dici potest propter precationis aut optati insatiabilitatẽ, rei potius quàm uerborũ rationem habendã putaui. Nã stulte id Midas optauit, quanquam stultitia non illa insatiabilis sitis est, sed illi consequens est. Optatum aũt dico

εὐχὴν,

εὐχὴν, ut Cicero in 1. de Officijs: Ex tribus enim optatis, ut ſcribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit.

Atqui abſurdum eſt, eas diuitias eſſe, quibus abundãtem liceat fame enecari. καίτοι ἄτοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ εὐπορῶν λιμῷ ἀπολεῖται.) Hunc locũ in lib. 5. quæſtionum Tuſculanarũ Cicero imitatus eſt: Non ſunt igitur ea bona dicẽda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum.

In cauſa eſt earum uicinitas, quoniam alterius uſus in alteram transfertur, cum in eodem nummo utraque ratio quærendæ pecuniæ uerſetur. Eſt enim eiuſdem uſus poſſeſſio, ſed non eadem ratione: uerum huic alius finis propoſitus eſt, illi pecuniarum amplificatio. αἴτιον δὲ τὸ συνεγγὺς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις, τοῦ αὐτοῦ οὖσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτὸ, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις.) Etſi de uerbis his Cõmẽtarijs dicere inſtitui, nõ de reb. & ſententijs: tamẽ cũ ſententia obſcura eſt, nõ poſſũ quin ad hoc munus fungendũ me cõferam. Qualis eſt hic locus. In prima quidẽ oratione, huic uerbo χρῆσις diſtinctio puncti & notæ adhibenda eſt, ut patrius caſus τοῦ αὐτοῦ non ad illud nomẽ, ſed ad cõſequens οὖσα ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς intelligatur pertinere. In illo autem uerbo τοῦ αὐτοῦ, patrius

patrius casus νομίσματος intelligendus est. ut sit sententia, utraq; ratio quærendæ pecuniæ, id est rei familiaris disciplina & caupona, in eodem nũmo uersatur. Tum quod sequitur, τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, sic intelligendum est, ut uerbum κτῆσις ad nummum referatur, quasi adiectum esset: hoc modo, κτῆσις νομίσματος. Quod autem dicitur eße eiusdem usus nummi poßeßio in utraq; ratione quærendæ pecuniæ, hoc erit facilius & planius, si dicamus pecuniæ poßeßionem ad eundem usum reseruari, quoniam ad poßeßiones emẽdas, & fructus poßeßionum amplificandos: sed non eodem modo, quoniam prudentia domestica hæc omnia ad familiam tuendam refert, illa autem ad pecuniæ amplificationem. Vicina ergo hæc duo sunt, propterea quod usus pecuniarum quas altera poßidet, ἐπαλλάττει, id est ad alteram transfertur & transit: & contrà. ἐπαλλάττειν enim uicißitudinem, & ut ita dicam, alternationem indicat. Sic mihi hic locus explicandus uidetur.

In quibus autem cupiditas spectat ad beatam uitam, ab ijs expetuntur diuitiæ, ad perfruendas uoluptates. ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσι.) Hæc uerba Cicero expreßit primo de Officijs libro: Expetuntur autem diuitiæ tum ad usus uitæ necesſ-

necessarios, tum ad perfruendas uoluptates. In quibus autem maior est animus, in ijs pecuniæ cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi facultatem. τὸ εὖ ζῆν dixi beatam uitam, quod dicere potui ad bene uiuendũ. quanquã neutrum uidetur satis cohærere, propter corporis uoluptates. Itaq; illud εὖ ζῆν uidetur aliter accipi, quàm alijs locis infinitis, in quibus pro ea uita quæ ex uirtute agitur, intelligi debet. Hoc ergo loco τὸ εὖ pro ἀκρατῶς dicitur.

IN VII CAP.

VT enim homines non gignit ciuilis ratio & societas, sed cum acceperit à natura illis utitur. ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως, χρῆται αὐτοῖς.) Hunc locum Cicero quodammodo expreßit in 4. de Finibus libro, his uerbis: Vt Phidias potest à principio instituere signum, idq; perficere, potest ab alio inchoatum accipere & absoluere: huic est sapientia similis. Non enim ipsa genuit hominem, sed accepit à natura inchoatum. Hanc intuens, debet institutum illud quasi signum absoluere.

Iureq; optimo in odia hominum incurrit, quoniam ipsa pecunia fructus eius est. εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατική, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη. μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν.) μισεῖσθαι de

de artificijs & quæstibus, Cic. in extremo 1. de Officijs libro dicit, in odia hominũ incurrere. in quo hunc locum imitatus est: Primum improbantur ij quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, & fœneratorũ. Nam hoc loco Aristoteles de fœnore loquitur, ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον, id est νόμισμα. κτῆσιν autem fructum dixi, quoniã hi tales homines fructum & finem diuitiarum in possessione pecuniæ ponunt.

Harum quidem rerum, de quibus dicimus, liberalis est ac ingenua ars & cognitio, usus autem necessarius. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ᾽ ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν.) θεωρία est, quam speculationem & speculatiuam, aut etiam theoricam uocant in artibus: & ἐμπειρία, quam practicã. Aristoteles hoc loco θεωρίαν & γνῶσιν pro eodem dicit, & ἐμπειρίαν & χρῆσιν. Cicero in 1. de Officijs aliquid simile dixit: Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamuis artis præcepta perceperint, quicquã magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt: sic officij conseruandi præcepta tradũtur illa quidem, ut faciamus ipsi, sed rei magnitudo usum quoq; exercitationẽq; desiderat. Ita quod dixit Aristoteles ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν, uocauit, exercitationem desiderat: quoniam ὃ ἔχει τὴν

τῆς ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν, et ὁ τῆς ἐμπειρίας δεῖται, idē declarāt. Vocabimus ergo in artibus, quæ sunt in agendo, θεωρίαν & γνῶσιν artis præcepta, ἐμπειρίαν aūt exercitationē, et χρῆσιν usum: quoniā sic optimus magister uocauit. Experiētiam ergo in hac re ἐμπειρίαν non dicam, quandoquidem exercitationem bis non dixisset Cicero in eadem oratione, & circuitu uerborum, nisi hoc repudiasset. Non quòd negem, Ciceronem usum esse hoc uocabulo, sed in alia re dico. In quo me audio à quibusdā inuadi, quod in lib. de Optimo interpretandi genere pleraq; uerba Ciceroniana esse nego, quæ ipsi non euoluentes Ciceronē, sed adhibentes quorundam obseruationes, qui nō omnia uerba Ciceronis elementorū ordine persecuti sunt: nec intelligunt non eos Ciceronianos esse, qui omnia Ciceronis uerba teneant & imitentur in suis scriptis, sed eos demū qui id ex arte faciant. Multa uerba sunt quæ commemorare possū, sed nō est necesse. Manifestū est, repudio, ut minus Ciceronianū: at isti reperiūt, manifestū est crimē, in manifesto scelere tenetur. Quis hoc negat? aut quæ reprehensio fallax est, si hæc nō est? Nam & ego, manifestū est, nego apud Ciceronem reperiri pro δῆλον, cū ὡς uel ὅτι adiunctum est: & illi manifestum, nomen adiectiuū faciunt. Eadem est ratio τῆς ψυχῆς, quod uerbum pro

pro altera parte earum ex quibus constamus, dico semper animũ, ut Cicero facit. At illi animæ uerbo usum esse Ciceronem, multis locis cõfirmant. cũ usus ille quidẽ eo sit, sed ferè pro aere uel spiritu, & anhelitu. Itemq; factionẽ testamenti proferunt, cũ ego factionis uerbũ pro opere quod ars quæ in faciendo est relinquit, negem esse Ciceronianum. Doceo enim, ποίησιν effectum uel effectionem dici ab eo, non factionem. Sed de his hactenus.

Tertia mercenariorum omnium, cuius una pars in sordidis artibus uersatur: altera in ijs quæ arte non cõstant, sed solius corporis opera & industria, &c. τρίτον δὲ μισθαρνία. ταύτης δ' ἡ μὲν τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἡ δὲ τῶν ἀτέχνων, καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων,) &c. Hũc locũ de liberalibus & illiberalibus ac sordidis artibus, magna ex parte Cicero in extremo primo de Officijs libro imitatus est.

Qualis est arborum consectio, & omnis è terra eruendi ratio. οἷον ὑλοτομία τε, καὶ πᾶσα μεταλλευτική.) ὕλη in hoc uerbo ὑλοτομία, potius materiam quam syluam declarat. Hoc autem uerbum Cicero arborum consectionem uertit. In 2. de Natura deorum libro: Arborum autem consectione, omniq; materia & culta & syluestri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibito, & ad mitigandum

dum

dum cibum utimur, partim ad ædificandum, ut tectis septi frigora caloresq; pellamus. ὕλην autem materiam in hoc uerbo significare indicat, cũ ait, omniq; materia & culta & syluestri. Itaq; ὑλοτομία, materiæ confectio dici ad uerbum potest. μεταλλεύεσθαι autem tum eruere è terra, tum effodere, tum elicere dicit. In eodem libro: Nos *ex terræ cauernis ferrum elicimus.* In *secundo de* Officijs: Eademq; *ratione nec lapides ex terra exciderentur ad usum nostrum necessarij, nec ferrum, æs, aurum, argentum effoderetur penitus abditum, sine hominum labore & manu.*

Cuius generis est illud Thaletis Milesij, &c. οἷον καὶ τὸ θάλεω τοῦ μιλησίου, &c.) Hãc Thalis *diuinationẽ ijsdem quoad licuit uerbis, quibus Cicero, exposui. Hanc enim ille in primo de Diuinatione libro describit his uerbis:* Alij *autem in* Rep. *exercitati, ut de* Athenienſi Solone *accepimus, orientem tyrannidem multo antè prospiciũt. quos prudentes possumus dicere, id est prouidentes: diuinos nullo modo possumus: non plus quàm Milesium* Thalem, *qui ut obiurgatores suos conuinceret, ostenderetq; etiam philosophum, si ei commodum eßet, pecuniam facere poße, omnem oleã antequam florere cœpißet, in agro Milesio coemisse dicitur. Animaduerterat fortaße quadam scientia,*

olearum ubertatem fore. πλουτεῖν, dixit facere pecuniam. κατανοεῖν ἐκ τῆς ἀστρολογίας, animaduertere scientia. ἂν βούληται, si ei commodum esset. Numerũ enim multitudinis ad singularẽ transtulit. Coemisse dixit, cui uerbum nullũ in hac historia respõdet, sed in altera expositione de quodã Syracusio, quæ hanc sequitur. est enim συνεπρίατο.

IN VIII. CAP.

SEd tamẽ cum est quod imperat, et quod paret, tum fit ut sit quædam & formarum & sermonum & honorum præstantia: quemadmodum Amasis, de pelui in qua pedes lauabat, orationem habuit. ὅμως δὲ ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δ' ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι καὶ λόγοις καὶ τιμαῖς, ὥσπερ καὶ ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον.) Sic legendum est. omissũ est nomen peluis, cum uertenda esset pagina, & traiectæ sunt literæ. Hunc aũt locũ obscurat Amasis historia, quã ex 2. Herodoti lib. sumptã hic libuit attexere, rei illustrandæ gratia. τὰ μὲν δὴ πρῶτα κατώνοντο τὸν ἄμασιν αἰγύπτιοι, καὶ ἐν οὐδεμιῇ μοίρῃ μεγάλῃ ἦγον, ἅτε δὴ δημότην τὸ πρότερον ἐόντα, καὶ οἰκίης οὐκ ἐπιφανέος. μετὰ δὲ, σοφίῃ αὐτοὺς ὁ ἄμασις, οὐκ ἀγνωμοσύνῃ προσηγάγετο. ἦν οἱ ἄλλα τε ἀγαθὰ μυρία, ἐν δὲ καὶ ποδανιπτὴρ χρύσεος. ἐν τῷ αὐτός τε ὁ ἄμασις

τις καὶ οἱ δαιτυμόνες οἱ πάντες τοὺς πόδας ἑκάστοτε ἐναπενίζετο. τοῦτον κατ' ὦν κόψας, ἄγαλμα δαίμονος ἐξ αὐτοῦ ἐποιήσατο, καὶ ἵδρυσε τῆς πόλεως ὅκου ἦν ἐπιτηδεώτατον. οἱ δ' αἰγύπτιοι φοιτέοντες πρὸς τὤγαλμα, ἐσέβοντο μεγάλως. μαθὼν δὲ ὁ ἄμασις τὸ ἐκ τῶν ἀστῶν ποιεύμενον, συγκαλέσας αἰγυπτίους, ἐξέφηνε, φὰς ἐκ τοῦ ποδανιπτῆρος τὤγαλμα γεγονέναι, ἐς τὸν πρότερον μὲν αἰγυπτίους ἐνεμέειν τε καὶ ἐνουρέειν, καὶ πόδας ἐναπονίζεσθαι, τότε δὲ μεγάλως σέβεσθαι, ἤδη ὦν ἔφη λέγων ὁμοίως αὐτὸς τῷ ποδανιπτῆρι πεπρηγέναι. εἰ γὰρ πρότερον εἶεν δημότης, ἀλλ' ἐν τῷ παρέοντι εἶναι αὐτέων τε βασιλεὺς, καὶ τιμᾶν τε καὶ προμηθέεσθαι ἑωυτοῦ ἐκέλευε. τοιούτῳ μὲν τρόπῳ προσηγάγετο τοὺς αἰγυπτίους, ὥστε δικαιοῦν δουλεύειν. id est: Principio quidem regni Amasin Aegyptij contẽpserunt, nec in ulla magna & illustri parte duxerunt: quippe qui de plebe, non illustri loco natus esset. Pòst uerò calliditate quadam, non benignitate eos ad se pellexit. Erant ei cùm aliæ diuitiæ innumeræ, tum peluis aurea, in qua ipse omnesq; conuiuæ semper pedes lauabant. Ex ea statuam dei fecit, quam in clarißimo urbis loco statuit. Aegyptij uero ad signum concurrentes, maxima id religione uenerabantur. Quod cũ Amasis ex oppidanis & ciuibus comperisset, Ae-

gyptios cōuocauit, eisq́; exposuit simulacrum illud quod tum colerent, ex ea pelui in quam prius & uomerent & meierent, & in qua pedes lauarent, esse factum. Similis, inquit, mei quæ peluis ratio est. Si enim antehac de plebe fui, at nunc certe, inquit, rex sum uester. Atq; ijs ut se & colerent, & uererentur, imperauit. Hac quidā ratione Aegyptios conciliauit, ut æquo animo seruitutem ferrent. Atq; hæc est, quam ab Amasi de pelui habitā esse Aristot. dicit, oratio. Facilis nunc est huius loci explicatio. Nam in ijs qui imperant, est formarum & sermonum honorumq́; ac dignitatum alia præstantia, quàm erat in eis tum cum parêrent: quemadmodum Amasis in pelui aurea, in qua ipse atque Aegyptij pedes lauabant, dignitatem maiorem & excellentiam ineße dixit, cum ex ea simulacrum Dei factum est, quàm cum in ea pedes lauarentur.

IN

IN LIBRVM SECVNDVM

Obſeruationes. In 1. Cap.

QVIA *multi homines Ariſtotelem accuſant, quòd magiſtrum Platonẽ refellat, aut illius nõ intellecta ſententia, aut etiam ea ſibi ad refutandum propoſita, cuius ille nunquam fuerit nec auctor, nec defenſor, inſtitui quæ hoc ſecundo libro reprehendit, ea ex* Platonis *libris transferre in hæc Cõmentaria, ut tandem aliquando hi tales homines* Ariſtotelem *eum eſſe qui aliorum ſcripta deprauare ſolet, ſuſpicari deſinant. Eſt hoc quidem à noſtro inſtituto alienum, quippe qui de uerbis, non de rebus dicere inſtituerim: ſed tamen nõ omnino erit inutile. Quod ſi poſthac aliquãdo iterum quæ in libros de* Moribus *ſcripſimus, edemus, idem faciam in ijs quæ ad ideas pertinent. In ijs enim, maledictis eum uexant.* Hoc primum conſideremus: Fieri enim poteſt, *ut ciuibus inter ipſos liberi communes ſint, communes uxores, communes denique poſſeſſiones, ut eſt in* Platonis Repub. *illic enim* Socrates *ait oportere & liberos & uxores & poſſeßiones eſſe communes.* ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλή-

λοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ πλάτωνος. ἐκεῖ γὰρ ὁ σωκράτης φησί, δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις.) Hoc Plato dicit cum in quarto de Repub. libro, tum uel apertissime in quinto, his uerbis. τούτῳ ἦν δ' ἐγώ, ἕπεται νόμος, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐγῷμαι, ὅδε. τίς; τὰς γυναῖκας ταύτας τῶν ἀνδρῶν τούτων πάντων πάσας εἶναι κοινάς, ἰδίᾳ δὲ μηδενὶ μηδεμίαν συνοικεῖν. καὶ τοὺς παῖδας αὖ κοινούς, καὶ μήτε γονέα ἔκγονον εἰδέναι τὸν αὐτοῦ, μήτε παῖδα γονέα. id est, Hāc inquam legē, superioresq; alias, ut opinor, illa sequitur. Quænam? Has horum uirorum mulieres omneis omnium esse communes, priuatim autem ullam habitare cum nemine. itēq; liberos communes esse oportere, ut nec parens filium suum noscat, nec filius parentem. Itaq; Aristot. hanc uocat etiam legem scriptam proximo ambitu uerborū, τοῦτο δὴ πότερον ὡς νῦν, οὕτω βέλτιον ἔχειν, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον. id est, In quo id quæri potest, utrum præstat ita rē habere, ut his fit tēporibus, an ut lex in Rep. Platonis scripta præscribit. Quod aūt huic orationi adiunctū est, Cū uero multas alias incommoditates in se cōtinet uxorū inter omnes cōmunitas, tū id cuius causa putat hoc pacto legib. faciendū esse Socrates, ex rationib. nō perspicitur effici.

ἔχει

ἔχει δὴ δυσχερείας ἄλλας τε πολλὰς τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινὰς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων. Hæc inquam oratio, est quasi propositio quædam eorũ quæ uult in Platonis Repub. repræhendere. Primum enim quæ incommoda inde sequuntur, si mulieres sint communes, docet: deinde, non effici Socratis rationibus, id quod uolebat. Rationes autem Socratis & in hoc capite & initio secundi (capita enim distinxi, ut alij, quo facilius res teneretur) Aristoteles affert, ac refellit. Sunt autem duæ potissimum, quibus probat fore optimum ciuitatis statum: Si & quàm maximè una fiat ciuitas, & omnes dicant ciues Non meum.

Quo autem modo diuidendum sit, nihil exponit: id est, quo pacto una ciuitas quàm maximè efficiatur ex omnibus. πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται. λέγω δὲ, τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν ὡς ἄριστον ὅτι μάλιστα.) De his formulis, ὅτι μάλιστα, id est quàm maximè, & ὡς ἄριστον, id est quàm optimum, dixi in libro de Optimo interpretandi genere. διαιρεῖν hoc loco diuidere est, & distinguere, & constituere, & explicare. hinc διαίρεσις, diuisio & distinctio. Itaq; facilius hoc dicetur, πῶς δεῖ διελεῖν, quis modus constituendus sit & tenẽ-

dus. Hoc enim reprehendit Aristoteles, quod non definierit modũ Socrates, in quo si sistatur, maximè una erit ciuitas. Quanquam ut uere dicam, non refellere mihi uidetur hoc in loco Aristoteles Platonis sententiam. Nam ad hominum multitudinem & paucitatem omnem orationem dirigit: quasi uero Socrates quàm maxime unam intelligat ciuitatem, quæ ex quàm paucissimis hominibus constet, cum concordiam spectet maxime. itaq; multis locis dicit se custodib. præscribere, ut dent operã, ut nec parua ciuitas, nec magna, sed satis munita & una esse uideatur. In quarto enim de Rep. lib. scribit his uerbis, οὐκοῦν καὶ τοῦτο αὖ πρόσταγμα τοῖς φύλαξι προστάξομεν, φυλάττειν παντὶ τρόπῳ, ὅπως μήτε σμικρὰ ἡ πόλις ἔσται, μήτε μεγάλη δοκοῦσα, ἀλλά τις ἱκανὴ καὶ μία. id est, Quocirca alind magistratibus præscribimus, ut omni ratione prouideant, ut neq; parua sit ciuitas, neq; magna, sed temperata & una uideatur. Eadem etiam pagina Plato modum suæ ciuitati hunc constituit. οὐκοῦν, ἦν δ᾽ ἐγώ, οὗτος ἂν εἴη κάλλιστος ὅρος τοῖς ἡμετέροις ἄρχουσιν, ὅσην δεῖ τὸ μέγεθος τὴν πόλιν ποιεῖσθαι, καὶ ἡλίκῃ οὔσῃ χώραν ἀφωρισμένους, τὴν δ᾽ ἄλλην χαίρειν; τίς, ἔφη, ὅρος; οἶμαι μέν, ἦν δ᾽ ἐγώ, τόνδε, μέχρις οὗ ἂν ἐθέλει αὐξανομένη εἶναι μία, μέχρι τούτου αὔξειν. id est, An non, inquam, hic pul

cherrimus

cherrimus modus magistratibus nostris constituetur, quantam ciuitatem facere debeant: & tanta cũ fuerit, ei agro pro portione aßignato, alium sinere? quis, inquit, modus? Hunc inquam, esse puto, ut quatenus crescendo una manebit, eatenus augeatur. Ciuitatem autem unam eadem pagina concordia definit, docens si alij sint diuites, alij pauperes, non unam iam esse, sed duas. Itẽq; ita unam fore tradit, si omnes quò quemq; sua natura deducit, eò deferatur. Hũc locũ nõ possum prætermittere, quòd eum Cicero sit imitatus, τοῦτο δ' ἐβούλετο δηλοῦν, ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας, πρὸς ὅ, τι πέφυκε, πρὸς τοῦτο ἕνα πρὸς ἓν ἕκαστον ἔργον δεῖ κομίζειν, ὅπως ἂν ἓν τὸ αὑτοῦ ἐπιτηδεύων ἕκαστος, μὴ πολλοί, ἀλλ' εἷς γίγνηται, καὶ οὕτω δὴ ξύμπασα ἡ πόλις μία φύσει, καὶ μὴ πολλαί. id est, Hoc autẽ docere uolebat, cæteros ciues ad quam quisq; rem aptus sit, ad eam oportere deferri, ut suæ quisq; naturæ studium sequens, non multi, sed unus fiat. ita uniuersa etiam ciuitas non multæ, sed una futura est. Antequam Ciceronis locos profero, reliqua quæ eòdem pertinẽt, afferam. In eodẽ quarto, hoc modo, ἐθέμεθα δὲ δήπου, καὶ πολλάκις ἐλέγομεν, εἰ μέμνησαι, ὅτι ἕνα ἕκαστον ἓν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη. id est, Posuimus hoc certe,

crebrisq; sermonib. usurpauimus, si tenes, ad quã quisq; rem earũ quæ sunt in Rep. natura aptißimus eßet, eã potissimũ sequi oportere. In 5. ὡμολογοῦμεν γὰρ δή ἄλλην φύσιν ἄλλο δεῖν ἐπιτηδεύειν: Inter nos enim constitit & conuenit, aliam naturam in alia re elaborare oportere. Eodem libro hoc etiã utitur, τὸ μὴ τὴν αὐτὴν φύσιν τῶν αὐτῶν δεῖν ἐπιτηδευμάτων τυγχάνειν. Itẽ hoc, καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνὴ ἐπιτηδευμάτων. Alia sunt etiam ab eo usurpata eodẽ libro. Cicero in 1. de Officijs hũc locũ tractat, cũ de cõstituendo uitæ genere disserit. κομίζειν dicit deferre, sed in patiẽdi uoce deferri: Maior enim pars eò solet ferè deferri, quò à natura sua deducitur. Quanq̃ illud κομίζειν uerbũ est, quod dicit cõferre, ut cõferre se ad studiũ dicẽdi. Idẽ eodẽ libro: Ad quas res igitur aptißimi erimus, in ijs potißimũ elaborabimus. ἐπιτηδειοτάτη φύσις, dixit aptissimi. et ἐπιτηδεύειν, elaborare.

Itaq; talio, quemadmodũ in libris de Morib. dixi, ciuitates cõtinet. διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον.) Hoc in 5. tradit. uerba eius subieci, ἀλλ᾽ ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ᾽ ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ᾽ ἰσότητα. τῷ γὰρ ἀντιποιεῖν ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις, id est, Quinetiam contrahẽdis

rebus

rebus hoc ipſum ius talionis proportione, non æquabilitate continetur. iiſdem enim rebus uiciſsim faciendis, uel retaliando proportione, ſtat ciuitas. Retaliari enim eſt ἀντιποιεῖν, uel id quod Terentius dicit pluribus uerbis, par pari referre.

Apud quos autem id fieri non poteſt, propterea quod natura omnium par eſt cauſa & conditio: ſimul etiam æquum eſt, ſiue ſalutaris, ſiue pernicioſus ſit magiſtratus, omnibus ad magiſtratus aditum patêre: meminiſſe debent, ſibi qui pari iure uiuant, abeundum eſſe magiſtratu uiciſsim, tanquam à principio ſint ſimiles. Alij enim imperant, alij parent uiciſsim, quaſi uerò alij fiãt. ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας, ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτοῦ μετέχειν, ἐν τούτοις δὴ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει, τοὺς ἴσους εἴκειν ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται κατὰ μέρος, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. Hic ſanè locus difficilis eſt. Nõ dubiũ eſt quidẽ, quin illa duo uerba ἐν οἷς, & ἐν τούτοις, ſint ea quæ relatiuum & antecedẽs uocantur. Itaq; poſt ἐν τούτοις, non δὲ, ſed δὴ legẽdum puto. μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει τῷ ἴσους εἴκειν, legendum etiam arbitror, non τοὺς ἴσους: quòd mihi Ariſtoteles explicare rationem abeundi uideatur. τῷ εἴκειν enim ualet cedendo, ſeu deponendo imperium.

rium. Neque uero illud græcè aptè dici puto, μεμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει, εἴκειν. nisi articulus τὸ ad uerbum infinitum εἴκειν pertineat. Ita distinctio quæ adhibetur post ἐν μέρει, delenda erit: & sensus erit, ij imitari debēt uicarium imperium, cum pares sint, &c. Ego autem quoniam hoc genus apud latinos non reperio, sic hunc locum conuerti, ut si Aristoteles diceret, μεμνῆσθαι τοῦ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἴκειν. id est, meminisse debent, &c. Sed illa pauca extrema uerba maiorem dubitationem afferunt, ὁμοίως τοῖς ἀπ' ἀρχῆς. Nam & qui sint ij quos dicit τοὺς ἀπ' ἀρχῆς, incertum est: & uerbum ἀρχῆς, quod principium significat, hoc loco, ad principium ne naturæ, id est ad primum ortum pertineat, an ad initium imperij & magistratus. Mihi quidem omnia diligenter circumspicienti, uidetur ad initium magistratus pertinere, ut hunc locum explicare liceat hoc modo: Vt initio ij qui nondum gesserunt magistratum, æquum esse iudicabant, eos qui functi erant, abire magistratu, ut ipsi uicißim rem gererent & imperarent: sic cum ad finem præscriptum à legibus peruenerunt, æquum existimare debent, sibi abeundum esse magistratu. Id enim mihi indicare uidetur ratio quam affert huius, ὁμοίως τοῖς ἀπ' ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γινόμενοι. Quod quo facilius

cilius intelligamus, constituamus nobis duos homines, quorum uterq; alteri Reip. gubernacula uicissim concedat. Non est dubium, quin is qui ad finẽ temporis quod præscriptũ est legibus, peruenerit, ad eum statum redeat, in quo erat antequam magistratum adipisceretur, & alter mutet etiam statum, cum magistratum illius concessu init. Quod si is qui in fine est imperij, imperium prorogare uellet, ei dici poßet id quod ait Aristoteles: Tua & huius par causa est, par etiam conditio eße debet: Concede illi uicißim gubernacula, eodem modo quo tu eum tibi hanc laudem, cũ priuatus esses, uoluisti cõcedere. Nam quemadmodum initio magistratus ille gerebat magistratum, tu priuatus eras: cum uerò ille magistratu abijt, tu eum adeptus es, tanquam alius factus uterq;: sic nunc cum ad finem imperij uenisti, eodem modo alius tu, alius ille fieri debet. Hæc ergo mihi uidetur horum uerborum sententia, ὁμοίως τοῖς δ' ἄρχης.

IN II CAP.

NEque uero esse hoc summũ bonum, ciuitatẽ unã esse q̃ maximè, illud uidetur docere ratione: si omnes simul dicant, meũ et nõ meũ, quod putat Socrates argumento eße, perfecte unam eße ciuitatẽ. ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτο ἀποδείκνυ

σθαι

ϑαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι, τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι, τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν.) ἀλλὰ μὴν οὐδὲ, neq; uero, Cicero sæpe dicit, quoties ad alia transit. Interdũ ἀλλὰ μὴν, quin etiam ualet, interdũ atqui. Quædam ex 4. de Rep. Platonis libro paulo suprà protuli, quæ ad hunc locum de una ciuitate pertinent. nunc ex quinto alia afferam. Verba, quibus Aristoteles Socratem confirmat docere, argumento eße ita optimã Rem pub. esse, si omnes dicant meum & non meum, sunt apud Platonem in 5. de Rep. lib. ἆρ' οὖν ἐκ τοῦδε τὸ τοιόνδε γίγνεται, ὅταν μὴ ἅμα φθέγγωνται ἐν τῇ πόλει τὰ τοιάδε ῥήματα, τό, τε ἐμὸν καὶ τὸ οὐκ ἐμὸν, καὶ περὶ τοῦ ἀλλοτρίου κατὰ ταὐτά τοῦτο λέγωσι τὸ ἐμὸν, καὶ τὸ οὐκ ἐμὸν, αὕτη ἀρίστα διοικεῖται. Hic locus deprauatus est. Quod hinc sciri potest, quia Aristot. legit ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι, et apud Platonẽ in hoc loco est, μὴ ἅμα φθέγγωνται. & deinde, τοῦτο λέγωσι. & in extremo, αὕτη ἀρίστα διοικεῖται, quod cõtrà per negationem legendũ esset potius, αὕτη μὴ ἀρίστα διοικεῖται. Legẽdum ergo est, post uerbũ κατὰ ταὐτά, ὅταν ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν, etc. Nã quoniã ὅταν antecessit, etiã sequi in altero membro debet. In priore autẽ membro Socrates dicit ἐκ τούτου τὸ τοιόνδε γίγνεται, &c.

&c. id est, hoc malum ex illo tum deniq; nascitur, cum non uniuersi ciues hæc uerba loquuntur in rebus ciuitatis, Meum & non meum, & in reb. priuatis & alienis eodem modo. Cum autem dicunt omnes, Meum & non meum, tum ciuitas optimè gubernatur. Malum autem quod ex altero nasci dixit, est nimia tristitia, quam quidam: & nimia lætitia, quam alij capiunt ex rebus ciuitatis. Sed quoniam solum attuli ea quæ ad uerba Meum & non meum pertinent, ea etiam proferenda puto, quibus docet in eo esse summum bonũ, si maximè coniuncta & una sit ciuitas. Ea sunt eodem libro paulo supra. ἔχομεν οὖν τι μεῖζον κακὸν πόλει, ἢ ἐκεῖνο ὃ ἂν αὐτὴν διασπᾷ, καὶ ποιῇ πολλὰς ἀντὶ μιᾶς, ἢ μεῖζον ἀγαθὸν τοῦ ὃ ἂν ξυνδῇ τε καὶ ποιῇ μίαν. id est, An possumus commemorare maius malum Reip. quàm quod eam dissipat, eamq; ex una multas facit: aut maius bonum, quàm quod eam deuincit, atq; in unum compellit? Alia sequuntur usq; ad superiorem locum, quo hoc cõclusit: Optime administrari eam ciuitatem, in qua meum & nõ meum diceretur. Argumentum autem hoc modo tractat: Non est ullum maius bonum ciuitati, quàm quod eam colligat & coniungit. Verba autẽ hæc, Meum & non meum, si omnes ciues dicant, maxime coniungent ciuitatem, & unam facient. Meũ

ergo,

ergo & non meum ſi omnes dicant, bonum erit ciuitati, quo nullum maius eſſe ullo modo poteſt. Illud autem eſt ſummum bonum. Aſsumptionem, ſeu minorem propoſitionem illam, Meum & non meũ ſi omnes dicant maxime coniungent ciuitatem: Ariſtoteles reprehendit, eamq́; negat ueram eſſe. quod cum ex duabus enunciationibus conſtet, Si coniunctione adiuncta, ex priore illa, Omnes meum & non meum dicunt: non hæc efficiatur, Coniuncta eſt & maxime una ciuitas. Ac primum docet in uerbo, omnes, captionem eſſe. Deinde incõmoda profert quæ ſequentur, ſi omnes dicant meũ & non meũ. Incommoda ſunt, confuſio & perturbatio rerum & officiorum, immoderata liberorum & incerta procreatio, iniuriæ, libidines, uerbera, aliaq́; mala infinita, quæ parẽtes à liberis perferẽt.

Præterea alium ſodalem, alium curialem. πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φράτορα καὶ φυλέτην.) φρατρίαν eſſe ſodilitatem, Budæus ante nos docuit: quomodo etiam συσσίτια mihi recte interpretari uidetur. Cicero quidem ſodaliũ & ſodilitatum in lib. de Senectute meminit: quæ uerba ut ad τὰ συσσίτια & συσσίτους trãslata ab eo putẽ, facit epularum mentio. Verba eius proferam: Primum habui ſemper ſodales. ſodalitates autem me Quæſtore cõſtitutæ ſunt, ſacris Idæis magnæ matris acceptis.

Epu-

Epulabar igitur cum ſodalibus omnino modice, ſed tamen erat quidam feruor ætatis, qua progrediente omnia indies fiunt mitiora. Neque enim ipſorum conuiuiorum delectationem uoluptatibus corporis magis, quàm cœtu amicorum & ſermonibus metiebar. Itaque in ſeptimo libro, capite decimo, quo de συσσιτίων origine Ariſtoteles diſſerit, quod ait θεῖναι τὰ συσσίτια, uerti, ut Cicero, conſtituere ſodalitates. συσσιτεῖν etiam epulari cum ſodalibus, Cicero in loco quem modò protuli, dicere uidetur. Commeſſationis uerbo ille quidem utitur, ſed in uitio. φρατρία autem ſodalitas etiam dicitur. Interdum pars eſt quædam populi, & λόχος, & δῆμος, & φύλη, & τριττὺς, & ἔθνος: de quibus quoniam copioſe & fuſe diſſeram in lib. de Magiſtratibus, hoc nunc tãtum dicam, φύλην & τριττὺν ſententia Dionyſij Halicarnaſſæi & Plutarchi, reſpondere uerbo tribus, φρατρίαν autem & λόχον uerbo curiæ. Quos ego ſecutus, in his libris hæc duo uerba uno noſtro Curiæ interpretor. Hinc φράτωρ curialis, & φρατρίαρχος curio. φυλέτης autẽ tribulis dicitur: ſed quoniam non ſatis aptum uerbum mihi uiſum eſt, curialem malui dicere: cum præſertim eo in hac re Ciceronem uſum eſſe cernerẽ. In ſecundo de Officijs libro: *Theophraſtus quidẽ*

K ſcri-

ſcribit, Cimonem Athenis etiam in ſuos curiales Laciadas hoſpitalem fuiſſe.

Atqui ne uitari quidem poteſt, quin nonnulli ſuos fratres, liberos, patres & matres eſſe putent, &c. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας καὶ πατέρας καὶ μητέρας, etc.) Refellit hoc loco Ariſtoteles Platonis legem de transferendis ad ouile infantibus, ſimul ac erunt in lucem editi: quos ille uult ita diſpergi & permiſceri, ut uenientes matres ſuos non poſſint internoſcere. Pauca quæ ad hunc locum pertinent, proferam. Scribit in 5. de Repub. his uerbis, loquens de magiſtratuū cuſtodum ue uxoribus, quibus onus ſpargendi imponit, τάς τε μητέρας ἐπὶ τὸν σηκὸν ἄγοντες ὅταν σπαργῶσι, πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενοι ὅπως μηδεμία τὸ αὑτῆς αἰσθήσεται.

Atq; etiam illud abſurdum eſt, eum qui communes liberos poſuerit, concubitum ſolum adimere amantibus, amorem non adimere: neq; uſus alios quos eſſe patri cum liberis, & fratri cum fratre, quoniam etiam ſolus amor obſcœnus eſt, eſt indecorum maximè. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μήτε τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι, πάντων

ἐστὶν

οὖσιν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. Quod ait hoc loco Aristoteles, obscurè dicit in 5. libro de Repub. Socrates, nec loquitur nisi de uiris & mulieribus, qui iam procreare non possunt. ὅταν δὲ δὴ, οἶμαι, αἵ τε γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ γεννᾶν ἐκβῶσι τὴν ἡλικίαν, φήσομεν που ἐλευθέρους αὐτοὺς συγγίνεσθαι, ἐὰν ἐθέλωσι, πλὴν θυγατρὶ καὶ μητρὶ, καὶ ταῖς τῶν θυγατέρων παισὶ, καὶ ταῖς ἄνω μητρός. καὶ τὰς γυναῖκας αὖ, πλὴν ὑεῖ, καὶ πατρὶ, καὶ τοῖς τούτων εἰς τὸ κάτω καὶ ὤθι τὰ ἄνω. id est, Cùm uero ætatem procreandi excesserint uiri & mulieres, tum liberis hominibus concedemus, si uelint, concubitum, præterquam cum filia & matre, filiarumque liberis & matris maioribus: itemque mulieribus concubitum permittemus, nisi cum filijs & patre, horumque maioribus & nepotibus. Atque ex his facile intelligi licet, concubitum solum negatum esse, non amorem, neque alios usus. uerbo autem Vsus, impudicas cõtrectationes intelligendas puto. nisi forte his uerbis legem illã Socratis quæ est apud Platonẽ eodem lib. reprehendit. Loquens enim de uiris et mulieribus, scribit his ferè uerbis. οἱ δ' ἅτε οἰκίας τε καὶ συσσίτια κοινῇ ἔχοντες, ἰδίᾳ δὲ οὐδενὸς οὐδὲν τοιοῦτο κεκτημένου, ὁμοῦ δ' ἢ ἔσονται, ὁμοῦ δὲ ἀναμεμιγμένων, καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ

τροφῆ, ὑπ' ἀνάγκης οἶμαι τῆς ἐμφύτου ἄξονται πρὸς τὴν ἀλλήλων μίξιν. Ii autem cum aedes communes habeāt, cōmunemq́; uictū in sodalitatibus, priuatum uero nihil tale, unà erunt, unáq́; commiscebuntur & in gymnasijs & in alia uiuendi ratione. Ita naturali quadam necessitate fiet, ut inter se commisceantur. His enim uerbis dat Plato magnā obscœnitatis parentibus ac liberis in gymnasijs licentiam. Quanquam paulo infrà magistratib. praecipiat, ut uideāt, ne quid indecorè ab illis geratur.

Ac ciuitatem ex eo quod una sit, maximis laudibus ornat Socrates, quod & uidetur, & ille ait esse amicitiae munus: quemadmodum Aristophanē scimus in libris quos de Amore scripsit, dicere, Amantes propter ardorem amoris coniungi, & ex duobus unum effici. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν, ἐπαινεῖ μάλιστ' ὁ σωκράτης, ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνός φησι τῆς φιλίας ἔργον. καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν ἀριστοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. In uerbo scripsit, intelligendum nomē personae Plato. itaq; melius exprimetur. Nam haec quae commemorat de Aristophane Aristot. scripta sunt in Symposio aut conuiuio Platonis. Longa illic oratione Aristoph. fabulam narrat de hominū

figura

figura, natura, & primo secundoq́; ortu, & diuisione: quæ qui legere uolet, locum indicaui. quanquā lubricus est adolescentibus locus. Ego uno uerborum ambitu contentus ero, eo qui ad hunc locum pertinet. ἔστι δὴ οὖν ἐκ τόσου ὁ ἔρως ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς, καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν. *id est, Amor igitur ex tam longo tempore, naturali quadam coniunctione homines inter se cōiungit, estq́; ueteris naturæ fabricator: quippe qui unum è duobus facere conetur. Hoc autem, unum fieri è pluribus, Cicero dicit in primo de Officijs libro, idq́; Pythagoræ tribuit: Nihil autem amabilius, nec copulatius, quàm morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eædem uoluntates, in ijs fit ut æquè quisque altero delectetur ac se ipso: efficiturq́; id quod Pythagoras uult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.*

Atque etiam ex illa ratione de transferendis liberis qui nati erunt, ut alij ab agricolis & opificibus ad custodes, alij ab his ad illos transferantur, magna sequitur confusio & perturbatio, quo tandem pacto licebit, aut necesse erit, eos qui dederint, aut transtulerint, quos quibus dederint internoscere. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ μεταφέρειν τὰ γιγνόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνι

τῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ᾽ ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχήν, τίνα ἔσται τρόπον, καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας, τίνας τίσι διδόασι. Lex de trāsferēdis liberis scripta est in extremo 3. de Rep. lib. καὶ ἐάν τε σφέτερος ἔκγονος ὑπόχαλκος ἢ ὑποσίδηρος γένηται, μηδενὶ τρόπῳ κατελεήσουσιν, ἀλλὰ τὴν τῇ φύσει προσήκουσαν τιμὴν ἀποδόντες, ὤσουσιν εἰς δημιουργοὺς, ἢ εἰς γεωργούς. καὶ ἂν αὖ ἐκ τούτων τις ὑπόχρυσος, ἢ ὑπάργυρος φυῇ, τιμήσαντες ἀνάξουσι τοὺς μὲν εἰς φυλακὴν, τοὺς δὲ εἰς ἐπικουρίαν. id est, Quod si eorū liberi subæerei aut subferraginei extiterint, nulla misericordia eos capiet, sed habito honore q cuiusq; naturæ erit accōmodatus, eos ad opifices uel agricolas trāsferēt: et si qs eorū rursus auri argēti ue naturā colorē ue aliqua ex parte imitabitur, honore tributo, illū ad custodes, hūc ad opifices trāsferent.

IN III. CAP.

Virtute aūt fiet, ut usu, quēadmodū est in prouerbio, Amicorū omnia sint cōmunia. δι᾽ ἀρετὴν δ᾽ ἔσται πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν, κοινὰ τὰ φίλων.) Hoc prouerbiū Arist. ad possessiones & bona solū uult pertinere, ut priuata sint omnino bona, usu aūt fiāt cōmunia. Plato aūt initio 4. libri de Rep. uult latissime patêre, ad mulieres, nuptias, liberorūq; procreationē. ἐὰν γὰρ δὴ παιδευόμενοι

δευόμενοι μέτριοι ἄνδρες γίγνωνται, πάντα ταῦτα ῥαδίως διόψονται, καὶ ἄλλα γε ὅσα νῦν ἡμεῖς παραλείπομεν, τήν τε τῶν γυναικῶν κτῆσιν, καὶ γάμων, καὶ παιδοποιίας, ὅτι δεῖ ταῦτα κατὰ τὴν παροιμίαν πάντα ὅτι μάλιστα κοινὰ τὰ τῶν φίλων ποιεῖσθαι. id est, Si enim bene instituti, commodis sint moribus uiri, hæc omnia facile perspicient, aliaq; quæ nos modò prætermisimus, mulieres, nuptias, liberorum procreationem, oportere hæc, ut est in prouerbio, omnia amicorum fieri cõmunia.

Vt Lacedæmone, in qua seruis utuntur ut suis, itemq; equis & canibus, et uiatico, si in agris regionis egeant. οἷον καὶ ἐν λακεδαίμονι τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς εἰπεῖν ἰδίοις. ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσί, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν.) Verba Græca, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων, reddũt obscurũ hunc locũ. Esset planior si ita esset, καὶ ἐφοδίοις ἐὰν δεηθῶσι. In libris editis à nobis, & coniunctio prætermissa est. Xenophon in Lacedæmoniorum Rep. de hac Lycurgi lege ita disserit· ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη, χρῆσθαι, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν. Paulo infrà, καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται. ὁ γὰρ ἀσθενήσας, ἢ δεηθεὶς ὀχήματος, ἢ ταχύ ποι βουληθεὶς ἀφικέσθαι, ἤν που ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος, καλῶς ἀποκαθίστησι. De

rebus ad uiuendum necessarijs, paulo infrà eadem pagina, τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες, μετέχουσι πάντων ἐν τῇ χώρᾳ, ὁπόταν τινὸς δεηθῶσιν. Hic autem locus Xenophontis uel planißimum facit, quod obscurū est apud Aristotelem. *itaq; κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς, malim coniuncta legi: ut si ita esset, ἐφοδίων τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς, id est & uiatico, id est rebus ad uiuendum necessarijs, quas ager ferret, si desint.* Xenophō enim dicit, *μετέχουσι πάντων ἐν τῇ χώρᾳ. nisi fortè hæc duo uerba ἐν τῇ χώρᾳ, ad uerbum μετέχουσι, non ad patrium casum πάντων pertinent.*

Præclara igitur & humana hæc legum cōdendarum ratio uideri potest, de qua qui audit, eam libenter approbat, existimans ita admirabilem quandam omnibus inter omnes amiciciā futuram: præsertim si quis de incommodis & malis, quæ nunc in Rebusp. extant, quæratur, quasi ex eo quòd facultates cōmunes nō sint, oriantur. *actiones dico, quæ inter ciues sunt contrahendarum rerum, etc.* εὐπρόσωπος μὲν οὖν ἡ τοιαύτη νομοθεσία, καὶ φιλάνθρωπος ἂν εἶναι δόξειεν. ὁ γὰρ ἀκροώμενος, ἄσμενος ἀποδέχεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας, ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολι-

πολιτείαις κακῶν, ὡς γιγνομένων διὰ τὸ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν οὐσίαν. λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους περὶ συμβολαίων, &c. Loquitur de legibus Platonis, quas de bonorum communitate in 5. de Republica ſanxit. In hoc loco penè uerba Platonis expreſſit. τί δέ; δίκαι τε καὶ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, οὐκ οἰχήσεται ἐξ αὐτῶν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ τὸ μηδὲν ἴδιον ἐκτῆσθαι πλὴν τὸ σῶμα, τὰ δ' ἄλλα κοινά; ὅθεν δὴ ὑπάρχει τούτοις ἀστασιάστοις εἶναι, ὅσα γε διὰ χρημάτων, ἢ παίδων, ἢ συγγενῶν κτῆσιν ἄνθρωποι στασιάζουσι, &c. id eſt, Quid? iudicia & criminationes hominum inter ipſos, non'ne eis adimentur, quod nemo quicquã priuatum, præter corpus, nactus ſit, cætera autẽ ſint communia? Quamobrem nullæ inter eos diſcordiæ, nullæ ſeditiones naſcentur, quæ de pecuniarum aut liberorum, aut cognatorũ poſſeſſionibus, & copijs inter homines ſolent exiſtere. Refellit ergo hunc Platonis locum Ariſtoteles, docetq; nõ ſæpius eos quorum res priuatæ ſunt, quàm quorũ communes, inter ſe de his rebus decertare, & cõtendere ſolere.

Vt ſi quis concentum faciat unum eundemq; ſonum, uel uerſum ad pedem unũ redigat. ὥσπερ κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν.) Plato in tertio de Re-

pub. libro, ῥυθμὸν constare βάσεσι dicit. Mihiq; uidetur ῥυθμὸν uocare uersum, et βάσιν pedem. ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ μετὰ Δάμωνος βουλευσόμεθα, τίνες τε ἀνελευθερίας καὶ ὕβρεως, ἢ μανίας καὶ ἄλλης κακίας πρέπουσαι βάσεις, καὶ τίνας τοῖς ἐναντίοις λειπτέον ῥυθμούς. οἶμαι δέ γε ἀκηκοέναι οὐ σαφῶς, ἐνόπλιόν τε τινὰ ὀνομάζοντος αὐτοῦ ξύνθετον καὶ δάκτυλον καὶ ἡρῷόν γε, οὐκ οἶδα ὅπως διακοσμοῦντας, καὶ ἴσον ἄνω καὶ κάτω τιθέντος εἰς βραχύ τε καὶ μακρὸν γινόμενον, καί, ὡς ἐγῷμαι, ἴαμβον, καί τιν' ἄλλον τροχαῖον ὠνόμαζε. μήκη δὲ καὶ βραχύτητας προσῆπτε. καὶ τούτων τισίν, οἶμαι, τὰς ἀγωγὰς τοῦ ποδὸς αὐτὸν οὐχ ἧττον ψέγειν τε καὶ ἐπαινεῖν, ἢ τοὺς ῥυθμοὺς αὐτούς, ἤτοι ξυναμφότερόν τι. id est: Sed de his, inquã, cũ Damone uidebimus, qui illiberalitati, et cõtumeliæ, aut insaniæ, alijsq; uitijs pedes apti sint: quosq; numeros contrarijs accommodatos sumere debeamus. Audiuisse quidem uideor non planè, cum bellicosum quendam ipse nominaret compositum, & dactylum & heroum: qui nescio quomodo ornabant, cum eum parem & suprà & infrà poneret, breui longaq; constantem: atque hunc, ut opinor, iambum: alterum quendam trochæum uocabat. Huic alteri productionem breuitatemq; attexuit, in eorumq; nonnullis ductus

pedis

pedis eum non minus quàm numeros ipsos, aut aliquid quod ex utroque confusum & temperatum sit, uituperare ac laudare arbitrôr. Eadem pagina multa de harmonijs differit. Ex his autem facile intelligi potest, notatis nonnullis pedibus, quos βάσεις uocet, βάσεις pedes dici: quòd, ut arbitror, his incedant, ut pedibus animantia.

Criminationes uero & iudicia, cæteraq; mala, quæ in alijs ciuitatib. inesse ait, apud hos existent omnia. ἐγκλήματα δὲ καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν φησὶ κακὰ, πάνθ' ὑπάρξει καὶ τούτοις.) Hæc ait Socrates apud Platonē in 5. de Repub. libro, eaq; ego uerba initio huius tertij capitis protuli. δίκαι autem iudicia hic dico, illic actiones.

Iā uero possessiones omnes potestati custodū permittit, certa collata pensione. ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων τοὺς γεωργοὺς ἀποφορὰν φέροντας.) In græcis omnib. quos quidē legere potuerim, est τοὺς γεωργούς. Ego autem φύλακας legendum arbitror. Plato enim custodibus, ciuiū bona cōmittenda censet. In 5. autem de Rep. quæ prius sanxit, repetit his uerbis. μέμνησαι οὖν, ἦν δ' ἐγὼ, ὅτι ἐν τοῖς πρόσθεν, οὐκ οἶδα ὅτου λόγος ἡμῖν ἐπέπληξεν. ὅτι τοὺς φύλακας, οὐκ εὐδαίμονας ποιοῖμεν, οἷς ἐξὸν πάντα ἔχειν τὰ τῶν πολιτῶν, οὐδὲν ἔχοιεν. id est,

est, Nō tenes inquam, nobis superioribus sermonibus nescio cuius oratione obiectum esse, custodes à nobis non effici beatos, quorum potestati cum ciuium bona omnia tradita essent, ipsi nihil haberent? Hoc dicit in extremo tertio, *in quo etiam de mercede his uerbis disserit,* ταξαμένους παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν δέχεσθαι μισθὸν τῆς φυλακῆς τοσοῦτον, ὅσον μήτε περιεῖναι αὐτοῖς εἰς τὸν ἐνιαυτὸν, μήτε ἐνδεῖν. id est, *Quibus à cæteris ciuibus merces custodiæ accipienda constituetur tanta, quanta nec annuis sumptibus supersit, nec desit.* Non *solum ergo mercedem custodibus constitutam esse intelligimus: sed quanta sit constituta.* Quod *igitur dixi, certa collata pensione, hoc ad ciues referendum est, qui, ut ait* Plato, *certam eis mercedem & quasi stipendium constituunt.* γεωργοὺς *autem uerbum pro* φύλακας *ob eam causam positum esse puto, quod deinceps seruorum mentionem facit* Aristoteles, *& penestiarum, & hilotum, his uerbis,* ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεποὺς, καὶ φρονημάτων πλήρεις, ἢ τὰς παρ᾽ ἐνίοις εἱλωτείας καὶ πενεστείας καὶ δουλείας. id est, *Atqui multo uerisimilius est, eos fore difficiles, sublaturosq; animos, quàm apud nonnullos hilotiæ, & penestiæ ac seruitia solēt. Sed Aristoteles mihi hoc uidetur dixisse, ut Platonem refelleret, qui extremo tertio*

de

de Rep. libro ait, δεῖν καὶ τὰς οἰκήσεις καὶ τὴν ἄλλην οὐσίαν τοιαύτην αὐτοῖς παρασκευάσθαι, ἥτις μήτε τοὺς φύλακας ὡς ἀρίστους εἶναι παύσοι αὐτούς, μήτε κακουργεῖν ἐπάγοι περὶ τοὺς ἄλλους πολίτας. id est, Oportere eis ædes aliasq; opes paratas esse, quæ nec quàm optimi custodes esse desinant, nec ad aliorum ciuium iniurias impellantur. Hilotes autem sunt serui Lacedæmoniorum, quòd ut arbitror, capti sint: penestiæ serui Thessalorū, à paupertate dicti: & seruitia Heracleotarum, ut Plato ait in 6. de Legibus. Cum enim omnia in seruis molesta esse Atheniensis hospes dixisset, alterq; quónam pacto ita esset, interrogaret, ille his uerbis usus est ad id demonstrandū. σχεδὸν γὰρ πάντων τῶν ἑλλήνων ἡ λακεδαιμονίων εἱλωτεία πλείστην ἀπορίαν παράσχοιτ' ἂν καὶ ἔριν, τοῖς μὲν ὡς εὖ, τοῖς δ' ὡς οὐκ εὖ γεγονυῖα ἐστίν. ἐλάττω δὲ ἥτε ἡρακλεωτῶν δουλεία τῆς τῶν μαριανδυνῶν καταδουλώσεως ἔριν ἂν ἔχοι, τὸ θετταλῶν τ' αὖ πενεστικὸν γένος. id est, Ferè enim ex omnibus Græcis Lacedæmoniorum hilotia maximam dubitationem affert, & concertationem: quippe quam alij probēt, alij improbent. Minorem autem afferunt Heracleotarum seruitia, quam Mariandenorum seruitus, itemq; genus Penesticum Thessalorum. Multa de Græcorū seruis tradit in sexto libro Athenæus,

quo ait primum Menestas à Thessalis uocatos seruos, deinde Penestas.

Cum nec inuentu facile sit, nec paulum intersit ad tuendam custodũ communionem, quibus moribus aliqui sint præditi. ἔστι δ᾽ οὐθ᾽ εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε τὸ διαφέρον μικρὸν, τὸ ποίους τινὰς εἶναι τούτους πρὸς τὸ σώζεσθαι τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν.) Illud τὸ ποίους τινὰς, refero ad mores: ut solet Aristoteles uocare homines ποίους τινὰς, qui bene animo affecti sunt. Licet etiam ad leges trãsferri, ut sit sensus, non parui referre ad seruandam custodum societatem, quæ leges eis dentur.

Ei autem faciendos esse perpetuos magistratus, necessariò hinc perspici licet, quòd non aliàs alijs animis diuinum aurum miscetur, sed semper eidem: cum ipse confirmet, in alijs simulatque orti sint, aurum, in alijs argentum misceri, æs autem et ferrum in ijs qui opifices & aratores sint futuri. ὅτι δ᾽ ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας, φανερόν. οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἄλλοις, ὅτε δὲ ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρυσός, ἀλλ᾽ ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ δὲ, τοῖς μὲν εὐθὺς γινομένοις μῖξαι χρυσόν, τοῖς δ᾽ ἄργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς.) Hoc ait Plato in extremo tertio, de Rep. libro. ἀλλ᾽ ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκα-

κανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμιξεν αὐτοῖς, διὸ τιμιώτατοί εἰσιν. ὅσοι δ' ἐπίκουροι, ἄργυρον. σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν τοῖς τε γεωργοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς. id eſt, Sed Deus homines fingens, in ijs qui digni ſunt principatu, in ortu aurum miſcuit: itaq; hi ſunt præſtantißimi. ijs autem qui auxilium eis ferent, argentum: ferrum uero & æs in agricolis, cæteriſq; opificibus.

Abſurdum etiam eſt, beluarum ſimilitudinib. docere, eadẽ mulieres quæ uiros ſtudia decere, ad quas rei familiaris cura nihil pertinet. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολὴν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσι, οἷς οἰκονομίας οὐδὲν μέτεστι.) Verbũ οἷς, beluas, nõ uiros refert. ut ita dixiſſe uideatur: Cũ præſertim mulieres & uiros rei familiaris cura attingat, beluas non attingat. Tollit enim hoc modo ſimilitudinem. Similitudo beluarum, quam Plato conſectatur, eſt apud eum in 5. de Repub. libro explicata his uerbis. τὰς θηλείας τῶν φυλάκων κυνῶν πότερα ξυμφυλάττειν οἰόμεθα δεῖν, ἅπερ ἂν οἱ ἄρρενες φυλάττωσιν, καὶ ξυνθηρεύειν, καὶ τἄλλα κοινῇ πράττειν; ἢ τὰς μὲν οἰκουρεῖν ἔνδον ὡς ἀδυνάτους, διὰ τὸν τῶν σκυλάκων τόκον τε τροφήν, τοὺς δὲ πονεῖν τε καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἔχειν περὶ τὰ ποίμνια; κοινῇ, ἔφη, πάντα.

πλὴν

πλὴν ὡς ἀσθενεστέραις χρώμεθα, τοῖς δὲ ὡς ἰσχυροτέροις. οἷόν τ᾽ οὖν ἔφην ἐγὼ, ἐπὶ τὰ αὐτὰ χρῆσθαί τινι ζώῳ, ἂν μὴ τὴν αὐτὴν τροφήν τε καὶ παιδείαν ἀποδιδῷς; οὐχ οἷόν τε. εἰ ἄρα ταῖς γυναιξὶν ἐπὶ ταυτὰ χρησόμεθα καὶ τοῖς ἀνδράσι, ταυτὰ καὶ διδακτέον αὐτάς. id est, Fœminas canum custodum utrum unà custodire putamus oportere ea quæ mares custodiunt, & uenari, an illas continere se domi, quòd per partum & educationem non possint: hos uero perferre laborē, eisq; solis gregē curæ esse? Cōmuniter, inqt, omnia, nisi quod illis ut imbecillioribus, his prō firmioribus utimur. Num fieri, inquam, potest, ut aliquo animante ad easdem res utare, nisi ei eandem educationem tribuas atq; disciplinam? Non potest. Si ergo mulieribus ad easdem res, ad quas uiris, utamur, certe eædē artes eis tradendæ sunt. Ex quibus perspici licet, quod dixi, in Aristotelis oratione uerbum οἷς non esse relatiuum, ut uocant, uerbi ἀνδράσι, sed θηρίων. Tollit enim similitudinem à Socrate allatam, de fœminis canum qui gregem custodiunt. Socrates enim concludit, mulieres non debere domi se continere, sed exemplo fœminarum canum gregem custodire: id est, Remp. capeßere, & arma ferre. At Aristoteles non eādem fœminarum canum & mulierum eße rationem, propterea quòd beluarū fœminas

minas nō attingit cura rei familiaris, ob eamq; causam & custodire gregem eas & uenari nihil prohibet, mulieres autem attingit.

IN IIII. CAP.

MVlieres autem & bellum gerere uult, & ijsdem artibus, quibus custodes erudiri. ἀλλὰ τὰς μὲν γυναῖκας οἴεται δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τῆς αὐτῆς τοῖς φύλαξι.) Hæc ait Socrates in 5. de Rep. libro. Eum uelle eisdem mulieres artibus quibus uiros, erudiri, locus quem paulo suprà protuli indicat, quem locum duabus paginis tractatum, cui legere studio erit, inueniet. Bellum autem eas gerere oportere, concludit his uerbis, ἀποδυτέον δὴ ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξὶν, ἐπείπερ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἀμφιέσονται, καὶ κοινωνητέον πολέμου τε, καὶ τῆς ἄλλης φυλακῆς τῆς περὶ τὴν πόλιν. id est: Danda est ergo custodum mulieribus, quandoquidem uirtute pro uestibus amicientur, communicandáque belli gerendi potestas, aliarumq; stationum quæ in urbe faciendæ sunt.

Nam & disciplinam eandem concedit, & ijs qui necessarijs muneribus fungi non possunt, uictum: eodemq; modo de sodalitatibus statuit, nisi quòd in hac sodalitates mulierū esse ait oportere, et illam mille arma ferentium, hanc quinq; milliū.

καὶ γὰρ παιδείαν τὴν αὐτὴν, καὶ τὸ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένους ζῆν, καὶ περὶ συσσιτίων ὡσαύτως, πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων, ταύτην δὲ πεντακισχιλίων.) In ſeptimo de Legibus lib. ſodalitates alias uirorum, alias eorum propinquorũ, alias mulierum & puerorum Plato uult eſſe. uerba eius pauca ſubieci, συσσίτια δὲ κατεσκευασμένα εἴη, χωρὶς μὲν τὰ τῶν ἀνδρῶν, ἐγγὺς δὲ ἐχόμενα τὰ τῶν αὐτοῖς οἰκείων, παίδων τε ἅμα καὶ θηλειῶν καὶ τῶν μητέρων αὐταῖς. id eſt, Sodalitates autem cõſtitutæ ſint, ſeorſum uirorũ, & in proximo illæ propinquorum eorum, itemq; puerorum, mulierum, atq; matrum earum. In quinto autem de Rep. uirorum & mulierum uult eſſe communes. οἱ δὲ ἅτε οἰκίας τε καὶ συσσίτια κοινὰ ἔχοντες, ἰδίᾳ δὲ οὐδενὸς οὐδὲν τοιοῦτο κεκτημένου, ὁμοῦ δὴ ἔσονται, ὁμοῦ δὲ ἀναμεμιγμένων. καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τροφῇ, ὑπ' ἀνάγκης οἶμαι τῆς ἐμφύτου ἄξονται πρὸς τὴν ἀλλήλων μῖξιν. id eſt: Hi uerò qui domos ſodalitatesq; communes habeant, nec quiſquam priuatum quid tale, unà quidẽ erunt, qui ſi & in gymnaſijs et in alia uita inter ſe permiſceantur, mea quidem ſententia, naturali quadam neceſſitate ducti, inter ſe commiſcebuntur. Eandem diſciplinam concedit uiris ac mulieribus

ribus in 7. de Legib. hac lege, τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ θηλειῶν, ὁ μὲν ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι πάντα, ὅσαπερ καὶ περὶ τῶν ἀῤῥένων, ἴσα καὶ τὰς θηλείας ἀσκεῖν δεῖν. id est, Mea autē hæc lex etiā ad mulieres pertinet, omnia quæ mares, eadē etiā fœminas excolere et exercere oportere. Hoc etiā uult in 5. de Re. Locū autē paulo suprà protuli. Priorē etiā Remp. quā in libris de Rep. constituit, ex mille belligerātib. cōstare uult, his uerbis in 4. de Rep. καὶ ὡς ἂν ἡ πόλις σοι οἰκῇ σωφρόνως, ὡς ἄρτι ἐτάχθη, μεγίστη ἔσται, οὐ τῷ εὐδοκιμεῖν λέγω, ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς μεγίστη, καὶ ἐὰν μόνον ᾖ χιλίων τῶν προπολεμούντων. In codicibus editis est uitiose προπολεμοῦντο. idq; articulus τῶν facile indicat. hunc locum sic interpretor: Atq; ita demū maxima erit ciuitas, si, ut modò statutū est, temperatè à te administretur: nō dico, aliorum opinione. sed reuera maxima futura est, & si ex mille solum constet qui bellum gerant. In sexto autem de Legibus libro, non solū Plato alteram illā Remp. ex quingentis uult constare, ut hic ait Aristoteles, sed quadraginta addit præterea: nisi forte hæc duo uerba καὶ τετταράκοντα, apud Aristotelē desiderētur. Vult autē tot esse in Repub. hac altera Plato homines, ut summa eorū ratio cū duodecim partibus, in quas ciuitatem diuidit, constare uideatur. Verba eius hæc sunt, ἀρχὴ δὲ ἔστω τῶν

L 2 μετὰ

μετὰ ταῦτα ὑμῖν νόμων ἤδη τις ἀφ' ἱερῶν ἡγε-
μὼν. τὸν ἀριθμὸν γὰρ δὴ δεῖ πρῶτον ἀναλαβεῖν ἡμᾶς, τὸν τῶν πεντακισχιλίων καὶ τετταράκοντα, ὅσας εἶχέ τε καὶ ἔχει τομὰς προσφόρους ὅτε ὅλος ἅμα καὶ ὁ κατὰ φυλάς, ὃ δὴ τοῦ παντὸς ἔθεμεν δωδεκατημόριον, ἓν καὶ εἴκοσιν καὶ εἰκοσάκις ὀρθότατα φῦσαι. ἔχει δὲ διανομὰς δώδεκα μὲν ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἡμῖν, δώδεκα δὲ καὶ ὁ τῆς φυλῆς. id est: Exordium autem earum legũ quæ sequũtur, hinc à sacris ducamus. Repetendus est enim nobis primum quinq; millium & quadraginta numerus, in quas aptas partes & uniuersus & tribuum numerus tributus est ac tribuitur, partem quidem duodecimam totius numeri unum & uiginti & uicies duci rectißimè posuimus. nobis autem in duodecim partes omnis numerus, in duodecim etiam tribuum numerus diuiditur. Pluribus etiam sententiam suam de hac partitione explicat. Si quis legere uelit, locum indicaui. Satis est autem intelligi, eum uelle constare ciuitatem ex quinque millibus & quadraginta, quòd cum diuiserit in partes duodecim, quas tribus uocat, is numerus cum numero tribuum cohærebit, si eius duodecimam partem unum & uiginti, uicies ducamus. Nam uicies unũ & uiginti, quadringentos ac uiginti explent, quæ est duodecima pars quinq; millium & quadraginta,

ta,cum præſertim ex eo numero ſi duodecies ducatur, quinque millia & quadraginta compleantur. Ac Plato quidem hunc numerum poſteriori ſuæ Reip.attribuit. Ariſtoteles autem eum accuſat primum inconſtantiæ,quòd nunc hoc,nunc illud dicat:deinde hunc tantum & immoderatum numerum reprehendit,quòd ei ſit opus agro ad alendum immenſo & nimio,nec ei ſolum, ſed mulierum,liberorum,ſeruorumq́; infinitæ multitudini. Sed ad alia ueniamus. Quod ait Ariſtoteles,Platonem uelle eaſdem artes mulieres quas uiros diſcere,ut in priore Rep.ſic in altera, id quidem ſupra de priore oſtendimus.de altera idem docendũ eſt. Hoc ille tradit in ſexto de Legibus his uerbis, τοῦτ' οὖν ἐπαναλαβεῖν καὶ ἐπανορθώσασθαι, καὶ πάντα συντάξασθαι κοινῇ γυναιξί τε καὶ ἀνδράσιν ἐπιτηδεύματα βέλτιον πρὸς πόλεως εὐδαιμονίαν. id eſt, Hoc igitur repetendum eſt, & corrigendum,omniaq́; ſtudia communia eſſe mulierum ac uirorum ad beatam uitam Reip.eſt utilius. Plato in ſuperiori loco uſus eſt uerbo ἔθεμεν quod præteritum tempus declarat.Id in quinto libro ſtatuit:quæ uerba reticebo,ne ſim longior.

Quod ſi quis non hoc uitæ genus probet in ciuitate,neq; priuatim,neque publicè,tamen hoſtibus ciues non ſolum cum intra fines ueniunt, ſed

etiam cum inde excedũt, terrorem afferre debẽt. εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι.) His uerbis & proxima superiore oratione Aristoteles reprehendit ciuium multitudinem, quam probat Plato in 5. de Legib. his uerbis, πλῆθος δὲ ὁπόσοι τοὺς προσχώρους ἀδικοῦντάς τε αὐτοὺς ἀμύνασθαι δυνατοί, καὶ γείτοσι ἑαυτῶν ἀδικουμένοις βοηθῆσαι μὴ παντάπασι ἀπόρως δύναιντ' ἄν. id est, Tanta multitudo ciuium eſse debet, quæ & hostium in agrum impetum facientium iniurias propulsare, & finitimis cum uiolantur, non omnino paruis copijs opem ferre poſsit. Hic enim fit mentio solum de propulsandis hostium iniurijs, cũ aggrediũtur.

Atque etiam uidendum est, ne forte satius sit multitudinem poſſeſsionum alio modo, eóque planiore describere. Tantam enim eſſe ait oportere, ut temperatè uiuatur. quod tantum ualet, ut si quis dicat, ut bene uiuatur, &c. καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μή ποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σαφῶς μᾶλλον. τοσαύτην γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἶπεν, ὡς τὸ ζῆν εὖ, &c.) Ita modum poſseſsionũ describit Plato in 5. lib. de Legibus, isq; locus adiunctus

iunctus est superiori. ὄγκῳ δὴ πλήθους ἱκανὸς οὐκ ἄλλως ὀρθῶς γίγνοιτ' ἂν λεχθεὶς, ἢ πρὸς τὴν γῆν καὶ τὰς τῶν πλησιοχώρων πόλεις. γῆς μὲν ὁπόση πόσους σώφρονας ὄντας, ἱκανὴ τρέφειν, πλείονος δ' οὐδὲν προσδεῖ. id est, Multitudinis autē modus nō aliter rectè statuetur, quàm si ad agrum & finitimorum ciuitates accommodetur, ut agri tantū sit, ut ciuibus temperantibus res ad uiuendum necessariæ ex eo satis abūdè suppetāt, nec amplius quicquam desiderent. Alijs ergo uerbis Aristoteles, alijs Plato utitur, idem declarantibus. Aristoteles uult addi liberales usus. Platonem aliquis defendet, si neget idem σωφρόνως quod εὖ ζῆν ualere. quod εὖ ζῆν latius patet, pertinetq; ad omnes uirtutes: σωφρόνως ad solam temperantiam & continentiam in uictu, quæ uitam cuiusq; spectat.

Illud etiam absurdum est, eum qui possessiones æquas & pares faciat, multitudini ciuium nō consulere, procreationemque liberorum incertam dimittere. quasi uerò propter liberorum orbitates quot sit cunque, eidem multitudini satis sint æquanda, propterea quòd nunc etiam ciuitatibus hoc ipsum usuuenire uideatur. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ περὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὴν τεκνοποιΐαν ἀόριστον, ὡς ἱκανῶς ἂν ὁμαλισθησομένην

νίω εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας ὅσων νοσούντων γιγνομένων, ὅτι δοκεῖ ὅπερ καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις.) In quinto de Legibus bonorum æquationem Plato introducit his uerbis, πεντάκις μὲν χίλιοι ἔστωσαν καὶ τετταράκοντα, ἀριθμοῦ τινος ἕνεκα προσήκοντος, γεωμόροι τε καὶ ἀμυνοῦντες τῇ νομῇ. γῆ δὲ καὶ οἰκήσεις ὡσαύτως τὰ αὐτὰ μέρη διανεμηθέντων, γενόμενα ἀνήρ καὶ κλῆρος ξυννομή. id est, Sint quinq; millia & quadraginta, ut numerum aptum statuam, eorum qui agrum obtinebũt, partitionemq; seruabunt. Ager autem & ædes eodem modo in easdem partes tribuantur, ut uir & pars cum diuisione consentiat & c. Quod dixi, multitudini ciuium consulere, & si latinum est, tamen quoniam aliam etiam habet intelligentiam, constituere modum ciuium multitudini malo dicere. Quod deinde sequitur, de incerto numero liberorum procreandorum, eodem libro quinto prætermissum est à Platone. Longa est oratio, qua docet quemadmodum numerus quem constituit, nec augebitur, nec minuetur. Primum uult unumquenq; qui plures liberos susceperit, unum eorum quem habeat charissimum, hæredem relinquere: filias ea lege quam sit laturus, collocare. quibus nulli sint liberi, eis filios tribui. Aliaq; multa affert huic rei remedia. Sed quia, ut

osten

ostensum est, pares uult esse possessiones, nec modum certum eo loco filiorum procreandorum statuit, aut primum Aristoteles ait nō debuisse ipsum constituere, aut secundum etiam. quoniam si primo locus relinquitur, numerus facile uel imminuetur, uel potius augebitur. Sed uerba eius subijci melius est. ὅπως δ᾽ ἂν ταῦτα εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, τάδε προσδιανοητέον, ὅσαι εἰσὶ αἱ νῦν ἡμῖν ἑστίαι διανεμηθεῖσαι τὸν ἀριθμόν, ταύτας ἀεὶ δεῖν τοσαύτας εἶναι, μήτε τι πλείους γίγνεσθαι, μήτε τίποτε ἐλάττους. ὧδ᾽ οὖν ἂν τὸ τοιοῦτον βεβαίως γίγνοιτο περὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὁ λαχὼν τὸν κλῆρον, καταλειπέτω ἀεὶ ταύτης τῆς οἰκήσεως ἕνα μόνον κληρονόμον τῶν ἑαυτοῦ παίδων, ὃν ἂν αὐτῷ μάλιστα εἴη φίλον, διάδοχον καὶ θεραπευτὴν θεῶν καὶ γένους καὶ πόλεως, τῶν τε ζώντων, καὶ ὅσους ἂν ἤδη τέλος εἰς τὸν τότε χρόνον ἔχῃ. τοὺς δὲ ἄλλους παῖδας, οἷς ἂν πλείους ἑνὸς γίγνωνται, θηλείας τε ἐκδόσθαι κατὰ νόμον τὸν ἐπιταχθησόμενον, ἄρρενας τε οἷς ἂν τῆς γενέσεως ἐλλείπῃ τῶν πολιτῶν, τούτοις ὑεῖς διανέμειν κατὰ χάριν καὶ μάλιστα. ἐὰν δέ τισιν ἐλλείπωσι χάριτες, ἢ πλείους ἐπίγονοι γίγνωνται θήλεις, ἤ τινος ἄρρενες ἑκάστων, ἢ καὶ τοὐναντίον ὅταν ἐλάττους ὦσι, παίδων ἀφορίας γενομένης, πάντων τούτων ἀρχὴν ἣν ἂν θώμεθα μεγίστην καὶ τιμιωτάτην, αὐ-

τῃ σκεψαμένῃ, τί χρῆσθαι τοῖς περιγιγνομένοις, ἢ τοῖς ἐλλείπουσι, πορίζετω μηχανὴν ὅτι μάλιστα, ὅπως αἱ πεντακισχίλιαι καὶ τετταράκοντα οἰκήσεις ἀεὶ μόνον ἔσονται. id est: Vt autem hæc hoc modo perpetua ſint, & permaneant, hoc intelligendum eſt, quot modo ſunt à nobis deſcripti foci, totidem ſemper eſſe oportere: nec ulla ex parte plures, nec unquam pauciores. Quod ut firmum, & ſtabile ſit in omni ciuitate, qui hæreditatem & partem adierit, is relinquat ſemper unum tantummodo liberorum ſuorum, quem chariſſimum habeat, uel malit illius domus hæredem: deorum'que generis ac ciuitatis uiuorum mortuorum'que procuratorem. Ex alijs autem liberis, quibus plures erunt, filias ex lege quam feremus, collocabunt: mares ijs ciuibus quibus liberi nulli erunt, dabunt, primum ac maxime in beneficij loco. Sin gratioſi aliqui non ſint, aut ſi cuique plures ſint fœminæ, aut mares: aut contrà ſi pauciores ſint, inopiaq́; ſit liberorum, & orbitas: magiſtratus, quem & maximum & ampliſſimum conſtituemus, his omnibus præficietur, qui uideat, quid ijs qui aut modum conſtitutum tranſibunt, aut ab eo diſcedent, futurum ſit, rationémque excogitet, qua quinque

millia

millia & quadraginta domorum numerus permaneat, &c.

Propterea quòd nunc etiam ciuitatibus hoc ipsum usuuenire uideatur. Atqui non tam subtilis tum ratio ciuitatum, quàm nunc, esse debuit. Nunc enim quoniam opes & facultates inter se diuidit multitudo, quantacunque sit, nemini quicquam deest: tum uerò cum nulla fieret bonorum partitio, necesse erat aratores, siue minor, siue maior eorum numerus esset, nihil obtinere. ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις. δεῖ δὲ τοῦτ' οὐχ ὁμοίως ἀκριβῶς ἔχειν περὶ τὰς πόλεις τότε καὶ νῦν. νῦν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀπορεῖ, διὰ τὸ μερίζεσθαι τὰς οὐσίας εἰς ὁποσονοῦν πλῆθος. τότε δ' ἀδιαιρέτων οὐσῶν, ἀνάγκη τοὺς παραζύγας μηδὲν ἔχειν, ἐάν τ' ἐλάττους ὦσι τὸ πλῆθος, ἐάν τε πλείους.) *Hic mihi locus corruptus & deprauatus uidetur, idq; ex eo intelligi licet, quòd cum his duobus aduerbijs utatur Aristoteles,* νῦν καὶ τότε, *in Platonis refellenda sententia, tamen* νῦν *solum initio huius loci positum est. Mibi ergo uidetur in illa ratione,* ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν, &c. *hæc duo uerba,* ὥσπερ ἀρχαῖον, *desiderari. ut sit sententia, Propterea quòd ut quondam, sic nunc, & cætera, Nam mihi comparare uidetur*

Ari-

Aristoteles eam bonorum diuisionem quæ ipsius erant temporibus, cum ea communitate bonorum quam primo libro dicit fuisse in primis hominum societatibus. Quid autem sit, quod Platonis dicat sententia euenire ciuitatibus, ut quondam, sic illis temporibus, si quis requirat, æquationem bonorum, cum numero ciuium congruentem dico esse, nec solum propter ἀτεκνίαν, siue ut ait Plato, ἀφορίαν, id est orbitatem & penuriam prolis, sed etiam propter colonias, quæ deducebantur quondam: quas etiam uult deduci Plato, ut numerus ciuium cum modo agrorum domorumq; consentiat. Platonis enim hoc institutum Aristotelem reprehēdere, indicāt uerba eius quæ posita in quinto de Legibus, subijciam, ut omnibus liceat existimare, an uera sit nostra sententia. καὶ δὴ καὶ τόγε τέλος, ἂν πᾶσα ἀπορία περὶ τὴν ἀνίσωσιν τῶν πεντακισχιλίων καὶ τετταράκοντα οἴκων γίγνηται, ἐπίχυσις δὲ ὑπερβάλλουσα ἡμῖν πολιτῶν, διὰ φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμβαίνῃ, καὶ ἀπορῶμεν, τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἀποικιῶν φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἷς ἂν ἐπιτήδειον εἶν δοκῇ. id est: Postremo si omnis inopia ex numero quinq; millium & quadraginta domorum, qui non sit æquabilis, nascatur, nimiaq;

nimiaq; ac immoderata liberorum procreãdorum cupiditas in nostris ciuibus dominetur propter eo rum qui in una domo habitant, & inopia premamur, tum uetus institutum & consilium repetendum est, de quo sæpe diximus, ut colonias deducant amici & propinqui, quócunq; commodum ui debitur. Hoc ergo institutum ueterum quod probat Plato, de colonijs deducendis, ne modus quem statuit transeatur, mihi refellere Aristoteles hoc loco uidetur. Vt autem ita sit, certe comparationis & similitudinis quã refellit, quæ sentẽtia sit igno ro. ait enim suis temporibus, cũ bonorũ partitio fieret, nemini quicquam defuiße, id est inopẽ fuiße. & tamen cum bona non diuiderentur, παραζύγας nihil obtinuisse neceßariò. Quî enim fieri potest, primùm ut aliqui stante bonorum communitate nihil habeant? deinde qui sunt isti παράζυγοι? Ego quidem qui παράζυγοι eßent, inuenire non potui. Alij adiuges dicunt, ineptum & minus latinum uocabulum. Itaq; cum illud repudiarem, aratores dixi παραζύγας, quòd mihi compositum uerbum à ζυγῷ, id est iugo uidebatur. Sed quoniam ad sententiam huius loci, quæ difficilis est, an aptũ sit, iudicare non poßum, aliorum erit existimare. Quod si mihi etiã dicere liberè quod sentiam liceat, παράζυγες & ὁμόζυγοι quodam

modo

modo cōtrarij uidentur. Vt ergo ὁμόζυγες dicū-tur boues qui eodem iugo coercentur & cohibentur, sic παράζυγοι ij ſunt (mea quidem ſententia) qui non eodem iugo continentur. Quam ſimilitudinem ad rem familiarem transferens Ariſtoteles, quaſi ὁμόζυγας appellaret eos qui in Rep. unam eandem'que domum habitarent: ſic παραζύγας eos uocare mihi uidetur, qui cum una domo quaſi iugo & imperio domeſtico capi non poſsint, in alias domos quaſi in colonias exeunt. ut παράζυγας eos etiam quos περιγνομένους Plato ex ſuperiori loco uocare perſpicitur, intelligamus. περιγνομένους autem eos dicit filios, qui numerum à ſe præſcriptum quinque millium & quadraginta ciuium ſuperant. Eſt enim περιγνέσθαι idem quod περιεῖναι, id eſt ſupereſſe, redundare, ſuperare, ut neutrum uerbum eſt. cuius contrarium eſt ἐλλείπειν. Itaque uidendum eſt, num περίζυγας potius legendum eſſe uideatur. Nam ζυγὸν fortaſſe ad agrorum modum ſtatutum refertur: ut περίζυγοι ij ſint, qui tranſeunt modum quinque millium & quadraginta partium, in quas uult Plato pro portione & multitudine ciuium agrum diuidi. Quid ergo de hoc uerbo ſentiam, expoſui. Nunc ad id quod modò de huius

loci

loci sententia quæsitum est, quî fieri poßit ut aliqui in bonorum communitate nihil habeant, ueniendum est. Equidem sic existimo, eos nihil habere, propterea quòd bona quæ cuique familiæ suppetebant quondam ad uiuendum, ad eos non peruenirent, qui post iustum numerum nascerentur. Itaque in colonias, ut dictum est, mittebantur.

Ait enim oportere, quemadmodum stamen ex alia lana, quàm ex licijs texitur, sic eandem cum ijs qui parent, eos qui imperant, habere rationem. φησὶ γὰρ δεῖν, ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τῆς κρόκης, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἔχειν δεῖν πρὸς τοὺς ἀρχομένους.) Hoc Plato in quinto de Legibus libro tradit his uerbis, καθάπερ οὖν δή τινα ξυμφυὴν, ἢ καὶ πλέγμα ἄλλ᾽ ὁτιοῦν, οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν οἷόν τ᾽ ἐστὶν, τήν τε ἐφυφὴν καὶ τὸν στήμονα ἀπεργάζεσθαι, διαφέρειν δ᾽ ἀναγκαῖον τὸ τῶν στημόνων πρὸς ἀρετὴν γένος, ἰσχυρόν τε γὰρ, καί τινα βεβαιότητα ἐν τοῖς τρόποις εἰληφός. τὸ δὲ μαλακώτερον, καὶ ἐπιεικείᾳ τινὶ δικαίᾳ χρώμενον· οὕτω δὴ τοὺς τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξοντας δεῖ διακρίνεσθαί τινα τρόπον, ταύτῃ καὶ τοὺς σμικρᾷ παιδείᾳ βασανισθέντας ἑκάστοτε κατὰ λόγον. id est,

Quem-

Quemadmodum autem fieri non potest, ut in textili opere aut quouis alio ex eisdem licia & stamẽ fiant, sed stamen præstare debet robore, firmum enim & natura sua durum est, licia contrà mollio ra & teneriora, ut facile cedant et flectantur: sic inter eos qui magnos magistratus gesturi sunt in Rep. quædam dissimilitudo esse debet, &c. Hic locus in libris uulgatis deprauatus est. ὅθεν enim pro οὕτω positum est, & ἐπαινεία pro ἐπιεικεία. est autem ἐπιείκεια, uirtus quæ ab εἴκειν uerbo dicta mihi uidetur, qua non omnia pro nostro iure agimus, sed de illo cedimus. Verbum autem ξυμφυλῶ corruptum esse puto. fortasse traiectione literæ unius, et alterius mutatiõe, corruptũ est, ξυμφυλῶ pro ξυνυφλῶ. In hoc etiam Aristotelis quẽ tractamus loco eadem mihi deprauatio uidetur. τὸ στημόνιον, pro τὸν στήμονα, ut est apud Platonem. στήμων ergo stamen dicitur, κρόκη autem & ἐφυφὴ licium, id est filum quo textores in tela stamen implicant. Quidam uir doctus uertens hunc Aristotelis locum, Platonis esse uerba dicit. ex quo intelligi licet, cum alia sint Platonis uerba, alia Aristotelis, ab illo Platonis uerba lecta non fuisse.

Atq; etiam uidendum est, ne forte ædificiorũ diuisio ad rem familiarẽ non conferat. Binas enim ædes, cum separatim diuisisset, cuiq; attribuit, cum diffi

difficile ſit duas domos habitare. καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων δὲ διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μή ποτ' οὐ συμφέρει πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰρ οἰκόπεδα ἑκάστῳ νείμας, διελὼν χωρίς.) Hoc ſtatuit Plato in 5. extremo de Legibus, cuius uerba eo libentius ſubijciam, quòd ex ijs hic locus fiet planior. Nam διελὼν χωρὶς obſcurum eſt, quod planum fiet uerbis eius prolatis. Vult enim Plato ſuas cuique binas eſſe ædes, non continuatas illas quidem, ſed ſeiunctas & ſeparatas. quoniam unam domum in media urbe uult ædificari, alteram in extrema. τέμνειν δ' αὖ καὶ τὰ τῆς πόλεως δώδεκα τμήματα τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ καὶ τὴν ἄλλην χώραν διῃρῆμεν, καὶ δύο νέμεσθαι ἕκαστον οἰκήσεις, τήν τε ἐγγὺς τοῦ μέσου, καὶ τὴν τῶν ἐσχάτων. id eſt, Diuidendæ ſunt etiam duodecim ciuitatis regiones & partes, quemadmodum alium etiam agrum ſum partitus, ut binæ ædes cuiq; tribuantur, quarum altera in media, altera in extrema urbe ædificetur.

Sin ut optimam poſt primam Remp. non præclarè. εἰ δ' ὡς ἀρίστην μετὰ τὴν πρώτην πολιτείαν, οὐ καλῶς.) Ego in hoc genere μετὰ ſecundum, malo dicere. nam cum ſuperlatiuo utendum eſt, Cicero illud μετὰ dicit ſecundum. In 2. de Officijs: Proximè autem & ſecundum deos, homines

mines hominib. maxime utiles esse possunt. Si ad datur participium uel nomen rei, μετὰ Post dicitur, ut post homines natos, post hominum memoriam turpissimus. Intelligendum est autem, ut hic locus intelligatur, à Platone tres Resp. constitui, unam in libris de Rep. secundam in libris de Legibus: tertiam in quinto de Legibus se aliquando cōstituturū pollicetur. Ac primam quidem cum eam se constituisse dixit eo quem modò nominaui libro, in qua omnia communia sint, mulieres, liberi, bona, tum de secunda ita loquitur: ἣν δὲ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γενομένη πως ἀθανασίας ἐγγύτατα, καὶ ἡ μὲν δευτέρα. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανούμεθα. id est, Quam autem hoc tempore aggressi sumus, ea si absoluatur, ad immortalitatem proxime accedet. atq; hæc quidem secunda est. Tertiam autem deinceps, iuuante deo, ad finem perducemus.

Ac nonnulli quidem sunt in ea sententia, ut dicant optimum ciuitatis statum ex omnibus Rebusp. confusum esse oportere. ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην.) Cicero in 2. de Rep. apud Nonium hoc etiam ait: Statui esse optimè constitutam Remp. quæ ex tribus generibus illis, regali et optimati et populari cōfusa, &c. quæ

sunt

ſunt corrupta. Locum etiam Platonis de rerum cõmunitate in 4. attigit: Et noſter Plato magis eßet Lycurgus, qui omnia prorſus iubet eſſe cõmunia, ne quis ciuis propriam aut ſuam rem ullam queat dicere. Hæc ſunt apud Nonium in uerbo Propriũ. Duo autẽ huius loci apud eum corrupta ſunt, nec quidam qui omnes locos Ciceronis de Rep. undecunq; potuit, diligenter in unum coegit, hunc correxit locũ. Locus autẽ corruptus eſt ſyllabarũ ſeparatiõe. Eſt enim Vllaq; adijcere, pro, queat dicere.

At uero in his legibus Socratis ſententia eſt, eam Remp. quæ ſit omnium optima, ex populi & tyranni imperio conſtare oportere: quæ imperia, uel omnino in numero Rerumpublicarum nõ ſunt reponenda, uel certe in numero deterrimarum. γὰρ δὲ τοῖς εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἄν τις θείη πολιτείας, ἢ χειρίστας πάντων.) Hoc autẽ Athenienſis quidã, ut Socratẽ intelligamus, dicit in tertio libro. ἄκουσον δὴ νῦν. εἰσὶ πολιτειῶν οἷον μητέρες δύο τινές, ἐξ ὧν τὰς ἄλλας γεγονυῖαι λέγων ἄν τις, ὀρθῶς λέγοι. καὶ τὴν μὲν προσαγορεύειν μοναρχίαν ὀρθόν, τὴν δ᾽ αὖ δημοκρατίαν. καὶ τῆς μὲν τὸ περσῶν γένος ἄκρον ἔχειν, τῆς δ᾽ ἡμᾶς. αἱ δ᾽ ἄλλαι σχεδὸν ἅπασαι, καθάπερ εἶπον, ἐκ τούτων εἰσὶ

διαπεποικιλμέναι. δεῖ δὴ οὖν καὶ ἀναγκαῖον μεταλαβεῖν ἀμφοῖν τούτοιν, εἴπερ ἐλευθερία τ' ἔσαι καὶ φιλία μετὰ φρονήσεως. ὃ δὴ βούλεται ἡμῖν ὁ λόγος προστάττειν λέγων, ὡς οὐκ ἄν ποτε τούτων πόλις ἄμοιρος γενομένη, πολιτευθῆναι δύναιτ' ἂν καλῶς. Id est: Nunc ergo audi. Sunt Rerum publicarum, quasi matres, duæ quædam: ex quibus rectè dici poſsunt reliquæ extitiſse. quarum illam tyrannidem, hanc populare ciuitatis genus appellare poſsumus. Atq; illa ſuperior apud Perſas optimè conſtituta eſt, hæc apud nos. Cæteræ uerò ferè omnes, ut dixi, ex his diſtinctæ ſunt atque confuſæ. Quocirca confundatur & temperetur ex his oportet ac neceſſe eſt, ſi modo in aliqua libertas & amicitia cum ſapientia coniuncta reperiantur. quod quidem hoc noſtro ſermone præſcribere uolumus, nullam unquam quæ quidem harum ſit expers, rectè gubernatum iri ciuitatem. Eadẽ etiam eius ſentẽtia eſt in ſexto libro.

Nam ex delectis ſortitionem fieri, commune utriuſq; eſt, &c. τὸ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς κοινὸν ἀμφοῖν, &c.) Hoc loco uult docere Ariſtoteles, Remp. eam quam Plato in libris de Legibus ſecundam conſtituit, non confuſam eſſe ex regali & populari ciuitatis genere, ut ille uult: ſed ad paucorum ius & ditionem, & ad populare genus,

nus, sed ad superius magis pertinere. Itaque quod hoc loco ait Aristoteles κοινὸν ἀμφοῖν, uerbum ἀμφοῖν relatiuũ est, ut uocant, harum duarum Rerumpublicarũ. Si quis uelit fusius & plurib. hæc explicata intelligere, legat quartum horum librorũ. Et quoniã Platonis Remp. contrà quàm uult, ex his duobus generibus confusam esse, legibus & moribus earum Rerumpublicarum proprijs demonstrat, eis ipsis legibus parêre Platonem, aut eas potius eum ferre leges ex sexto libro de Legibus, ferè pagina prima intelligi licet. Longa est oratio, quam ne sim longior prætermittam.

Senatorum etiam cooptationem facit ad idem paucorum imperium pertinere, cooptare omnes illos quidem necesse est, sed ex prima classe: deinde totidem ex secunda, tum ex tertia: nisi quòd nõ omnes necesse est, qui sunt ex tertia & quarta. Ex quarta autem classe ij soli necessariò cooptare debent, qui sunt primæ & secundæ. deinde ex his parem numerum à quoq; censu declarare censet oportere. Ita futuri sunt plures ex maximo censu, ijq; meliores ob eã causam quia legent necessariò. ὀλιγαρχικὴν δὲ ποιεῖ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱροῦνται μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος, εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων. πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπά-

ναγκὲς ἦν τοῖς ἐκ τῶν τρίτων ἢ τετάρτων. ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις καὶ τοῖς δευτέροις, εἶτ' ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαί φησι δεῖν ἀριθμὸν, ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων καὶ βελτίους διὰ τὸ μὴ ἐπάναγκες.)

Hic locus à Platone fusius tractatus, ab Aristotele in angustum coactus est, aliisq; uerbis interdum explicatus. Certè deprauatus est. Quod ut intelligatur, locum Platonis coniungam. βουλὴν δὴ εἶναι μὲν τριάκοντα δωδεκάδας, ἑξήκοντα δὲ καὶ τριακόσιοι γίγνοιντο ἂν πρέποντες ταῖς διανομαῖς, μέρη δὲ διανείμαντας τέτταρα κατὰ ἐνενήκοντα τὸν ἀριθμὸν, τούτων ἐξ ἑκάστου τῶν τιμημάτων φέρειν ἐνενήκοντα βουλευτάς, πρῶτον μὲν αὐτῶν μεγίστων τιμημάτων ἅπαντας φέρειν ἐξ ἀνάγκης, ἢ ζημιοῦσθαι τὸν μὴ πειθόμενον τῇ δοξάσῃ ζημίᾳ. ἐπεὶ δ' ἂν δ' ἐνεχθῶσι, τούτους μὲν κατασημήνασθαι, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ φέρειν ἐκ τῶν δευτέρων τιμημάτων κατὰ ταὐτὰ καθάπερ τῇ πρόσθεν. τρίτῃ δ' ἐκ τῶν τρίτων τιμημάτων, φέρειν μὲν τὸν βουλόμενον, ἐπάναγκες δὲ εἶναι τοῖς τῶν τριῶν τιμημάτων. τὸ δὲ τέταρτόν τε καὶ σμικρότατον, ἐλεύθερον ἀφεῖσθαι τῆς ζημίας, ὃς ἂν αὐτῶν μὴ βούληται φέρειν. τετάρτῃ δὲ, φέρειν μὲν ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ σμικροτάτου τιμήματος ἅπαντας,

ἀζήμιον

ἀζήμιον δ᾽ εἶναι τῷ ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου τιμήματος, ἐὰν φέρειν μὴ βούληται. τὸν δ᾽ ἐκ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μὴ φέροντα, ζημιοῦσθαι, &c. id est, Senatus autem ex dodecadibus triginta constabit, quibus ex partitionibus trecenti & triginta explebuntur. Hi in quatuor partes per nonaginta ita tribuantur, ut ex unoquoq; censu nonaginta senatores legantur. Ac primum quidem omnes primæ classis necessariò legent: aut qui minime paruerit, ei mulcta dicetur quæ statuta fuerit. Postea uero quàm lecti fuerint, declarabuntur. Postero autem die totidem quot pridie leget secunda classis. tertio tertiæ classis qui uolet, cooptabit. Ac tres hæ classes legere cogentur. Quartæ autem classis & infimæ omnes illæ quidem legent, sed si quis nolit, ei fraudi non esto. Quarto autem die quartæ & tertiæ classis omneis legunto. Ac si quis ex his duabus classibus legere nolit, ei fraudi non esto. Si quis autem primæ & secundæ prætermittat, mulctator, &c. Locus Aristotelis cõiunctus cũ illo Platonis, facile corrigi potest. Nam oratio illa, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου τῶν τετάρτων, &c. respõdet illi Platonis τετάρτῃ δὲ, &c. Itaq; sic legendũ est apud Aristotelẽ, quod ualet, quarto autẽ die quartæ classis, id est quo quarta classils eget senatores. nã quod sequitur μόνοις ἐπάναγκες δὶς πρώ

τοις, in eo patrius casus τετάρτων non ad uerbũ μόνοις pertinet, sed sic distinguendum est, τετάρτῃ δὲ τῶν τετάρτων, μόνοις, &c. Vel potius pro τετάρτων legendum est τιμημάτων, ut uerbo μόνοις τοῖς πρώτοις, etc. excludatur tertia et quarta claßis. Est enim hæc ipsa quam corrigo, oratio, deprauata ex omnibus una maxime. In qua legendum esse τετάρτῃ, hinc intelligi potest, quod enumeratis diebus tribus quibus uult Plato legi Senatores, Aristoteles his uerbis πρῶτον, εἶτα, εἶτα, de quarto die creationis ea dißerit. Ego in hoc loco transferẽdo nihil mihi mutandũ censui, ne corrumpere, non corrigere uiderer. Satis enim mihi uisum est his in commentarijs admonere. Itaque uerba φέρειν, et ἀποδεῖξαι, ut Leonardus Brunus Aretinus, ad uim patiendi transtuli, cum actionem declarent. Nam loquitur ut Aristoteles, sic Plato, de ijs qui creant et cooptant senatores, non de ijs qui cooptantur. βελτίους autem, quos meliores dixi, malo dicere meliore erunt conditione. Hoc enim multo est illo & facilius ad intelligendum, et ad dicendum elegantius. Quod dixi legendum esse τῇ δὲ τετάρτῃ, legi etiam recte potest, ἐκ δὲ τῶ τετάρτω ἢ τετάρτων, ut hæc uerba traiecta eße uideantur. Sic enim legi hoc potest, εἶτ᾽ ἐκ τῶν τρίτων, εἶτ᾽ ἐκ τοῦ τετάρτου, ἢ τετάρτων,

πλὴν

πλέω, &c. ut addamus, ἀλλὰ μόνοις, &c.

IN V. CAP.

NOn ſolum autem homines ad iniuriam faciendam aggrediuntur, ut res quæ deſunt ſuppeditent, &c. uerum etiam ut capiant oblectationem, & ne concupiſcant. οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσι, &c. ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσι. Paulo infrà: Ita fit, ut non huius cauſa ſolum, uerum etiam concupiſcant ad perfruendas uoluptates. οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς.) In primo libro de Officijs hunc locum Cicero imitatus eſt. Maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuutur nonnulli, ut adipiſcantur ea quæ concupierunt. Expetuntur autem diuitiæ tum ob uſus uitæ neceſſarios, tum ad perfruendas uoluptates. Quod dixit, Maximam partem aggrediuntur ad iniuriam faciendam nonnulli, Ariſtoteles paulo infrà dicit, ἀδικοῦσι τὰ μέγιστα. ἐπεὶ ἀδικοῦσι γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα. Quanquam τὰ μέγιστα ἀδικεῖν interpretor, maximas iniurias facere. διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐπιθυμεῖν, eſt, quod Cicero ait, expetere ad uſus uitæ neceſſarios.

Aequatio ergo bonorum inter ciues, &c. ἔστι

μὲν οὖν ἡ τῶν συμφερόντων οὐσίας εἶν ἴσας.) Paulo suprà, ἰσότητα τῆς κτήσεως appellauit, quod Cicero dicit æquationem bonorum. In secundo de Officijs: Capitalis omnino oratio est, ad æquationem bonorum pertinens.

Iam uerò insatiabilis est hominum improbitas, quibus primum satis sunt duo oboli: cum autē eos consecuti sunt, tū plus semper expetūt, dū infinitas opes congeßerunt. Nunquam enim expletur, nunquā satiatur cupiditatis sitis. ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων, ἄπληστον. καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον. ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν. ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις.) Hanc sententiā Aristoteles de Aristophanis Pluto sumpsiße mihi uidetur, apud quem Chremylus cum alijs multis, tum his uerbis Plutum alloquitur,

Σοῦ δ' ἐγγένετ' οὐδεὶς μεστὸς, οὐδὲ πώποτε.
Ἀλλ' ἢν τάλαντά τις λάβῃ τρισκαίδεκα,
Καὶ ἢν ταῦτ' ἀνύσῃ τετταράκοντα βούλεται,
ἤ φησιν οὐκ εἶν' βιωτὸν αὐτῷ τὸν βίον.
At satietas nunquam cepit ullum tui.
Sed si talenta quis capit tria cum decem,
Atq; hæc obtinet, tum quadraginta percupit.
Vel certe sibi eße uitalem uitam negat.

Leges carminis in hoc uerbo uitalem non seruaui,

sed

ſed quia ſublato eo nõ fuiſſet tã illuſtris ſentẽtia, id remanere malui. Hoc quod dixi, Nunquã enim expletur, &c. ſunt uerba Cic. primo Paradoxo.

IN VII. CAP.

A Theſſalis enim initio defecerũt. ἐπεὶ καὶ τοῖς θετταλοῖς κατ' ἀρχὰς ἀφίσαντο.) Intelligi debet uerbũ πενεστείας. Hoc capite Ariſtoteles Lacedæmoniorũ Remp. multis de cauſis improbat. Si quis uolet plura ad hãc pertinentia cognoſcere, legat Xenophontẽ, qui librũ de ea ſcripſit. et Lycurgi uitã, quã Plutarchus ſcripſit. Plutarchus in Lycurgi uita de mulierũ licẽtia diſſentit ab Ariſtotele, q hoc loco eã reprehẽdit. Multa etiã Athenæus de ea diſserit. Neq; enim ea quæ tot auctores de quaque re cõmemorant, inſtitui afferre, ne ſim lõgior.

Quocirca in eiuſmodi Rep. diuitiæ in honore ſint & precio neceſse eſt, præſertim ſi muliebri imperio regãtur. cuiuſmodi ſunt quædam genera hominum, qui ſunt ad rem militarem & bellicã apti ultra Gallos, aut ſi qui ſunt alij, apud quos concubitus marium inter ſe perſpicuè probentur. ὥστ' ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον ἄλλως τε, κἂν τυγχάνωσι γυναικοκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν ἔξω κελτῶν, ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίαν.)

γυναι-

γυναικοκρατεῖσθαι ea forma dicitur, qua ἀριστοκρατεῖσθαι. Itaq; eodem modo uertendum est, regi à mulieribus, uel muliebri imperio parêre, uel esse in mulierum potestate. ἔξω κελτῶν, ultra Celtas dico. Et quod dicitur præterea ἢ κἄν τινες, non ad Gallos referendum est, neq; enim de Gallis loquitur, sed de ijs gentibus quæ ultra Gallos sunt. στρατιωτικοὶ dicũtur à Cicerone, apti ad rem militarem: & πολεμικοὶ, ad rem bellicam. In primo libro de Officijs: Multi enim quæsierunt bella sæpe propter gloriæ cupiditatem, atq; id in magnis animis ingenijsq; plerunq; contingit, eoq; magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum.

Quinetiam Ephororum ratio uitiose constat. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν φαύλως ἔχει.) ἐφόρους Ephoros appello, ut Cicero in tertio libro de Legibus. ἐφορείαν etiam Ephoratum, ea forma qua à tribuno tribunatus dicitur. Phiditia etiam latinè dico cũ Cicerone, in quinto libro quæstionum Tusculanarum: Quid? uictum Lacedæmoniorum in Phiditijs nonne uidemus? ubi cũ tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatũ. Tum is qui illud coxerat: Minime, inquit, mirum. condimenta enim defuerunt. Quæ tandẽ? inquit ille:

La-

Labor in uenatu, sudor cursus ab Eurota, fames, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Ius nigrum dicitur à Plutarcho ὁ μέλας ζωμὸς, in uita Lycurgi. Et quoniam eo loco hoc ipsum narrat factum, quod Cicero, non alienum erit eius uerba attexere. τῶν δὲ ὄψων, εὐδοκιμεῖ μάλιστα παρ' αὐτοῖς ὁ μέλας ζωμός. ὥστε μήτε κρεαδίου δεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, ἀλλὰ παραχωρεῖν τοῖς νεανίσκοις, αὐτοὺς δὲ τοῦ ζωμοῦ κατατεταγμένως ἑστιᾶσθαι. λέγεται δέ τινα τῶν ποντικῶν βασιλέων, ἕνεκα τοῦ ζωμοῦ καὶ πρίασθαι λακωνικὸν μάγειρον· εἶτα γευσάμενον δυσχερᾶναι. καὶ τὸν μάγειρον εἰπεῖν, ὦ βασιλεῦ, τοῦτον δεῖ τὸν ζωμὸν ἐν τῷ Εὐρώτᾳ λελουμένους ἐποψᾶσθαι. id est: Ex opsonijs autẽ apud eos ius nigrum maxime probatur, habeturq; in delicijs. Itaq; senes carnes minime desiderant, sed eis adolescentibus relictis, ipsi præscripto iure uescuntur. Fama est autem, quendam regem Ponti, cum iuris gratia seruum Lacedæmonium emisset, gustassetq;, eo iure non delectatum. tum eum qui illud coxerat dixisse: Hoc ius, rex, cursus ab Eurota cõdit. Quid dissimile sit apud Ciceronem & Plutarchum, facile est uidere. Phiditia per literam t scribi debent. Phiditæ enim sodales dicuntur, ut σύσσιτοι. Hoc enim uerbum sæpe usurpat Athenæus in quarto libro,

bro, in quo multa narrat de Lacedæmoniorum uictu. itemq; apud Plutarchum multa sunt in uita Lycurgi, quibus planior locus fiet de Phiditijs, quem Aristoteles hic tractat. Explicat enim quæ quisq; ad Phiditia solitus erat conferre. quæ cuique legere licebit. Ego enim in libro de Magistratibus, ne eadem repetere cogar, idoneo loco de Lacedæmoniorum aliorumq; Græcorum magistratibus disseram.

IN IX. CAP.

Quod si opibus & copijs ocij gratia cōsulendum est, male se res habet, cū summus quisque magistratus, ut regnum & munus imperatorium pecunia contenditur. εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν χάριν σχολῆς, φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν καὶ τὴν στρατηγίαν.) Hunc locum planè imitatus est Cicero in libro 2. de Officijs: Male enim se re habet, cum quod uirtute effici debet, id tentatur pecunia. Hoc etiam ab Aristotele φαύλως ἔχειν his in libris sæpe dicitur.

Quæcunq; autem opinio de cuiusq; rei honore ac precio, in principibus extiterit, eadem in cæteris ciuib. necessariò secutura est. ὅτι δ' ἂν ὑπολάβῃ τίμιον εἶναι τὸ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις.) In tertio libro

bro de Legibus Cicero hunc locum expreßit magna ex parte: Nec enim tantum mali est peccare principes, quãquam est magnum hoc per seipsum malum: quantum illud, quòd permulti etiam imitatores principum existunt. Nam licet uidere, si uelis explicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis uiri fuerint, talem ciuitatẽ fuisse, quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutam. Secutam enim, non secuturam legendum est, ut in uulgatis libris legitur, quoniã de præterito loquitur. Tum sequitur: Idque haud paulo est uerius, quàm quòd Platoni nostro placet, qui Musicorum cantibus ait mutatis, mutari ciuitatũ status. Hoc ipsum Platonis Cicero in secundo libro affert: Quamobrem ille quidem sapientißimus uir Græciæ, longeque doctißimus, ualde hanc labem ueretur. Negat enim mutari poße musicas leges, sine immutatione legũ publicarum. Hæc sententia Platonis est posita apud eum in quarto libro de Rep. εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν εὐλαβητέον. οὐδαμοῦ γὰρ κινοῦνται μουσικῆς τρόποι, ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων, ὥς φησί τε Δάμων, καὶ ἐγὼ πείθομαι. id est: Noui enim generis Musicæ uerenda mutatio est. neque enim mutari possunt musicæ leges, sine immutatione legum publicarum, uel

uel maximarum, ut & Damon ait, & ego mihi persuadeo.

Itaq; ijs qui habent à natura adiumenta rerũ gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiscendi magistratus sunt, & gerenda Resp. est. διὸ δεῖ τοὺς δυναμένους ἀρισταρχεῖν, τούτους ἄρχειν.) *Verba sunt Ciceronis, sumpta ex primo de Officijs libro. Hæc uerba, abiecta omni cunctatione, non sunt apud Aristotelem. Hæc igitur ratio dicendi notanda est,* δύνασθαι ἀρισταρχεῖν, ἢ ἄρχειν. *id est, habere adiumenta rerum optimè gerendarum. Rei enim uerbũ pro Rep. accipitur sæpe, sed ferè in numero multitudinis. quod apud Græcos efficit* πρᾶγμα, & πράγματα. *Quoniam autẽ uerbum* ἄρχειν, *& adipisci magistratum, & gerere ualet, & gerere Rempublicam, Cicero hæc duo ob eam causam usurpauit pro illo uno græco.*

IN LIBRVM TERTIVM Obseruationes. In Cap. I.

SVperioribus duob. libris in obseruationibus multum operæ studijq; posui, quod multa erant eiusmodi, quæ longam orationem admonitionemq; desideraret. Deinceps aut nullæ erũt, aut certe perbreues obseruationes: partim quod

ferè

ferè ea quæ admonitione nostra egent, alijs locis à nobis tractata sunt: partim quòd in libro de Magistratibus alia trademus.

Hoc *enim iuris est etiam inter eos, inter quos tesserarum communio est.* τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσι.) σύμβολον *uerbum latißime patet.* Interdum *particula est quam quisq; conuiua dat in cœnam aut prandium. qua in significatione hoc uerbo utitur his libris* Aristoteles. *Latinè dicitur à* Terentio *in* Andria, *Symbolū dedit.* Hinc *apud nos bolū, frustum dici arbitror.* In *libris de* Ortu *et interitu, accipitur pro particula qualitatum quæ cum duobus elementis communicatur, quæ significatio haud longe abest à superiore.* Hoc *in loco pro signo quodam, quod mercatores diuersarum* Rerumpublicarum *alteri alteris dare solent, uel etiam à principibus obtinent, ut libere ac tutò in alias ciuitates cōmeare, & contrahere res inter se poßint.* À Latinis *tessera dicitur. aliáq; militaris uocatur, quæ uulgo appellatur uerbum uigilum. alia hospitalis.* In 7. *ab* Vrbe *condita* T. Liuius: Vigilijs *deinde dispositis, cæteris omnibus teßeram dari iubet, ubi secundæ uigiliæ buccina datum signum eßet, armati cum silentio ad se conuenirent.*

Quanquam *municipes non omnino eius sunt*

participes societatis, sed quemadmodum pueri qui nondum uirilem togam sumpserunt, aut senes qui exauctorati sunt, &c. πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας, ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους, &c.) Deest, Multis locis, id est πολλαχοῦ. μετοίκησις à Cicerone migratio dicitur, in primo lib. Quæstionum Tusculanarum, quo loco Apologiæ Socratis particulam transtulit: & μετοικεῖν, migrare. μέτοικος ergo is proprie dicitur, qui ex una ciuitate in aliam migrat, qui uenit in aliam ciuitatem: Ascititius à me & inquilinus alijs locis dicitur, hoc municeps. quod ne quis miretur, Festi Pompeij auctoritatem sum secutus. Prætermittam alia quæ ille hoc uerbo declarari aßerit, tantũ ea afferam quæ ad id quod agimus pertinent. Item municipes erant qui ex alijs ciuitatibus Romã uenissent, quibus non licebat magistratum capere. Sed hoc multo est euidentius in uerbo Municipiũ: Municipium id genus hominum dicitur, qui cum Romam uenißent, neque ciues Rom. essent, participes tamen fuerunt omnium rerũ ad munus fungendum, præterquam de suffragio ferẽdo, aut magistratu capiendo. Ex his intellectum arbitror, μετοίκους municipes recte dici. Nam Aristoteles

cum

tũ hoc in loco, tũ multis alijs, negat μετοίκους esse ciues: quòd statuat eum ciuem omnino qui magistratus capere poßit, & sententiam dicit, quod municipibus sententia Pompeij negatum est Romæ. ἐγγράφεσθαι, uerbum è uerbo, inscribi ualet. Hoc loco de pueris dicitur, qui ascribebantur in uirorum numerum. Quod quoniam apud nos uirilem togam sumere dicitur, eo genere sum usus. ἀφειμένοι dicuntur exauctorati, id est qui auctoramento, id est obligatione maxime sacramenti militaris soluti sunt, & liberati. Loquitur autem hic Aristoteles de senibus, qui per ætatem iam non poßunt munia ciuilia obire. In tertio huius libri capite, ἀφειμένους non omnino dicit, sed dat patrium casum, ἔργων τῶν ἀναγκαίων, id est qui à necessarijs muneribus soluti sunt ac liberi.

Explicandæ autem rei gratia appellemus, nullis certis temporibus circumscriptum liberumque magistratum. ἔσω δὲ διορισμοῦ χάριν ἀόριστος ἀρχή.) Diuisio est magistratuum, quam paulo suprà adhibuit Aristoteles, alios esse circumscriptos certis temporibus, alios non eße. hoc posterius genus uocat ἀόριστον ἀρχὴν, quem ad uerbum Cicero etiam infinitum uocat. In tertio libro de Legibus: Quod quidem ge-

nus legationis ego consul, quanquam ad commodum Senatus pertinere uidebatur, tamen approbante senatu freque̅tißimo, nisi mihi Leuinus trib. pl. interceßisset, sustulissem: minui tamen tempus, & quod erat infinitum, annuum feci. Ita turpitudo manet, diuturnitate sublata.

No̅nullis enim nec populus est, nec senatus legitimus, sed indictus. ἐνίαις γὰρ οὐκ ἔστιν δῆμος, οὐδ' ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους.) *Intelligitur nomen Rebuspub.* ἐκκλησία *proprie concio est, &* βουλὴ *consilium, &* γερουσία *senatus: de quibus omnibus in lib. de Magistratibus idoneus erit disputandi locus. Nunc hoc tantum dicam. aliam concionem legitimam esse, id est* νόμιμον*: alia̅ indictam. quod eodem modo de senatu iudica̅dum est. Legitima dicitur ea, quæ statis certisq; temporibus co̅uocatur, quæ etia̅* κυρία*, id est rata uocatur.* νομίζειν *enim præter alia quæ declarat, etia̅ ratu̅ aliquid solenne & legitimum facere significat. ut hoc in loco Aristoteles ait,* νομίζειν ἐκκλησίαν*, id est concionem legitima̅ facere, id est statis temporibus & locis.* σύγκλητος *autem à* συγκαλεῖν *dicitur. ea est, quæ nec statis temporibus nec locis habetur, sed pro rerum quæ eueniunt uarietate & neceßitate.*

IN

IN LIBRVM QVARTVM

Obseruationes. In II. Cap.

Regalis autē potestatis aut solum nomē manet, cū res nulla sit: aut propter magnam præstantiā extat eius potestas, qui ut rex imperat. τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον ἢ τοὔνομα μόνον ἔχειν οὐκ οὖσαν, ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶν τὴν τοῦ βασιλεύοντος.) Hoc Cicero in tertio de Legibus obscurè imitatus est: Sed quoniam regale ciuitatis genus probatum quondam, postea non tam regni quàm regis uitijs repudiatum est, nomen tantum uidebitur regis repudiatum, res manebit, si unus reliquis magistratibus imperabit.

IN IIII. CAP.

VT enim si animātium genera institueremus intelligere, primum id quod necesse est omne animal habere, diuideremus, ut nonnullas partes in quibus siti sunt sensus, & partem quæ conficit cibū, quæq; accipit, cuiusmodi est os & stomachus, &c. ὥσπερ οὖν εἰ ζώου προῃρούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον μὲν ἂν ἀποδιωρίζομεν ὅπερ ἀναγκαῖον πᾶν ἔχειν ζῶον. οἷον ἔνιά τε τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὸ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν, οἷον στόμα καὶ κοιλίαν, &c.) ἐργάζεσθαι Cicero uertit cō-

ficere: & λέγεσθαι τροφὴν τὴν κοιλίαν ἢ στόμαχον, accipere. In secũdo libro de Natura deorum: Nam cum tribus rebus animantium uita teneatur, cibo, potione, spiritu, ad hæc omnia percipienda os est aptißimum, quod adiunctis naribus spiritu augetur. Dentibus autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur & mollitur cibus. Eorum aduersi acuti morsu diuidunt escas, intimi autem conficiunt, qui genuini uocãtur, quæ confectio etiam à lingua adiuuari uidetur. Linguã autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quo primum illabuntur ea quæ accepta sunt, & oris utraque ex parte tonsillas attingens, palato extremo atque intimo terminatur. Atque is agitatione & motibus linguæ, cum depulsum & quasi detrusum cibum accepit, depellit. Hæc omnia & quæ sequuntur, sunt apud Aristotelem in libris de Historia, et de Partibus animalium, quæ idoneo loco omnia inter se coniungemus. Nunc his paucis contenti erimus. In tertio libro de Partibus animalium, ἔχει δὲ καὶ τὴν τοῦ σώματος φύσιν τὰ ζῷα, τούτων τε τῶν ἔργων ἕνεκεν, καὶ ἔτι τῆς ἀναπνοῆς, ὅσα ἀναπνεῖ τῶν ζώων. Nam περὶ τῆς τροφῆς, & ὑγρῶν aut ποτῶν, paulo suprà dißeruit. Sunt enim hæc munera quæ intelligit, & alia quædam. In eodem lib. & cap. primo. ὁ δὲ ἄνθρωπος

θρωπος πρός τε τὴν κοινὴν χρῆσιν καλῶς ἔχει πεφυκότας, τοὺς μὲν προσθίους ὀξεῖς, ἵνα διαιρῶσι, τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, ἵνα λεαίνωσι. προσθίους ὀδόντας uocat aduerſos, quod ea dicuntur aduerſa quæ antè ſunt, & auerſa quæ ponè. Hinc illud, Et aduerſus et auerſus turpis es. In hoc autē loco λεαίνειν ſic uertit, ut ſi eſſet ἐργάζεσθαι. Propriè enim λεαίνειν eſt, quod extenuare dixit Cicero. Quos intimos uocat & genuinos, eos Ariſtoteles tum γομφίους, tum κυνόδοντας, id eſt caninos appellat. Quod autem ſequitur, paulo ſecus eſt apud Ariſtotelem, in quarto de Hiſtoria animantium. ὁ δὲ στόμαχος ἤρτηται μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ στόματος, ἐχόμενος τῆς ἀρτηρίας, συνεχὴς ὢν πρός τε τὴν ῥάχιν καὶ τὴν ἀρτηρίαν ὑμενώδεσι δεσμοῖς. Nam Ariſtoteles hærere facit ſtomachum ad arteriam, Cicero autem ad linguæ radices. Quod autem Cicero ait, Linguam ſtomachus excipit, in libris de Hiſtoria animalium ſæpe dicit ἤρτηται, συνήρτηται, & ἐξήρτηται τῇ γλώττῃ, aut alij parti aliud. Neque enim uerbum excipit aliud ſignificat in hoc loco, quàm hæret, adhæreſcit, continuatur, quod illa declarant. Nam excipere non eſt recipere in ſe aliquid, ſed ei annexum eſſe. Nec mihi ἐκδέχεσθαι idem ualere uidetur, in hac duntaxat ſignifica-

tione. Quod autem in eo quem tractamus loco Aristoteles uocat κοιλίαν, id dico stomachũ, quoniam & stomachus est quò, ut ait Cicero, primum illabuntur ea quæ accepta sunt: et Aristoteles tria genera facit τῆς κοιλίας, quod uerbum Cicero aluum transtulit.

Itaq; in Politia splendida est, non satis accurata de hac re oratio. ait enim Socrates, ex quatuor necessarijs cõstare ciuitatem, quos uocat textorẽ, aratorẽ, sutorẽ, & architectũ, &c. διόπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ κομψῶς μὲν, οὐχ ἱκανῶς δὲ εἴρηται. φησὶ γὰρ ὁ Σωκράτης ἐκ τεττάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συγκεῖσθαι. λέγει δὲ τούτους, ὑφάντην, καὶ γεωργὸν, καὶ σκυτοτόμον, καὶ οἰκοδόμον, &c.) Hic locus pluribus explicatus est apud Platonem in secundo libro de Rep. Ea autem solum afferemus quæ non longa erunt. ἀλλὰ μὴν πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρειῶν ἡ τῆς τροφῆς παρασκευὴ τοῦ εἶναί τε καὶ ζῆν ἕνεκα. Παντάπασί γε. δευτέρα δὲ οἰκήσεως, τρίτη ἐσθῆτος καὶ τῶν τοιούτων. Ἔστι ταῦτα. φέρε δὴ, ἦν δ' ἐγὼ, πῶς ἡ πόλις ἀρκέσει καὶ τοσαύτην παρασκευὴν, ἄλλο τι γεωργὸς μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, ἄλλος δέ τις ὑφάντης, ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόσε προσθήσομεν, ἤ τιν' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτῶν. Πάνυ γε. Εἴη δ' ἂν ἥγε ἀναγκαιοτάτη πόλις ἐκ τεττά-

ρῶν ἢ πέντε ἀνδρῶν. φαίνεται. Longa deinceps oratione fabrum ærarium, pecuarium, mercatorē, cauponemq; adiungit superioribus. Qui Platonis sententiam contra Aristotelem uolet defendere, Platonem in his naturam ducem secutum esse confirmabit. Id enim uerba eius indicant. Natura enim insitum est, ut homines primum sint, deinde res ad uiuendum necessarias habeant, tum instituantur bonis & artibus & moribus.

Patriciorum autem genera faciunt opes, &c. τῶν δὲ γνωρίμων πλοῦτος, &c.) γνωρίμους & γεννάιους Aristoteles ἀπὸ τοῦ πλήθους distinguit. Et quoniam eodem modo Romani populum in duas etiam partes diuidunt, eorum uerbis usus sum. Illos patricios uoco, interdum nobiles, ut Cicero: hos plebeios. Sed de his plura in lib. de Magistratibus.

IN VII. CAP.

REmp. enim uocant, sed quia raro existit, nō est eis cognita, qui numerum Rerump. tradere conantur, cum quatuor tantummodo utantur, ut facit Plato in Politia. πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη, καὶ χρῶνται ταῖς τέτταρσι μόνον, ὥσπερ πλάτων ἐν ταῖς πολιτείαις.) Plato in 8. libro de Rep. quatuor tantum genera Reip. constituit his

uerbis. ἆρ' οὖν ὥσπερ ἠρξάμεθα ἐν ταῖς πολι-
τείαις, πρότερον σκοπεῖν τὰ ἤθη, ἢ ἐν τοῖς ἰδιώ-
ταις ὡς ἐναργέστερον ὄν, καὶ νῦν οὕτω πρῶτον
μὲν τὴν φιλότιμον σκεπτέον πολιτείαν, ὄνο-
μα γὰρ οὐκ ἔχω λεγόμενον ἄλλο, ἢ τιμοκρα-
τίαν, ἢ τιμαρχίαν αὐτὴν κλητέον. πρὸς δὲ
ταύτην τὸν τοιοῦτον ἄνδρα σκεψόμεθα. ἔπει-
τα ὀλιγαρχίαν, καὶ ἄνδρα ὀλιγαρχικόν. αὖ-
θις δὲ δημοκρατίαν ἀποβλέψαντες, θεασόμε-
θα ἄνδρα δημοκρατικόν. τὸ δὲ τέταρτον εἰς
τυραννουμένην πόλιν ἐλθόντες, καὶ ἰόντες
πάλιν εἰς τυραννικὴν ψυχὴν βλέποντες πει-
ρασόμεθα, περὶ ὧν προὐθέμεθα ἱκανοὶ κριταὶ γε-
νέσθαι. id eſt: An igitur ut prius magiſtratuum mo
res & inſtituta ſpectauimus quàm priuatorũ, quod
id euidentius eſſet: ſic hoc tempore primum Reſp.
ea proponẽda eſt nobis, quæ cupiditate gloriæ &
honoris ducitur? Nomine enim nõ poſſum alio eã
appellare, quàm cenſus poteſtatis. tum uirum eius
Reip. conſiderabimus. Deinde paucorum poteſta
tem, & uirum ei Reip. idoneum. tum inſpecto po-
pulari ciuitatis genere, uirum popularem ſpecta-
bimus. Poſtremò ad ciuitatem quæ tyranni do-
minatu tenetur ueniemus: eáque cognita, rurſus
tyrannum conſiderabimus. Ita dabimus operam
ut idonei ſimus earum rerum iudices, de quibus
inſti-

instituimus dicere. Hæc sunt quatuor Reip. genera, quas in Politia à Platone enumerari Aristoteles aßerit. Sed tamen paulo infrà mentionem facit eius Reipub. quæ est in potestate optimorum. Idem'que alijs in libris quinque genera facit, in alijs septem. Hoc autem uere ait Aristoteles, Platonem nullum uerbum facere de eo ciuitatis genere, quod communi omnium nomine appellatur Respublica.

IN XI. CAP.

NIsi ex causa quis iudicet. Dico autem ex causa, quòd etsi alia Resp. anteponenda sit, nihil tamen prohibeat Remp. illam nonnullorum rebus rationibusq; magis conducere. ἂν μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κρίνῃ τις. λέγω δὲ πρὸς ὑπόθεσιν, ὅτι πολλάκις οὔσης ἄλλης πολιτείας αἱρετωτέρας, ἐνίοις οὐθὲν κωλύσει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν.) In Obseruationibus nostris quas in libros octo Aristotelis de Inuentione edidimus, fusè docuimus, ὑπόθεσιν causam à Cicerone transferri, & θέσιν consultationem. Hoc loco hæc duo tractat Aristoteles. Nam cum thesi, id est consultatione, aliquid remotis personis, locis ac temporibus exquiri soleat, & in ὑποθέσει, id est causa eorum omnium

habea-

habeatur ratio, eam confirmat Remp. quam hic cō stituit, si per se spectetur, optimam esse omnium, quod est proprium consulationis, id est θέσεως. ut si quæratur quæ optima Respub. omnium? respon deamus, Aristotelis sententiam defendentes, eam in qua omnium rerum sint medicores copiæ. Sin quæratur, quæ his uel illis talibus hominibus sit optima Resp. non iam respondebimus illam, sed al teram, quæ illorum magis rebus rationibusq; conducat. κρίνειν ergo πρὸς ὑπόθεσιν, dico, ex causa iudicare: & dico ex causa, non ad causam, aut in causa, quoniam ita loquuntur Latini. ut Terentius, Atque ex aliarum ingenijs nunc me iudicet. Quod eodem modo de reliquis uerbis eiusdem generis, & ijs quæ ad cognitionem pertinent, est iu dicandum. Hinc illud Ciceronis in Sallustium, Desine unumquenque ex tuis moribus æstimare. Legendum est enim æstimare, nō existimare. ὑπό θεσιν dico interdum his in libris fictionem, cum Quintiliano, qui argumentum καθ' ὑπόθεσιν uocat à fictione. Nam fingere, ut ait in lib. quinto. hoc loco est proponere aliquid: quod si uerum sit, aut soluat quæstionem, aut adiuuet. Itaq; sic tacitæ huic fictioni, Quid si sint ciues huius uel illius modi, num tua illis erit optima respublica? Aristoteles respondet, non esse. Interdum ὑπόθεσιν

funda-

fundamentum dico. Alia etiam multa hoc uerbum significat.

IN XIIII. CAP.

IN ijs autem Rebusp. quæ à paucis regũtur, aut aliquos è plebe antè deligi utile est, aut magistratib. creatis, cuiusmodi sunt in quibusdã rebuspub. quos Coss. uocant & nomophylacas, de ijs agi, quæ illi antè facienda decreuerint. ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἢ προαιρεῖσθαί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ κατασκευάσαντας ἀρχεῖον, οἷον ἐν ἐνίαις πολιτείαις ἐστὶν οὓς καλοῦσι προβούλους καὶ νομοφύλακας, περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσι.) προβούλους dico Consules, Plutarchi secutus auctoritatem: qui cum uim nominis Latini uult explicare, hoc græco utitur. quod in libris de Magistratibus ostendam. Et nimirum hoc uerba Aristotelis indicant. χρηματίζειν enim est agere cum populo: quod Consules Romæ solebant facere, cum ipsi patrum consilium de quaque re expetiuissent. consulebant enim patres. tum quæ illi recenserent, plebi exponebant: quæ uel approbabat, uel improbabat.

IN CAP. XVI.

QVartũ genus est, in quo ea agũtur quæ reis cædis in reditu ab exilio obijciũtur. cuiusmodi decuria etiam Athenis ἐν Φρεαττοῖ dicitur.

τί τάρτου

τέταρτον δ' ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου ἤδη καθόλου ἐπιφέρεται, οἷον αἰδέσωνται λέγεται καὶ τὸ ἐν φρεατοῖ δικαστήριον.) Antequam exponam quæ esset hæc Athenis iudicum decuria, uel tribunal, de eo dicam nomine quo appellatur. Apud Demosthenem inuenio in oratione Aristocratea hoc uerbum duplici ττ scriptum, & in extremis literis οι, hoc modo, ἐν τῷ φρεαττοῖ. Eodem modo scriptum est in his libris Aristot. Apud Iulium Pollucem scriptum est uno τ, cum his extremis literis ει. Alij aliter scribunt. Mihi quid in tanta uarietate scribendi sentiendum sit, ignoro: nisi quòd si ἀπὸ τοῦ φρέατος, id est à puteo dicitur, in dandi casu cum extremis literis & syllaba τι, quoniam φρέαρ quintæ est inflexionis, ponendum esse censeo. Demosthenes quidem locum uult eße sic appellatum. cuius uerba subieci. τί οὖν ἐποίησεν; ἤγαγε τοὺς δικάζοντας ἐκεῖσε, οἷ προσελθεῖν οἷόν τε ἦν, ἐκείνῳ τῆς χώρας ἀποδείξας τόπον τινὰ ἐν φρεαττοῖ καλούμενον ἐπιθαλάττιον. id est, Quid ergo fecit? Egit iudices illuc, quò poßunt accedere: illi, id est reo, locum quendam in finibus imperij, qui ἐν φρεαττοῖ uocatur, estq; maritimus, indicauerunt. ἐκείνῳ enim legendum est in dandi casu, non in neutro genere ἐκεῖνο. loquitur enim de eo qui cædis accusatus est. Si ita scribatur

batur ut eſt apud Demoſthenem, *non eſt dubium quin ſit nomen contractum, ut* αἰδῶς. De quo *quoniam nihil poſſum affirmare, præſertim cum* Demoſthenes *proprium loci nomen faciat, per me licebit cuiq; ut uolet ſcribere. nunc uenio ad explicandum quod genus erat decuriæ. quanquam pauca quædam ſumpta de* Demoſth. *oratione diximus.* κάθοδος *reditus dicitur.* Nam *qui inuitus aut inconſultò cædem feciſset, is in decuria quæ* ἐν τῷ παλλαδίῳ Athenis *uocabatur, in exilium ad certum tempus mittebatur iudicum ſententijs, dum aliquis de gente aut genere illius commiſeratus eſset.* Tum *pœnas dabat non quaslibet, ſed ſacrificijs ſcelus expiabat.* Quòd *ſi antequam reuocatus eſset miſericordia eorum qui illum eiecissent, altera ei cædes, ſed uoluntaria obijceretur: tum in naui cauſa ei dicenda erat, eo in loco maritimo, quem* ἐν τοῦ φρεαττοῖ *uocat* Demoſthenes. Atq; *hæc ſunt quæ ait* Ariſtoteles *hoc loco.* ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου ὑπὲρ καθόδου ὑποφέρεται. Quæ *adhuc commemoraui, ſumpta ſunt de eadem oratione* Ariſtocrat. τί οὖν νόμος κελεύει; τὸν ἁλόντα ἐπ᾽ ἀκουσίῳ φόνῳ, ἐν τισιν ὡρισμένοις χρόνοις ἀπελθεῖν τακτὴν ὁδὸν, καὶ φεύγειν, ἕως ἂν αἰδέσηταί τινα τῶν ἐν γένει τοῦ πεπονθότος, τηνικαῦτα δίκην

διδο

διδωκέναι ἐστὶν ὃν τρόπον; οὐχ ὃν ἂν τύχῃ, ἀλλὰ καὶ θύσαι καὶ καθαρθῆναι. id est, Quid ergo lex iubet? Eum qui cæde non uoluntaria teneatur, cõuictusq; sit, ad certum tempus abstinere certa uia, et exulare, dum aliquem de gente illius pudor aut misericordia capiat. Tum quo tandem pacto pœnas ei dare licet? Non quouis, sed hostijs & piaculis. Hæc mihi ad hunc explicandum locum satis multa uidentur esse. Si quis plura de iudiciorũ ratione uelit intelligere, orationem quam nominaui, Demosthenis legat, & nonum Pollucis librũ, & Pausaniæ Attica. in Atticis quidem scriptum est φρεαττῦς.

IN LIB. QVINTVM OBSERuationes. In I. Cap.

IN Heliæam uerò magistratus ij etiã qui Remp. gerunt, ire coguntur, tum cum suffragijs magistratus aliquis creatur. εἰς δὲ τὴν ἡλιαίαν ἐπάναγκές ἐστιν, ἔτι ὄντων ἐν τῷ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχάς, ὅταν ὑποψηφίζηται ἀρχή τις.) ὄντων legendum est, non τῶν. est enim græca locutio, ὄντες ἐν τῷ πολιτεύματι, id est qui gerunt Remp. Heliæa autem, ut Pausanias ait in Atticis, est tribunal omnium celeberrimum & amplißimum,

plißimũ, et quò maximus hominũ fit cõcursus. Eius *uerba sunt,* τὸ ἢ μέγιστον, καὶ ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι συνίασιν ἡλιαίαν καλοῦσι. *nibil præterea.* Pollux *tantũ dicit notã esse decuriã: et paulo infrà, eße quingẽtorum iudicũ. quòd si opus esset mille, tũ duas decurias solitas esse coniũgi. Suidas* ἡλιαίαν *modò à sole, qui decuriã illustraret, appellatã dicit, modo loci propriũ nomen dicit. Interpres orationis* Timo*crateæ* Demosthenis, *Suidæ hæc duo affert, eo nõ nominato: aut Suidas ab eo mutuatus est, aut uterque ab eodem.* Vlpianus *quidem præterea addit,* ἡλιαίαν *uocatã nonnullorũ sentẽtia.* παρὰ τῷ ἀλίζεσθαι καὶ ἀθροίζεσθαι ἐκεῖσε τὸ πλῆθος. *id est, quòd eò frequentes iudices conuenirent.* τὸ γὰρ α, *ut ait,* εἰς τὸ η μεταβέβληται, ὡς καὶ πολλαχοῦ. *id est, mutatũ est enim* α *in* η, *ut etiã multis in uerbis.* De *uerbi origine hæc inueni. de more autem eo quem hic* Aristoteles *commemorat, nihil inueni.* Demosthenes *quidem in oratione* Timocratea *ait, legem iubere,* τοὺς νομοθέτας εἶναι ἐκ τῶν ὀμωμοκότων τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον, *id est scriptores legum esse ex ijs qui iurati essent in* Heliæa. *quod idem ualet, ut ait* Vlpianus *interpres, ut si dixißet, ex ijs qui iam fuißent iudices. quod haud scio an ad magistratus pertineret: ut intelligamus, eò cogi ire magistratus, quod illic iurare cogerentur.*

IN III. CAP.

PRæstantia autem eos in seditionem impellit, cum unus aliquis plus potest, aut multi ciuitatis concessu, adiuncta etiam Reip. auctoritate. (διὰ ὑπεροχὴν δὲ, ὅταν τις ἢ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς, ἢ πλείους κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος.) ὑπεροχὴ excellentia est & præstantia, quoniam ὑπερέχειν excellere & præstare dicitur. διαφορὰ etiam idem ualet certis locis. Paulo suprà ὑπεροχὴν dixi principatum, quod referendũ est ad excellentiam uel opum, uel uirtutis, uel potius potentiæ. id enim ualet quod ait hoc loco δυνάμει μείζων, id est cuius est maior potẽtia, uel potestas, uel auctoritas. Illud κατὰ πόλιν dixi ciuitatis cõcessu, ut id ad priuatũ habitũ pertineat: & quod sequitur καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος, ad magistratũ referatur. κατὰ πόλιν cõcessu ciuitatis, id est permissu dixi, ea forma dicẽdi qua dicimus κατὰ τοῦτον ἢ καθ' ἡμᾶς, id est per hunc & per nos, id est huius ratione et sentẽtia, nostra sententia: de quibus formulis dixi in lib. de Optimo genere interpretãdi. κατὰ πόλιν etiam in ciuitate dici potest, et κατὰ δύναμιν τοῦ πολιτεύματος in Reip. rectione. πολίτευμα enim rectio Reip. dicitur à Cicerone, quo modo etiã quibusdã locis trãstuli.

Metu autẽ ad seditiones inducẽdas aggrediũtur

& ij qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas: et quibus inferenda iniuria est, ut iniuriam propulsent prius, quàm ipsi aliquo afficiantur incommodo. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι.) Hæc uerba expreßit Cicero in primo libro de Officijs: Atque illæ quidem iniuriæ quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiscuntur, cum is qui alteri nocere cogitat, timet ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. βουλόμενος ἀδικεῖν ἵνα disertè dixit, is qui alteri nocere cogitat. δεδιὼς μὴ δῷ δίκην, timens ne ipse aliquo afficiatur incommodo. Elegantißimè autem illud dixit, διὰ φόβον ἀδικεῖν, iniurias à metu proficisci. Illud autem φθάσαι dixi propulsare iniuriam, quod eodem loco paulo suprà dixit: Sed iniustitiæ duo genera sunt, unum eorũ qui inferunt, alterum eorũ qui ab ijs quibus infertur, si poßint, non propulsant iniuriam. alioqui φθάναι est occupare, anteuertere, quod uulgo præuenire dicitur.

IN IIII. CAP.

QVocirca hæc cauẽda sunt ijs q parẽt, odiaq; ac dißidia principũ & potentiũ dissoluẽda sunt. Cũ enim à principio error nascatur, principiumq; dicatur dimidiũ eße totius, certe leue peccatũ

in quod quisq; initiò impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninoq; nobilium seditiones in totam etiam ciuitatem malum infundunt. διόπερ ἀρχομένων εὐλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίνεται τὸ ἁμάρτημα. ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι τοῦ παντός. ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν.) Hunc locum imitatus est Cicero in tertio libro de Legibus: Ego *autem nobilium uita uictuq; mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de* Rep. *merentur uitiosi principes, quòd non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt, plusq; exemplo quàm peccato nocent.* Atq; *hæc lex dilatata in ordinem cunctum, coangustari etiam potest.* P*auci enim admodum, pauci honore & gloria amplificati, uel corrumpere mores ciuitatis, uel corrigere possunt.* Di*sertè dixit,* αἱ τῶν γνωρίμων καὶ ἡγεμόνων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν. V*t addamus etiam* ἁμαρτήματα, V*itiosi principes uitia iufundunt in ciuitatẽ. Sic autẽ uerti initium huius loci, ut si es-*

set

ſet ἀρχομένους, id eſt eos qui parent. Aptius ἀρχομένων ad naſcentia mala referetur. Itaq; hoc modo etiam uerti licet, Quocirca initio hæc mala cauenda ſunt, &c.

IN V. CAP.

EVerſa eſt etiã popularis poteſtas Heracleæ, ut primũ colonia deducta eſt, idq; tribunorũ plebis iniquitate. κατελύθη δὲ καὶ ἐν ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος, μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς διὰ τοὺς δημαγωγούς.) Vſurpat δημαγωγῶν uerbum perſæpe his in libris Ariſtot. quod multis modis ſoleo uertere. modo populares, id eſt δημοτικοὺς, ut Cicero in Oratione 2. contra Rullum de lege agraria, ſe fatetur conſulem popularẽ factum. modò eos qui captãt aurã popularẽ, & conſectantur: ut idem facit multis in locis. interdũ patronos plebis, interdum aſſentatores plebis, aliàs tribunos plebis. Et quanquam hoc poſtremũ græcè eſt δήμαρχος, tamẽ quoniã hoc uerbũ δημαγωγὸς, uerbũ è uerbo ductor, uel dux plebis dicitur, et dux plebis apud latinos eſt tribunus plebis, hoc pro illo uſurpaui.

IN VIII. CAP.

IN ijs uerò Rebuſp. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendum eſt, ut non ſolum eorum poſſeſsiones ne diuidantur æqualiter, ſed ne fructus quidem. δεῖ δὲ ἐν μὲν ταῖς δημοκρα-

τίαις τ͂ εὐπόρων, μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποι-εῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς.) κτῆσις ad solum et prædium refertur, καρπὸς ad id quod quisq; quotannis ex prædio percipit. πρόσοδος etiam his libris καρπὸς dicitur, prouentusq; à nõnullis uocatur. Cicero πρόσοδον uectigal, et καρπὸν fructũ dicit. In Paradoxis: Capit ille ex suis prædijs sexcẽta sextertia, ego cẽtena ex meis: illi aurata tecta, in illis & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, supellectilẽ & uestẽ infinitè cõcupiscẽti, nõ modo ad fructũ ille sumptus est, sed etiã ad fœnus exiguus. Ex meo tenui uectigali, detractis sumptib. cupiditatis aliquid etiã redũdabit.

Cuiusmodi sunt ædilitates, lampadumq; in ludis exhibitiones, cæteraq; generis eiusdẽ. οἷον χορηγίας, ἢ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται.) χορηγίας ædilitates Latinorũ more dico, quo res facilius intelligatur. χορηγοὶ enim erãt, qui ludos exhibebãt suis sumptibus, quib. Romæ similes erãt ædiles: quanquã ædiliũ uerbũ à tuẽdis ædib. nomẽ habuerit. Victruuius choragos etiam uocat. Quod autẽ ad λαμπαδαρχίας attinet, Atheniẽsiũ morẽ significat, q, ut ait Suidas, τρεῖς ἄγουσιν ἑορτὰς λαμπάδος, παναθηναίοις, ἡφαιστείοις, καὶ προμηθείοις, id est tria sacra solẽnia et certamina agunt ad lumen lãpadis, Mineruæ, Vulcani, Promethei.

IN IX. CAP.

IVs enim æquabile uidetur esse. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἴσον δοκεῖ εἶναι.) δίκαιον ἴσον, Cicero dicit ius æquabile. In 2. lib. de Offic. Ius enim per quæsitum est æquabile, nec enim aliter ius esset.

Libertas autẽ et æquitas in eo posita est, ut quod quisq; uelit faciat. Ex quo efficitur, ut in populari genere ciuitatis eiusmodi sic quisq; uiuat ut, uelit. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ ὅτι ἂν βούληταί τις ποιεῖν, ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται.) Cicero in 1. lib. de Offic. hũc locum expreßit. Loquens enim de philosophis: His, inquit, idem propositũ fuit quod & regibus, ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur, cuius proprium est sic uiuere ut uelis.

IN X. CAP.

TYrãnus autẽ à populo & multitudine cõtra patricios cõstitutus est, ut plebẽ iniuria prohiberet. quod exitus indicat. Tyrãni enim ferè ex ijs qui plebis aurã aucupabãtur, extiterũt, cum ad eorũ fidẽ inops multitudo cõfugisset, quòd ab ijs q maiores opes habebãt, premeretur. ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυραννων γεγόνασι ἐκ δημαγωγῶν, ὡς

εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστασαν τῶν τυραννίδων.) Cicero in ſecundo libro de Officijs hunc locum planè expreſſit, niſi quod ad reges hæc transfert omnia: Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait Herodotus, ſed etiam apud maiores noſtros iuſtitiæ ſeruandæ cauſa uidentur olim bene morati reges conſtituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebat uirtute præſtantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores æquitate conſtituenda, ſummos cum infimis pari iure retinebat. Eademq; conſtituendarũ legum fuit cauſa, quæ regum. Ius enim ſemper quæſitum eſt æquabile, nec enim aliter eſſet ius. Id ſi ab uno iuſto & bono uiro conſequebantur, eo erant contenti. Cum id minus contingeret, leges ſunt inuentæ, quæ cum omnibus ſemper una atque eadem uoce loquerentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de iuſtitia magna eſſet opinio multitudinis. Ariſtotelis eòdem pertinent uerba, quæ ſunt adiuncta ſuperioribus: ἡ μὲν γὰρ βασιλεία πρὸς βοήθειαν τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ᾽ ὑπεροχὴν ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ᾽

ὑπεροχὴν τοιούτου γένους. id est, Regia enim potestas eò comparata est, ut in populo bonis præsidiũ eßet constitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præstantiam constituti sunt, aut propter uirtutis actiones, aut certe pro huius generis præstantia & dignitate. Reges constituti sunt, dixit, βασιλεῖς καθίσανται. πλεονεκτούντος ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, dicit, in numero singulari, & in patiendi significatione, Cum premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebat: ut intelligatur τὸ πλῆθος ἄπορον. Nam διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, sic interpretor, ut si dictum quod grammatici uocant, ad appellatum transferamus, ita dicã, ὅτι οἱ γνώριμοι διαβάλλουσι. Quanquã hæc actio ad tyrannos referre licet: ut intelligamus, ob eam causam tyrannos olim constitutos, quòd plebs ad eos confugisset, cum eos à locupletibus & nobilibus dißidere, & cum eis bellum gerere intelligeret. Sed tum mihi πρὸς præpositio addenda uideretur, διαβάλλειν πρὸς τοὺς γνωρίμους. Itaque mihi magis placet superior sententia. Quod ait Cicero, Cum prohiberet iniuria tenuiores, hoc Aristoteles dicit, ὅταν ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπὸ τῶν γνωρίμων. Herodoti autem de regibus sententia quam affert Cicero, est in pri-

mo lib. explicata. Et quoniã Cic. eũ locũ expressit, libet eius de Deioce expositionem attexere. Ἀνὴρ ἐν τοῖσι μήδοισι σοφὸς, τῷ οὔνομα ἦν Δηϊόκης, παῖς δ' ἦν φραόρτεω. οὗτος ὁ Δηϊόκης ἐρασθεὶς τυραννίδος, ἐποίεε τοιάδε. κατοικημένων τῶν μήδων κατὰ κώμας, ἐν γῇ ἑωυτοῦ ἐὼν καὶ πρότερον δόκιμος, καὶ μᾶλλόν τι καὶ προθυμότερον δικαιοσύνην ἐπιθέμενος, ἤσκεε. καὶ ταῦτα μέντοι ἐούσης ἀνομίας πολλῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν μηδικὴν ἐποίεε, ἐπιστάμενος ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστιν. οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης μῆδοι ὁρῶντες αὐτοῦ τοὺς τρόπους, δικαστήν μιν ἑωυτῶν αἱρέοντο. ὁ δὲ δὴ οἷα μνεώμενος ἀρχὴν, ἰθύς τε καὶ δίκαιος ἦν, ποιέων τε ταῦτα ἔπαινον εἶχεν οὐκ ὀλίγον πρὸς τῶν πολιτέων, οὕτω, ὥστε πυνθανόμενοι ἐν τῇσι ἄλλῃσι κώμῃσι, ὡς Δηϊόκης εἴη ἀνὴρ μοῦνος κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζων, πρότερον περιπίπτοντες ἀδίκοισι γνώμῃσι, τότε ἐπεί τε ἤκουσαν, ἄσμενοι ἐφοίτων παρὰ τὸν Δηϊόκεα, καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι. τέλος δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπετράποντο, &c. Tũ adducti Medi eius iustitia et æquitate, eũ regem constituerũt. Quod ergo ait Cicero, Mihi quidẽ nõ solũ apud Medos, ita est, ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, κάλλιστα ἔλεγον οἱ τοῦ Δηϊόκεω φίλοι. οὐ γὰρ δὴ τρόπῳ τῷ παρεόντι χρεώμενοι, δυνατοὶ μὲν οἰκέειν τὴν χώρην, φέρε στήσωμεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα, καὶ οὕτω ἥ τε χώρη εὐνομήσεται, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα,

ψόμεθα, οὐδὲ ὑπ' ἀνομίης ἀνάστατοι ἐσόμεθα. ταῦτά κη λέγοντες, πείθουσι ἑωυτοὺς βασιλεύεσθαι. αὐτίκα δὲ προβαλλομένων ὅντινα στήσονται βασιλέα, ὁ Δηιόκης ἦν πολλὸς ὑπὸ παντὸς ἀνδρὸς καὶ προβαλλόμενος, καὶ αἰνεόμενος, ἐς ὃ τοῦτον καταινέουσι βασιλέα σφίσι εἶναι. Hæc mihi ſtudioſorum cauſa uertenda cenſui. Vir erat apud Medos ſapiens, cui nomen erat Deioces, Phaortei filius. Hic Deioces cum Tyrannidem affectaret, hæc gerebat. Cum Medi in uicis habitarent, apud ſuos cum antea in honore erat, tum ſtudioſe iuſtitiam æquitatemq́; excolebat, eaq́; faciebat cum magnæ iniuriæ in agro Medorum, magnaq́; uis oriretur, quòd ſciret ius iniuſtitiæ repugnare. Medi autem qui eandem uiciniam incolebãt, perſpecta Deiocis ſapientia & iuſtitia, ad eum de iure referebãt. Is autẽ qui imperiũ affectaret, æquũ ſe præbuit, ex quo ab omnib. ciuibus magnã eſt laudem cõſecutus, ut in alijs uicis cum Deiocem intelligerent unũ eßе qui æquitatẽ in iudicando ſeruaret, ij qui prius iniquis ſententijs cõdemnarentur, ultro ad eũ de cõtrouerſijs ſuis et cauſis referrẽt, poſtremo eo uno erãt cõtenti, &c. Mihi quidẽ uidẽtur Deiocis amici præclariſsima uſi oratione: Si hoc uitæ genus, uiri Medi, ſemp ſequamur, in hoc agro noſtro diutius habitare nõ poſſumus. Itaq; rex

conſti

constituendus est nobis. Sic enim & ager æquitate constituetur, & ipsi nos ad opera conferemus, nec iniurijs prememur. Medis ut regi se subijciãt, hac persuadet oratione. Cumq; statim deliberarent, quem tandem regem constituerent, Deioces cum ab omnibus laudatus & propositus eßet, rex est constitutus. Alia etiam Aristoteles paulo infrà hoc capite de regibus dißerit, quæ ad hunc locum pertinent.

IN XII. CAP.

FErunt etiam Pisistratum, cum in ius ad Ariopagum uocatus esset, passum esse indicium. φασὶ δὲ καὶ πεισίστρατον ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς ἄρειον πάγον.) ὑπομένειν δίκην, Cicero pati iudicium dicit. In oratione *Quintiana*: Hic te, inquit, teneo. *non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium à tribunis petas. Si quis uelit ea omnia quæ ex historijs affert Aristoteles, percurrere, is* Herodo*tum, &* Thucydidem *legat*. Ne*q; enim ea poßum scribere, quin pene in immensum & infinitum opus hæ crescant Obseruationes.*

IN

IN LIBRVM SEXTVM OBSERuationes. In VIII. Cap.

NAm & sine magistratibus, quibus opus est, esse ciuitas nõ potest. τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν.) Cicero initio tertij libri de Legibus, hunc locum expreßit: Magistratibus igitur opus est, sine quorum prudẽtia ac diligentia eße ciuitas non potest: quorum descriptione omnis Reip. moderatio cõtinetur. Hoc mihi membrum posterius Ciceronis, illud Aristotelis, quod superiori adiunctum est, exprimere uidetur, *τῶν δὲ πρὸς εὐταξίαν καὶ κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς.*

Primum quidem in necessarijs est curatio quæ in foro tota occupata est. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων, ἡ περὶ τὴν ἀγοράν.) Quoniam librum de Magistratibus Græcorum & Romanorum non ita multo pòst, iuuãte Deo, sum editurus, diutius hoc in capite, quo Aristoteles singillatim magistratus enumerat, eorumq; potestatem describit, mihi commorandum non censui. Tantum ea dicam quæ uel obscuritatis aliquid, uel dubitationis afferre uidebũtur. ἀγορανόμους appello præfectos mercatus, ut est Lutetiæ unus qui hoc appellatur

IN III. CAP.

PRæstantia autem eos in seditionem impellit, cum unus aliquis plus potest, aut multi ciuitatis concessu, adiuncta etiam Reip. auctoritate. (δι' ὑπεροχὴν δ', ὅταν τις ᾖ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς, ἢ πλείους κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος.) ὑπεροχὴ excellentia est & præstantia, quoniam ὑπερέχειν excellere & præstare dicitur. διαφορὰ etiam idem ualet certis locis. Paulo suprà ὑπεροχὴν dixi principatum, quod referendũ est ad excellentiam uel opum, uel uirtutis, uel potius potentiæ. id enim ualet quod ait hoc loco δυνάμει μείζων, id est cuius est maior potẽtia, uel potestas, uel auctoritas. Illud κατὰ πόλιν dixi ciuitatis cõcessu, ut id ad priuatũ habitũ pertineat: & quod sequitur καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος, ad magistratũ referatur. κατὰ πόλιν cõcessu ciuitatis, id est permissu dixi, ea forma dicẽdi qua dicimus κατὰ τοῦτον ἢ καθ' ἡμᾶς, id est per hunc & per nos, id est huius ratione et sentẽtia, nostra sentẽtia: de quibus formulis dixi in lib. de Optimo genere interpretãdi. κατὰ πόλιν etiam in ciuitate dici potest, et κατὰ δύναμιν τοῦ πολιτεύματος in Reip. rectione. πολίτευμα enim rectio Reip. dicitur à Cicerone, quo modo etiã quibusdã locis trãstuli.

Metu autẽ ad seditiones inducẽdas aggrediũtur

& ij

& ij qui iniuriam fecerunt, ne dent pœnas: et quibus inferenda iniuria est, ut iniuriam propulsent prius, quàm ipsi aliquo afficiantur incommodo. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι.) Hæc uerba expreßit Cicero in primo libro de Officijs: Atque illæ quidem iniuriæ quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiscuntur, cum is qui alteri nocere cogitat, timet ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. βουλόμενος ἀδικεῖν τινα diserte dixit, is qui alteri nocere cogitat. δεδιὼς μὴ δῷ δίκην, timens ne ipse aliquo afficiatur incommodo. Elegantißimè autem illud dixit, διὰ φόβον ἀδικεῖν, iniurias à metu proficisci. Illud autem φθάσαι dixi propulsare iniuriam, quod eodem loco paulo suprà dixit: Sed iniustitiæ duo genera sunt, unum eorũ qui inferunt, alterum eorũ qui ab ijs quibus infertur, si poßint, non propulsant iniuriam. alioqui φθάνειν est occupare, anteuertere, quod uulgo præuenire dicitur.

IN IIII. CAP.

QVocirca hæc cauẽda sunt ijs q parẽt, odiaq; ac dißidia principũ & potentiũ dissoluẽda sunt. Cũ enim à principio error nascatur, principiumq; dicatur dimidiũ eße totius, certe leue peccatũ

in quod quisq; initiò impellitur, in reliquas etiam partes infunditur. Omninoq; nobilium seditiones in totam etiam ciuitatem malum infundunt. διόπερ ἀρχομένων εὐλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίνεται τὸ ἁμάρτημα. ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι τοῦ παντός. ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰ ἐν ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν.) Hunc locum imitatus est Cicero in tertio libro de Legibus: Ego autem nobilium uita uictuq; mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de Rep. merentur uitiosi principes, quòd non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obsunt, quòd illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quòd corrumpunt, plusq; exemplo quàm peccato nocent. Atq; hæc lex dilatata in ordinem cunctum, coangustari etiam potest. Pauci enim admodum, pauci honore & gloria amplificati, uel corrumpere mores ciuitatis, uel corrigere poßunt. Disertè dixit, αἱ τῶν γνωρίμων καὶ ἡγεμόνων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν. Vt addamus etiam ἁμαρτήματα, Vitiosi principes uitia infundunt in ciuitatē. Sic autē uerti initium huius loci, ut si esset

ſet ἀρχομένους, id eſt eos qui parent. Aptius ἀρχομένων ad naſcentia mala referetur. Itaq; hoc modo etiam uerti licet, Quocirca initio hæc mala cauenda ſunt, &c.

IN V. CAP.

EVerſa eſt etiã popularis poteſtas Heracleæ, ut primũ colonia deducta eſt, idq; tribunorũ plebis iniquitate. κατελύθη δὲ καὶ ἡ ἐν ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος, μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς διὰ τοὺς δημαγωγούς.) Vſurpat δημαγωγῶν uerbum perſæpe his in libris Ariſtot. quod multis modis ſoleo uertere. modo populares, id eſt δημοτικοὺς, ut Cicero in Oratione 2. contra Rullum de lege agraria, ſe fatetur conſulem popularẽ factum. modò eos qui captãt aurã popularẽ, & conſectantur: ut idem facit multis in locis. interdũ patronos plebis, interdum aſſentatores plebis, aliàs tribunos plebis. Et quanquam hoc poſtremũ græcè eſt δήμαρχος, tamẽ quoniã hoc uerbũ δημαγωγὸς, uerbũ è uerbo ductor, uel dux plebis dicitur, et dux plebis apud latinos eſt tribunus plebis, hoc pro illo uſurpaui.

IN VIII. CAP.

IN ijs uerò Rebuſp. quæ à populo tenentur, locupletibus ita parcendum eſt, ut non ſolum eorum poſſeſſiones ne diuidantur æqualiter, ſed ne fructus quidem. δεῖ δὲ ἐν μὲν ταῖς δημοκρα-

τίαις τ͂ εὐπόρων, μὴ μόνον τὰς ϰτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς ϰαρποὺς.) ϰτῆσις ad solum et prædium refertur, ϰαρπὸς ad id quod quisq; quotannis ex prædio percipit. πρόσοδος etiam his libris ϰαρπὸς dicitur, prouentusq; à nõnullis uocatur. Cicero πρόσοδον uectigal, et ϰαρπὸν fructũ dicit. In Paradoxis: Capit ille ex suis prædijs sexcẽta sextertia, ego cẽtena ex meis: illi aurata tecta, in illis & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, supellectilẽ & uestẽ infinitè cõcupiscẽti, nõ modo ad fructũ ille sumptus est, sed etiã ad fœnus exiguus. Ex meo tenui uectigali, detractis sumptib. cupiditatis aliquid etiã redũdabit.

Cuiusmodi sunt ædilitates, lampadumq; in ludis exhibitiones, cæteraq; generis eiusdẽ. οἷον χορηγίας, ϰαὶ λαμπαδαρχίας, ϰαὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται.) χορηγίας ædilitates Latinorũ more dico, quo res facilius intelligatur. χορηγοὶ enim erãt, qui ludos exhibebãt suis sumptibus, quib. Romæ similes erãt ædiles: quanquã ædiliũ uerbũ à tuẽdis ædib. nomẽ habuerit. Victruuius choragos etiam uocat. Quod autẽ ad λαμπαδαρχίας attinet, Atheniẽsiũ morẽ significat, q, ut ait Suidas, τρεῖς ἄγουσιν ἑορτὰς λαμπάδος, παναθηναίοις, ἡφαιστείοις, ϰαὶ προμηθείοις, id est tria sacra solẽnia et certamina agunt ad lumen lãpadis, Mineruæ, Vulcani, Promethei.

IN IX. CAP.

IVs enim æquabile uidetur esse. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἴσον δοκεῖ εἶν.) δίκαιον ἴσον, Cicero dicit ius æquabile. In 2. lib. de Offic. Ius enim perquæsitum est æquabile, nec enim aliter ius eßet.

Libertas autẽ et æquitas in eo posita est, ut quod quisq; uelit faciat. Ex quo efficitur, ut in populari genere ciuitatis eiusmodi sic quisq; uiuat ut, uelit. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ ὅτι ἂν βούληταί τις ποιεῖν, ὥστε ζῆν ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται.) Cicero in 1. lib. de Offic. hũc locum expreßit. Loquens enim de philosophis: His, inquit, idem propositũ fuit quod & regibus, ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur, cuius proprium est sic uiuere ut uelis.

IN X. CAP.

TYrãnus autẽ à populo & multitudine cõtra patricios cõstitutus est, ut plebẽ iniuria prohiberet. quod exitus indicat. Tyrãni enim ferè ex ijs qui plebis aurã aucupabãtur, extiterũt, cum ad eorũ fidẽ inops multitudo cõfugisset, quòd ab ijs q maiores opes habebãt, premeretur. ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδίκηται μηθὲν ὑπ᾽ αὐτῶν. φανερὸν δ᾽ ἐκ τῶν συμβεβηκότων. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασι ἐκ δημαγωγῶν, ὡς

 εἰπεῖν

εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων.) Cicero in ſecundo libro de Officijs hunc locum planè expreſsit, niſi quod ad reges hæc transfert omnia: Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait Herodotus, ſed etiam apud maiores noſtros iuſtitiæ ſeruandæ cauſa uidentur olim bene morati reges conſtituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebat uirtute præſtantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores æquitate conſtituenda, ſummos cum infimis pari iure retinebat. Eademq; conſtituendarũ legum fuit cauſa, quæ regum. Ius enim ſemper quæſitum eſt æquabile, nec enim aliter eſſet ius. Id ſi ab uno iuſto & bono uiro conſequebantur, eo erant contenti. Cum id minus contingeret, leges ſunt inuentæ, quæ cum omnibus ſemper una atque eadem uoce loquerentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de iuſtitia magna eſſet opinio multitudinis. Ariſtotelis eòdem pertinent uerba, quæ ſunt adiuncta ſuperioribus: ἡ μὲν γὰρ βασιλεία πρὸς βοήθειαν τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ'

ὑπεροχὴν

ὑπεροχὴν τοῦ ἐπιεικοῦς γένους. id est, Regia enim potestas eò comparata est, ut in populo bonis præsidiū esset constitutum, & reges ex bonis propter uirtutis præstantiam constituti sunt, aut propter uirtutis actiones, aut certe pro huius generis præstantia & dignitate. Reges constituti sunt, dixit, βασιλεῖς καθίσανται. πιεζόμενοι ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, dicit, in numero singulari, & in patiendi significatione, Cum premeretur inops multitudo ab ijs qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugiebat: ut intelligatur τὸ πλῆθος ἄπορον. Nam διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους, sic interpretor, ut si dictum quod grammatici uocant, ad appellatum transferamus, ita dicā, ὅτι οἱ γνώριμοι διαβάλλουσι. Quanquā hæc actio ad tyrannos referre licet: ut intelligamus, ob eam causam tyrannos olim constitutos, quòd plebs ad eos confugisset, cum eos à locupletibus & nobilibus dißidere, & cum eis bellum gerere intelligeret. Sed tum mihi πρὸς præpositio addenda uideretur, διαβάλλειν πρὸς τοὺς γνωρίμους. Itaque mihi magis placet superior sententia. Quod ait Cicero, Cum prohiberet iniuria tenuiores, hoc Aristoteles dicit, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηθὲν ὑπὸ τῶν γνωρίμων. Herodoti autem de regibus sententia quam affert Cicero, est in primo lib.

 mo lib.

mo lib. explicata. Et quoniã Cic. eũ locũ expressit, libet eius de Deioce expositionem attexere. Ἀνὴρ ἐν τοῖσι Μήδοισι σοφὸς, τῷ οὔνομα ἦν Δηιόκης, παῖς δ' ἦν Φραόρτεω. οὗτος ὁ Δηιόκης ἐρασθεὶς τυραννίδος, ἐποίεε τοιάδε. κατοικημένων τῶν Μήδων κατὰ κώμας, ἐν τῇ ἑωυτοῦ ἐὼν καὶ πρότερον δόκιμος, καὶ μᾶλλόν τι καὶ προθυμότερον δικαιοσύνην ἐπιθέμενος, ἤσκεε. καὶ ταῦτα μέντοι ἐούσης ἀνομίας πολλῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μηδικὴν ἐποίεε, ἐπιστάμενος ὅτι τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον πολέμιόν ἐστιν. οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης Μῆδοι ὁρῶντες αὐτοῦ τοὺς τρόπους, δικαστήν μιν ἑωυτῶν αἱρέοντο. ὁ δὲ δὴ οἷα μνεώμενος ἀρχὴν, ἰθύς τε καὶ δίκαιος ἦν, ποιέων τε ταῦτα ἔπαινον εἶχε οὐκ ὀλίγον πρὸς τῶν πολιτέων οὕτω, ὥστε πυνθανόμενοι ἐν τῇσι ἄλλῃσι κώμῃσι, ὡς Δηιόκης εἴη ἀνὴρ μοῦνος κατὰ τὸ ὀρθὸν δικάζων, πρότερον περιπίπτοντες ἀδίκοισι γνώμῃσι, τότε ἐπεί τε ἤκουσαν, ἄσμενοι ἐφοίτεον παρὰ τὸν Δηιόκεα, καὶ αὐτοὶ δικασόμενοι. τέλος δὲ οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπετράποντο, &c. Tũ adducti Medi eius iustitia et æquitate, eũ regem constituerũt. Quod ergo ait Cicero, Mihi quidẽ nõ solũ apud Medos, ita est, ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, κάλλιστα ἔλεγον οἱ τοῦ Δηιόκεω φίλοι. οὐ γὰρ δὴ τρόπῳ τῷ παρεόντι χρώμενοι, δυνατοὶ μὴ οἰκέειν τὴν χώρην, φέρε στήσωμεν ἡμέων αὐτῶν βασιλέα, καὶ οὕτω ἥ τε χώρη εὐνομήσεται, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔργα τρεψόμεθα,

ψόμεθα, οὐδὲ ὑπ᾽ ἀνομίης ἀνάστατοι ἐσόμεθα. ταῦτά κῃ λέγοντες, πείθουσι ἑωυτοὺς βασιλεύεσθαι. αὐτίκα δὲ προβαλλομένων ὅντινα στήσονται βασιλέα, ὁ Δηιόκης ἦν πολλὸς ὑπὸ παντὸς ἀνδρὸς καὶ προβαλλόμενος, καὶ αἰνεόμενος, ἐς ὃ τοῦτον καταινέουσι βασιλέα σφίσι εἶναι. Hæc mihi studiosorum causa uertenda censui. *Vir erat apud Medos sapiens, cui nomen erat Deioces, Phaortei filius. Hic Deioces cum Tyrannidem affectaret, hæc gerebat. Cum Medi in uicis habitarent, apud suos cum antea in honore erat, tum studiose iustitiam æquitatemq́ue excolebat, eaq́ue faciebat cum magnæ iniuriæ in agro Medorum, magnaq́ue uis oriretur, quòd sciret ius iniustitiæ repugnare. Medi autem qui eandem uiciniam incolebāt, perspecta Deiocis sapientia & iustitia, ad eum de iure referebāt. Is autē qui imperiū affectaret, æquū se præbuit, ex quo ab omnib. ciuibus magnā est laudem cōsecutus, ut in alijs uicis cum Deiocem intelligerent unū eße qui æquitatē in iudicando seruaret, ij qui prius iniquis sententijs cōdemnarentur, ultro ad eū de cōtrouersijs suis et causis referrēt, postremo eo uno erāt cōtenti, &c.* Mihi quidē uidētur Deiocis amici præclarißima usi oratione: *Si hoc uitæ genus, uiri Medi, semp sequamur, in hoc agro nostro diutius habitare nō poßumus. Itaq́ue rex*

consti

IN LIBRVM SEXTVM OBSERuationes. In VIII. Cap.

Nam & sine magistratibus, quibus opus est, esse ciuitas nõ potest. τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν.) Cicero initio tertij libri de Legibus, hunc locum expreßit: Magistratibus igitur opus est, sine quorum prudẽtia ac diligentia esse ciuitas non potest: quorum descriptione omnis Reip. moderatio cõtinetur. Hoc mihi membrum posterius Ciceronis, illud Aristotelis, quod superiori adiunctum est, exprimere uidetur, τῶν δὲ πρὸς εὐταξίαν καὶ κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς.

Primum quidem in necessarijs est curatio quæ in foro tota occupata est. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων, ἡ περὶ τὴν ἀγοράν.) Quoniam librum de Magistratibus Græcorum & Romanorum non ita multo pòst, iuuãte Deo, sum editurus, diutius hoc in capite, quo Aristoteles singillatim magistratus enumerat, eorumq; potestatem describit, mihi commorandum non censui. Tantum ea dicam quæ uel obscuritatis aliquid, uel dubitationis afferre uidebũtur. ἀγορανόμους appello præfectos mercatus, ut est Lutetiæ unus qui hoc appellatur

tur nomine, quòd rebus omnibus emendis uendẽdis´ue præest. ἀστυνόμους uoco præfectos urbis. ut distinguantur ab ἀγρονόμοις, quos præfectos peregrinos dico. Quòd si accommodatè ad Remp. Romanorum uelim loqui, ἀγορανόμους uocabo præfectos urbis potius: quoniam, ut ait Fenestella, cura etiam rei macellariæ omnis, ut iusto precio uæneat, ad officium præfecti urbis pertinet. & ideo forum boarium, suarium, piscarium, & olitorium ad eundem præfectum pertinet, in quibus omnibus ἀγορανομίαν uersari uult Aristoteles & Plato. ἀστυνόμους autem uocabo ædiles. Aediles enim uocati sunt à curanda urbe. lex enim xij. tabularum uult eos esse curatores urbis, quanquam censoribus mandata uidetur eadem cura, cui Aristoteles ἀστυνόμους præficit. Vult enim eos ædes & uias tueri, quarum uias leges duodecim tabularũ censoribus aßignãt, ædes, imò uero totã urbẽ Aedilibus. Ita cum diuisa sint munera ab Aristotele, difficile est nomen aptum inuenire, quo hi magistratus uocentur. Si enim ἀστυνόμους uoces censores, non uidebitur aptum uocabulum. propterea quòd à censendis moribus & facultatibus nomen duxerint apud Romanos, quod ἀστυνόμοι non curant. Aediles autem si appelles, aptè illud quidem: sed quod censores munus aliquod illorum exequebantur, non

non satis dixisse uidebere. ἀγρονόμους appello, ut dixi præfectos peregrinorum: quod erit clarius si dicam, rerum quæ in agro eueniunt. Vocaui autem peregrinos præfectos ea forma, qua cum esset Romæ prætor qui urbanus dicebatur, postea extitit alter qui prætor peregrinus diceretur, quòd inter peregrinos & eos qui extra urbem in agris uiuebant ius diceret. ἱερομνήμονας commentarienses, μνήμονας actuarios, ut Budæus noster facit. Hi nostra lingua præsentatores uocantur, à sistendo. quòd sistere se in iudicio, est præsentare Gallorum lingua. Apud hos enim causæ & lites perscribuntur. In nonnullis uerba Romanæ Reipublicæ adhibui, ut ἱππαρχίαν præfecturam equitum: & quæ ei subiecta est, λοχαρχίαν decuriam. ut ταξιαρχίαν peditatus præfecturam, & quæ ei subest φυλαρχίαν præfecturam peditum. quanquã hæc à rebus ad personas transferam, ut præfectum equitũ, & peditũ, decurionẽ & centurionẽ dicam. λόχον autẽ, auctore Suida, alij ex militib. 7. alij ex 12. alij ex sedecim cõstare dicũt. quã quam multi maiore multitudine eũ definiãt, ut qui cohortẽ nominent. Ego turmã uoco, cui præerat decurio. Constat autẽ ex 32. equitib. φυλαρχίαν, uerbũ è uerbo tribunatũ dicere poßumus. ταξίαρχον Suidas centurionẽ dicit sua ætate appellatũ.

Alicubi

Alicubi uerò hunc quoq; in multas partes tribuunt, sed earum omnium eadem est auctoritas. γίνεται δ' ἐνιαχοῦ μὲν οὖν μερίζουσι καὶ ταύτην εἰς πλείους. ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων.) κυρίαν hic uoco τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς, id est magistratus potestatem, ut ipse Aristoteles in libro quarto appellat, λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς, οἷον τὴν κυρίαν τῶν προσόδων, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. id est, Voco autem magistratus potestatem, qualis est uectigalium auctoritas, & stationis auctoritas. Atq; haud scio an κυρία hoc loco sit adiectiuum nomē. ut sit sententia, harum omnium una est quæ præest cæteris. Nam & articulus adiectus est, & ferè horum trium magistratuum par est potestas.

Eos uocant tum censores, tum logistas, tū quæstores. καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δὲ ἐξεταστάς.) εὐθύνους dixit censores, Ciceronis auctoritatem secutus, qui in extremo tertio libro de Legibus curam obseruandi facta hominum dari uult censoribus. Græci hoc diligentius, apud quos Nomophylaces creantur, nec ij solum literas (nam id quidem etiam apud maiores nostros erat) sed etiam facta hominum obseruabāt, ad legesq; reuocabant. Hæc detur cura censoribus, quandoquidem eos in Rep. semper uolumus esse: apud eosdem qui magistratu abierint, edant et

expo-

exponāt quid in magistratu gesserint, deq; ijs censores præiudicent. ἐξεταστὰς autē quæstores uoco, nō ut nomen hoc ad eos qui pecunias tractant, sed ad eos qui de moribus hominum quærunt, pertineat. ἐξετάζειν enim est de factis hominum quærere, eaq; obseruare & scrutari.

Præsunt ergo magistratus ij qui necessarij sunt, ut rem in pauca conferā, rebus diuinis & bellicis, pecunias publicas tractāt, annonæ præfecti sunt, &c. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν συγκεφαλαιωσαμένους, περί τε τὰ δαιμόνια καὶ τὰ πολεμικά, καὶ περὶ τὰς προσόδους, καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, etc. Est hæc omniū magistratuū quædā repetitio. ἀρχὴν τὴν περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, uerti præfectū annonæ: fortasse hoc nō ad annonā pertinet, sed ad sumptus publicos sustinēdos, ut τὰς προσόδους ad uectigalia cogenda referamus. Budæus hunc locū uertit in posterioribus Annotationib. ubi τὰς ἀναγραφὰς professiones dicit, & πράξεις exactiones. professiones quidem eodem modo cōuerti, pro quo ἐγγραφὰς Aristoteles hoc capite posuit: sed cū nescirem de qua professione diceret, uirorum & puerorum nomē explicandæ rei gratia addidi. An de ciuibus id potius intelligendum sit, nescio: alij uiderint. Sunt enim pleraq; eorum quæ de magistratibus Aristo-

P teles

teles differit, obscurissima. Verbum certe professionis non legi dici nisi in pueris uel ciuibus, cum nomen suum curant ascribendum inter uiros atque ciues. πράξεις autem non dico, ut ille, exactiones, sed ad uerbum puniendi aut exequendi transfero: quoniam Aristoteles duo quædã munera uult esse, alterum eorum qui sententia sua aliquid statuunt, & ut uulgo dicunt, definiunt: alterum eorum qui quod ab illis statutum sit, exequantur & perficiant, quod uulgo dicunt Mandare executioni. Illud Aristoteles καταδικάζειν uocat, hoc πράττεσθαι, ex quo πρᾶξις. Quod eum puto uelle non ad res capitales solum, sed ad ciuiles etiam pertinere. ut sunt in Senatu Parisiensi, & in prætura urbana iudices, qui homines pro eo ac debẽt uel pecunia, uel morte mulctant. alij autem mandatum eorum curant, cuiusmodi sunt in re capitali lictores, in alijs uel præcones, uel apparitores. πράξεις ergo in hoc genere id significat, quod uno nomine non possumus dicere. Nam uerbum Exequi latinum est, ut oculus munus suum exequitur: executio autẽ non est. λαμβάνειν τέλος τὸ πρᾶγμα, quo genere in ijs explicandis magistratibus utitur, uerbum è uerbo dici latine non potest: Gallicè potest. Capere finem, et Sortiri effectum rem dicimus: ego exposui, ad finem perduci.

IN

IN VII. LIB. OBSERVATIONES. In VI. Cap.

MAris autem nauigatio utrum ciuitatib. quæ bonis legibus utantur, prosit, anne obsit, multi sunt qui ambigant. nsm peregrinorum & exterorum quorundam qui in alijs legibus educati sunt, aduentum & communionem nocere aiunt & bonis legibus, & loci frequentiæ. usu enim maris fieri, ut mittendo & recipiendo, mercatorum multitudo exoriatur, quod præclaræ Reipub. *administrationi repugnet.* περὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσι, ἢ βλαβερὰ, πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες. τό τε γὰρ ἐπιξενοῦσθαί τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίγνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ χρῆσθαι τῇ θαλάσσῃ, διαπέμποντας καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος, ὑπεναντίον δ' εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς.) *Hæc sententia est* Platonis, *in lib. de Legibns.*

IN VII. CAP.

QVód enim aiunt quidã, custodes aduersus notos amicè, aduersus ignotos acerbè &

immaniter se gerere oportere, &c. ὅπερ γὰρ φασί τινες δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλητικοὺς μὲν εἶναι τῶν γνωρίμων, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους, &c. Hoc ait Plato in 2. lib. de Rep. ὃν μὲν ἂν ἴδῃ ἀγνῶτα χαλεπαίνει, οὐδὲ δὴ κακὸν προπεπονθώς. ὃν δ᾽ ἂν γνώριμον ἀσπάζεται, κἂν μηδὲν πώποτε ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγαθὸν πεπόνθοι.

IN IX. CAP.

Vires sunt florentis ætatis, prudentia senectutis. ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί.) Verba sunt Ciceronis in lib. de Senectute.

De muris autem, quos adimunt quidam urbibus ijs quæ uirtuti dant operam, nimium ueterem opinionem repetunt, &c. περὶ δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ὑπολαμβάνουσι, &c. Et paulo infrà: Nihil enim interest utrum muros urbibus circundari nolint, an agrum opportunum iniurijs aggredientium quærant, an locos mōtanos tollant: similiterq́; faciunt, ut si priuatis domibus muros & parietes non circundarent, tanquam incolæ ignaui essent futuri. ὅμοιον γὰρ τὸ τείχη περιβάλλειν ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, ὡς τὸ τὴν χώραν εὐέμβολον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τοὺς ὀρεινοὺς τόπους, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οἰκήσεσι ταῖς ἰδίαις

μὴ

μὴ προβάλλειν τοίχους, ὡς ἂν ἀνδρῶν ἐσομένων τῶν κατοικούντων.) Aristoteles cum Platonis sententiam reprehendit, eum interdum nominat, interdum non nominat. in quo quid secutus sit, nescio. In ijs hic locus est, qui est in sexto de Legib. περὶ δὲ τειχῶν, ὦ μέγιλλε, ἔγωγ᾽ ἂν τῇ Σπάρτῃ ξυμφεροίμην τὸ καθεύδειν, ἐᾶν ἐν τῇ γῇ κατακείμενα τὰ τείχη, καὶ μὴ ἐπανιστάναι τῶνδε ἕνεκα. καλὸς μὲν καὶ ὁ ποιητικὸς ὑπὲρ αὐτῶν λόγος ὑμνεῖται, τὸ, χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ δεῖν εἶναι τὰ τείχη μᾶλλον, ἢ γήϊνα. id est: De muris autem Megille, Spartiatis assentio, eos dormire in terra relinquendos esse qui ædificantur, ob eamq. causam nõ erigendos. præclaraq. est illa poetæ de his oratio, Aeneos & ferreos eos potius, quàm terraceos esse oportere. Ex his intelligimus, cur ueterem nimium opinionem Aristoteles à Platone repeti cõfirmauit, nimirũ Lacedæmoniorũ, aut Lycurgi potius. Paulo infrà muros ait solere pertinere πρὸς ἵνα μαλθακὴν ἕξιν τῶν ἐνοικούντων. Et eos qui murorum & portarum præsidia excogitent salutis causa, sic facere, ut si ὑπὲρ τὸ μὴ πονεῖν ἂν ἐγίγνοντο. Locum totũ qui uolet, legat. Ibi etiam est quod Aristoteles nõ expresso nomine, hoc capite de formis ædificiorum refellit. Vult enim Plato sic priuatas ædes ab initio extrui, ut sit unus murus ci-

nitas, ὁμαλότητί τε καὶ ὁμοιότησιν εἰς τὰς ὁδοὺς πασῶν τῶν οἰκήσεων ἐχουσῶν τὴν εὐοργίαν, &c. Locum prætermisi Platonis, de mutationibus Rerumpub. quę in quarto libro refellit Aristoteles. is est expositus in 8. lib. de Rep.

IN XII. CAP.

NAm pro cuiusq; ætate hoc Reip. ornamentum distinguẽdum est, ut & in rebus quas adolescentes gerent, magistratus quidã intersint, & frequẽtes sint senes cum magistratibus. Magistratuum enim præsentia uero pudore afficit maxime, metumq; libero dignũ homine incutit. πρέπει γὰρ διῃρῆσθαι κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τοῦτον τὸν κόσμον, καὶ παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἄρχοντάς τινας διατρίβειν, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους παρὰ τοῖς ἄρχουσιν. ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον.) Cicero in primo lib. de Officijs hunc locum uidetur adumbraße. Differens enim de adolescentum ludis, sicut hoc loco Aristoteles, scribit his uerbis: Atq; etiam cum relaxare animos, & dare se iucunditati uolent, caueãt intẽperantiam, meminerint uerecundiæ: quod erit facilius, si in eiusmodi quoq; rebus maiores natu uelint intereſſe. Locos multos sciens prætermitto, quos de his Aristotelis libris Cicero sumpsit, ne

ſim lõgior, & quòd ij facile inueniri poßunt. Multa etiam ſunt quæ in hoc libro & proximo Ariſtoteles tacito Platonis nomine uel refellit, uel etiã imitatur, quæ ſunt in libris de Legibus.

IN LIBRVM OCTAVVM.

Cap. I.

SI enim utroq; opus eſt, magis certe expetendum eſt ocium, non quidem in luſionibus, ſic enim ad ludum & iocum generati eſſemus, &c. εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας, τέλος γὰρ ἂν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδείαν ἡμῖν. *Cicero primo de Offic. Neq; enim ita generati, ut ad ludum et iocũ facti eſſe uideamur, ſed ad ſeueritatem potius, & ad quædam ſtudia grauiora atq; maiora.*

Nunc hoc tantum nobis ad patefaciendam uiam ualere uiſum eſt, &c. νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν εἶναι πρὸ ὁδοῦ γεγονώς, *&c.) Non potui hoc genus dicendi frequens apud Ciceronem prætermittere. Hoc tantum dicam, &c. Tantum ergo in hoc genere non* μόνον *ualet apud Græcos, ſed* τοσοῦτον. *Exemplo uno Ciceronis contentus ero, ne ſim lõgior. In tertia extrema Verrinarum: De quo iudicio ſi uelim dicere omnia, multi appellandi lædendiq; ſunt, quod mihi non eſt neceſſe. tantum dicã, paucos homines arrogantes hoc adiutore, &c.*

IN VI. CAP.

NEque enim infantes possunt conquiescere. οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν.) Cicero hoc uertit in 5. lib. de Finibus: Videmus igitur ut conquiescere ne infantes quidem possint, &c.

IN VII. CAP.

Socrates autem in Politia non recte Phrygiū cum Dorio reliquit, &c. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης, οὐ καλῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δωριστί, &c.) Hoc facit Socrates in tertio lib. de Rep. in quo etiam ea sunt quæ ad instrumenta musicæ pertinēt, quæ & hoc libro Aristoteles, et illic Socrates uel probat, uel improbat.

Ego cū has nostras Obseruationes dilatare etiā possem, his tamē cōtentus fui, ne uel multitudine uel prolixitate satietatem uiderer afferre, præsertim cum & in alijs quas iam multas edidimus, eadem, aut similia tradiderim, & in lib. de Magistratibus multa, quæ ad hunc de Rep. & de magistratibus locum pertinent, non ita multo pòst sim traditurus.

OBSERVATIONVM IN LIbros Aristotelis de Repub.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM in Aristotelis de Republica libris memorabilium Index.

P 5 Ara-

Ciuitas

Cretes

Martem

à Natura

Posses-

S

Sena-

de So-

Vnus

RERVM ET VERBORVM in Ioachimi Perionij Obseruationibus in Aristotelis de Republica libros memorabilium Index.

A

ἄνθρ

Curialis

ἐργη-

H

I

In

μετὰ

R 5 νόμι-

Pater

Ratum

Reta-

συγ-

τίς

S Vſque

Vrbs magna. 370. m. 371. m.

INDEX.

FINIS.

ERRATA.

Pagina 59. uersu 4. *supellectilem* 76. 7. *societatem* 572. 3. *consultationis* Ead. 6. *mediocres* 596. 19. *opportunum*

LECTORI TYPOgraphus.

Ne tibi uacuas aliquot paginas hoc loco obtruderemus, Lector, uisum est operæprecium, singulorum potius librorum Aristotelis Πολιτικῶν *argumēta hic annectere, ex Volaterrano descripta, non indigna saltem quæ legantur etiam. Proinde facti huius nostri excusationem æqui boniq; facito, nostroq; aduersum te studio dextrè utitor. Vale.*

IN ARISTOTELIS POLIticorū lib. I. argumentū, per Raph. Volaterranum.

QVum omnis societas boni alicuius gratia consistat (nam bonum finis est omnis humanæ actionis) maximè politica est huiusmodi. Quicunq; putat politicum & basilicum & œconomicum & despoticum idem esse, non bene sentit: multitudine enim & paucitate differre putant, sed non specie. Ciuitas igitur ex partibus naturalibus constat: primum uicis, simul coniunctis. uici uero ex domibus pluribus, quælibet autem domus ex duorum societatibus, uiri primum & uxoris: unde genus humanum, filij deinde, serui & domini prodeunt. Ille enim natura dominus, qui ingenio præstat: seruus, qui deficit. Ex quo Hesiodus recte οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκα τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα. *Quære domum prius, uxoremq;, bouem arotera. nam bos pauperi pro seruo est. Vicus à domo differt, ut pars à toto. Domesti-*

ci nanq; uictu & quotidianis officijs inter se communicant, suntq; appellati ὁμοκάπνοι, id est sub eodem fumo: & ὁμοσιπύοι, id est sub eodem cibo. Cum extraneis uero, in mercimonijs et alijs uitæ commercijs ac officijs congrediuntur. Homo profectò animal ciuile uidetur: argumento est maximè sermo, non frustra ei à natura datus. Nam solitarius homo, aut nequam, aut deus. Ciuitas prior est domo perfectione, quum pars sit nobis natura toto posterior. Nam tunc esse res incipit, quum forma est absoluta. Pes enim sine homine perfecto pars non dicetur, nisi fortè æquiuocè mortui, siue marmoris: eo pacto nec homo ipse perfectam habet finitionem, nisi pars sit ciuitatis. Qui sicut est omnium perfectißimum animal, ita omnium peßimum, si à lege iustitiaq; desciscat: quanto magis ardua gerit arma, quæ sunt ingeniū ac prudentia, quibus ad contraria licet uti. Licet enim in eo animaduerti prius despoticum & politicum. Anima nanq; corpus regit, ut despoticum: mens uero animæ appetitum ac sensum, ut politicū. Nam prima imperat, altera suadet atq; consulit. Differunt autem inter se, quod politici liberior natura est, despotici seruorum. Et altera quidem Oeconomica monarchia (monarchia enim patris dicitur) altera politica, liberorum & æqualium imperium. Dominus est non poßidendo seruos, sed utendo seruis. Nam possessoria distat ab œconomica, quod alterius est quærere pecuniam, alterius uti. utrum enim ipsius sit, an altera species, dubium. Posseßiua œconomica non est, nec pars eius, quum œconomicæ

micæ

micæ sit uti rebus poßeßis, poßeßiuæ autem acquirere. Subministra uero eius est, sicuti frenorum ars equestris. Despotica à politica & œconomica differt. à politica, quod illa sit libertatis, hæc seruorum. ab œconomica, quod illa sit omniũ qui in domo sunt, hæc tantũ seruorũ. Præterea politicum & œconomicũ differunt, quod hoc multorũ, illud unius principatus sit. Inter homines quoque diuersitas. Sunt enim qui procul à politia agunt, quos ciborũ uictusq; diuersitas etiam distinguit. Nam sicuti & bruta quædam quæ carnibus aliorum uescuntur, solitaria sunt: quæ autem herbis, gregalia: sic homines reperiuntur sine labore aut arte uita nomadica, syl uestri, piratica, uenatica, ex rapto uiuentes. Plantæ ob animalia, at ipsa animalia propter hominẽ creata sunt. Nam si frustra natura nihil genuit, necesse est ut homi num causa omnia obgenerauerit. Circa uero res parandas, ex agro et pecore acquisitio nobis uitæ physica est: Mercatura uero et pecuniaria translatiua, non naturalis est, sed ad res naturales parandas inuenta, laudaturq; usq; ad metam quandam, neceßitatis uidelicet gratia. Vituperatur autem, cum est terminus nullus. Inter artes uero illæ artificij plurimum habent, ubi minimum fortunæ: plurimum uero mechanicæ, ubi corpus requiritur. Seruiles, ubi corporis item plurimus usus. Ingenerosæ, ubi uirtutis minimum expetitur. Imitari exempla ueterum oportebit in his quæ honestè acquisiuerunt. Thales Milesius, probro data ei philosophia ob paupertatem, oleum conquisiuit, cum præuidisset eius caritatem

futuram, quod deinde pro sorte uendidit: quo exemplo non coactam, sed uoluntariã paupertatem ostendit. Tres *omnino œconomiæ species, in quibus forma reipub. tota conspicitur, despotica, gamica, demotica.* Vir *uxori imperat, et filijs, sed aliter: his basilicè, illi politicè.* Fratres *autem inter se demoticũ ac popularem referunt statum.*

IN LIBRVM II.

E*A demum optima respublica, in qua secundũ id in quo felicitatem esse existimant, siue uirtus sit, siue aliquid aliud, in quo quis excellit, is ciuis felicißimus putatur.* Con*futat præterea multos reipub. administratores, ac legislatores: ubi dicit quẽlibet in aliquo errasse: & inter cæteros* Platonem, *qui ex* Socratis *sententia dixit, communia omnia, etiam uxores, in ciuitatibus esse debere.* H*æc tanta unitas rempub. potius dissoluere, et ex ciuitate domum facere uidetur. nam ex dißimilibus partibus & familijs* Respub. *floret.* Pr*æterea nulli uxorem aut liberos amare cõtingeret, cum incerta esset proles.* Rei *etiam acquirendæ minimè uacarent, cum nihilo minus ponat lucri diligentiam, alijsq́; de causis.* Dein*de contra* Phaleam *arguit, qui leges* Carthaginensibus *dedit, ac statuit æquales ciuium possesßiones, errauitq́; non statuere quantæ ac quales esse deberent. nam si immoderati sint omnium census, intemperanter uiuerent: si nimium exiles, sordidè ac miserè.* N*am statuendus modus emptionum, ne quis de plebe ob diuitias potentior factus, sese cum nobilitate commisceat.* Q*uæ distinctio*

in

in creandis magistratibus necessaria est. Mentionē deinde facit de Phidone Corinthio, qui Corinthijs leges dedit. Deinde Hippodami Milesij leges etiam reprehēdit, qui abstulit opificibus possessiones & arma, nullo honore dignans: quapropter ij serui magnopere facti, amare rempub. non poterant. Præterea potestatem nouas inueniendi leges concedebat. quod profectò reipub. minime conducit, quum paulatim ciues assuescant non uereri principis instituta, mutatis facile legibus: abrogatioq; huiuscemodi uim eneruat, introducitq; legis cōtemptū. Post hæc iubet Aristoteles seruari seruorum disciplinā, qua sublata, domini in insidias ueniunt: sicut Hilotæ in Lacedæmonios, & Penestæ in Thessalos fecerunt. Deinde mulieres bene instituere, ut temperatè & sine arrogantia & sumptu degant: ut de Lacænis feminis dicitur, quæ ob insolentiam & audaciam uiris resistunt, muliebria dedignantur: quum illi aduersus Thebas pugnarēt, arma tractare uoluerunt. Reprehendit etiam in quibusdam Rempub. Lacedæmoniorum, quod magistratus eorum non rectè erat perpetuus: cum processu temporis uir iustus, iniustus poßit euadere. Deinde quod non darentur nisi potentibus: quæ res ambitiosos planè faciebat. Regem perpetuum creabant, claßis insuper præfectum. ærario carebant: sed cum bella gererent, singuli conferebant: ex quo & cupidos & auaros faciebant, ac sibi magis quàm Reipub. uacātes. Syßitia non de publico, sed de proprio faciebant, ex quo pauperes illis interesse non poterant: et qui non interessent, ad magistra

tus

tus non eligebantur. συσσίτια, conuiuia erant, quæ inter se publicè ac sæpe celebrabant, symbolum conferentes. Disserit præterea de Cretensium legibus, quas præfert Lacedæmonijs. nam hi Syßitia melius de publico faciebant. præterea filiorum multitudinem prohibebant: potestate uiris facta, post susceptam æquo numero prolem uxores abdicādi, alio introducto usu. In quo ex sententia diui Thomæ, uidetur Aristoteles de marium usu intellexisse, nec uituperasse. Cosmos etiam eorum magistratus reprehendit esse perpetuos, sicuti Ephoros Lacedæmoniorū. Ex omnibus his laudat Solonem, meliusq; dicit rempublicam instituisse, quam ex optimatibus & populo instituit, omnibusq; eo modo honores communicauit, licet præter eius mentem ad popularem postea statum deuenerit. Nam Pericles & Ephialtes, sublato Ariopagi consilio, iudicibus primum salaria constituere.

IN LIBRVM III.

Postquam aliorum leges confutauit, disserit quam ipse Rempublicam probet. Prius declarat quid sit ciuitas, quid ciuis. Dicit eum esse ciuem, qui magistratum gerere potest. Vnde excludit aduenas, & pueros, & senes inutiles. Ciuitatem uero non quæ mœnibus circūdatur, cum una fermè regio possit muris cingi: sed quæ ex forma Reipublicæ sit constituta. Ciuis bonus, & uir bonus non ijdem: at idem uir bonus, & bonus princeps. Imperio enim uirtus & prudentia expeditur. Nam

uir

uir bonus non potest esse sine prudentia. Ciuis item bonus non sine pudicitia, at sine prudẽtia potest esse. Nam ei qui subijcitur atq; paret, sat est rectam habere opinionem agendorum quæ ei committuntur. Bonum autem principem, & prudentia & cæteris uirtutibus præditum esse oportet. Opifices & mercenarij in aristocratia nõ admittuntur, nisi forte diuitijs adeò creuerint, ut inter optimates censeãtur. At bene in democratia ciues esse poterunt. Ciuitatis instituta non ad uiuendum tantum, sed ad bene quoq; uiuendum. nam eo pacto animalia in ea politicè uiuentia essent. Reprehendit præterea ueteres, qui non definierunt, nec considerauerunt rempublicam, nisi iustum ex parte rerum, cum bona reipublicæ non sint distribuenda ex rerum quantitate, sed ex personarum dignitate. Si ciuis unus inuentus sit qui cæteros longè uirtute antecellat, is perpetuò reipublicæ præficiendus erit: secus, si sunt multorum pares uirtutes. Post hæc regiam potestatem omnibus præfert, deq; hac disserit. Monarchiæ quinq; species dicit: heroum, qui ciuium consensu certis de causis certoq; tempore rempublicam gubernẽt. alia barbarica, ex genere proueniens, & legibus imperans: sicuti Parthorum rex. alia Esineta electiua tyranni: qualem elegerunt Mitylenis Pittacum aduersus exules suos, quibus præerat Antimenides. alia Laconica, perennis secundum leges, tantum belli tempore imperium habens. ex quo apud Homerum, Agamemnon cum in ciuitate agitabat, iurgijs exagitabatur, in bello autem potestatem habebat. Po-

stremo, regia omnium optima, quæ se ad populos, uti pater ad filios, habet. Apud Aegyptios medici ante diem tertium, corpus ægrotorum suo periculo curabant.

IN LIBRVM IIII.

Libro quarto, et etiam quinto, de forma rerumpublicarum uaria tradit, deq́; earũ solutione & coruptione. Corrigere enim rempublicam institutam non minus difficile, quàm ab initio creare: sicuti discere eum qui malè didicerit à principio, duplex est labor. Tres *omnino rerumpublicarum species,* Regnum, *Aristocratia,* Politia. Totidemq́; *sunt excessus,* Tyrannis, Oligarchia, *&* Democratia. Horum *pessima* Tyrannis: *minus mala* Democratia. Connumerat partes *&* officia *ciuitatis. quod reprehendit prætermissum fuisse à* Socrate *apud* Platonẽ, *qui solum ea cõnumerat, quæ sunt ad uiuendum; non autem ad bene uiuendum.* Politia *quædam est mixta ex populari & paucorum administratione: quæ quando ad paucorum potentiam inclinat, solent appellari optimates, quod diuites uirtute ac nobilitate præferri credantur.* Tyrannidis *species commemorantur: & quam barbari per leges eligebant, sicuti* Græci *Esinetas. In paruis ciuitatib. melius paucis plures committere magistratus, ob inopiam ciuium.*

IN LIBRVM V.

De principijs seruantibus ac corrumpentibus rempublicã. Seditio omnis ob inæqualitatẽ oritur. Aequum du-

dupliciter cõstituunt, aut excessu, ueluti Arithmeticus, ut tres ad duo & unum: aut dignitate, ut Geometra, sicuti quatuor ad duo, et ad duo unũ. Omnium confessione iustum simpliciter est, secundum dignitatem: ex quo uel quia in aliquo pares sunt, in omnibus se penitus pares existimant: uel quia in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrantur. Popularis gubernatio tutior est, quàm paucorum, minusq; seditioni subiacet: quod inter se populus minus dissidet, magis autem pauci, ac nobiles. Res omnes pro quibus homines contendunt, sunt lucrum & honor, & his contraria. Sub lucro omnia quæ ad corpus, sub honore omnia quæ ad animum pertinent, intelliguntur. Narrat præterea causas omnes quibus reipublicæ status corrumpitur, siue aristocratiæ, siue regiæ: allegando Platonis certos numeros, in quibus mutationes fiunt ciuitatum, quos alibi attigimus: uidelicet in Epitome libri Platonis, & in Arithmetica. Hic est numerus duodenarius, & multiplicatus per æquilaterum suum planum & solidum. Deinde de remedijs salutis, & conseruationis statuum. Tria oportet habere eos qui principales ac publicos gerunt magistratus: ut ament ciuitatis statum: deinde, ut habeant potentiã idoneam ad coercendos homines: tertio, ut uirtute ac iustitia sint præditi. His, in statu eodem non diu sibi uiuendum esse, cogitandum. Tyrannus uero ad retinendam dominationem tria conatur. Vnum, ut animos ciuium imminuat: nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Deinde, ut ciues inter se dissideant, ne in eum quan

doq; conspirent. Tertium, ut imbelles eosdē reddat, cum nullus ea quæ omnino nequit aggrediatur. Præterea cauere debet ab ijs qui amplius uiuere non curant, quosq́; dolore adfectos uiderit.

IN LIBRVM VI.

Subiectum democraticæ politiæ, libertas: ubi multitudo per uices imperat & imperatur. Nam populi iustum non ex dignitate, sed ex numero consistit: ex quo plus poterit in hoc statu inopum multitudo, quàm paucitas diuitum. Vtileq́; fuerit, populum esse dominum rerum grauium, si quæ inciderent: magistratus uero non minimorum sit. Merces insuper magistratibus dãda, illis item qui consilio præsunt: raroq́; consilium cogendum, ubi tunc ne excurratur. Laudat præterea gubernationē quæ sit ex agricolis, quod ij robusto sunt corpore ad auxilia ciuitati ferenda. Præterea suis occupati rebus familiaribus et agro, minimè honores ac magistratus cupiēt. Vituperat autem opifices & mercatores, quod ij semper in ciuitate manentes, fora uexant, primiq́; sunt qui tumultus excitent. Operæq́; precium est ut magistratus deligantur, pariterq́; censeantur ab agricolis ac bonis uiris: quod ij propter hunc metum compescentur, minimeq́; ab officio discedent. Ad popularem item gubernationem, iubet etiam aduenas & spurios recipere. Vtile etiam ad copiam cōseruandam prouidere, ne quis egeat: quapropter ex superabundanti uectigali omnia distribuenda egenis, quantum sit satis, uel ad agelli com-

para-

parationem : uel saltem à dantibus uolentes ipsorum negotijs delegandi. Deinde multos tradit modos, quibus democratia, quibus etiam oligarchia conseruetur. Officia postremo ac magistratus enumerat, quæ creari oportet.

IN LIBRVM VII.

Cum ex triplici bonorum genere felicitas consistat, plus ad eam confert uirtus, quod per hanc extrema bona acquiruntur ac conseruantur, non autem contrà. Argumento est Deus ipse, quem felicem et beatum dicimus, non ex aliquo externorum, sed per se. nam externorum causa est fortuna, quæ nihil ad uirtutem facit. Neq; enim fortis aut iustus aliquis propter fortunam. Virtus & felicitas igitur eadem unius hominis, & unius ciuitatis. Vita philosophi cōtemplantis longè melior, quàm in administratione ciuitatis occupati, quod liberior sit, suiq; ipsius gratia, modò non sit penitus ab actione remota, sed ab actione quæ ab alijs & exterioribus rebus dependeat, quæ admodum seruilis est. Sed actio interior & ex se sumpta, cum philosophia conuenit. ueluti architectus qui nihil externum agit, mente tantum & cogitatione operi præest. Deus quoq; ipse non penitus sine actione, sed sua & propria. Ab eo autem qui nihil penitus agit, præclare nihil fieri potest. Disputat insuper de magnitudine ciuitatis, dicitq; non eam esse magnam, quæ tantum abundet hominibus, sed ciuibus, eo numero, quo satis sit ad bene uiuendum secundum politicam societatem. Agrum deinde iubet eligendum esse fer

tilem, situmq; urbis qui nō poßit facile inuadi, et iuxta mare, propter commeatuum opportunitatem. Deinde de qualitatibus locorum narrat. qui enim circa Europam & in frigidis habitant locis, animo quidem præsenti sunt, ingenio uero crasso, quapropter liberi sunt & indomiti: Asiatici uero contrà ingeniosiores, et timidiores, ideo subditi: Græci autem in horum medio constituti, utriusq; gentis naturam sapiunt. hinc animum, inde ingenium sumunt: ideo & liberi perseuerant, & optimis rempublicam regunt institutis, aptiq; alios regere. Quapropter ingeniosos pariter & animosos esse oportet, quos legislator dispositurus ad ciuitatem est. Nam animositas & audacia uirtutis amorem parit, in eaq; parte consistit, ubi amor. signum est, quod erga amicos à quibus decipimur, aut iniuria afficimur, magis quàm in cæteros irascimur. Post hæc opifices & mercatores dicit esse necessarios in ciuitate, non tamen ex ciuibus. nam ocium ijs qui Reipublicæ uacant, esse oportet. Sed & bellatores, & consiliarios, & sacerdotes esse necesse est: primos iuuenes, secundos senes, tertios honoratiores, qui rebus gestis floreant, ac domi conquiescant. Cultores agrorum & uillici serui esse debent, & diuersæ à ciuibus nationis: præterea pusillanimes, mente obtusi, et corpore robusti: sic utiles ad opus erunt, & nihil rerum nouarum ex eis timeri poterit. Docet deinde publica & priuata constitui ædificia: & syßitia, id est conuiuia publica, ubi constituantur. Ad flatus prætera orientis, seu aquilonis, ut salubrius, ædificanda

canda ciuitas. Si tyranni imperio, arx cõstituatur, et in arduo loco: si liberi, in planitie: si optimatum, inter utrunq;. Duo sunt quibus agitur bene: unum, propositũ finisq; recte agendi: alterũ, eas res inuenire, per quas finem eum consequamur. Nam cum omnes cupiant felices esse, beneq; uiuere, alijs quidem facultas adest, quibusdam uero nequaquã, siue ob fortunam aliquam, siue ob naturam: quapropter ad bene beateq; uiuendũ adiumento est opus nonnullis. Bonus autẽ euentus, & actio & usus uirtutis perfectus, simpliciter est intelligendus, non autem ex suppositione, hoc est, ex necessitate aliqua. Boni insuper & studiosi fiunt ob tria, naturam uidelicet, & morem, ac rationem. Cætera quidem animalia natura uiuunt, nõnulla moribus & cõsuetudinibus: homo etiam ratione, qui sæpe cõtra naturam contendit. Sed lõgè hæc tria simul esse utilius fuerit. Fas præterea in ciuitate omnes participes esse imperij: quanquam si cõstaret aliquem cæteris uirtute antecellere, ut heroës, hic omniũ cõsensu princeps cõstituẽdus. Qui uult quandoq; imperare, oportet ut ipse prius subijciatur dũ iuuenis est, discatq; parêre seniorib. Cum bellũ sit pacis gratia, negociũ uero ob ociũ, utilia ob honesta, actio denique ob cõtemplationẽ, ad hæc tãquã ad finẽ legislatorẽ respicere decet. Quapropter ille magnopere laudãdus, qui bellũ gerere aut uincere docet. nã exercitũ potentissimũ habere oportet, non ut in seruitutẽ alios redigamus, sed ne ipsi redigamur. Virtutes quoque alijs aliæ propriæ; ad bellum & negocium fortuna opus,

ad ocium philosophia, ad utrunq; temperantia & iustitia. Prior legislatoris cura corporis quàm animi ordinandi sit, et appetitus quàm rationis: quòd corpus in generatione antecedit animam, & partem rationalem ea quæ rationis est expers. Argumento sunt pueri, quibus statim insit ira, & concupiscentia: ratio autem et mens tantum prouectis. Quapropter legislator ante omnia matrimonijs uacabit, ne ea ætate coniungantur qua simul cessant, quæ erit uiro LXX, mulieri L annorum. Itèm ne iuuenis nimis, quòd fœtus mente & corpore minus ualent, & incontinentiæ uitijs asuescunt. Aetas accommoda uiri XXXVI, fœminæ XVIII annorum. Aetas senilis prope LXX, inualida ad procreandum. Sic demum occurritur multitudini filiorum, quæ nimis excrescit: paucosq; natos educare cõmodius ad institutionem, tum ad Reip. salutem esse uidetur. Infantes assuescendi laboribus, duræq; uitæ, ut natura sint robusti: ex quo in quibusdam locis frigida statim demergunt. Probibendi quoque à turpibus collegijs: ea enim diligimus natura, quæ prius nobis occurrunt. præsertim ne spectatores iamborum aut tragœdiarum fiant. Theodorus tragœdus nulli concedere uoluit, ut ante se ageret, quãuis uili histrioni: quasi magis faueãt auditores illis, quos primò audierint. Quapropter oportet à pueris omnia procul lasciua, ne audiant, amouere, ne'ue turpes imagines spectent. Aetas idonea disciplinis septennis est, ex quo per hebdomadas diuidẽda disciplinæ ratio, ut à septimo usq; ad XIIII annũ, inde politiæ usq; ad XXI.

IN LIBRVM VIII.

Legislatori circa iuniorum disciplinam maximè uacandum, quæ ualde necessaria est, nec tam priuata de causa, quàm publica, quum ipsi Reipub. membra sint. Quapropter abducendi sunt à mechanicis, & his artib. omnibus quæ ea producunt, & corpus liberorum conficiunt. Nominat autem quatuor in primis ediscendas: literas, gymnasticam, musicam, graphicen, quæ ualde refert cuius gratia discantur. Nam ex fine, etiam quæ liberales dicuntur, sordidæ fiunt. Ociũ enim negotio præstat, magisq; appetitur quod finis sit: illud uero ad finẽ, & in ocio felicitas & uita beata, in altero erumna & labor. Musica igitur ediscenda, non tanquam necessaria, sed ocij gratia, siue ioci, eius uidelicet qui non finis sit, sed ad finem, & animi gratia ex labore recreandi. Per literas autem cæteræ disciplinæ ediscuntur. Graphice, id est pictura, præcipitur, non ut in mercatura supellectilis, aut instrumenti alicuius, mens occupetur, sed potius ut ex illa inspicere poßit corporum pulchritudinem. Non enim fas est ingenuis semper contemplationi actioniq;, quanquam honestißimis, studere. Gymnastice etiã iuuentutem ac bonam corporis habitudinem disponit. quanquam in hac parte fera Laconum exercitatio ac patientia uitanda, quæ nihilo meliores ad bellum præstat, quũ multi sint strenui, proteruiq; in graßationibus & cædibus, in arte tamen militari nihilo fortiores. Honestas, non feritas, in certaminibus præferenda. nam neque lupus, neq; bestia alia honestum periculum pugnã-

do subit. Itaq; feritas Laconum non causa uictoriæ, sed quod ipsi exercitati contra non exercitatos pugnant. Quapropter haud graues pubescentibus exercitationes iniungendæ, ne corporis nutrimento augmentoq́; officiant. Post pubertatem annis tribus tantum ciuili disciplinæ intendant, omißis corporis laboribus, quod utriq; uacare commodè nequeant, quum alterum ab altero impediatur. Firmatis iam robore ac uirib. maiores addendi labores. Post hæc de musica multa disserit, probatq́; inter disciplinas eam esse recipiendam, quod requietis ac oblectamenti causa sit, & animi tristitiæ medicina, mentemq́; rhythmis ac numeris ad uirtutem cœlestiaq́; extollat: quam si quis eodem modo quo cupit, ad moderationem & harmoniam inflexerit, iræ, gaudij, spei, cæterorumq́; animi motuum decorum retinebit. Quæ quidem modestè ediscenda, ne impedimentum cæteris rebus ciuilibus ac bellicis adferat. Deniq; in rebus agendis iuuentus exerceatur, quarum sint postea boni iudices, quod iudicium in exercitatis maxime sit. Senibus corporis actio minuenda, qui & gaudere & rectè iudicare pro iure suo possunt, ob doctrinam in ipsa iuuentute perceptam.

FINIS.

ARISTOTELIS VITA EX
monimentis Ioannis Grammatici Philoponi Alexandrini.

FVit Aristoteles genere Macedo, urbe Stageiris, filius Nicomachi, qui Amyntæ Macedoniæ regi medicam præstitit operam. ob eamq; rem filium, quem suscepit, ut patris memoriam renouaret, Nicomachum appellauit, ad quem item Nicomacheia scripsit. Matre Phæstide, qui ambo genus ab Aesculapio trahebãt. cuius quidem rei fidem facit epigramma in Aristotelem his uerbis factum,

> Matre creatur Phæstide, Nicomachoq; parente,
> Stirpe Asclepiadon, diuus Aristoteles.

Post parentum obitum à quodam qui publico Aternensium nomine peregrinos hospitio excipiebat, educatur. cuius dein officij memor, non modo filium eius Nicanora enutriuit, & omni liberali instituit doctrina, sed etiã ut uerum & germanum tractauit. Quinetiam ante mortem testamento cauit, ut filia Pythais in matrimoniũ eidẽ Nicanori locaretur. Cũ adhuc adolescens esset, omni ingenuarũ artiũ scientia excultus fuit. Quod satis declarant cõmentarij, quib. res poeticas cõplexus est, et scripta quæ in poëtas edidit: Homericæ itẽ quæstiones, et libri artis Rhetoricæ. Annos XVII natus uoce Pythiæ, qua philosophari iubebatur, Athenas mittitur, ubi cũ Socrate treis annos cõiunctißimè uixit, quo extincto ad amicitiam Platonis se cõtulit, qui cum XX annos magno familiaritatis usu coniunctus fuit, eamq; diligen-

tiam

tiam & industriam ad disciplinas percipiendas adhibuit, ut Plato illius ædeis nō aliter appellarit, atq; ædeis lectoris. Neq; uero fides habenda ijs qui existimant, Aristotelem aperuisse Lyceum contra Platonem adhuc superstitē. Quî enim hoc potuisset? cum Chabria & Timotheus, Atticarum copiarum duces, opibus magnaq; potentia Athenis florerent, & Platoni arcta necessitudine coniuncti essent. Sed non desunt qui tradant, ab Aristotele Lyceum constitutum, in humanis adhuc agente Platone, ut multas hominis sententias conuelleret. Ad quos respondere satis habemus, non simpliciter quicquam contra Platonem statui, sed contra eos qui Platonica decreta minus perspecta haberent. Attamen si quid contra eū profertur, non absurdum iudicari debet, cum in hac ipsa philosophandi ratione nihil discrepet ab ijs quæ Plato senserit. illius enim uox est, Magis conuenire nos de ueritate solicitos esse, quàm de quauis alia re. Quinetiam ad uerbum ita scribit: Amicus quidem Socrates, sed ueritas amicißima. Et alibi: Socratis, inquit, parua cura agenda est, ueritatis autem magna. Hoc idem institutum Aristoteles tenuit, monimentaq; Platonica immutanda censuit, cum & in huiusmodi consilio ab illo non discrepet: quippe qui ueritatis decus non contempserit, cum tamen mirifico studio, egregiaq; uoluntate Aristotelem fuisse erga Platonem constet ex ara, quam ei consecrauit hac inscriptione,

Ponit Aristoteles pius hoc altare Platoni,
Quem laudare nefas ora profana foret.

Cum

Cum Platone multis officijs, & magna familiaritate, XX annos coniunctus fuit. post cuius obitum ita euenit, ut Speusippus sororis Potones filius scholam teneret, docendiq; munus susciperet: Aristoteles autẽ in Macedoniæ urbẽ secederet, quò loci alumnũ disciplinæ suæ Alexandrum conditorẽ habuit, magnaq; autoritate in eius regno perstitit. Nam apud regem opibus & gratia florentiß. fuit, plurimaq; opportune impetrauit. nam multa studia & officia in singulos priuatim, & in uniuersos publice cõtulit. Declarãt epistolæ cõmendatitiæ, quæ ad regẽ scriptæ sub illius nomine feruntur, et patria Stageira, quæ cum euersa esset, auctor fuit ut ab eodem ipso instauraretur. Quapropter Stageiritæ Aristoteli festũ celebrant, quod Aristoteleũ nominant: & mensem in quo dies festo dicatus est, Stageiritẽ appellant. Eressus quoq; Theophrasti patria, quã cum Alexander grauiter uindicare cogitaret, periculo liberata est. Dein cũ Speusippus è uita excesßisset, Athenienses Aristotelẽ ad se inuitant, ac unà cũ Xenocrate scholæ Platonis præficitur. Xenocrates igitur in Academia docebat, Aristoteles in Lyceo. Ac non longo interuallo cum Athenæ defecissent, Aristoteles in Chalcida nauigauit, illud usurpans, Non patior Athenienses, in philosophiam semel ac iterum uos peccare. Iam enim Socratem è medio sustulerant. nec dißimulauit iudicium suum apud Antipatrum, quàm difficile & multi operis esset, Athenis agere, carmen illud Homeri referens,

Inq; piris pira, ficis fici molle senescunt.

Ita peruersitatem morum Atheniensium indicabat. Macedoniam repetijt, ubi gratia et auctoritate apud reges qui prouinciam illam tenebant, plurimum ualuit, apud Alexandrũ, et matrẽ Olympiada, apud Antipatrũ, apud Philippum. Ad Alexandrum de Regno librũ scripsit, in quo præcepta de regno administrando ei dat. Quinetiã se comitem regi adiunxit in intimos Brachmanas proficiscenti, ubi etiam opus confecit, in quo memoriam CCLV. rerumpub. colligauit. Illum quoq; secutus est contra Persas mouentem. ubi cum bellum exortũ esset, & Alexander mortem obijsset, in patriam reuertit. Morum summam coluit moderationem. in philosophia captum excessit humanum, cum nullam partem eius disciplinæ imperfectã explicatione reliquerit sua: immò propria fretus solertia, cum pleraq; adiecisset, uniuersam philosophiam castigauit, optimisq; instruxit præceptis. Magnam item accesionẽ fecit ad artem differendi, quandoquidem ab ipsis rebus normas præceptaq; secreuit, et demonstrandi rationẽ cum uia instituit. nam superioris memoriæ Philosophi demonstrare quidẽ, ac euidentib. probationibus uti sciebant, sed demõstrare, ac euidẽteis probationes conficere ignorabant. atq; idem illis usu ueniebat, quod sutoribus qui coria secare non queunt, calceis autem uti probe queunt. Rerum naturalium indagationi quintam addidit naturam. Diuinarum contemplationi, quamuis nihil eiusmodi adiecerit, attamen ita docuit, ut nihil, quatenus causa ferret, prætermiserit. Siquidem tantum abest, ut duntaxat quæ intra orbem con-

tinen-

tinentur, quemadmodum nonnulli existimant, comperta habuerit, ut etiam quæ supra orbem habentur, probe tenuisse affirmemus. quod quidem idem ipse Aristoteles probaot ctauo Naturalis auscultationis libro: Princeps, inquit, caussa neq; per se, neq; ex accidenti motu cietur. Atq; ex hoc nimirum planum facit, Deum neq; corpus, neque patibilem esse. Vniuersum uitæ tempus quod uixit, LXIII annorum numero describitur. Cum enim XVII ageret annum, Socrati operam dare cœpit: quo præceptore usus est triennio: in intimis, & necessarijs Platonis XX annos fuit. à cuius obitu XXIII annos uixit.

FINIS.

[redacted] M. D. XLIIII.
Mense Februario.

Da

Do

De

Di

Du

Ef

Ep

Equa Pharsalia Justa dicta. 55.

Er

Es

Et

Finis R.P. 185.

Fo

Fra

Fu

Ga

Gl

Ge

Gi

Go

Gorgias Leontinus. 120. f.

Gra

Gu

Hia

Hi

Hippocrates. 369. m.

Hie

Ho

[H]ercules Argo relictus quod cum caeteris
[r]emis incitare nollet. 162. f.

I

nu

Iudiciorum species. 245.

Ira

Iusta dicta e equa Pharsalia. 55. p.

Iusiurandi regii genus sceptro sublato 169. f.

Italia. 386. p.

Ia

Li

Lo

Lu

quid. 178.

Lycurgus Charilai regis tutelam gessit 160. f.

Lybiæ superioris mos. 54. f.

Ma

Magistratuum species. 243.

I

Me

Mercatura tres partes. 37.

Mi

Mida. 31. m.

Mo

Musæus. 434. f.

Mulieres superioris Lybiæ cōmunes, 54. f.
Mulie: parta tuentur viri, quæsierunt. 12

Nu

Quta. officium. 124. f.

O

Ob

Ogotiū ut otiū paretur subeundū. 408. p.

Oc

Oe

Oenotria. 386. p.

Off

Digitized by Google

Qua

Reges. 178. p.

Regia potestas. 179. p.

Respub. optima. 181. ex mediocri. 186. diversitas. 182. fines. 185.

Rh

Ri

Ro

Ru

Ra

Sa

Ti

Tu

Te

To

Tra

Tu

Vol

Vo

Vv(·s magna. 370. m. partes. 389. f. 371. m. agrum et mare aspiciat. 374. m. commodā. 388. p.

no mat̃ nec

op ẽ ffin n

no per iust

mo nam no

supponit

no est ne

na re eiiet

ou